

SKA
STITUTET

198: -04-22

SALA

Tore Linné Eriksen

NAMIBIA

Kolonialisme, apartheid og frigjøringskamp i det sørlige Afrika

Nordiska
afrikainstitutet

Universitets-
forlaget

Namibia

NORDISKA
AFRIKAINSTITUTET

1982-04-22

UPPSALA

Tore Linné Eriksen

Namibia

Kolonialisme, apartheid og
frigjøringskamp i det sørlige Afrika

Omslagsfoto: Peter Fraenkel (International Defence and Aid Fund)

© Tore Linné Eriksen, 1982

Sats og montasje: Heien Fotosats, Spydeberg

Trykk: Motala Grafiska AB, 1982

Nordiska afrikainstitutet, Uppsala

ISBN: 91-7106-201-7

Universitetsforlaget, Oslo

ISBN: 82-00-06177-9

Inngår i serien UTENRIKSPOLITISKE SKRIFTER/NORWEGIAN FOREIGN
POLICY STUDIES (Norsk Utenrikspolitisk Institutt) nr. 38.

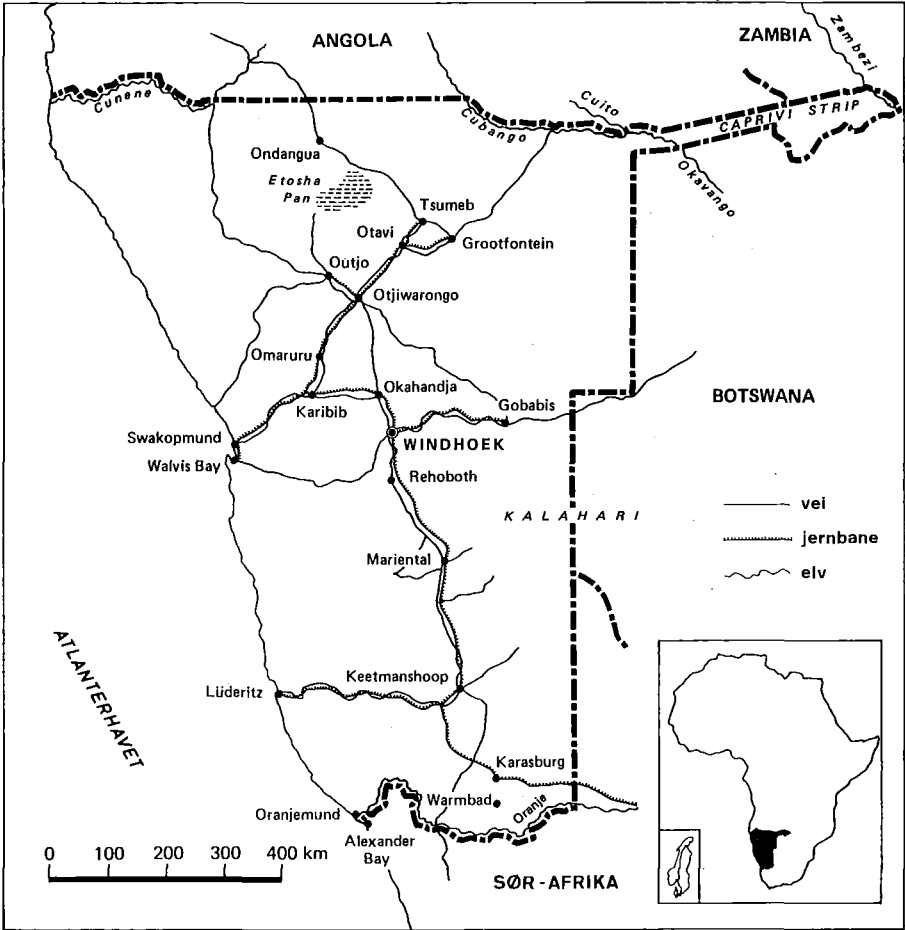
Kartene er rentegnet av Trond A. Svensson.

Utgitt med støtte av SIDA (Swedish International Development Agency).

Innhold

1	Geografi og befolkning	s.	9
2	Et historisk tilbakeblikk	s.	15
3	Namibias koloniøkonomi: utenlandsk kontroll og raseskille	s.	37
4	Utenriksøkonomi og krigsbudsjetter	s.	54
5	Gruvedrift og rovdrift	s.	64
6	Jordbruk og fiske for eksport	s.	85
7	Arbeid, helse og utdanning	s.	100
8	Namibia og internasjonalt diplomati	s.	120
9	Undertrykking og okkupasjon	s.	133
10	Sør-afrikansk kontroll og namibisk politikk	s.	149
11	SWAPO og frigjøringskampen	s.	166
12	Kirker i kamp mot kolonistyret	s.	183
13	Hva slags selvstendighet?	s.	189
14	Namibia i det sørlige Afrika	s.	212
	Litteratur om Namibia	s.	222
	Tabeller	s.	235
	Vedlegg	s.	242
	Kart 1 Namibia	s.	6
	Kart 2 Geografi	s.	10
	Kart 3 Næringsliv	s.	38
	Kart 4 Afrikanske reservater	s.	148
	Kart 5 Det sørlige Afrika	s.	190

Kart 1. Namibia

Kilde: SIDA.

Forord

Namibia er et av verdens siste koloniområder, og det er mer enn femten år siden FN erklærte at Sør-Afrika ikke hadde noen rett til å være i landet. I 1976-78 ble det også utarbeidet detaljerte FN-planer om våpenhvile, valg og selvstendighet. Likevel fortsetter den sør-afrikanske okkupasjonen, og det har i de siste åra vært en kraftig opptrapping av krigen både mot befolkningen i Namibia og mot nabolandet Angola.

I 1960 ble frigjøringsbevegelsen SWAPO (*South West Africa People's Organisation*) stiftet, og siden 1966 har det vært ført en væpnet frigjøringskamp. Men det er store interesser som står på spill, både for Sør-Afrika og for utenlandske storselskaper. Namibia er et område som er rikt på mineralressurser, i første rekke uran og diamanter. Et selvstendig Namibia vil også bety en styrking av det samarbeidet som afrikanske stater har innledet seg i mellom, og som tar sikte på økonomisk frigjøring fra Sør-Afrika.

Dette er bakgrunnen for at det i de nordiske land er blitt stadig større interesse for Namibia, både i solidaritetsorganisasjoner, skoler, bistandsorganisasjoner, kirker, politiske partier og massemedier. Dermed er det også oppstått et behov for mer informasjon, utover det som finnes i hefter og kortere innføringer. Det er dette behovet som denne boka – i all beskjedenhet – vil være et bidrag til å dekke. Initiativet til arbeidet ble tatt fra *Norsk Utenrikspolitisk Institutt* og *SIDA* (Swedish International Development Agency), som begge ønsket å utgi rapporter om Namibia. I 1981 ble det gjort ferdig to publikasjoner til dette formål, og med denne boka er det gitt en mer omfattende framstilling. Utgivelsen er blitt mulig ved økonomisk støtte fra SIDA.

Det er selvsagt ikke så lett å gi en presentasjon av Namibia. På mange områder er det mangelfulle – eller misvisende – informasjoner, og ved inngangen til 1982 er utsiktene til selvstendighet høyst uklare. Hovedtyngden i boka er derfor lagt på å forklare bakgrunnen til de dype konfliktene, og å beskrive det økonomiske systemet som vil være rammen for utviklingen i

mange år framover. Det gis først en geografisk og historisk innføring (kap. 1-2), og deretter følger flere kapitler om Namibias økonomiske og sosiale forhold (Kap. 3-7). Den neste delen av boka (kap. 8-10) behandler Sør-Afrikas *strategier for kontroll*, noe som bl.a. består i å forhale internasjonale forhandlinger, utvide krigføringen og bygge opp en «intern løsning» sammen med sin samarbeidspartner DTA («Den demokratiske Turnhalle-alliansen»). SWAPO, frigjøringskampen og motstanden mot kolonistyret – også fra kirke-ene – behandles i kap. 11-12. Til slutt drøftes forutsetningene for selvstendighet og de problemer Namibia står overfor, ikke minst mot bakgrunn av Sør-Afrikas maktstilling i regionen som helhet (kap. 13-14). Det er også tatt med en fyldig litteraturliste, som kan gi veiledning til videre studier. Alle tabellene er samlet som vedlegg bak i boka. Der finnes også en del dokumenter, slik som FN-vedtak, årstallsliste for Namibias nyere historie og en oversikt over de utenlandske storselskapene.

Under arbeidet har mange hjulpet til. Skal noen framheves spesielt, må det bli Olav Stokke (NUPI), Susanne Linderos (Nordiska afrikainstitutet), Carin Norberg (SIDA), Jan Isaksen (Chr. Michelsens Institutt), Reginald H. Green (Sussex), Peter H. Katjavivi (Oxford) og Richard Moorsom (Oxford). I tillegg har jeg hatt god hjelp fra International Defence & Aid Fund (London) og SWAPO-kontorene i London og Stockholm. I innspurten har NORAD gitt inspirasjon ved en bevilgning som gjør det mulig å starte et forskningsprosjekt sammen med FN's Namibia-institutt i Lusaka, Zambia.

Oslo, januar 1982

PS: Det er i framstillingen gjennomgående blitt brukt Rand som myntenhet. I januar 1982 svarte 1 Rand til ca. N.kr. 6,50.

Geografi og befolkning

Med ca. 824 000 km² er Namibia fire ganger større enn Storbritannia, eller omtrent like stort som de tre skandinaviske land til sammen. På dette området var det i 1982 ikke mer enn knapt 1,5 millioner mennesker.

Som det går fram av kartet på s. 10, er nesten halvparten av Namibia ørken eller halvørken. Det er heller ikke så stor del av den andre halvparten som er egnet til annet enn beitemark. Det er lite nedbør og få elver, og de økologiske forhold setter stramme grenser for bosetting og næringsdrift. Når Namibia enkelte ganger omtales som «et rikt land med fattige mennesker», er det helst med tanke på de verdifulle mineralressursene. I jordbruket er de vanskelige forhold fra naturens side blitt ytterligere forverret i det siste hundreåret. Under den tyske og sør-afrikanske kolonisering er halvparten av jorda blitt okkupert av europeere, og afrikanerne er henvist til reservertar som både er små og karrige.

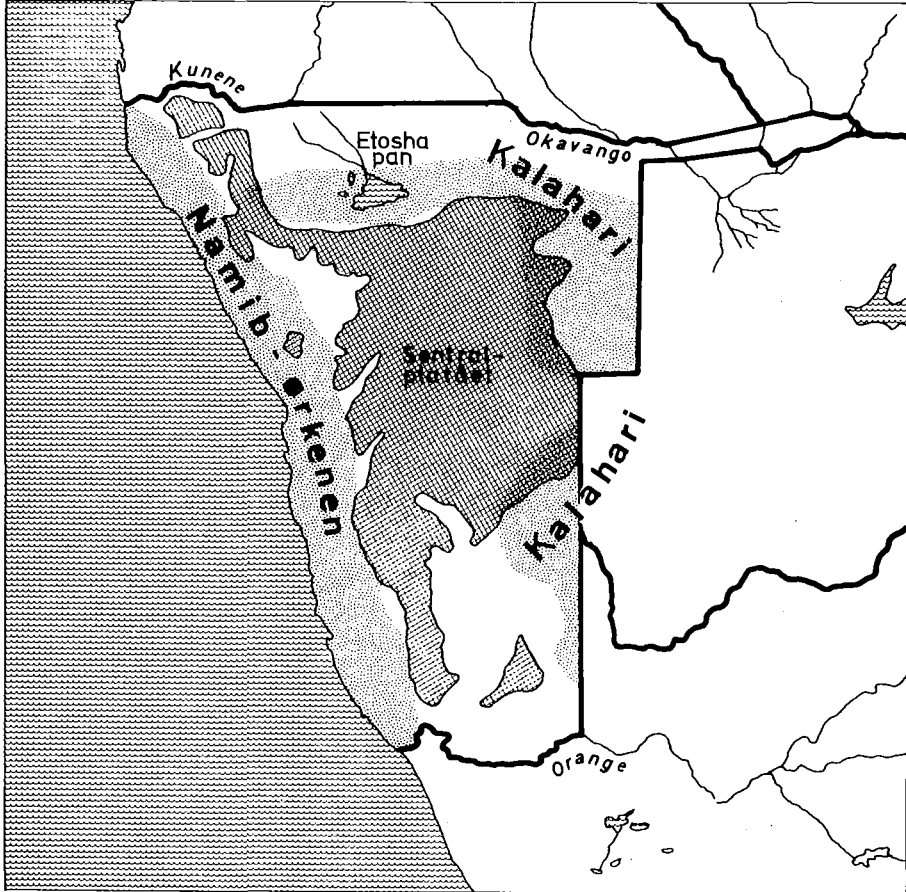
Kartet på s. 6 viser Namibias beliggenhet og grenser, noe som også går fram av det navnet som ble brukt før: Sørvest-Afrika. I nord er det elvene Kunene og Okavango som danner grensa mot Angola, mens det på tilsvarende måte er Oranje-elva som setter et skille mot Sør-Afrika. I øst går grensa mot Botswana gjennom Kalahari-ørkenen, og mot vest er det en ca. 160 mil lang kyst mot Atlanterhavet. I nord-øst går det en eiendommelig spiss inn mot Zambia, Botswana og Zimbabwe. Caprivi ble en del av Namibia som et resultat av tyske krav den gang kolonimaktene delte Afrika mellom seg. (Grev von Caprivi var tysk rikskansler fra 1890.)

Halvparten er ørken

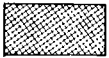
Det er vanlig å dele Namibia inn i tre soner: Namib-ørkenen, et sentralplatå og Kalahari-ørkenen.

Namib-ørkenen er et av de eldste ørkenområder i verden, og utgjør en

Kart 2. Geografi

Kilde: Green, Kiljunen & Kiljunen (1982).

Områder over 1200 m.

Namib-ørkenen og Kalahari.

nærmest ubeboelig kyststripe som er 80-130 km bred. Namib-ørkenen utgjør ca. 1/6 av Namibias areal, og stiger med sine høye sanddyner rett opp fra Atlanterhavet. Ute ved kysten, langs den kalde Benguela-strømmen, er det ganske kjølig. Her er det en gjennomsnittstemperatur på ca. 15°. Ørken- og kystområdene inneholder verdifulle diamant- og uranrikdommer (se kap. 5), noe som både gir store valutainntekter og trekker til seg utenlandske storselskaper.

Sentralplatået dekker omtrent halvparten av Namibia, og varierer mye i høyde, vegetasjon og nedbør. Platået ligger gjennomgående på 1000-2000 meter. I nord er det sletter med savanne. Lenger sør er det sparsom vegetasjon som går over i halvørken ved Keetmanshop. Temperaturen varierer også mye, og det kan være nattefrost både i nord og sør. I gjennomsnitt ligger temperaturen i hovedstaden Windhoek (1740 m.o.h.) på mellom 13° og 23°, med januar som den varmeste måneden.

Den vestlige delen av *Kalahari-ørkenen* utgjør den resterende tredel av landet. Her er det også store variasjoner. Det er områder lengst i nord med tilstrekkelig nedbør for jordbruk, mens det i Omaheke er et svært goldt terreng. Det kjennetegnes av at det ikke finnes overflatevann pga. nedbørmangel og høye temperaturer som gir kraftig fordamping. Det hender ikke så sjelden at gradestokken viser opp mot 40-50°.

Usikre nedbørforhold

Det er ikke mange land i verden som er så dårlig stilt som Namibia når det gjelder vannforsyning. Når det praktisk talt ikke kommer nedbør fra Atlanterhavet, skyldes det de trykk- og temperaturforhold som blir skapt av Benguela-strømmen. I Caprivi kan det være en regntid på opp til fem måneder (oktober-april), mens perioden med muligheter for regn er innskrenket til to-fire måneder i nord og mindre enn én i sør. Det kommer vanligvis under 100 mm nedbør i året sørpå, mens det på sentralplatået er vanlig med 2-300 mm. Mest nedbør er det i nord og i Caprivi, der det kan komme opp til 600 mm i året. (Selv dette er mindre enn årsnormalen i Oslo.)

Nedbørmengdene varierer mye fra år til år, og det gjør det misvisende å snakke om et gjennomsnitt. Grovt sett viser nedbørstatistikkene at det er 25 % mindre nedbør enn «normalt» hvert fjerde år, og at det bare er halvparten av gjennomsnittet hvert sjuende år. Det er periodevis alvorlig tørke også i områder som Ovamboland. Når så regnet kommer, er det ofte som kraftige skyll som river med seg de øverste jordlag og forårsaker erosjon. Mesteparten av nedbøren kommer i den varmeste årstida, noe som bidrar til rask fordamping. Jorda er mange steder salt- og sandholdig, og dette redu-

serer overflatevannet som kan gi grobunn for planteproduksjon.

Bortsett fra grenseelvene Kunene, Okavango og Oranje, finnes det ikke noe permanent overflatevann. Ikke i noen andre deler av landet er det regelmessig nedbør som gir grunnlag for elver med vann hele året. I perioder etter kraftig regn kan både Kuiseb og Swakop være vannrike og nå helt ut mot Atlanterhavet. Det er disse to elvene som sørger for vannforsyningene til Swakopmund, Walvis Bay og gruveområdet Rössing. Særlig når det gjelder Kuiseb har det lenge vært hevdet at forbruket av vann har vært større enn ressursene kan tåle. Hovedstaden Windhoek er også meget sårbar når det gjelder vannforsyning, og under tørkeperioden i 1980-82 ble det satt i verk rasjonerings og krisetiltak.

Lengst i nord kan elvene i regntida flomme over og danne et fruktbart flodsystem med dammer («oshana-systemet»). I denne delen av landet er det mulig i normale år å drive et allsidig jordbruk med plantevekster. Det samme er tilfelle i noen lommer rundt Grootfontein/Tsumeb, der det hovedsakelig er europeiske farmer. Uten kunstig vanning er det neppe mer enn 1-2 % av landets samlede areal som har slike kvaliteter, noe som har alvorlige konsekvenser for Namibias produksjon av korn og andre matvekster. Sterkt forenklet kan en si at den ene halvparten av Namibia er nærmest ubrukelig for bosetting, mens den andre halvparten er egnet til kvegdrift (nord og sentral/nord) og geite- og sauehold (sør og sentral/sør). I alvorlige tørkeperioder, slik som Namibia ble rammet av ved inngangen til 1980-åra, er selv denne vurdering altfor optimistisk.

Strid om folketallet

Det er ikke mulig å fastsette noe eksakt innbyggertall i Namibia. De to folketellingene som det foreligger opplysninger fra, dvs. i 1960 og 1970, har mange svakheter. Underlagsmaterialet viser dårlig samsvar mellom de to tellingene, og det er sannsynlig at det offisielle tall er for lavt. Dette er et vanlig trekk ved folketellinger under kolonitida. I tillegg kan den sør-afrikanske okkupasjonsmakten åpenbart ha politiske grunner til å operere med lave tall. Det gir f.eks. en høy prosent for valgdeltakelse, ved siden av bedre tall for utgifter til helsestell, utdanning osv. per innbygger. Mens det offisielle tall for 1977 er 927 000 innbyggere, er det i en studie fra FN's Namibia-institutt (R. H. Green) samme år anslått til 1 252 000. Den vest-tyske økonomen Wolfgang H. Thomas mener også at det offisielle tall er for lavt, men reviderer det for 1977 ikke høyere enn til 950 000-1 000 000. I sin Namibia-studie oppgir U.S. Aid et tall som er mer på linje med Namibia-instituttets, og det samme gjør UNCTAD. De offisielle beregninger, delt opp etter de

etniske kategorier som de sør-afrikanske myndigheter bruker, er gjengitt som tab. 1. Det ble gjennomført en ny folketelling høsten 1981, men resultatene er ennå ikke kjent. (En rekke personer ble arrestert for å nekte å gi opplysninger til manntallsmyndighetene.) Den ovennevnte beregningen fra FN's Namibia-institutt anslår en befolkningsvekst på 3 % for afrikanere og 1,75 % for europeere. Det er store forskjeller mellom folkegruppene når det gjelder spedbarndødelighet og gjennomsnittlig levealder. Tall fra Windhoek tyder på at spedbarndødeligheten for svarte er åtte ganger høyere enn for hvite (se kap. 7), og fra Ovamboland foreligger antydninger om en gjennomsnittlig levealder på ca. 30-35 år.

Samlet bor det ikke mer enn 1,6 innbyggere per km² i Namibia, mot 21,4 i Sør-Afrika, og 71,0 i Nigeria. Dette dekker som nevnt over meget store ulikheter mellom landsdelene. Det er tettest bosetting i nord (Ovamboland, Caprivi, Kavangoland), der ca. 60 % av landets innbyggere bor på 13 % av arealet. På de mest fruktbare sletteområdene i Ovamboland er folketettheten anslått til 130 per km². Resten av innbyggerne bor i sentrale og sørlige deler av landet, med konsentrasjon om byer (Windhoek, Walvis Bay), gruvesteder (Tsumeb) og gode landbruksområder (Grootfontein).

Jordfordeling og reservater

Fordelingen av innbyggerne mellom de forskjellige deler av Namibia avspeiler både tradisjonell bosetting, flyttinger før kolonitida, folkemordet i sentrale og sørlige områder i begynnelsen av dette århundret og den oppdeling av jorda som ble foretatt gjennom den tyske og sør-afrikanske okkupasjonen. Denne fordelingen er satt i system gjennom utstyking av reservater eller «bantustans», noe som samlet ikke gir det afrikanske flertallet – over nitti prosent av innbyggerne – stort mer enn halvparten av Namibias areal. Jordfordelingen er presentert nærmere i tab. 2.

I de folkerike områdene i nord bor de afrikanske folkegruppene stort sett i områder hvor de tradisjonelt har hørt hjemme. Det gjelder f.eks. de Ovambo-talende folkegrupper som utgjør nær 50 % av innbyggertallet, selv om det er mange herfra som midlertidig er på migrantarbeid i andre deler av landet. Det kan til enhver tid dreie seg om ca. 75 000. Både Herero- og Nama-befolkningen ble kraftig redusert etter den tyske nedslaktingen i begynnelsen av århundret (se kap. 2), og de er offisielt tildelt reservater som bare har plass til en beskjeden del av de respektive folkegrupper. Det samme gjelder i høy grad også Damara-befolkningen og San-folk («buskmenn»). Ifølge offisielle folketellinger er det bare 35,7 % av hereroene som bor fast i det som er stykket opp som deres «hjemland», mens tallet er 10,8 % for Damara- og

2,1 % for San-folk. Det betyr at resten bor i byer og på storgårder som arbeidskraft. Selv i hovedstaden Windhoek er mer enn halvparten av innbyggerne svarte.

Det europeiske innbyggertallet ligger på ca. 100 000, men da er ikke de sør-afrikanske militærstyrkene regnet med. Det er uklart hvor mange hvite som bare er midlertidig bosatt på kontrakt i Namibia, men det er trolig under halvparten som regner seg som fast bosatte *suidwesters*. Blant de hvite innbyggerne er det ca. 20 000 tysktalende og 10 000 engelsktalende, mens resten har afrikaans som språk. Ifølge en undersøkelse fra 1980 oppgav 72,4 % av barna i europeiske skoler at de hadde afrikaans som språk, mens prosentandelen for engelsk- og tysktalende var henholdsvis 8,0 og 16,2. Både engelsk og afrikaans er offisielle språk, mens det ikke er tilfelle for tysk. Det er forøvrig de ovambo-talende innbyggere som utgjør den største språkgruppe, med nær 50 %. Ovambo-språket (eller rettere: Oshiwambo) er igjen inndelt i sju hoveddialekter. (Språksituasjonen i Namibia blir forøvrig behandlet inngående i en studie fra FN's Namibia-institutt, se Chamberlain et.al. *Towards a Language Policy for Namibia*.)

Mer enn 3/4 av de hvite holder til i byene, mens resten bor på store gårder og rancher. Tallet på afrikanere som bor i byene er anslått til ca. 275 000, men dette har steget en del i de siste åra på grunn av krigshandlingene. Hver fjerde innbygger bor i byer i 1980, mens bare hver sjettede gjorde det i 1950. Bosettingsmønsteret og de store regionale ulikhetene holdes utvilsomt oppe gjennom apartheidregler og et økonomisk kolonisystem, og dette er derfor sider ved det namibiske samfunnet som vil bli gjennomgripende forandret etter selvstendigheten (se kap. 13).

Et historisk tilbakeblikk

Sammenliknet med de fleste andre afrikanske land, har det i Namibia ikke vært noen omfattende historieskrivning. Det som foreligger om folkegrupper («stammer»), bosetting og leveforhold i eldre tider, er som oftest bygd på europeiske framstillinger. Dette har særlig gitt seg utslag i en forvrengning og nedvurdering av de afrikanske lokalsamfunnene før kolonitida, som tradisjonelt har vært beskrevet som primitive og barbariske. Et slikt bilde tok sikte på å rettferdiggjøre kolonisering og utenlandsk dominans, og ble formet av mange misjonærer, handelsfolk og administratorer som kom i konflikt med lokale afrikanske interesser. Det er likeledes åpenbart at den meget varierte førkoloniale historie, med mange forskjellige folkegrupper og ulike måter å organisere produksjon og kultur på, er blitt brukt av apartheidmyndighetene i deres oppsplitting av Namibia i ulike «nasjoner» og reservater.

Den tidligste bosetting

Til tross for mange uavklarte spørsmål, er det likevel mulig å peke på noen hovedlinjer i namibisk historie. Det gjelder også i tida før den europeiske inntrenging startet for alvor, dvs. i andre halvdel av 1800-tallet. Et utgangspunkt er de rammer som Namibias sårbare økologi setter, og som har ført til at store deler av landet alltid har vært tynt befolket. Fra Oranje-elva i sør og opp til Etosha Pan skapte ørken, nedbørmangel og karrig jord grunnlag for lite annet enn en spredt nomadebefolkning. Det var ikke noe klart avgrenset område for de ulike folkegrupper, ettersom kvegdrift, geite- og sauehold krevde sesongmessig flytting over store områder på leting etter beitemarker og vann. Lengst i nord var det derimot økologiske forutsetninger for et mer permanent jordbruk med bruk av hakker i tillegg til kvegdrift. Dette gav igjen muligheter til tettere bosetting, produksjon av et beskjedent overskudd og samfunn med innslag av sosial ulikhet.

Det er vanlig å regne at det er *San-folket*, av europeerne kalt «buskmenn», som var de første innbyggerne i Namibia så vel som i andre deler av det sørlige Afrika. Mange steder i Namibia er det gjort usedvanlig rike funn av hulemalerier som føres tilbake til ca. 25 000 år før vår tidsregning. Etter at de første europeere kom til Kapp-provinsen i Sør-Afrika midt på 1600-tallet, er det rimelig å tro at flere San-folk ble trengt nordover. Ved inngangen til 1800-tallet finner vi San-folk i små grupper som streifer over store strekninger i Namibia. Ved Namib-ørkenens kystområder kunne de skaffe seg litt fisk, men ellers var det jakt og sanking av ville vekster som utgjorde livsgrunnlaget. Etter hvert ble de trengt enda lenger bort i utkantene, slik som i Kalahari-ørkenen, og noen gikk seinere inn i et underdanig tjenesteforhold til bl.a. Herero-grupper. Deres språk er særpreget med klikk-lyder.

Språklig er det vanlig å tale om *khoisan* som én gruppe, og dette innbefatter i tillegg til San-folk også Khoikhoi-folk (kalt «hottentotter»). I Namibia er *Nama* den vanlige betegnelsen på Khoikhoi-folk. Sist på 1800-tallet utgjorde de om lag 20 000. De hørte til forskjellige grupper som var kommet til Namibia gjennom de siste tre hundre år. Felles for dem var at de var nomader. Fordi de holdt til i tørre områder i sør, var det mer sauehold enn kvegdrift. Utover på 1800-tallet skjedde det i flere omganger tilflytting av Nama-folk sørfra, slik som Orlam-gruppa som ble presset ut fra Kapp-provinsen pga. europeisk erobring av jord. Som det vil bli vist nedenfor, bidrog disse innvandringene til stor samfunnsmessig uro i første halvdel av 1800-tallet.

En del innvandrere slo seg også ned i områder hvor *Damara*-folk holdt til. Sannsynligvis hadde de bodd lenge i Namibia, allerede i god tid før Herero- og Nama-innvandringen. De levde meget spredt i små flokker, og livsgrunnlaget var geitehold og samlervirksomhet. Etter hvert ble de fleste underordnet Herero- og Nama-folk som gjeterne og tjenere, og deres avhengighet har vært beskrevet som et forhold på grensa til slaveri. Også av denne grunn har det ikke vært noen sentralisert Damara-myndighet eller sterk etnisk organisering, og de bor også i dag spredt omkring i landet med store innslag av lønnsarbeidere uten tilknytning til jord. Deres språk er innenfor khoisan-gruppa, og de utgjorde kanskje 30 000 sist på 1800-tallet. De er nå offisielt henvist til et «hjemland» i nærheten av Namib-ørkenen (se kart s. 148).

Kveg og sosial ulikhet

På det sentrale høyplatået var det Herero-folket som hadde sitt tilholdssted etter en innvandring på 15-1600-tallet. Ettersom det er noe bedre nedbørforhold og jordsmonn her enn i sør, var det mulig å holde større kvegflokker. Hereroer taler et bantuspråk, men i motsetning til de fleste andre i denne

språkgruppa var de altså nomader istedenfor jordbruksfolk. Det var ikke vanlig med privat eiendomsrett til landområder, som ble omfattet som en åpen ressurs for alle. Det kunne være omfattende og sesongmessige ekspedisjoner til steder med vann. Hoveddelen av kvegbestanden ble eid kollektivt av storfamilier (klaner), men det var i tillegg en del som var privateiendom. Ettersom det var kveg – og ikke jord – som var det viktigste produksjonsmidlet, kunne forskjell i kvegflokkenes størrelse legge grunnlaget for en betydelig sosial lagdeling. De som hadde mye kunne også låne ut kveg til andre mot avgifter (tributter). Det er flere historikere som har lagt vekt på at det utover på 1800-tallet var noen som hadde store kvegflokker mens andre hadde lite eller ingenting. En del hereroer levde også av å utføre tjenester som gjeterer for de velstående. Den øst-tyske historikeren Heinrich Loth har f.eks. omtalt denne tendens som tilløp til føydalisme («Nomadenfrühfeudalismus»). Samlet var det trolig omlag 80 000 Herero-talende innbyggere sist på 1800-tallet.

Jordbruk og statsdannelser i nord

Lengst nord i Namibia var det, som nevnt ovenfor, økologiske forhold som gav grunnlag for en annen produksjonsmåte og livsform enn det som kjenetegner nomade-, jeger- og sankersamfunn. Med nedbør på 400-500 mm i året, sammen med tilgang på vann fra oversvømmelser fra elver, lå forholdene i normale år til rette for mer allsidig jordbruksproduksjon. Ovambofolket (som igjen er delt opp i flere undergrupper slik som Ndonga, Kwanyama m.fl.) bosatte seg på begge sider av Kunene-elva under innvandringen av bantutalende folk i perioden 1400-1600. Det betyr at en stor del av Ovambofolket i dag bor i Angola (ca. 100 000), etter at grensa i 1890 ble trukket langs elva istedenfor å følge bosettingen.

Fra områdene i nord finnes det reisebeskrivelser fra midten av 1800-tallet, der det legges vekt på den varierte jordbruksproduksjon med kjøtt, egg, hirse, durra, grønnsaker og fisk. Dette var hovedsakelig til eget forbruk, men en del overskuddsprodukter gikk til de lokale markeder. Det var familien som var produksjonsenheten, med en klar arbeidsdeling mellom menn og kvinner. Jakt, rydding av ny jord og kvegdrift var mannens ansvarsområde, mens kvinnene stod for matproduksjon, noe fiske og omsorgsarbeidet. I gode år kunne det produseres et overskudd som muliggjorde handel og spesialisering, og det skilte seg ut en gruppe fagfolk som treskjærere, pottemakere og smeder. Før europeisk handelsvirksomhet startet for alvor, var det en betydelig fjernhandel mellom afrikanske samfunn. Ovambo-folk drev handel helt sør til Namaland, innover i det sentrale Angola og sørøst mot Kalahari. Det

ble hentet jernmalm fra Kassinga i Angola, kopper fra Otavi-området og salt fra Etosha Pan.

Det var langt fra noen samlet «Ovambo-stamme» med et sentralisert styresett og felles høvdinger. Det var en oppdeling i flere grupper som også i dag danner grunnlaget for så vel ulike dialekter som en administrativ/etnisk oppsplitting fra de sør-afrikanske myndighetenes side. Historisk var det flere felles trekk, slik som et matrilineært system hvor arv og familieavstamning regnes etter morssida. Utover dette var det store variasjoner når det gjaldt samfunnsmessig organisering. Kwanyama-folket hadde tettest bosetting og et velorganisert statsapparat, noe som også har sammenheng med behovet for å løse felles oppgaver som bygging av demninger og reservoarer for oppbevaring av vann fra Kunene-elvas oversvømmelser. Lenger vest, bl.a. i økologisk mindre gunstig strøk ved Ruacana, var det som regel mindre og statsløse smågrupper. Ovambo-beslektete folk slo seg også ned lenger øst for hovedbosettingen, og dette er opphavet til dagens innbyggere langs Okavango-dalen. Her var det en sammensatt produksjon med plantevekster i det fruktbare dalføret og kvegdrift på beitemarker et godt stykke unna. Helt mot øst i dagens Namibia, på sørsida av Zambezi, bodde bl.a. Subia- og Mawfe-folk. Det er grupper som språklig har mest til felles med innbyggere i dagens Botswana og Zambia. Det er dette området som i dag kalles Caprivi.

Av blandet ætt

Utover de ovennevnte folkegrupper skjedde det i 1860-åra en innvandring av *Rehoboth (Basters)*. De kom fra den andre sida av Oranje-elva, der de på dette tidspunkt hadde en begrunnet frykt for at de ville bli drevet bort fra jorda. De er etterkommere etter europeere og Khoikhoi-folk, og snakker afrikaans. De slo seg ned i et område – som fortsatt i dag bærer navnet *Rehoboth Gebiet* – hvor de tidlig oppnådde en viss grad av indre selvstyre. Det var her grunnlag for et allsidig jordbruk, og sammenliknet med andre namibiere deltar dagens Rehoboth-befolkning mer i markedsorientert salg-jordbruk. Både inntekter herfra, og myndighetenes splittelsespolitikk, har gjort at en del fra denne folkegruppa har bedre utdanning og mer varierte yrker enn det store flertallet av afrikanere. Det samme gjelder den gruppa som offisielt omtales som «*farget*» (coloured). Dette er folk som hovedsakelig kom til Namibia som innvandrere fra Sør-Afrika etter Den andre verdenskrigen, og som utgjør ca. 2,5 % av innbyggertallet. De skiller seg ut fra andre afrikanere ved ikke å ha blitt tildelt noe «hjemland» da kolonimyndighetene delte opp Namibia i områder bygd på etnisk tilhørighet.

Misjon og handel

Selv om den formelle kolonisering ikke fant sted før i 1880-åra, var det forrige århundret under ett en meget avgjørende periode i Namibias historie. Både europeisk misjons- og handelsvirksomhet, sammen med ustabilitet og konflikter mellom afrikanske folkegrupper, førte til store samfunnsmessige omveltninger.

Pga. den lange ørkenstrekningen ut mot Atlanterhavet, var Namibia lenge beskyttet mot utenlandsk inntrenging. De mange skipsvrak, sammen med betegnelsen «Skjelettkysten», forteller sitt tydelige språk. Det er imidlertid kjent at den portugisiske sjøfareren Diago Cão gikk i land nord for Walvis Bay allerede i 1484. Han satte seinere opp fire søyler langs kysten, som alle er blitt funnet.

Etter den hollandske erobring av Kapp-området midt på 1600-tallet ble det gjort flere rekognoseringstokter nordover med skip. Det er kilder som forteller om de første møter mellom europeere og namibiere i 1670-åra. Ekspedisjoner over land ble det flere av da det mer ekspansive England overtok Kapp-kolonien i 1795. Alt i 1778-79 hadde svensken H. J. Wikar reist i området på begge sider av Oranje-elva – den gang kalt Gariep – og vakt stor oppmerksomhet med sin dagbok. I de første tiår av 1800-tallet kom også jegere nordover på jakt etter elefanter, og bruk av moderne våpen førte til at den økologiske balansen ble forrykket. I løpet av en generasjon ble elefantene nærmest utryddet. Etter at England overtok Kapp-kolonien, drog flere boere derfra for å skaffe seg nye jordområder. Ettersom de i første omgang drog til områder med mer nedbør, varte det helt fram til 1870-åra før slike «trekboers» for alvor la veien gjennom Namibia – enten via Kalahari eller sentralt via Grootfontein – med kurs for Angola.

Europeisk misjonsvirksomhet fattet interesse for områder nord for Oranje-elva helt i begynnelsen av 1800-tallet. *London Missionary Society* startet lengst i sør i 1804, men overlot virksomheten til tysk misjon – *Rheinischen Missionsgesellschaft* – i 1840-åra. En av de første misjonærer i det tyske selskapets tjeneste var nordmannen H. C. Knudsen, som også lagde en Nama-gramatikk. (Han gav forøvrig en av sine menigheter navnet «Gudbrandsdalen».) Det ble opprettet misjonsstasjoner både i Nama- og Herero-områder, og lenger nord startet finsk misjon sitt arbeid i 1870-åra. Den tidlige misjonsvirksomheten skjedde i nært samarbeid med handelsfolk, og etter hvert ble misjonærer de ivrigste til å be de europeiske statene (England og Tyskland) om kolonisering og beskyttelse. De drev også en del forretningsvirksomhet selv, bl.a. skjedde en ikke ubetydelig våpenimport gjennom *Missions-Handel-Aktiengesellschaft*. I løpet av 1880-åra sikret dette selskapet seg nærmest monopol på våpenhandelen. Misjonsselskapene tok standpunkt i

mange av de konflikter som nå oppstod mellom afrikanske samfunn, og ved å stimulere til bosetting rundt misjonsstasjonene ble en del av den tradisjonelle nomade-livsstilen brutt ned.

Fra 1830-åra og framover var det mange tegn på økt handelsvirksomhet over store deler av Namibia, og «oppdagelsesreisende» og handelsfolk – ofte i samme person – grep mer direkte inn i før-kolonial handel og livsform. På øyer utenfor kysten ble det hentet guano i store mengder allerede fra 1842, og i 1850-åra drev det britiske selskapet *De Pass, Spence & Co.* både fiske og selfangst. Det foregikk også leting etter kopper, og i 1855 ble det startet gruvedrift i Matchless. Malmen ble transportert med oksekjerrer til Walvis Bay og skipet ut derfra. Europeiske handelsfolk og representanter for selskaper trengte innover i Namibia både sørfra, fra Walvis Bay og nordfra via havna i Mocamedes. I tillegg til guano og kopper var det stor interesse for kveg. Etter en kort periode med kjøtteksport via Walvis Bay til St. Helena, var det handelsveiene til Sør-Afrika gjennom Herero-området på sentralplatået som ble viktigst. Det ble videre hentet ut strutsefjær og elfenbein, og det foregikk også en del slavehandel.

Kveg i bytte mot geværer

Det som handelsselskapene hadde å tilby var i første rekke geværer, ammunisjon, klær, brennevin, tobakk og kaffe. Det var med andre ord tale om luksus- og ødeleggelsesprodukter. En vanlig mekanisme var å selge på kreditt, for deretter å kreve inn kveg som betaling. Dette betydde ofte at forbruksvarer ble byttet mot produksjonsmidler (kveg). Det er grunn til å tro at dette allerede midt på 1800-tallet begynte å svekke livsgrunnlaget for en del Nama-folk, som hadde mindre kveg og dårligere ressurser enn mange Herero-folk lenger nord på sentralplatået.

Med betydelige våpenleveranser påvirket handelsmenn styrkeforholdet mellom ulike afrikanske folkegrupper, og gjorde lokale konflikter mer ødeleggende med sine inngrep. En slik handelsmann og oppdager midt på 1800-tallet var den svensk/engelske Charles John Andersson, som skrev bøker om så vel fuglelivet i Namibia som sine reiser til Lake Ngami og til Kalahari helt nord for Okavango. (Se bl.a. Bo Bjelvenstam: *Hur ska det gå för Botswana?*, som innledes med en «samtale» med C. J. Andersson.) Han bygde opp et stort handelsselskap som dominerte i Herero-området i 1850-åra. En periode stod han også i ledelsen for driften av koppergruva ved Otjimbingwe. Etter hans død fortsatte partnerne Axel Eriksson og Ohlsson, og nå ble våpensalg en særlig lønnsom del. Det er f.eks. anslått at de i året 1877 solgte 6 000 geværer til en bytteverdi av 72 000 okser.

Det var vanskeligere for utenlandske handelsmenn å treng inn i Ovambo-områdene, trass i mange forsøk både sørfra og gjennom Angola. Som nevnt stod innbyggerne her selv for en viss fjernhandel i før-kolonial tid, og utenlandsk handelsvirksomhet ble bare tillatt mot lisens og avgifter. Det foregikk imidlertid en omfattende våpenimport til konger og høvdinge, ikke minst blant Ndonga- og Kwanyama-befolkningen, der det var organiserte stats-samfunn med sterk makt på toppen. Ved hjelp av disse våpenleveransene kunne de lenge stå i mot presset fra portugisiske og tyske kolonisatorer. Men prisen for dette måtte også betales. Etter at det ikke var mer elfenbein, ble det solgt kveg. Betalingen var ikke så god, bl.a. fordi det var lange transportveier fra Ovamboland til Sør-Afrika. Det var ikke uvanlig å betale 10-15 kyr for et gevær, og dette svekket utvilsomt både produksjons- og ernæringsgrunnlaget. I hovedsak ble disse byrdene veltet over på vanlige småbønder (se nedenfor).

Afrikanske konflikter

1800-tallet var en periode preget av ustabilitet og konflikter mellom afrikanske folkegrupper. Som nevnt skjedde det i flere omganger innvandringer sørfra. Enkelte Nama-grupper, slik som de som ble ledet av Jager Afrikaner (og hans sønn Jonker Afrikaner etter 1823), hadde et militært forsprang på grunn av bruk av hester og geværer. I 1829-1830 hadde det vært en alvorlig tørke som presset Herero-folk lenger sør på jakt etter beitemarker, og lokale Nama-grupper ba Jonker Afrikaner om hjelp til forsvar av sine områder. Dette ble starten på en langvarig offensiv gjennom de neste tretti åra, hvor Jonker Afrikaner gjennom erobring av kveg og beitemarker dominerte store områder. Kontrollen strakte seg helt opp til Windhoek og Okahandja; det siste var regnet som Herero-folkets hovedstad. Under Jonker Afrikaners styre ble det bygd en vei fra Windhoek til Walvis Bay, og det ble satt i verk organisert undervisning. I en del litteratur tales det om en slags halvføydal og despotisk statsdannelse, opprettholdt med militærmakt og tributter. Men det er rimelig å tro at det europeiske bildet av Jonker Afrikaner også er preget av at han ikke lot seg underordne utenlandske handels- og misjonsinteresser.

Etter Jonker Afrikaners død i 1861 startet en omfattende Herero-mot-offensiv, godt hjulpet av europeiske våpen og direkte støttet av den tyske misjonen og handelsmenn som C. J. Andersson. Det var en krig som hadde sin bakgrunn i stadig knappere tilgang på kveg, jord og beitemarker, og motsetningene ble ubønnhørlig forsterket av tørke, befolkningspress og utenlandske handelsselskapers økende innflytelse. Fra Herero-synspunkt fikk kampen også karakter av en «frigjøringskrig». Etter en pause i 1870-åra

blusset kampene opp igjen i 1880, og varte med skiftende intensitet helt fram til fredsslutningen i 1892. På dette tidspunkt begynte det å bli klart at det var tyskerne som rådde, selv om det skulle gå drøye ti år før våpnene ble rettet mot kolonimakten.

Tysk kolonialisme

Både misjonærer og handelsfolk hadde bedt om tysk eller britisk beskyttelse i 1860-åra, men på dette tidspunkt var det liten stemning for noen formell kolonisering. Også enkelte afrikanske høvdinger gjorde slike henvendelser for å få vern mot ekspansjonen av boere sørfra. De britiske økonomiske interesser var mest knyttet til gruveindustrien i Sør-Afrika, og det var lite ved områdene nord for Oranje-elva som fristet. Ved kysten var det noe annerledes, og her ble en del øyer utenfor Namibia annektert allerede i 1867. Det var særlig guanoforekomstene som skulle sikres på denne måten. I 1878 ble det britiske flagg heist i Walvis Bay, og seks år etter ble havnebyen administrert som en del av Kapp-kolonien.

De tyske handelsinteressene gjorde seg etter hvert sterkt gjeldende, og det skjedde et gjennombrudd da Bremen-kjøpmannen F. A. Lüderitz i 1883 «kjøpte» en del av kystområdet innenfor Angra Pequena (nå: Lüderitz) fra en lokal høvding. Det ble spekulert i landområder med mulige gull- og diamanforekomster, særlig etter diamanfunnene i det vestlige Griqualand i Sør-Afrika i 1870. Lüderitz brukte sin innflytelse i en aktiv kampanje for å få Tyskland til å kaste seg inn i kolonikappløpet. De britiske kjøpmennene i Kapp-kolonien fryktet for tap av forretningsvirksomheten, men nølte med å ta på seg den administrative byrden med en koloni. Etter en del diplomatisk kontakt mellom England og Tyskland endte det i april 1884 med at Bismarck erklærte «Sørvest-Afrika» som tysk innflytelsesfære.

Lüderitz stod i spissen for et svakt selskap som ikke kunne følge opp sine ambisjoner, og i 1885 overtok det nyopprettete *Deutsche Kolonialgesellschaft für Südwestafrika* hans interesser. Selv om den del storbanker stod bak, var det lite som tydet på noen stor tysk investeringspågang i den nye kolonien. Etter hvert ble det inngått avtaler om «beskyttelse» med forskjellige afrikanske folkegrupper (dvs. med deres høvdinger), slik at sentrale og sørlige deler av landet kom under tysk administrasjon.

Det var mange steder spontan og sterk væpnet motstand, men den tyske overlegenhet når det gjaldt våpen gjorde utslaget. Et viktig resultat av erobringen og de forskjellige avtaler var også at ledere som Samuel Maherero (Herero) og Hendrik Witbooi (Nama) nå bistod tyskerne med å bevare kontrollen. For den sistnevnte var dette noe han var nødt til å forplikte seg til

etter at motstanden var nedkjempet i begynnelsen av 1890-åra. På dette tidspunktet var Theodor Leutwein blitt guvernør, og han ble kjent for sin suksess med å spille afrikanske folkegrupper ut mot hverandre under etableringen av kolonisystemet. I nord ble grensene trukket opp ved en tysk-britisk avtale i 1890, men Tyskland vek tilbake fra å underlegge seg de folkerike og mer velorganiserte samfunnene i denne delen av landet. Men bortsett fra områdene i nord var hele Namibia fra begynnelsen av 1890-åra underkastet tysk «Oberherrschaft».

Det var som nevnt vanskelig å engasjere tysk kapital til store investeringer, utenom *Otavi Minen- und Eisenbahngesellschaft*. Enkelte gruvekonsesjoner ble gitt til britisk/sør-afrikanske selskaper, slik som *The South West African Company Ltd.* (SWACO) som fortsatt er i virksomhet i Namibia. Det ble klart for Tyskland at området isteden måtte bygges ut gjennom jordbruk bygd på europeisk innvandring. Fra tre hundre tyskere i 1891 steg tallet til nærmere fire tusen i 1903. Dette betydde samtidig et voksende motsetningsforhold til de afrikanske innbyggerne. Det gjaldt særlig Herero-befolkningen, ettersom det i første omgang var deres jord og kveg som tyske farmere sikret seg. Det skjedde dels ved direkte erobring, dels ved forskjellige «avtaler» og dels ved konfiskering etter opprør. Et eksempel på det siste er Mbanderupoprøret i 1896, som endte med at det ble beslaglagt 12 000 kveg. En rekke afrikanere som stod i gjeld til tyske kjøpmenn ble også fratatt jord og kveg gjennom inngrep fra rettsapparatet. Enkelte afrikanske høvdinger solgte også for første gang jord og kveg fra det som tidligere var betraktet som felles eiendom. Ekspansjon i det tyske jordbruket betydde igjen at det ble satt grenser for Herero-folkets tradisjonelle vandring med sine kvegflokker etter vann og beitemarker.

Økologisk sammenbrudd

Denne nedbrytingen av de før-koloniale produksjonsforhold ble alvorlig forsterket mot slutten av 1880-åra. En større kvegepest («rinderpest») var kommet fra Nordøst-Afrika og bredte seg sørover, og nådde i 1897 til Namibia. Det er antatt at mer enn 80 % av afrikanernes kveg strøk med i løpet av et halvt års tid. Dette ble året etter fulgt av en malaria- og tyfusepidemi. Denne rammet ekstra hardt fordi så mange nå var lite motstandsdyktige pga. melk- og kjøttmangelen etter kvegepesten. Muligens var det så mange som ti tusen hereroer som døde på denne måten. Kort etter kom også en alvorlig tørkeperiode. I tidsrommet 1900-1903 var nedbøren i store deler av landet bare halvparten av det som var gjennomsnittet.

Samlet ble resultatet en dyp økologisk krise og en samfunnsmessig oppløs-

ning i sentrale og sørlige deler av Namibia. Ettersom ulikheten i kvegflokkenes størrelse også var årsaken til sosial lagdeling, ble mye av grunnlaget revet bort under et innenlandsk kvegeiende aristokrati eller «overklasse». På den annen side ble de tyske kolonistene bedre rustet til å styrke sin stilling. Under pesten var de i stand til å vaksinere kveget sitt slik at en stor del (kanskje 2/3?) ble reddet. Ødeleggelsen av den afrikanske kvegdriften førte også til at kveg- og kjøttprisene steg, og det ble økonomisk bedre tider for mange europeere som hadde et overskudd å selge. I tillegg til de tradisjonelle eksportmarkeder ble det nå et innenlandsk kjøttmarked. De tyske farmernes stilling ble også forbedret ved at deres afrikanske konkurrenter var ruinert og stod overfor sosial oppløsning. Folketellingen i 1903 viste at 80 000 Herero-innbyggere hadde omtrent like mye kveg som noen hundre større tyske kvegfarmere. Dersom en ser på fordelingen av jorda, var det nå bare 31,4 mill. hektar (av 82,4 mill.) som var på afrikanske hender. Dersom beslagleggingen av jord og beitemarker hadde fortsatt i samme tempo, ville det ikke gått mange år før afrikanernes eksistensgrunnlag helt var blitt borte. Det hører også med til bildet at rasisme og brutalitet preget mange tyskeres behandling av lokalbefolkningen. (En rekke rystende eksempler på dette er gjengitt i Jon M. Bridgeman: *The Revolt of the Hereros*.)

Krisen ble ytterligere forsterket av jernbanebyggingen innover på tradisjonelle Herero-områder. Jernbanen fra Swakopmund til Windhoek hadde allerede gått over en del av den beste jorda. I 1903 ble byggingen av Otavi-banen påbegynt, og der ble det beslaglagt et bredt belte på begge sider av linja. Mangelen på livsmuligheter på landsbygda viste seg også ved at mange strømmet til byene, særlig fra folkegrupper som Damara, Nama og Herero.

Opprør og folkemord

Kort etter århundreskiftet var altså de før-koloniale produksjons- og leveforholdene for det afrikanske flertallet langt på vei brutt sammen, og mye av mønsteret var dermed lagt for kolonistrukturen. Den desperasjon som nå preget Herero- og Nama-befolkningen, lå til grunn for deres omfattende opprør mot den tyske kolonimakten. Dette er et opprør som er veldokumentert i en rekke grundige historiske framstillinger. Det gjelder ikke minst gjennom den forskning som er utført av tyske historikere som Helmut Bley og Horst Drechsler, som også har hatt adgang til offisielle koloniarkiver. (Se litteraturlista.)

I 1903 hadde Bondelswartbefolkningen i sør tatt opp igjen geriljakrigen mot tysk okkupasjon, og tyske tropper ble sendt ned for å slå ned opprøret. Mens hovedtyngden av de militære styrkene var sørpå, brøt det store Herero-

opprøret ut i januar 1904. Opprøret ble ledet av Samuel Maherero, som dermed brøt med sitt langvarige samarbeid med tyskerne. I de neste månedene ble mye jord og kveg erobret tilbake. Det førte til at store tyske troppeforsterkninger («Schutztruppen») ble sendt til kolonien, og Namibia ble i praksis et militærdiktatur. De militære styrkene stod under kommando av Lothar von Trotha, som hadde sin bakgrunn fra krigene mot Hehe-folket i Tanzania og fra bokser-opprøret i Kina.

Guvernør Leutwein ville nøye seg med militær seier, noe som i praksis ble oppnådd ved slaget ved Waterberg i august 1904. Han var særlig opptatt av at hereroene var nødvendige som gjeterne og annen arbeidskraft, og han argumenterte for at det var feilaktig å utrydde dem. Men Leutweins syn hadde liten støtte i Berlin og blant hovedtyngden av de tyske farmere på stedet. Her var det mange som ønsket å bruke opprøret som et påskudd til å «løse problemet med de innfødte» en gang for alle. Mot denne bakgrunn sendte von Trotha ut sin ordre om total utrydding av Herero-folket («Vernichtungsbefehl»). Befolkningen ble drevet ut mot Omaheke i Kalahari-ørkenen, der titusener døde av sult og tørst. Noen klarte å rømme videre over grensa til Botswana, og la grunnen til dagens Herero-innslag her.

Det er vanlig å regne på at det kanskje ikke var flere enn 15 000 av en Herero-befolkning på 80 000 som overlevde krigen. Praktisk talt alt kveg ble slaktet ned eller konfiskert. Det gikk også hardt ut over Nama-befolkningen i sør, som sluttet seg til opprøret høsten 1904. Her fortsatte opprøret lenge som geriljakrig også etter at Hendrik Witbooi ble drept i 1905. (Geriljalederen Jacob Morenga har fått sin naturlige plass i Basil Davidson: *The People's Cause. A History of the Guerrillas in Africa.*) Nær to tredeler av de 20 000 Nama-innbyggerne ble drept. I tillegg mistet en stor del av Damara-folket livet, ettersom det ikke var så lett for tyskerne å se forskjell på dem og hereroer. I tillegg til masse mordet under og etter opprøret var det mange tusen som døde eller fikk varige skader under opphold i fange- og konsentrasjonsleire. Ca. 2 500 tyskere ble drept eller såret.

Arbeidskraft og naturressurser

Opprøret og de brutale tyske reaksjonene har satt et skarpt skille i namibisk historie. I sentrale og sørlige deler av landet var halvparten av innbyggerne utryddet, og de som overlevde ble gjort til jord- og kvegløs arbeidskraft. Et system med *ufri* arbeidskraft ble formalisert gjennom lovverket og strengt opprettholdt av en sterk militær- og ordensmakt. Allerede i 1905 kom et tysk vedtak om at ingen fra Herero-befolkningen hadde lov til å eie jord eller kveg, og et tilsvarende dekret dekket Namaland i 1907. Denne lovgivningen

var utformet av den tyske koloniguvernøren von Lindequist. Samme år kom det en rekke forordninger som slo fast at alle over sju år skulle bære et slags pass, og at ingen fikk reise utover sitt angitte distrikt uten tillatelse. Hver fjerde gjenlevende innbygger ble tvangsflyttet. De som ble påtruffet uten oppholdstillatelse, var henfalne til straff under de strenge «løsgjenger-lovene». De som hadde arbeid måtte vise for seg spesielle kontraktbøker, og ingen hadde lov til å forlate arbeidet uten skriftlig tillatelse fra arbeidsgiveren. Det ble angitt en rekke grunner til oppsigelse, alt fra ulydighet til sjukdom utover fire uker. En rekke krigsfanger ble satt direkte i tvangsarbeid på jernbaner og europeiske gårder. Det kom også forbud mot alle former for organisasjoner som kunne styrke samholdet mellom afrikanerne, og en rekke tradisjonelle ledere ble henrettet for at de ikke skulle utgjøre noe samlingspunkt for ny motstand. Utenom de små afrikanske reservater ble hele det sentrale og sørlige Namibia offisielt gitt betegnelsen «Polizei-sone», et begrep som fortsatt er i bruk.

Det var først etter 1905 at det for alvor ble foretatt større investeringer i Namibia. Samtidig skjedde det en tilflytting som i 1914 brakte det europeiske innbyggertallet opp i ca. 15 000. En rekke soldater slo seg dessuten ned som farmere på jord de hadde vært med på å okkupere. Gruvedriften fikk et oppsving i 1908, da det ble gjort flere verdifulle diamantfunn langs kysten sørpå. Fra 1908 til 1914 ble det eksportert ca. 5 millioner karat diamanter. I 1906 startet også gruvedrift i stort omfang i de områder hvor det i før-kolonial tid hadde vært kopperutvinning, slik som i Otavi- og Tsumeb-området ca. 40 mil nord for Windhoek. Det ble også bygd ut infrastruktur, skapt et innenlandsk jordbruksmarked og påbegynt en viss administrasjon. Sammen med driften på de store europeiske farmene krevde dette et tilsig av afrikansk arbeidskraft. I 1914 var det neppe mer enn et par hundre voksne menn fra Herero- og Nama-folket som ikke utførte et mer eller mindre tvangspreget lønnsarbeid for tyskerne, ofte som gjetere og tjenere.

Samfunnsmessige endringer i nord

Den store nedslaktingen av afrikanere skapte imidlertid mangel på arbeidskraft i «Politisonen». Dette ble dels dekket ved import fra Sør-Afrika og dels ved migrantarbeid nordfra. Det ble nå en offisiell politikk å bruke Ovambo-land som reservat for arbeidskraft, noe de tyske myndighetene håpet å få til uten å måtte okkupere området gjennom en opprivende og kostbar krig. Befolkningen nordpå hadde vært utsatt for mange portugisiske angrep rundt århundreskiftet, og til slutt var det bare Kwanyama-kongedømmet på begge sider av Kunene-elva som holdt stand mot kolonimaktene. Befolkningen i

området var imidlertid blitt utsatt for et økende press på sin livsform, og muligheten til å produsere mat til familiens forbruk var blitt svekket. Det kunne være perioder med tørke, i tillegg til at kvegpesten også krevde store ofre. Etter århundreskiftet kom flere tørkeår med hungersnød, i tillegg til en kraftig influensa-epidemi (spanskesjuken) i 1915-17. Det er antatt at 20-50 000 døde i denne toårsperioden.

Truslene fra ytre fiender gjorde at kongene og deres samarbeidsmenn gjorde seg enda mer avhengig av våpenimport. Dette skulle betales, og byrdene ble lagt på vanlige folk som måtte avgi en større del av sine kvegflokker og sin matproduksjon. For å opprettholde sin makt og oppfylle gjeldsforpliktelse, innførte høvdingene flere steder en kvegskatt og andre avgifter. Det ble bygd opp et sjikt av hensynsløse skatteinnkrevere og væpnete støttepillere for aristokratiet (kalt «lenga»), og disse benyttet utvilsomt anledningen til å berike seg selv i tillegg. Presset på vanlige folk ble særlig hardt etter at elfenbeinexporten opphørte ved århundreskiftet, og kveg (og slaver) isteden ble solgt for å dekke herskernes økende gjeld, utgiftene ved stående hærer og luksusforbruket til et lite mindretall. Enkelte høvdinge tvang også yngre menn til å arbeide for kolonimyndighetene og tyske farmere, og krevde dem for en del av lønna ved hjemkomsten. En god del innenfor dette «lenga»-sjiktet ble selv sugd opp av koloniadministrasjonen, og gikk i tysk/sør-afrikansk tjeneste. Her kan en også finne spirene til den store avstanden mellom folk flest og de herskende sjikt i denne delen av landet, noe som er blitt enda mer påfallende ved samarbeidet med dagens sør-afrikanske okkupasjonsmakt.

Migrantarbeid som system

Disse sosiale forandringer, som gikk sammen med og ble forsterket av tørke og epidemier, førte til en forverring av levekårene for folk flest. Blant mange menn oppstod det en betydelig undersyssetning, noe som særlig rammet de som ikke hadde kveg og som ble nektet å drive jakt under henvisning til kongelige monopolbestemmelser. Det var derfor stadig flere som periodevis ble tvunget av omstendighetene til å reise sørover for å skaffe seg arbeid. Dette var for mange det eneste alternativ for å skaffe familien midler til å overleve. I tillegg skjedde det nok en arbeidsmigrasjon gjennom press og lokkemidler fra tyske rekrutteringsagenter, og det var som nevnt enkelte høvdinge som samarbeidet åpent med tyskerne mot å sikre seg en viss del av arbeidsinntekten. På kort sikt førte dette til at vanskelighetene med å overleve ble noe mindre for den voksende skare av fattige og jordløse. Slik sett bidro migrantarbeidet også til å stabilisere samfunn som var på randen av

oppløsning, og som stod overfor skarpe konflikter mellom vanlige folk på den ene side og tradisjonelle ledere/nye administrative sjikt på den annen side.

Det var altså et sammenfall av flere faktorer som førte til arbeidsmigra-sjon, og det er blant mange forskere – slik som Richard Moorsom og W.G. Clarence-Smith – særlig lagt vekt på at forverringer nordpå førte til færre andre muligheter til å forsørge seg og familien. Et slikt press måtte nok også til for at folk skulle begi seg ut på en strabasjøs reise til et farefullt og hardt gruvearbeid eller til diamantutvinning i det vanskelige kystklimaet. Det er også en klar statistisk sammenheng mellom tallet på migrantarbeidere nordfra og år med spesielt dårlige nedbørforhold. I 1907 var det ca. 1 000 arbei-dere nordfra i gruver og transportsektoren, mens tallet var steget til 6 000 i 1910. I perioden 1910-1915 ble det rekruttert gjennomsnittlig 9 500 i året. Dermed ble også et annet av hovedtrekkene ved dagens Namibia tydelig mot slutten av den tyske perioden.

Fra tysk til sør-afrikansk kolonistyre

Det tyske kolonistyret fikk en brå slutt med Den første verdenskrigen. Sør-Afrika allierte seg med Storbritannia, og sendte allerede tidlig i 1915 sine tropper inn for å okkupere Namibia. Et raskt felttog under ledelse av J. C. Smuts fikk de tyske styrkene til å kapitulere allerede samme sommer. Fra dette tidspunktet ble Namibia styrt som et militært okkupert område av Sør-Afrika. En av de første beslutninger som ble truffet, gikk ut på å gå sammen med Portugal for å nedkjempe den siste motstanden mot kolonisering i Ovamboland. Dette falt sammen med en portugisisk offensiv etter 1910, som bl.a. bestod i skattelegging og inndriving av tvangsarbeidere til plantasjedriften. Det endte med at den legendariske Kwanyama-kongen Mandume måtte gi tapt. Han ble selv drept i 1917, da han nektet å dra fra sitt område for å forhandle i Windhoek.

Den nye okkupasjonsmakten hadde utvilsomt regnet med at Namibia skulle innlemmes i Sør-Afrika-unionen dersom Tyskland tapte verdenskrigen. Ved opprettelsen av Folkeforbundet ble det isteden et kompromiss med et mandatsystem for de tidligere tyske koloniene, ikke minst etter press fra USA. Namibia kom i en egen kategori – et såkalt C-mandat – som var beregnet på særlig svakt utviklete områder som befant seg geografisk i nærheten av mandatmakten. Det betydde i praksis at det skulle styres som en integrert del av Sør-Afrika, med adgang til å overføre det sør-afrikanske lovverket. På papiret inneholdt *South West Africa Mandate Act of 1919* en bestemmelse om at mandatmakten skulle gjøre sitt ytterste for å fremme innbyggernes moralske, materielle og sosiale velferd (« ... to promote to the

utmost the material and moral well-being and the social progress of the inhabitants of the territory»). Sør-Afrika forpliktet seg videre til å sende en årsrapport til en spesiell mandatkommisjon, men den hadde ikke andre fullmakter enn rett til å komme med kritikk. Fra 1920 kan en derfor si at Namibia helt ble underlagt Sør-Afrika, og at landet på enkelte områder heller ble styrt som en integrert provins enn som koloni i tradisjonell forstand.

Etter 1915 var det visse forhåpninger blant Herero- og Nama-folket om å få tilbake jord og kveg som tyskerne hadde beslaglagt, men disse håp ble raskt knust av den nye kolonimakten. Det som Tyskland holdt som «statsland» ble overtatt direkte av Sør-Afrika, som stykket mesteparten av det ut til sør-afrikanske farmere som flyttet inn. Dette falt sammen med en kriseperiode i Sør-Afrika selv, der det var stor jordmangel innenfor den fattigste del av boerbefolkningen. Gjennom tildeling av jord i Namibia ble noe av det sosiale trykket dempet, og dette satte en stopper for afrikanske håp om endringer. I tillegg til boere som overtok jord, var det en god del som sikret seg sysselsetting i koloniadministrasjonen, i tjenestenæringer og i de industrijobber som krevde minst fagopplæring fra før. Det er utvilsomt i disse befolkningsgrupper i dagens Namibia at de mest kompromissløse motstandere av selvstendighet finnes, fordi det er de som lettest kan unnværes i et uavhengig Namibia uten rasediskriminering. Hovedtyngden av tyskerne fikk også lov til å bli værende, og i 1921 var det 8 000 tyskere i landet. I samme år var tallet på sør-afrikanere alt kommet opp i 11 000, og det økte til nærmere 30 000 i løpet av mellomkrigstida. I 1936 var det ifølge offisielle tall 35 000 hvite og 330 000 svarte. Sør-Afrika stimulerte til innflytting med gode betingelser for lån til å kjøpe landbruksutstyr, subsidiering av boring etter vann osv. I 1923 hadde de sør-afrikanske myndighetene også avklart hvilke områder som skulle defineres som afrikanske «reservater», noe som ble nedfelt i lovverket. I motsetning til under den siste periode av tysk styre, skulle det ikke lenger være totalt forbud mot å eie jord og kveg. Ifølge offisielle erklæringer skulle reservatene imidlertid ha som oppgave å ta hånd om kvinner, barn og gamle mens voksne menn var på arbeid andre steder. På samme måte satte jordfordelingen – som har vært den samme fram til i dag – klare grenser for utbredelsen av det afrikanske jordbruket.

Tvangslover og kontraktarbeid

Flere av de tyske tvangslovene ble overtatt av Sør-Afrika, samtidig som landets egne lover utover i 1920-åra ble overført til Namibia. Dette førte til at arbeidsmarkedet ble strengt regulert ut fra behovet for ufri og billig ar-

beidskraft. *Masters and Servants Law* fra 1929 gjorde det til en kriminell handling for en afrikaner å bryte arbeidskontrakten, og dette ble særlig et mektig våpen i hendene på hvite farmere. En løsgjengerlov fra samme år (*Vagrancy Proclamation*) gav adgang for politiet til å arrestere de som ikke så ut til å ha tilstrekkelige midler til å forsørge seg selv, noe som i praksis kunne bety tvangsarbeid. Selv ved første gangs overtredelse kunne de dømte dirigeres til offentlig eller privat arbeid, og i en årsrapport til Folkeforbundets mandatkommisjon het det at farmere stod utenfor rettslokalet og ventet på dømte afrikanere. Ifølge *Native Administration Proclamation* i 1922 kunne den sør-afrikanske administrator i reservatene gi ordre til voksne menn om å ta lønnet arbeid. På samme tid kom passlover og *Native Urban Areas Act* direkte etter det sør-afrikanske mønster. Disse lovene satte stramme betingelser for afrikaneres rett til å oppholde seg i «hvite områder», og ble fordømt av Folkeforbundets medlemmer og av Mandatkommisjonen.

I de første åra stod de sør-afrikanske myndighetene selv direkte for rekrutteringen av kontraktarbeidere nordfra. I midten av 1920-åra ble det imidlertid opprettet to egne rekrutteringsselskaper for dette formål. *Southern Recruiting Organisation* (SRO) hadde som oppgave å rekruttere arbeidere til diamantutvinningen sørpå, og konsentrerte seg om Ovamboland med hovedstasjon i Ondangua. *Northern Recruiting Organisation* (NRO) hadde Kavangoland som sitt område, og skulle skaffe arbeidere til andre gruver, til byer osv. I 1943 ble de slått sammen til *South West African Native Labour Association* (SWANLA), som representerte en rekke private interesser i tillegg til staten. SWANLA drev også en aktiv handelsvirksomhet i nord. Det skjedde ut fra tanken om at tilgjengelige forbruksvarer ville øke behovet for kontantinntekter, samtidig som monopolstillingen på engrosleddet i varehandelen nordpå gav god fortjeneste. (I 1964 overtok Bantu Investment Corporation denne virksomheten). SWANLA bygde ut et detaljert system for rekruttering og klassifisering av arbeidere. De ble bl.a. inndelt i graderte kategorier etter helsestandard, yteevne og oppførsel, og deretter sendt til forskjellige arbeidsplasser med en nøye fastsatt kontrakt på forhånd. Kontraktene var av 12 til 24 måneders varighet. Beregninger viser at kontraktarbeidernes reallønn ikke steg i perioden 1920 til 1940. Dermed var inntektene så beskjedne at det ikke ble midler til å forbedre det lokale jordbruket, noe som igjen gjorde det nødvendig å ta arbeid på nytt i «Politisonen». I mellomkrigstida ble det dessuten mindre dyrkbar mark per innbygger, både pga. naturlig befolkningsøkning og tilflytting av Ovambo-grupper fra Sør-Angola etter en grensejustering i 1926. Det er neppe noen tilfeldighet at de fleste kontraktarbeidere nettopp ble rekruttert fra Kwanyama-delen av Ovambo-folket, som var de som på denne måten merket presset hardest.

Under sør-afrikansk styre

Den sør-afrikanske kontrollen over Namibia ble forsterket med to andre lover i 1920-åra. I *South West Africa Affairs Act* fra 1925 blir det riktignok åpnet for en viss lokal innflytelse gjennom en lovgivende forsamling. Stemmerettsreglene fulgte imidlertid det sør-afrikanske mønster, dvs. at bare hvite hadde stemmerett. Det var dessuten viktige områder som skulle styres direkte fra Sør-Afrika: politi, forsvar, mineralrettigheter, rettsvesen, offentlige budsjetter, toll- og valutapolitikk og det som ble kalt «African Affairs», dvs. kontrollen over afrikanerne.

I *Native Administration Proclamation* fra 1928 ble det direkte sør-afrikanske styret ytterligere satt i system. Loven gjorde det klart at den sør-afrikanske administrator i landet skulle være «Supreme Chief», med rett til å avsette og innsette høvdinger og andre lokale ledere, avgjøre grensene for de forskjellige stammers tilholdssteder, deportere folkegrupper eller enkeltpersoner osv. Dette var et meget viktig instrument for å sikre posisjonene til de lokale ledere som valgte samarbeidslinja, mens de som nektet å bli kollaboratører stod i fare for å bli avsatt med makt. Sør-Afrika satset mye på indirekte styre i nord. Det betydde at samarbeidsmenn fra de før-koloniale sjikt av aristokrater og deres byråkratiske apparat nå ble knyttet til den sør-afrikanske administrasjonen. Der hvor det var populære høvdinger som representerte en utfordring til Sør-Afrika, ble disse avsatt og erstattet med villige støttespillere. Kwambi-kongen Ipumbu var lenge et symbol på en slik motstand, og ble deportert etter et sør-afrikansk inngrep i 1932.

Også i andre deler av Namibia ble motstandshandlinger slått ned. Det mest kjente eksempel på dette er Bondelswarts-gruppa innenfor Khoikhoi-folket (Nama). De hadde gjort opprør en rekke ganger under tysk styre (1896, 1903, 1904), og var forvist til et karrig reservat. Etter den sør-afrikanske okkupasjonen ble de pålagt flere nye skatter, bl.a. en egen hundeskatt, som rammet et gjeter- og jaktfolk hardt. Da de protesterte mot dette i 1922, ble de møtt med sør-afrikanske flyangrep, og 115 mennesker ble drept. Også innbyggerne i Rehoboth-området kom i 1920-åra i konflikt med det sør-afrikanske styret, og deres tidligere selvstendighet ble begrenset.

Økonomisk krise

Økonomisk var mellomkrigstida som helhet ikke noen blomstrende forretning for Sør-Afrika. I tillegg til virkningene av den økonomiske verdenskrise var det en alvorlig og langvarig tørkeperiode ved inngangen til 1930-åra. Selv på dette tidspunkt var bruttonasjonalproduktet knapt kommet opp på nivået

fra slutten av den tyske kolonitida. Kombinasjonen av tørke og depresjon rammet også det europeiske jordbruket hardt, og trass i statlige støttetiltak var det en god del som måtte gi opp. Krisetida førte til at de afrikanske lønningene og arbeidsvilkårene ble presset enda hardere. Mens de fleste landarbeidere kom fra sørlige og sentrale deler, og ofte hadde med familien, var det i 1930-åra også innenfor jordbruket en tendens til at enda dårligere betalte kontraktarbeidere nordfra ble brukt. Jordbruket tok seg imidlertid opp igjen fra 1935, med en tiltakende eksport av karakulskinn og kveg til Sør-Afrika.

Ved starten av mandatperioden var det særlig én ressurs i Namibia som sør-afrikanske interesser lenge hadde ønsket seg. Det var diamanter, hvor de tyske selskapene representerte en konkurransetrussel som presset prisene ned for *Anglo-American Corporation*. I 1919 overtok dette selskapet utvinningsrettighetene i Namibia for en meget lav sum (R 7 mill.), et beløp som ble inntjent meget raskt. I 1925-30 stod gruvedriften – særlig diamanter – for nær halvparten av bruttonasjonalproduktet. Under krisen i 1930-åra valgte *Anglo-American Corporation/De Beers* å skjære kraftig ned på produksjonen ut fra en vurdering av selskapets interesser som helhet, noe som førte til en total stans i Namibia. Her ble diamanterne isteden bevart som en reserve, og selv etter en prisoppgang ble produksjonen ikke gjenopptatt før etter Den andre verdenskrigen. I 1940 var gruveproduksjonens andel av BNP helt nede i 4 %.

Konflikt med FN

Etter Den andre verdenskrigen gjorde Sør-Afrika en henvendelse til det nyopprettete FN – som etterfulgte Folkeforbundet – for å få godkjent at Namibia skulle innlemmes i Sør-Afrika. I begrunnelsen ble det lagt vekt på at Sør-Afrika hadde styrt landet i 25 år og at det geografisk og strategisk var en del av Sør-Afrika. FN opprettet isteden et Tilsynssystem (Trusteeship) som skulle fortsette Folkeforbundets mandatordning. Tilsynssystemet ble hjemlet i FN-pakten, som også har et kapittel om de ikke-selvstyrte områders rett til uavhengighet.

Etter at det sør-afrikanske forslag ble avvist av FN, nektet Sør-Afrika å administrere området under Tilsynssystemet. Det ble uttalt at det fortsatt skulle sendes årlig rapporter som under mandatperioden, men dette opphørte etter at Nasjonalistpartiet overtok makten i Sør-Afrika i 1948. I 1950 uttalte Den internasjonale domstolen i Haag at Sør-Afrika ikke var forpliktet til å akseptere Tilsynssystemet, men at landet heller ikke kunne endre Namibias status uten i samråd med FN.

Hovedforsamlingen vedtok i 1950-åra flere resolusjoner som kritiserte den sør-afrikanske politikken, og opprettet i 1955 en egen Sørvest-Afrika-komité. Også inne fra Namibia kom det på dette tidspunkt mange signaler om innbyggernes motvilje mot fortsatt sør-afrikansk styre. Det skjedde særlig i form av brev og petisjoner, ettersom ingen namibier fikk tillatelse av sør-afrikanske myndigheter til å reise til New York. I den første etterkrigstida var det ikke minst fra tradisjonelle Herero- og Nama-ledere det kom fram åpen kritikk, slik som Hosea Kutako og David Witbooi. Den anglikanske presten Michael Scott reiste til FN allerede i 1947 for å legge fram deres synspunkter. Seinere ble det kjent at både streiker, elevdemonstrasjoner og begynnende motstandsorganisering fant sted i 1950-åra, med opprettelsen av *South West Africa People's Organisation (SWAPO)* som et viktig vendepunkt i 1960. (Se kap. 11.)

Slutt på mandatet

I begynnelsen av 1960-åra vedtok FN flere erklæringer med konsekvenser for Namibia-spørsmålet. I 1960 kom erklæringen om uavhengighet for koloniene, og i 1962 ble alle land og folks råderett over egne ressurser slått fast. I 1963 fulgte så en erklæring om å avskaffe alle former for rasediskriminering, som eksplisitt nevner apartheid.

I 1960 vedtok Liberia og Etiopia å bringe Namibia-spørsmålet inn for Den internasjonale domstolen i Haag. Disse land hadde vært de eneste afrikanske medlemmer av Folkeforbundet. Etter en sør-afrikansk protest vedtok Domstolen i 1962 at den hadde rett til å uttale seg på dette grunnlag. I 1966 ble denne beslutningen imidlertid omgjort, med åtte mot sju stemmer (formannens dobbeltstemme). Det het nå at Liberia og Etiopia ikke kunne regnes som parter i saken, og spørsmålet ble avvist.

Avgjørelsen i Haag fikk tre umiddelbare konsekvenser. Det første var å styrke Sør-Afrikas moral, og det inspirerte utvilsomt til ytterligere politisk og økonomisk innkapsling av Namibia (se nedenfor). Den andre var at frigjøringsbevegelsen så en bekreftelse på at en løsning ikke ville komme gjennom det internasjonale rettsapparat, og SWAPO trakk den konklusjon at væpnet kamp var nødvendig. Det tredje var at Namibia-spørsmålet ble brakt tilbake til FN, der det på dette tidspunkt hadde begynt å gjøre seg gjeldende en sterk afro-asiatisk opinion. 27. oktober 1966 vedtok så FN's Hovedforsamling at Sør-Afrika ikke hadde fullført sine forpliktelser under mandatsystemet, og at landet følgelig ikke hadde rett til å administrere Namibia. Det het videre at mandatet var opphørt, og at Namibia nå ble et ansvarsområde for FN. Vedtaket ble gjort mot to stemmer (Sør-Afrika og Portugal), mens tre avholdt

seg (Storbritannia, Frankrike og Malawi). Dette vedtaket ble seinere bekreftet i Sikkerhetsrådet i 1969 (se kap. 8).

Økonomisk oppsving

Mens disse internasjonale forhandlingene hadde pågått, var det to trekk som ble stadig mer åpenbare i Sør-Afrikas forhold til Namibia. Det første var at området etter 1945 ble av langt større økonomisk betydning enn før, og det andre var at Sør-Afrikas administrative kontroll ble styrket steg for steg.

Etterkrigstida var en periode med et sterkt økonomisk oppsving i Sør-Afrika selv, med kraftig økning både i gullutvinning og industriproduksjon. Både utenlandske selskaper og den sør-afrikanske staten la opp til en kraftig ekspansjon, og dette kom også til å gjelde Namibia. Resultatet ble en dramatisk økning i bruttonasjonalproduktet i det første tiåret etter 1945 (se tab. 4). Som det vil gå fram av kapitlene om Namibias økonomi, var det en vekst som skjedde samtidig på mange fronter. Diamantproduksjonen ble tatt opp igjen for fullt etter produksjonsstansen i mellomkrigstida. Amerikanske storselskaper ble trukket inn for å få hjulene i sving i Tsumeb-gruvene, og etterkrigstidas råvareboom skapte gode vilkår for gruve drift. Dette førte samtidig til at utenlandske kapitalinteresser i stigende grad ble trukket inn på Sør-Afrikas side. Samtidig fortsatte den europeiske landbrukssektoren å øke, med en spesialisert eksportproduksjon av kjøtt til Sør-Afrika og pelsskinn fra karakulsauer til europeiske markeder. Mens fisket før krigen hadde vært ubetydelig, ble det nå satset enormt på kystfiske og tilhørende foredlingsindustri.

Fra koloni til provins

Gjennom flere konstitusjonelle endringer ble grunnlaget lagt for en mer direkte underordning av Namibia under sør-afrikansk styre. Etter Nasjonalistpartiets valgseier i Sør-Afrika i 1948 var det utvilsomt et sterkt ønske om en mer samordnet apartheidpolitikk for begge land. I 1949 ble *South West Africa Affairs Amendment Act (No. 33)* vedtatt, og loven gav den hvite befolkningen i Namibia rett til å velge seks representanter til det sør-afrikanske Parlamentet. Så lenge denne ordningen varte (1950-1977), var alle seks representantene valgt fra *South West Africa Nationalist Party*, som var den namibiske filial av «moderpartiet» i Sør-Afrika. Dets leder helt fram til sommeren 1981 var A. H. du Plessis, som i en periode også var medlem av den sør-afrikanske regjeringen.

I 1954 ble det fulgt opp med en vesentlig konstitusjonell og politisk endring: *South West Africa Native Affairs Administration Act*. Under denne ordningen ble all utøvende makt over den afrikanske lokalbefolkningen overført direkte til *Ministry of Bantu Administration and Development* i Sør-Afrika. Det betydde at en sør-afrikansk statsråd kontrollerte de fleste spørsmål av betydning for flertallet i Namibia, noe som muliggjorde en mer enhetlig iverksetting av apartheidsystemet. Dette departementet i Sør-Afrika hadde også ansvar for å utnevne de øverste embetsmenn (*Bantu Affairs Commissioners*) for de ulike distrikter. Det skjedde også en oppsplitting av den afrikanske befolkningen, ved at en del ble skilt ut og lagt direkte inn under *Department of Coloured, Nama and Rehoboth Relations*.

Et neste steg i Namibia-spørsmålet ble tatt da det i 1962 ble satt ned en kommisjon (*Commission of Inquiry into South West Africa*), som allerede mot slutten av 1963 la fram sin fyldige innstilling. Kommisjonen fikk navn etter sin formann, F. H. Odendaal. Året etter ble hovedlinjene i Odendaal-rapporten vedtatt i form av et regjeringsdokument. Et utgangspunkt for kommisjonens arbeid var at Sør-Afrika fortsatt skulle styre Namibia som en integrert del av republikken, og at det istedenfor én sentral myndighet skulle skje en oppdeling av landet etter etniske skillelinjer i «hjemland» («homelands»). Rapporten bygger på en forestilling om at alle innbyggere, unntatt de hvite, bestod av en rekke atskilte «nasjoner». De blir presentert som kulturelt meget forskjellige, med mange former for motsetninger seg i mellom. Med unntak av de «fargete» skulle alle derfor få seg tildelt et nøyaktig avgrenset område.

Det er imidlertid ikke noen klar sammenheng mellom disse «hjemland» og det som var befolkningsgruppene områder før den europeiske kolonisering. Noe slikt ville selvsagt ikke være mulig å få til så lenge det afrikanske flertallet til sammen bare ble tildelt ca. 40 % av landets samlede areal. «Hjemlandene» varierte fra halvørkenområder til mer folkerike distrikter i nord. Det innrømmes åpent i rapporten at mange slike områder ikke ville være i stand til å forsørge befolkningen, bl.a. fordi det var for dårlig jord og for lite regn. Dermed gjøres det også klart at noe av hensikten var å sørge for tilførsel av arbeidskraft til de hvite områdene, som innbefattet de beste beitemarker og praktisk talt alle byer og viktige gruveområder. På samme måte som i det sør-afrikanske bantustansystemet skulle afrikanere bare oppholde seg i hvite områder som arbeidskraft. Det er også en følge av forslaget om å opprette politisk/administrative institusjoner på lokalplanet at de ikke skulle ha noen politiske rettigheter utenfor bantustans.

Ytterligere innkapsling

Iverksettingen av Odendaal-rapporten ble utsatt i noen år, ikke minst i påvente av en uttalelse fra Den internasjonale domstolen i Haag. Da dens «ikke-beslutning» kom i 1966, ble dette brukt som et klarsignal for de sør-afrikansking, personlig inntektsbeskatning osv. Lokal kontroll ble bare bevart over en liten del av statsbudsjettet, mens Sør-Afrika styrte den økonomiske politik-*African Constitution Act of 1968 (No. 25)*, *Development of Self-Government for Native Nations in South-West Africa Act of 1968 (No. 54)* og *South West Africa Affairs Act of 1969*.

Endringene i 1968/69 førte til at myndigheten til den hvite, lovgivende forsamlingen (South West Africa Legislative Assesibley) ble kraftig beskåret. Denne forsamlingen avspeilte i første rekke den afrikaans-talende befolkningens herredømme, som ledere av en koloni med en viss form for indre selvstyre på flere felter. En vesentlig del av denne forsamlingens myndighet ble nå fjernet, og isteden ført direkte tilbake til Sør-Afrika. Tilbake stod funksjoner som mest av alt minnet om det som provinsforsamlinger ble tildelt i Sør-Afrika selv. Utøvelsen av styret over Namibia ble lagt til de forskjellige sør-afrikanske departementer. Tilbake ble utdanning for hvite, helse, veibyging, personlig inntektsbeskatning osv. Lokalkontroll ble bare bevart over en liten del av statsbudsjettet, mens Sør-Afrika styrte den økonomiske politikken og fastsatte regler for toll, skatt, valuta og budsjettering.

Mot slutten av 1960-åra var det dermed blitt klart at Sør-Afrika hadde valgt en kurs som tok sikt på ytterligere innkapsling av Namibia. Samtidig var det gjennom Odendaal-rapporten trukket opp et detaljert program for å splitte Namibia i ulike bantustans eller «hjemland». Det var disse retningslinjer som la grunnlaget for den utvikling som kom til å kjennetegne den første halvdel av 1970-åra, inntil Sør-Afrika deretter ble tvunget til å tale om en framtidig form for selvstendighet. Det skjedde etter en stadig sterkere konflikt både med FN og med motstandskreftene i Namibia selv. Dette er tema for den framstilling av den nyeste politiske og konstitusjonelle historie som vil bli ført videre i kap. 10.

Namibias koloniøkonomi: Utenlandsk kontroll og raseskille

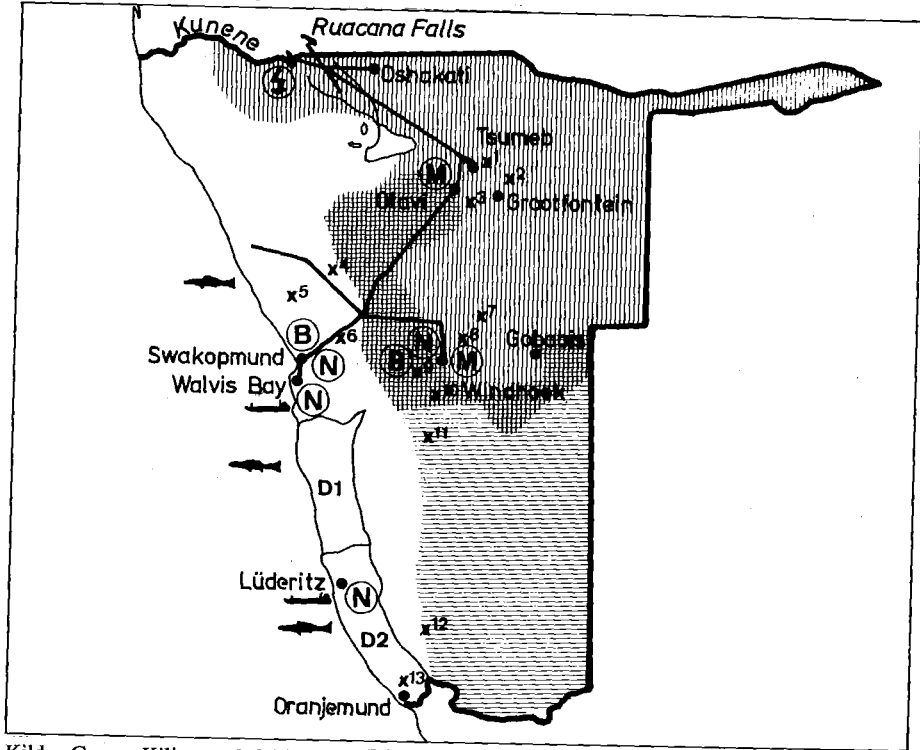
Før de forskjellige sidene ved Namibias koloniøkonomi blir behandlet mer inngående, kan det være på sin plass å gi en skisse av noen hovedtrekk. En slik kortfattet oversikt over mønsteret i produksjon, fordeling og makt vil forhåpentlig bygge en bro mellom historiekapitlet og drøftingen av den aktuelle situasjonen. Samtidig vil den gi en ramme som de ulike deler av økonomien må ses innenfor. I de neste kapitler vil utenriksøkonomi, offentlige budsjetter, gruvedrift, industri, jordbruk, fiske, arbeidsmarked, helse og utdanning så bli behandlet for seg.

Vold og tvang

For det *første*: Namibias økonomi er i høy grad bygd opp gjennom *vold og tvang*; det er dette som kan kalles «den historiske arv». Det økonomiske systemet er så langt fra «tradisjonelt», og vanskelighetene ved selvstendigheten skyldes ikke at landet har stått utenfor de økonomiske endringene i verdensøkonomien i det siste hundreåret. I historiekapitlet ble det isteden vist hvordan den økonomiske og sosiale struktur fra før kolonitida ble brutt ned, hvordan jord ble okkupert (ikke minst etter opprøret i begynnelsen av århundret) og hvordan tvangslover og forverrete levekår i nord har drevet fram systemet med kontraktarbeid.

Seinere er dette mønsteret opprettholdt gjennom et velutviklet *lovverk* som har mange trekk til felles med det sør-afrikanske apartheidsystemet. Et kjennetegn er her en skeiv jordfordeling som følger rasegrensene, og som fører til at de afrikanske områder blir reservater for billig arbeidskraft til det europeiske eksportjordbruket og de utenlandske storselskapene. Resultatet er at Namibia er blitt underordnet utenlandske interesser, og at landet gjennom åtti år er blitt tappet for en stor del av sine rike naturressurser. I det siste tiåret er det den sør-afrikanske politi- og militærmakten som til sjuende og

Kart 3. Næringsliv

Kilde: Green, Kiljunen & Kiljunen (1982)

sauer og geiter	fiske
kveg	meieriproduksjon
kraftlinje	næringsmiddel-industri
havn	bryggerier
kraftstasjon	D1, D2 diamant-områder

x ¹⁻¹³ 1 Tsumeb: kopper, sink, sølv, kopper- og blysmelteverk	9 Matchless: kopper
2 Berg Aukas: bly, sink, vanadium	10 Oamites: kopper
3 Kombat: kopper, bly	11 Klein Aub: kopper
4 Uis: tinn	12 Rosh Pinah: sink
5 Brandberg West: tungstein, tinn	13 Oranjemund: diamanter
6 Rössing: uran	
7 Onganja: kopper	
8 Otjihase: kopper	

sist har opprettholdt dette økonomiske systemet, samtidig som frigjøringsbevegelsen SWAPO har ført sin kamp for grunnleggende endringer i produksjonsmønster, eiendomsstruktur og fordeling.

Mineralrikdommer og sårbar økonomi

For det *andre*: Namibia er fra naturens side utstyrt med en rekke *verdifulle mineralressurser*, slik som diamanter, uran, kopper, bly og sink. Dette kan gi et godt grunnlag for inntekter, dersom ressursene utvinnes på en forsvarlig måte. I havet utenfor Namibia har det tradisjonelt vært rike fiskeforekomster, men pga. rovdrift er disse ødelagt for lang tid framover. Forøvrig er det naturlig å tale om en *uhyre sårbar økologi*. Som nevnt i den geografiske innledningen, er det beskjeden og sterkt varierende nedbør, og mer enn halvparten av Namibia er ørken. Bortsett fra i grenseområdene i nord og sør er det ingen elver som har vann hele året, og mangel på vann til jordbruk – sammen med en usikker energiforsyning – skaper hindringer for en allsidig økonomisk utvikling. Uten kunstig vanning er det neppe noe mer enn et par prosent av Namibia som er velegnet for åkerbruk. Store deler av beitemarkene i sentrale og sørlige områder står allerede i akutt fare for å bli overbeitet og ødelagt. Det er vanskelig å se hvordan Namibia på kort sikt skal klare å brødfø seg selv eller sikre tilstrekkelig med vann til jordbruket. At landet er så stort i utstrekning, med et lavt folketall, betyr også visse økonomiske begrensninger uansett politisk styre eller utviklingsstrategi. Det innebærer bl.a. lange avstander, kostbar transport og et beskjedent hjemmemarked for industrivarer.

Avhengig av utenrikshandel

For det *tredje*: Namibias økonomi er ekstremt «åpen», med en ensidig konsentrasjon om produksjon av ubearbeidde *råvarer til eksport*. Selv om dette er et vanlig u-landsmønster, er det knapt noe annet land i verden som er så avhengig av eksport og import. Det er anslått at ca. 90 % av alle varer som blir produsert for salg, blir eksportert. Det gjelder nesten all gruveproduksjon, der verken diamanter, uran eller kopper/bly/sink blir brukt i Namibia. Også jordbruk og fiske har den samme struktur; 80 % av alt kveg og av fisk selges til utlandet. Når det gjelder pelsskinn fra karakulsauer, er andelen 100 %. Av dette følger at de forskjellige økonomiske sektorene er langt mer integrert med utlandet enn de er med hverandre, og Namibia står fram som en karikatur av en splittet og forvridd økonomi.

Det vil selvsagt alltid være slik at utenrikshandelen blir stor i et land som er rikt på enkelte ressurser og fattig på andre, men de store skeivheter i Namibia er ikke bare naturgitt. Gjennom hele kolonitida har det vært gitt støtte, subsidier og oppmuntring til den delen av produksjonen som går til eksport. På den annen side er økonomisk virksomhet for å tilfredsstille innenlandske behov kommet i bakgrunnen. Lave lønninger for det afrikanske flertallet har likeledes ført til at grunnlaget er svakt for egen industri, og varer til det kjøpesterke mindretallet er derfor blitt importert. Den store *avhengigheten av import* gjelder ikke bare avansert kapitalutstyr til moderne gruvedrift, transportutstyr og industrivarer til privat forbruk, men også en meget stor del av matforsyningene. Namibia importerer halvparten av alle matvarer (betydelig mer i tørkeperioder), ca. 3/4 av alle forbruksvarer og 9/10 av alt gruve- og transportutstyr. 2/3 av den samlede import består av sør-afrikanske varer, og hoveddelen av resten blir også importert via Sør-Afrika. Namibia er i en toll- og valutaunion med Sør-Afrika, noe som også begrenser handlefriheten. Det er oppsummert slik av Reginald H. Green: «Namibia er et klassisk eksempel på en økonomi som produserer det som ikke forbrukes og forbruker det som ikke produseres.»

Utenlandske storselskaper

For det fjerde: Økonomien domineres i høy grad av *utenlandsk kapital og noen få storselskaper*. Namibia er meget tett koplet til sør-afrikanske interesser på alle områder, også direkte gjennom sør-afrikanske statselskaper i transport- og gruvesektoren. Flernasjonale storselskaper kontrollerer alle ledd innenfor gruveproduksjonen, med *De Beers/ Anglo-American Corporation* (diamanter), *Rio Tinto Zinc* (uran) og *American Metal Climax, Newmont Mining Company* og *Falconbridge Inc.* (alle kopper/bly/sink). En oversikt over de viktigste selskapene finnes i Vedlegg 2. Både fisket og foredlingsindustrien kontrolleres fullt ut av sør-afrikanske interesser, og det samme gjelder produksjonen av kveg og karakul til eksport. En kan anta at utenlandske eieres interesser rår over en produksjon som samlet svarer til mer enn 60 % av bruttonasjonalproduktet og praktisk talt 100 % av eksporten.

Namibia har heller ikke eget pengesystem eller noen valutakontroll, og sør-afrikanske banker, forsikrings- og finansselskaper har få eller ingen innenlandske konkurrenter. Sør-afrikanske handelselskaper har hånd om eksport/importvirksomheten, transportnettene er nesten utelukkende rettet inn mot Sør-Afrika, og det er få eller ingen forbindelser til afrikanske naboland. Det er sør-afrikanske statselskaper som står for driften av jernbaner og havneanlegg. Alle viktige stillinger i administrasjonen innehas av det euro-

peiske mindretall på stedet eller av sør-afrikanske koloni-embetsmenn. Mer enn halvparten av alle hvite lønnstakere er sysselsatt i utenlandske selskaper eller i sør-afrikanske statselskaper/administrasjon. Nærheten til okkupasjonsmakten gjør det derfor rimelig å si at Namibia ikke en gang er en koloni i økonomisk forstand, men at enkelte deler av Sør-Afrikas produksjon og økonomiske virksomhet er lagt til det geografiske hjørne som kalles Namibia.

Høyt bruttonasjonalprodukt

For det femte: sett i forhold til det beskjedne folketallet (ca. 1,5 mill.) har Namibia et høyt bruttonasjonalprodukt (BNP). For 1979 er det anslått til ca. R 1 435 mill, se tab. 5. Det gir enn inntekt per innbygger som ligger over verdensgjennomsnittet, og som bare en håndfull andre afrikanske stater kan måle seg med. Dette skyldes i første rekke en omfattende og lønnsom gruve-drift, særlig uran- og diamantproduksjon, i tillegg til det europeiske ranch-jordbruket.

Den namibiske økonomien kan på mange måter sies å være «todelt». På den ene side er det en moderne sektor med avansert teknologi og høy produktivitet, og på den annen side er det en afrikansk jordbrukssektor i reservatene («hjemland») som kjennetegnes av lav produktivitet og utbredt fattigdom. Kort oppsummert kan den afrikanske jordbruksøkonomien sies å omfatte 75 % av innbyggerne, sysselsette 50 % av den yrkesaktive befolkning og stå for 2-3 % av landets samlede produksjon.

Som vist i den historiske oversikten, er det imidlertid ikke noe skarpt skille mellom disse to delene av økonomien. Tvert imot: de er begge uttrykk for den samme historiske og økonomiske prosess. Reservatene er blitt tildelt oppgaven som leverandør av underbetalt arbeidskraft for gruver og europeiske farmer, og det er med hensikt ikke skapt noen utvikling som tilbyr et alternativ. Denne sektoren er derfor avhengig av kontantinntekter fra kontraktarbeid i gruver, europeiske storgårder og fiskeindustrien. Samtidig er disse «europeiske» delene av næringslivet avhengige av de tilskudd som resten av familien i reservatene yter til å forsørge kontraktarbeidernes familie, unge og gamle, sjuke osv.

Ulik fordeling etter rasegrenser

For det sjette er godene i det namibiske samfunnet usedvanlig *skeivt fordelt*, og de statistiske opplysninger om gjennomsnittinntekt og økonomiens størrelse gir derfor et feilaktig inntrykk. Det hører med til bildet at en meget høy

andel av bruttonasjonalproduktet blir trukket ut av landet i form av profitt, renter, private overføringer osv. Denne andelen ligger sannsynligvis så høyt som 30-35 %, noe som trolig er uten sidestykke. (I en UNCTAD-oversikt fra 1981 heter det at andelen som direkte ble trukket ut av landet lå på «nærmere 40 %».) I 1979 svarte dette til ca. R 475 mill. ifølge beregninger foretatt av R. H. Green, og av dette stod overføringene gjennom de store gruveselskaperne for 2/3 (se tab. 8.).

De direkte overføringene til utlandet utgjorde i 1979 et beløp som var fire ganger større enn det som ble utbetalt i lønn til samtlige afrikanske lønnstakere i Namibia. Av det som blir igjen – dvs. nasjonalinntekten – har det vært anslått at ca. 85 % tilfaller det europeiske mindretall på stedet, utenlandske selskaper osv. Dette gir en ekstremt skeiv sosial fordeling, som i hovedsak følger rasegrensene. Ifølge en beregning var nasjonalinntekten per europeer ca. R 3 200 i 1979, mens den for afrikanere lå på 1/20, dvs. R 160. (Se tab. 7.) De siste tall som regimet selv har offentliggjort for inntektsforskjellene er fra *South West Africa Survey 1974*, som den gang oppgav R 1 602 for hvite, R 61 for afrikanere nord for «Politisonen» og R 229 for de «ikke-hvite» i sentrale og sørlige deler av landet.

Bruttonasjonalprodukt og vekst

Det er som nevnt i innledningen stor usikkerhet (og uenighet) når det gjelder å stille opp statistiske serier og å beregne bruttonasjonalproduktet. For tida fram til 1976 er det nødvendig å bygge på offisielt sør-afrikansk materiale, mens det for den nyeste tid er mulig å trekke inn mer uavhengige beregninger foretatt av bl.a. Wolfgang H. Thomas og Reginald H. Green. Ved inngangen til 1981 kom det for første gang på lenge offisielle tall for økonomien som helhet. Samlet ble BNP i 1979 offisielt oppgitt til R 1 213 mill. mot R 1 425 mill. av R. H. Green, og fordelingen på de ulike sektorer var stort sett den samme. I de opplysninger som ble sendt ut fra «Finansdepartementet» i Windhoek, var imidlertid Walvis Bay holdt utenfor, ettersom Sør-Afrika regner denne viktige havnebyen som en del av sitt eget territorium (se nedenfor).

I tab. 4 er det gitt en oversikt over Namibias bruttonasjonalprodukt i 1920-1975. Den viser at situasjonen i mellomkrigstida var preget av stagnasjon og tilbakegang. Ved inngangen til 1930-åra var det et direkte sammenbrudd, bl.a. med tørke og stenging av flere gruver. Som nevnt i forrige kapittel ble det imidlertid innledet en helt annen utvikling etter 1945. Fra dette tidspunkt fulgte en rask økning i investeringer og produksjon både innenfor gruvedrift, jordbruk og fiske. Veksten foregikk raskt uten avbrudd i ti år.

Dette ble etterfulgt av en noe svakere vekstperiode sist i 1950-åra, bl.a. med lavere eksportpriser. Økonomien tok seg opp igjen i 1960-62, og framgangen var relativt jamn gjennom 1960-åra. Deretter er bildet langt mer sammensatt. Ved inngangen til 1970-åra var det vanskelig av økologiske grunner å fortsette veksten i det europeiske eksportjordbruket, og sesonger med rekordfangst førte til en overbeskatning av fiskeressursene. Inntil uranproduksjonen kom i gang for alvor i 1978, skjedde det heller ikke noe særlig vekst i gruvedriften i 1970-åra. Fra midten av tiåret gav de lave kopperprisene et negativt utslag, men dette ble oppveid av meget høye diamantpriser i 1978-79.

Mens det var en gjennomsnittlig vekst på 6 % gjennom 1970-åra, noe som særlig har sammenheng med at uranproduksjonen kom til samtidig som det i enkelte år var rekordstore fiskefangster, viser inngangen til 1980-åra et helt annet bilde. I 1981 var det en klar nedgang i eksportinntekter fra diamanter, fisk og karakulskinn, i tillegg til at krigens herjinger for alvor begynner å gi utslag. På toppen av dette kom en langvarig tørke og en viss «smitte» fra Sør-Afrikas inflasjon, slik at det samlet har vært flere år med klar nedgang i BNP per innbygger. Det har vært antydning en nedgang på 9 % i BNP over en treårsperiode (EIU, Quarterly Economic Review, 4 Q 1981).

Store beløp til utlandet

Før det er mulig å gå nærmere inn på bruttonasjonalproduktets forskjellige sider, må oppmerksomheten rettes mot den store forskjellen mellom bruttonasjonalproduktet og nasjonalinntekten. Med nasjonalinntekten menes det beløp som framkommer etter at alle overføringene til og fra utlandet er trukket fra. Ifølge anslag utført i forbindelse med den offisielle Odendaal-rapporten i 1964, steg andelen som overføres til utlandet raskt i etterkrigstida. Nasjonalinntektens andel av BNP lå på 91,8 % i 1946, men var i 1956 kommet ned i 60,1 %. Fra dette nivå skjedde det en gradvis forandring til et anslag på ca. 75 % i 1969. Det er grunn til å tro at denne tendensen fortsatte i første halvdel av 1970-åra, men at det så kom et skifte igjen etter 1975 i takt med uranutvinningen og prisstigning på diamanter.

I de oppstillinger av bruttonasjonalproduktet som er foretatt av R. H. Green, regnes det med at ca. 30-35 % av BNP ble ført ut av Namibia i 1976-1979. Det svarte i 1979 til R 475 mill. (se tab. 8), og overføringer fra store selskaper stod for ca. 2/3 av dette. De direkte overføringer til utlandet, hovedsakelig gjennom gruveselskaper, utgjorde i 1979 et beløp som var nesten fire ganger så stort som de samlede lønnsutbetalinger til afrikanske arbeidere. Fordelt på samtlige namibiske innbyggere (1,4 mill.), vil det si

nesten R 350 på hver. Dette kan igjen sammenholdes med anslagene over bruttonasjonalprodukt per innbygger, som ifølge R. H. Green lå på ca. R 160 for afrikanere i 1979.

Fordeling på sektorer

I tab. 5 er det gjengitt en beregning av BNP fra 1979, som også viser fordelingen mellom de forskjellige sektorer. Det går her klart fram hvor dominerende gruvedriften er. Her har det dessuten vært en økning fra 33 % til 47 % på tre år. Prosentandelen er enda høyere – 49 % – i offisielle tall for 1979. For 1980 går en foreløpig beregning ut på at gruvesektorens andel er kommet helt opp i 53 %. (W. Asombang, 1980). Gruvedriftens økende betydning går enda tydeligere fram om en ser på eksportsstatistikken (tab. 10). Mens mineraler stod for i overkant av halvparten av eksporten i 1970, steg andelen til ca. 85 % i 1979. Fisket har i samme tidsrom sunket fra 23,8 % til 3 %, og andelen av BNP er ved inngangen til 1980-åra under 2 % (i tillegg kommer ca. 2 % som utgjøres av fiskeforedlingsindustri).

Jordbruksproduksjonen har i absolutt størrelse ligget omtrent på det samme nivå i det siste tiåret, men viser en relativ nedgang pga. mineralproduksjonens vekst. Her er det imidlertid et slående trekk at det er det europeiske kveghold og eksport av skinn fra karakulsauer som står for nesten hele bidraget. Det er grunn til å anta at det afrikanske småjordbruket i 1979 ikke nådde opp i mer enn 2 % av BNP. De tjenesteytende næringer stod for en relativt stor andel, nesten 30 %. Her er det dårlig underlagsmateriale, men det er åpenbart at *handelsnæringen* svarer for det største bidrag. Det har også sammenheng med en betydelig transportvirksomhet, både av varer som inngår i detaljhandelen og import av utstyr til gruvedriften. Det er likeledes en viss turistnæring, ikke minst er det mange sør-afrikanske turister som besøker dyreparkene. Industrien svarer til en meget beskjeden andel på 6 %.

Arbeidskraftens fordeling på sektorer tegner et bilde som er klart forskjellig fra den ovenstående fordeling av BNP. Dette er igjen et uttrykk for de strukturelle skeivheter som er innebygd i den namibiske økonomi. Av i overkant av en halv million i yrkesaktiv alder (15-55 år), er ca. halvparten (240 000) sysselsatt innenfor det afrikanske småjordbruket. Som nevnt svarte dette imidlertid bare til noen få prosent av BNP. Gruvedriften illustrerer den motsatte ytterlighet; her arbeider bare 4 % (ca. 22 500), mens næringen i 1979 stod for nær halvparten av BNP. Et merkbart trekk er at så mange arbeider i tjenesteytende næringer, trolig i overkant av halvparten av alle som er sysselsatt utenfor det afrikanske småjordbruket. Det er ca. 75 000 som arbeider som tjenere («domestic servants»). Hvis en ser bort fra småjordbruket og denne

yrkeskategori av hustjenere, gartnere, barnepiker o.l., er det ikke mer enn ca. 180 000 som har andre stillinger. Disse skal dekke både eksportrettet jordbruk, gruvedrift, industri, handel, transport og finanssektoren osv. Det svarer ikke til mer enn 25-30 % av de yrkesaktive. En forenklet oversikt gis i tab. 9. (For en mer detaljert framstilling av arbeidsmarkedet, se kap. 7.)

Hvem får hva?

En annen måte å se nærmere på BNP på, er å se på fordelingen mellom lønnsandel, overskudd i produksjonsbedrifter og skatter. I dette tilfellet vil også forskjellen i fordeling mellom svarte og hvite tre tydelig fram, selv om beregningene på dette området nødvendigvis må være usikre. Et anslag er gitt i tab. 7. Et av de tydeligste trekkene er her den ekstremt ulike fordeling mellom lønnsinntekter og eierinntekter. I det siste tilfellet er det i all hovedsak tale om store, utenlandskeide bedrifter. Bare overskuddet i storselskaperne aleine svarer til mer enn 60 % av bruttonasjonalproduktet. Selv om den samlede lønnsandel er lav, åpenbarer den imidlertid store forskjeller mellom de forskjellige befolkningsgrupper. De ca. R 130 mill. som er de svartes lønnsandel, skal fordeles på ca. 200 000 afrikanere som lønnstakere. På den annen side skal det dobbelte beløp – R 260 mill. – deles på bare ca. 30 000 hvite.

Den ytterst ujamne fordelingen i Namibia fører til at det store flertallet av innbyggerne har levetforhold som ikke er bedre enn i de afrikanske land som er aller dårligst stilt. Særlig vanskelig er situasjonen for familier som driver småjordbruk i økologisk utsatte områder (se kap. 6). Dette må ses mot bakgrunn av at få andre afrikanske stater har et så høyt bruttonasjonalprodukt per innbygger (ca. R 1 000), og at landet har en svært lønnsom eksport av verdifulle mineralressurser. Selv om det sammenliknes med et land som Tanzania, som er blant verdens 25 fattigste land og har et bruttonasjonalprodukt per innbygger som trolig ligger på 1/6 av Namibias, hevder R. H. Green at den vanlige tanzanianer kommer bedre ut både i personlig forbruk og adgang til fellesgoder som helsestell, utdanning og vannforsyning.

Det svarte flertallet utgjør mer enn 90 % av landets innbyggere, men det er neppe mer enn ca. 10-15 % av bruttonasjonalproduktet som tilfaller dem. Når både personlige inntekter, bruk av offentlige budsjettmidler osv. trekkes inn, er forholdstallet mellom hvite og svarte trolig omkring 20-25:1. Det er i så tilfelle en enda større ulikhet enn i Sør-Afrika selv (15:1?). Offisielle tall som ble lagt fram for Namibian Chamber of Commerce i mai 1981 går ut på at ulikheten er 25:1 i de nordlige deler av landet og 12:1 i Namibia som helhet. (*Windhoek Advertiser* 22.5.81.) Dette er neppe nye beregninger, men en bruk av de forholdstall som tidligere er lagt fram av Sue Collett (Collett 1980).

Hindringer for industri

Som nevnt ovenfor stod industrien bare for 6 % av bruttonasjonalproduktet i 1979. Det svarte til en produksjonsverdi på ca. R 80 mill., hvorav foredling av kjøtt og fisk utgjorde halvparten. I dette året var det ca. 13 000 som arbeidet i industrien, og av disse var et relativt høyt antall – ca. 4 000 – hvite. Fra 1980 har tallet på industriarbeidere gått raskt ned, i første rekke fordi det er krise i fiskeforedlingsindustrien som tidligere gav arbeid for opp til 8 000 sesongarbeidere. Som det vil gå fram av kap. 6, var nesten all hermetikkproduksjon lagt ned i 1981.

Det er få afrikanske land som har så lite industri som Namibia. Forklaringene på dette ligger til dels i det lave folketallet, lange transportavstander, liten kjøpekraft hos det store flertallet, mangel på energi osv. Men det hører også med i bildet at de økonomiske forbindelser med Sør-Afrika – herunder tollpolitikken – legger landet åpent for import. Det har videre vært en del av den bevisste kolonipolitikken å legge foredlingen av råvarer (mineraler, karakulpels osv.) til Sør-Afrika. Pris- og kvotebestemmelser fra sør-afrikansk side har også stimulert råvareeksport, og samtidig skapt problemer for utbygging av en foredlingsindustri for jordbruksvarer. (Forsøk på økt smør- og osteproduksjon har f.eks. blitt hindret gjennom sør-afrikanske reguleringer). Derfor mangler det også industri som ut fra vanlige lønnsomhetshensyn skulle ha god grobunn, slik som en sementfabrikk. Manglende investeringer bør her tilskrives politiske beslutninger. Det hindrer også lokal industrireising at de sør-afrikanske leverandører av importvarer har så nære forbindelser med de selskaper som kontrollerer handelssektoren. Under dagens makt- og avhengighetsforhold er det således tale om en «aktiv ikke-industrialisering».

De aller fleste av de ca. 200 industribedriftene er sør-afrikanske datterselskaper eller produserer på lisens eller med halvfabrikata fra Sør-Afrika. Det er produkter som også var typiske for andre afrikanske land mot slutten av kolonitida: maismel, øl, mineralvann. Nye innslag er en møbelfabrikk, et par sagbruk og et større slakteri/pakkingsanlegg under oppbygging.

Den private investeringslysten er tydelig blitt rammet av den usikre politiske situasjonen, de mer ødeleggende krigshandlingene og fristelsene til å satse på det sør-afrikanske markedet isteden. Derfor har det heller ikke vært noen vekst i industrisektoren. For å motvirke stagnasjon har offentlige myndigheter forsøkt å inngå samarbeid med utenlandske selskaper eller starte på egen hånd. Et instrument for en slik aktivitet er *First National Development Corporation (ENOK)*. Det ble startet i 1978, og har flere prosjekter under arbeid. Dette statlige industriselskapet bygger videre på forskjellige småselskaper på etnisk grunnlag som ble startet i 1960-åra som en del av bantu-

stanstrategien. Målet er å skape noen flere arbeidsplasser i de afrikanske reservatene, men fortsatt er nesten all industri konsentrert om Walvis Bay, Windhoek og de største gruvebyene.

Bygge- og anleggsvirksomheten utgjør i tillegg ca. 4 % av BNP og sysselsetter omlag 15 000. I 1970-åra har mesteparten av aktiviteten vært knyttet til offentlig virksomhet, slik som kraftanleggene ved Kunene og utbygging av veinettet. Som et ledd i bestrebelsene på «intern løsning» er noe mer midler enn før blitt kanalisert til de forskjellige reservatene, og det er ført opp en del administrasjons- og skolebygg. Det er også åpenbart at det har vært et oppsving i bygge- og anleggsvirksomheten i tilknytning til den omfattende militære utbygging. Det gjelder både i området rundt Grootfontein og i Ovamboland. En del av de mindre og mellomstore entreprenører er europeere bosatt i Namibia, men de store oppgavene har vært overlatt til sør-afrikanske selskaper som *LTA Construction Ltd.*, *Murray and Robert* og *Murray and Stewart*. Det første hadde hoveddelen av byggevirksomheten ved kraftstasjonene, og er et datterselskap til Anglo-American Corporation.

Hva slags infrastruktur?

Spørsmålet om Namibias økonomiske utviklingsmuligheter kan ikke besvares uten at landets *infrastruktur* blir studert nærmere. I mange framstillinger blir det nettopp framhevet at utbyggingen av infrastruktur har gitt Namibia et gunstig utgangspunkt. Ved første øyekast ser da landet også ut til å være godt utstyrt når det gjelder havner, veier og jernbaner. Offisiell statistikk viser f.eks. at Namibia har 30,7 km jernbaner per 10 000 innbyggere, noe som plasserer landet helt i toppen i afrikansk sammenheng. Som «bevis» for at Sør-Afrika ikke kan ha drevet noen utbytting av Namibia gjennom tidene, har den sør-afrikanske generaladministrator – Danie Hough – også framholdt at det er flere kilometre med asfalterte veier og flere telefoner per innbygger enn i de aller fleste andre afrikanske land. (*Allgemeine Zeitung*, 19.2.81.)

Dersom en går litt nærmere inn på Namibias infrastruktur, i første rekke transportnettet og energiforsyningen, er det imidlertid ikke vanskelig å få øye på mange av de grunnleggende skeivheter som preger økonomien forøvrig. (I tillegg er statistiske opplysninger og sammenlikninger svært misvisende pga. det lave folketallet og de store forskjellene i tilbudene til svarte og hvite.) Et særlig tydelig trekk er at veier, jernbaner og havner er bygd ut for *eksportformål*, og at servicetilbudet ensidig er rettet inn mot gruvevirksomheten og det europeiske ranchjordbruket. Det samme gjelder også utbyggingen av *elektrisitetsforsyningen*. Hele samferdselsnettet knytter Namibia stramt sammen med Sør-Afrika, og det er sør-afrikanske selskaper – i første rekke statseide –

som står for driften. Det er få eller ingen forbindelser med de selvstendige naboland. Et stadig mer framtreddende trekk er at mye av infrastrukturen har sammenheng med *militære* formål. Som nevnt ligger dessuten landets viktigste havn, *Walvis Bay*, i et område som Sør-Afrika hevder er en del av sitt eget territorium.

Økende forbruk av energi

Forbruket av *energi* har årlig økt med mer enn 20 % i gjennomsnitt siden begynnelsen av 1970-tallet. Dette har i første rekke sammenheng med den kraftkrevende gruveindustrien, slik som urangruva ved Rössing. Dersom det skal skje en videre utbygging av gruvedrift, industri og et modernisert jordbruk, krever dette samtidig tilgang til nye energiressurser. Det er tvilsomt om det finnes olje, og det vil gå lang tid før de nylig kartlagte kullreservene i Namibia kan tas i bruk. Energiproblemene har derfor vært forsøkt løst ved utbygging av hydro-elektrisk kraft, ved siden av betydelig import av kull og olje.

I 1964 ble *South West Africa Water and Electricity Corporation (Pty) Ltd. (SWAWEK)* opprettet av den sør-afrikanske staten. SWAWEK er ansvarlig for kraftforsyningen i Namibia, og samarbeidet er nært med det sør-afrikanske statskraftverket *Electricity Supply Commission (ESCOM)*. Hovedtyngden av kraften i 1970-åra er kommet fra de kull- og diesel/gass-fyrte generatorerne i Windhoek og Walvis Bay. For å møte etterspørselen etter elektrisitet ble det i 1969 inngått en avtale mellom Sør-Afrika og Portugal om å utnytte Kunene-elva til kraftforsyning. Det første ledd i dette samarbeidet var en dam for flomregulering og irrigasjonskanaler fra Calueque i Angola til Oshakati i Namibia. Byggingen av et stortilt kraftverk ble så påbegynt i 1973. Planen gikk ut på tre generatorer som kunne gi 240 MW, med muligheter til ytterligere utvidelse. Kraftstasjonene ble lagt på namibisk side nedenfor Ruacana-fossen, men vannet skulle føres i rør direkte fra Calueque-dammen inne i Angola. Da Sør-Afrika i 1975 gjorde invasjon i Angola for første gang, ble det først opplyst at hensikten var å verne om Ruacana-anlegget.

Det er ESCOM som er ansvarlig for å bygge ut det omfattende overføringsnett, som går langs tre hovedlinjer til Tsumeb, Swakopmund/Walvis Bay og Windhoek-området. Dette ledningsnett er ferdig utbygd til drift, og det samme gjelder i alle fall én av tre generatorer. Fram til 1980 var det i alt brukt R 260 mill. på utbyggingen. Deler av finansieringen kommer fra vest-tyske og franske storbanker (Commerzbank AG, Deutsche Bank, Dresden Bank AG, Crédit Commercial de France og Crédit Lyonnais).

På grunn av Sør-Afrikas krigføring har myndighetene i Angola ikke fort-

satt det samarbeid om anlegget som ble innledet den gang landet var en portugisisk koloni. Anlegget ligger dessuten midt i den mest omfattende krigssonen. Sør-afrikanske styrker har okkupert Ruacana-området, og ved en rekke anledninger har det vært militære operasjoner inn i Angola for å sikre tilgang på vann til anlegget. Frigjøringsbevegelsen SWAPO har på sin side svart med flere sabotasjer mot ledningsnettet til Windhoek. Så sårbart som et omfattende ledningsnett gjennom krigssonen alltid vil være, har Sør-Afrika innsett at det må skapes alternativer til Ruacana for å sikre nødvendig krafttilførsel. Uten et slikt alternativ vil det være umulig å få utenlandske selskaper til å ekspandere i gruvedriften og starte kraftkrevende uranproduksjon i tillegg til Rössing. I 1978 la SWAWEK fram en plan om å bygge en høyspentlinje som kunne forbinde Namibia med ESCOM's nett i Sør-Afrika. I 1980 gav sør-afrikanske myndigheter klarsignal for dette, og begynte kort etter arbeidet med en kraftlinje over en avstand på 805 km. Dette vil sikre forbindelser med Aggeneis i den nordvestlige del av Kapp-provinsen, og nå fram til Windhoek-området via Keetmanshop. Utgiftene på namibisk side er budsjettert til ca. R 75 mill., og arbeidet skal etter planen være avsluttet mot slutten av 1982. Hvis dette gjennomføres, vil det øke kapasiteten med 100-120 MW.

Sør-afrikanske jernbaner

Jernbanenettet i Namibia er fullt ut kontrollert av Sør-Afrika, som dermed har et meget stramt grep på en nøkkelsektor. Det er statsselskapet *South African Railways & Harbour Administration* som står for all driften, og siden 1922 har Namibia vært betraktet som en naturlig forlengelse av selskapets virksomhet i Sør-Afrika selv. Alle reparasjoner og alt vedlikehold på vognmateriellet foregår i Upington og Cape Town i Sør-Afrika. Som vist på kartet (s. 38) går det en jernbane fra Swakopmund/Walvis Bay til gruvedistriktene, dvs. opp til Tsumeb. Det står igjen ca. 300 km opp til grensa mot Angola, slik at det ikke finnes noen jernbane i det hele tatt i de områder av landet hvor hovedtyngden av innbyggerne bor. Fra Windhoek går jernbanen sør til Keetmanshop og videre inn på det sør-afrikanske nettet. Her er det eksport av karakulskinn, kjøtt og levende kveg og import av forbruksvarer som utgjør transportgrunnlaget. I alt ble det fraktet 3 mill. tonn med jernbanen i 1978/79. På grunn av lange strekninger, lave fraktpriser, høye drivstoffutgifter og urasjonell drift, går det statlige jernbaneselskapet med et betydelig årlig underskudd.

Utbygging av hovedveier

De sør-afrikanske myndighetene har i 1960- og 70-åra brukt en meget stor del av kapitalinvesteringene på å bygge ut hovedveiene. Det er kostbart å bygge og vedlikeholde veier i Namibia, og dette vil sluke en stor del av budsjettet også i en selvstendig stat. I enkelte områder må bruanlegg gå tretti meter ned gjennom sand for å komme på grunnfjell, og sandstormer skaper store problemer. Andre steder er det vanskelig å finne grus og pukk. Hovedveinettet går for det meste parallelt med jernbanen, og brukes til å binde gravedistrikter sammen med havnebyer og til å knytte kveg- og karakuldistriktene til de sør-afrikanske markedene. Ca. 3 500 km er asfaltert, og ca. 28 000 km er gruslagt. Hovedveinettet muliggjør helårsforbindelser fra Keetmanshop i sør til Oshakati i nord, fra Swakopmund i vest til Gobabis i øst.

De folkerike områdene i nord har lenge vært forsømt også når det gjelder veibygging, men det skjer nå en utstrakt byggevirkosomhet ut fra militære formål. Det går en vei fram til militærbasen i Katima Mulilo (Caprivi), slik at det bare står igjen et kort stykke til Livingstone i Zambia. Det er imidlertid langt dårligere med bygdeveier og veiforbindelser som tar sikte på et indre marked, noe som igjen har sammenheng med den aktive forsømmelse av det afrikanske jordbruket. I forbindelse med statsbudsjettet for 1981/82 ble det opprinnelige veibudsjett skåret ned med R 40 mill., noe som særlig gikk ut over de nordlige deler av landet. Det førte til at det medlem av «Ministerrådet» som var ansvarlig for samferdsel – Werner Neef – gikk av i protest. I sin begrunnelse la han særlig vekt på at det opprinnelige budsjettet ville ha betydning mye for så vel sysselsettingen som salgsjordbruket i nord.

Fordi det ikke er noen jernbane i nord, spiller veitransportselskaper en betydelig rolle. Det offentlige veitransportnettet drives av det sør-afrikanske statselskapet *Road Transport Services*, som igjen er en del av *South African Railways & Harbour Administration*. I 1978/79 fraktet dette selskapet nær 400 000 tonn varer. De aller fleste privatbiler eies av den hvite befolkningen, som har en biltetthet på nivå med de fleste industriland (i alt ca. 55 000).

Fly, post og telekommunikasjoner

I tillegg kommer innenriksfart med fly fra Windhoek til Keetmanshop, Walvis Bay og Lüderitz. Denne transporten drives av et datterselskap til det statlige sør-afrikanske selskapet SAFMARINE. På samme måte er NAMIBAIR nært knyttet til *South Africa Airways*. Flyplassen i Windhoek brukes dessuten av *South Africa Airways* på en del av deres ruter til Vest-Europa.

Inntil 1980 var post- og telekommunikasjoner i Namibia drevet direkte som en underavdeling av *South African Department of Post and Telegraph*, men har seinere fått en administrasjon med hovedsete i Windhoek som et ledd i «selvstendigjøringen». Fortsatt er det imidlertid slik at det internasjonale telenettet bare kan kontaktes gjennom Johannesburg og Cape Town, og av militære grunner er det bygd ut gode sambandslinjer sørover. Uten egen satellitt (evt. i samarbeid med afrikanske naboland) må et selvstendig Namibia fortsatt la all telekommunikasjon gå gjennom Sør-Afrika.

Radionettet er blitt bedre utbygd i de siste åra, og *South African Broadcasting Corporation* startet i 1970-åra en rekke sendinger på lokalspråk til alle deler av landet. Også denne virksomheten har nå formelt fått en egen administrasjon i Windhoek, men det er fortsatt sør-afrikansk personell i alle nøkkelposter. Fra 1981 er det i tillegg opprettet et eget «namibisk» fargefjernsyn. Utbyggingen av radiosystemet blir sett på som et viktig instrument for bantustanmyndighetene i deres propagandakamp mot SWAPO. Frigjøringsbevegelsen har på sin side daglige radiosendinger fra naboland og fra Tanzania.

Walvis Bay: viktig for Namibias økonomi

Som nevnt foregår en meget stor del av Namibias handel i dag med Sør-Afrika, og en stor del av varene blir transportert med jernbane. Diamanter og uranoksyd blir imidlertid fraktet med fly. Men også *sjøtransport* er viktig for Namibias utenrikshandel, ikke minst når det gjelder eksport av mineraler til Vest-Europa, slik som kopper, sink og bly. På tilsvarende måte er skipsfarten av avgjørende betydning for import av olje, tømmer, stål og andre bulk- og innsatsvarer. Det meste av denne importen kommer fra Sør-Afrika.

Namibia har tre havner: Swakopmund, Lüderitz og Walvis Bay. Den første ble forsøkt utbygd som et alternativ til Walvis Bay under den tyske kolonitida, ettersom Walvis Bay på dette tidspunkt var annektert av Storbritannia og administrert fra Kapp-kolonien i Sør-Afrika. Etter Den første verdenskrigen var det ikke nødvendig med et slikt alternativ så geografisk nær, og Swakopmund ligger nærmest ubrukt. Lüderitz lenger sør langs kysten kan bare ta mindre båter, og svarer for noen få prosent av fraktmengden. Det er dårlige veiforbindelser fra Lüderitz til innlandet, og store områder av et naturlig omland er nærmest avstengt pga. diamantutvinningen. Ved inngangen til 1980-åra var Lüderitz nærmest en bankerott «spøkelsesby» med knapt to hundre skattebetalere.

I praksis er Walvis Bay landets eneste havneby av betydning. Det gjør at det er umulig å tillegge området stor nok vekt i diskusjonen om Namibias

framtid. Walvis Bay er dessuten den viktigste havna mellom Cape Town i Sør-Afrika og Lobito i Angola, noe som også fører til militærstrategiske overveielser. I dag har Sør-Afrika fly- og marinebaser i Walvis Bay, som igjen står i nær forbindelse med de viktigste basene i innlandet og det velutbygde sør-afrikanske sambandsanlegget langs kysten rundt Kapp.

Walvis Bay brukes som betegnelse både på selve havneanlegget og en enklave på 1 124 km². Det er dette området som Sør-Afrika regner som sitt eget territorium. I 1977 bodde det ca. 20 000 fastboende der, hvorav halvparten hvite, i tillegg til opp mot 7-8 000 sesongarbeidere på kontrakt. Ved inngangen til 1980-åra har det skjedd en rask nedgang i folketallet, og de aller fleste sesongarbeidere har mistet arbeidet i fiskeforedlingsindustrien. Det er lite annen industri, men noe båtreparasjoner og utvinning av salt. Walvis Bay har egne kraftstasjoner som produserer energi med sør-afrikansk kull og diesel/gass som grunnlag. Vannforsyningen kommer fra Kuiseb-elva som munner ut rett innenfor enklavens grenser.

Fra naturens side er havna Walvis Bay velegnet med sin ovalformete og brede inngang. Havneanlegget er moderne med stor laste- og lagerkapasitet og mye spesialutstyr for mineraler. Havna er dessuten knyttet direkte til det sør-afrikanske jernbanenettet som endestasjon. Både jernbanen og havneanlegget er fra 1922 drevet av South African Railways & Harbour Administration. Midt i 1970-åra var det ca. 1 000-1 200 årlige skipsanløp i Walvis Bay, med en samlet lastemenge på ca. 1,5 mill. tonn.

En del av Sør-Afrika?

Hva er så grunnlaget for at Sør-Afrika påberoper seg at Walvis Bay-området ikke er en del av Namibia?

Walvis Bay ble annektert av Storbritannia i 1878, og ble administrert som en del av den sør-afrikanske Kapp-kolonien fram til 1922. Fra dette tidspunktet har enklaven imidlertid vært betraktet som en integrert del av Namibia, både m.h.t. lovgivning, innbyggernes rettigheter, skattelegging osv. I august 1977 kom imidlertid en proklamasjon om at Walvis Bay ble ført tilbake til Sør-Afrikas administrasjon, underlagt Kapp-provinsen.

Det er foretatt en rekke formelle endringer for å bekrefte vedtaket fra 1977, bl.a. er alt som vedrører Walvis Bay nå fjernet fra de offisielle opplysninger om Namibias økonomi, bruttonasjonalprodukt osv. De hvite innbyggerne i Walvis Bay er dessuten blitt lagt inn under en sør-afrikansk krets (Green Point) ved valgene til parlament i Sør-Afrika. I juni 1981 ble det videre erklært at Walvis Bay automatisk skulle underkastes de økonomiske vilkår som er utformet av *South Africa Decentralisation of Industries Board*.

Dette er et regelverk som er utarbeidet med tanke på sør-afrikanske bantustans, og som bl.a. innebærer subsidiering av renter ved investeringer, lavere priser på transport og maskiner, positiv forskjellsbehandling ved anbud på offentlige kontrakter og 40 % lavere skatt på europeeres lønninger. Dette er et forsøk på å stimulere den økonomiske vekst i det kriseramte Walvis Bay, og har ført til at Windhoek-administrasjonens «Utviklingsråd» har uttalt bekymring over at industri vil bli trukket til Walvis Bay på bekostning av andre deler av Namibia.

Verken frigjøringsbevegelsen SWAPO eller FN aksepterer det sør-afrikanske standpunkt, og hevder prinsippet om Namibias territoriale integritet. Spørsmålet ble utsatt under de diplomatiske rundene i 1977-81, hvilket vil si at en avgjørelse neppe vil skje før etter forhandlinger mellom Sør-Afrika og et selvstendig Namibia. Av det som er nevnt ovenfor, går det imidlertid klart fram at kontroll over den sentrale havnebyen vil være av avgjørende økonomisk betydning for et selvstendig Namibia. Det vil både være vanskelig og svært kostbart å utvikle alternativer. Adgang til Walvis Bay vil på lengre sikt være en forutsetning for å skape et handelsmønster som er noe mer løsrevet fra Sør-Afrika, og kan bli av betydning for et utvidet samarbeid med bl.a. Botswana. På den annen side vil en fortsatt okkupasjon av Walvis Bay ha militærstrategisk betydning for Sør-Afrika, og okkupasjonstropper kan brukes som et pressmiddel mot en selvstendig namibisk regjering. Dette er forhold som vil bli tatt opp igjen til diskusjon i kap. 13.

Utenriksøkonomi og krigsbudsjetter

Knapt på noe felt er Namibias underordning under Sør-Afrika så iøynefallende som når det gjelder valutaforhold og utenriksøkonomi. Namibia har samme myntenhet som Sør-Afrika (Rand), og følger automatisk den sør-afrikanske valuta- og pengepolitikk. Etter 1966 sluttet Sør-Afrika med å gi opplysninger om Namibias valuta- og handelsbalanse, og det foreligger derfor ikke noen pålitelig handelsstatistikk. Ettersom Namibia ikke har noen egen sentralbank eller selvstendig valutakontroll, skjer det ikke noen åpen registrering av kapital eller varer som krysser grensa mellom de to land. I tillegg skjer utenrikshandelen hovedsakelig gjennom utenlandske storselskaper, særlig sør-afrikanske. De har dermed mange muligheter til å manipulere med priser og varemengder ved interne overføringer mellom bedrifter i Sør-Afrika og Namibia.

Det er heller ikke så lett å gi en oversikt over de offentlige budsjetter, ettersom det for første gang ble lagt fram et samlet statsbudsjett i 1980/81. Fortsatt er det mange utgifter som dekkes fra Sør-Afrika, ikke minst til militære formål, og ved inngangen til 1980-åra ble den finansielle avhengighet av Sør-Afrika klarere enn noen gang før.

En «åpen» økonomi

Selv om mange opplysninger kan være usikre, betyr ikke dette at Namibias utenriksøkonomi er helt uoversiktlig. I virkeligheten kan det heller sies at det motsatte er tilfelle: bildet trer meget tydelig fram, og eksportproduksjonen er dominert av noen få varer og noen få selskaper.

Utenriksøkonomien avspeiler de hovedtrekk i produksjonsmønsteret som er skissert tidligere. Namibia er en «åpen» – dvs. ekstremt eksport- og importavhengig – økonomi, også sammenliknet med de aller fleste afrikanske land. I vanlige år utgjør importen ca. 60 % og eksporten en enda høyere

andel av bruttonasjonalproduktet. Samlet blir utenrikshandelen derfor langt høyere enn BNP. Den utenlandske kontrollen over produksjonen fører til at de ulike sektorer er nært knyttet til andre land, noe som både betyr eksport av varer, overføring av profitter og høy import av produksjonsutstyr/investeringsvarer. Overfor land utenfor Rand-området vil handelspolitikken ble bestemt av de reguleringer og proteksjonistiske tiltak som Sør-Afrika ser seg best tjent med. Selv der hvor Namibia eksporterer til land utenfor Rand-området, skjer det som oftest via Sør-Afrika. Det er ikke noen «naturgitt» løsning, men et resultat av eiendomsstrukturen i næringslivet, det transportmønster som er utbygd og det ønske Sør-Afrika har om å øke sine egne valutainntekter.

Eksport og import

Det er anslått at ca. 90 % av alle de varer som blir produsert i Namibia går til eksport, noe som i 1979 svarte til i overkant av 70 % av bruttonasjonalproduktet. Av tab. 10 går det fram hvor sterkt utenrikshandelen er dominert av noen få mineralprodukter. Når deres andel av den samlede eksporten var så høy som 85 % i 1979, skyldes det både en absolutt økning (R 850 mill. mot ca. R 500 mill. i 1977) og en drastisk nedgang i kystfisket. Mens fiskeproduktenes andel i 1979 lå helt nede på 3 %, var den i siste halvdel av 1960-åra på over 20 %. Med unntak av uran og noen uedle metaller blir praktisk talt hele eksporten kanalisert via Sør-Afrika. Her skjer det en viss foredling og eksport videre til andre land. Det gjelder ikke minst diamanter og skinn fra karakulsauer.

Når det er vanskeligere å sette opp en detaljert oversikt over importen, er det bl.a. fordi det dreier seg om så mange forskjellige produkter. Samlet er importbeløpet for 1979 anslått til ca. R 700 mill., noe som utgjør en markert økning fra R 450 mill. to år tidligere. Denne økningen skyldes et stykke på vei prisøkninger og inflasjon, noe som særlig slår ut på importen av energi (olje og kull). Også matvarer og investeringsvarer i forbindelse med gruve-driften veier tungt på importstatistikken. Som nevnt importeres ca. halvparten av all mat, ca. 3/4 av alle forbruksvarer og ca. 9/10 av alt kapitalutstyr. Det er også nødvendig å kjøpe store mengder mais og maisprodukter fra Sør-Afrika. En meget viktig del av importen består av utstyr til gruvene og til det europeiske jordbruket. 60-65 % av alle importerte produkter er sør-afrikanske. Dersom det legges til varer fra andre land som kommer via Sør-Afrika, stiger prosenten til 90 %.

Hovedmønsteret i 1970-åra var et betydelig overskudd på handelsbalansen med utlandet (R 300 mill. i 1979 og R 250 mill. i 1977), men dette ble

oppveid av de store overføringer som fant sted som betaling for tjenester og i form av renter, profitter og andre overføringer. Selv om det er mange usikre faktorer i oppstillingen av betalingsbalansen, er det gjort et forsøk på en forenklet framstilling i tab. 8. Utenom eksportinntektene er det noe valuta å hente fra turismen. På den annen side er det – som nevnt overfor – store overføringer til utlandet gjennom enkeltpersoner (lønninger for ansatte i utenlandske selskaper, farmere osv.) og gjennom små og store selskaper. Det er særlig den siste type overføringer som veier tungt i Namibias utenriksøkonomi, og som bidrar mest til at forskjellen mellom bruttonasjonalprodukt og nasjonalinntekt blir så stor. I 1979 var disse overføringene på tilsammen ca. R 475 mill.

Tollunion og sør-afrikansk valuta

Når utenrikshandelen er så tett vevd sammen med Sør-Afrika, har dette også sammenheng med at Namibia er underordnet det tollområdet som forøvrig omfatter Sør-Afrika, Botswana, Lesotho og Swaziland. Dette gjør at varer fra det industrialiserte Sør-Afrika ikke møter toll eller andre handelshindringer på det namibiske marked, og at Sør-Afrika kan kjøpe namibiske varer uten å bruke utenlandsk valuta. Sør-Afrika kan også bestemme tollsatsene overfor andre land uten å behøve å spørre partnerne i *South African Customs Union (SACU)*. Som kompensasjon får deltakerlandene en avtalefestet prosentandel av toll og avgiftene i unionen som helhet. For Namibias vedkommende har den lenge ligget på 2,55 %. Dette er trolig mindre enn Namibias andel av den sammenlagte importen for alle landa i tollunionen, og klart mindre enn Namibias andel av den samlede befolkning (4,4 %). Tollunionen skaper også hindringer for en eventuell tollbeskyttelse av egen industri i en oppbyggingsfase. På statsbudsjettet for 1981/82 skjedde det et stort sprang i overføringene til Namibia under de felles toll-avtalene, men det er uklart om dette skyldes noe annet enn en engangsstøtte av politiske grunner (se nedenfor).

Namibia har som nevnt ingen egen sentralbank, og alle valuta- og pengepolitiske beslutninger blir dermed truffet av sør-afrikanske myndigheter gjennom *South African Reserve Bank*. Namibia kan beskrives som en valuta- og pengemessig provins helt siden 1915, på samme måte som Botswana var det fram til landet gikk over til sin egen valuta i 1976. Før dette ble alle sentrale avgjørelser tatt ut fra sør-afrikanske interesser, det var ikke mulig å ha egen valutakontroll, forretningsbankene kunne opptre meget egenmektig med overføringer av sparepenger til Sør-Afrika, og det sør-afrikanske rentenivået ble fulgt. På samme måte som i Namibia i dag ble også den sør-afrikanske inflasjonen importert nærmest automatisk.

Mens Namibia ikke har noen muligheter til å skjerme seg mot dette, har Botswana foretatt flere endringer i valutakursen i forhold til Rand. Dette har rammet eksportørene, dvs. utenlandske gruveselskaper og store kvegeiere, men har vært til fordel for de forbrukere som kjøper mest importvarer. Botswana har i motsetning til Namibia også kunnet få renteinntekter ved å plassere valutareserver på f.eks. eurovalutamarkedet istedenfor at de automatisk gikk inn i Sør-Afrikas reserver.

Ingen nasjonale banker

Det svekker også muligheten for en nasjonal penge- og kredittpolitisk styring at alle forretningsbankene i dagens Namibia er utenlandske, med meget nære forbindelser til Sør-Afrika. Riktignok er det i de siste åra blitt vanlig å registrere bankene som namibiske selskaper. Dette er ikke annet enn en formalitet så lenge den sør-afrikanske banklovgivningen er rådende, og så lenge det ikke finnes noen kontroll av overføringer til Sør-Afrika. F.eks. ble *Standard Bank of South West Africa Ltd.* opprettet i 1979 ved at alle Standard Bank's filialer i Namibia (unntatt Walvis Bay-filialen!) ble slått sammen. Hele aksjekapitalen i det «namibiske» selskapet eies imidlertid av *Standard Investment Corporation*, som igjen er registrert i Sør-Afrika. Standard Bank of South West Africa hadde i 1980 en forvaltningskapital på R 108 mill., hvorav ganske nøyaktig 10 % ble trukket ut til Sør-Afrika som nettofortjeneste for aksjonærene. Forøvrig er det *Barclays Bank* som er den dominerende bank, med anslagsvis 70 % av den samlede forvaltningskapital.

De lokale banker har ubegrenset adgang til å plassere innskudd i sør-afrikanske banker, og med den lave etterspørselen som har vært etter midler til lokale investeringer i de siste åra, betyr det i praksis at en god del av den innenlandske sparingen kommer banker og investeringstiltak i Sør-Afrika til gode. Private overføringer fra enkeltpersoner utgjør en kapitalflukt som har vært anslått til ca. R 200 mill. i perioden 1977-79. (*Economist Intelligence Unit*, 4Q, 1979) I de siste åra har det likeledes vært en klar tendens til at sparing fra de europeiske kveg- og karakul-farmerne ikke plasseres som innskudd i de filialer som er registrert i Namibia, men isteden settes direkte inn i Barclays, Standard, Volkskas osv. i Kapp-provinsen. Det er i dag ingen reguleringer som hindrer dette.

I de aller siste åra er det fra stadig flere hold blitt innrømmet at det intime valuta- og pengepolitiske forholdet til Sør-Afrika ikke bare er av det gode. I sin tale ved framleggningen av statsbudsjettet for 1981/82 oppholdt Dirk Mudge – som er formann i «Ministerrådet» – seg ved en del av de ulemper dette skapte. Blant de forhold som ble trukket fram, var at kursen på Rand

var ugunstig for Namibia, og at inflasjon og vekst i Sør-Afrika førte til et kunstig høyt rente- og utgiftsnivå. Det ligger også i dette at enkelte penge- og finanspolitiske tiltak som Sør-Afrika setter i verk for å dempe egne problemer, ikke nødvendigvis er de som tjener Namibia best. Ifølge Dirk Mudge ble det alvorlig vurdert i «Finansdepartementet» i Windhoek hvordan Namibia bedre kunne skjermes mot svingningene i Sør-Afrikas konjunkturer.

En langsiktig strategi for å løsrive Namibia fra mange av de bånd som i dag eksisterer, er utvilsomt nødvendig for å kunne beholde en større del av dagens overskudd i jordbruks- og gruvesektoren, søke etter alternative handelspartnere og bygge opp nasjonale penge- og kredittinstitusjoner med valutakontroll. Med andre eiendomsforhold i produksjonen, en utenrikshandel styrt ut fra nasjonale hensyn og et nærmere samarbeid med andre afrikanske land, kan det velges løsninger som er bedre både økonomisk og politisk. Det er selvsagt ikke noen enkel oppgave som kan løses på kort sikt, eller som kan påbegynnes uten fare for mottiltak fra en mektig nabo. Dette er problemstillinger som peker fram mot det selvstendige Namibia, og som vil bli tatt opp i kapittel 14.

Offentlige budsjetter

Selv om det ikke er så lett å analysere utviklingen av de offentlige budsjetter i Namibia, vil det også her være mulig å trekke ut noen hovedlinjer. Ved å se nærmere på hvordan statsbudsjettet blir brukt, hvor penger kommer fra og hvilket innenlandsk skattegrunnlag som i dag er til stede, kan det kastes lys både over det økonomiske mellomværende mellom Sør-Afrika og Namibia og over fordelingen mellom folkegrupper og økonomiske sektorer. Det mønster som er blitt lagt gjennom de siste åra, vil utvilsomt være med på å prege de handlingsvalg som et selvstendig Namibia står overfor i sin finans- og budsjettpolitikk.

Det er mange grunner til at det er vanskelig å sammenlikne budsjetter fra år til år i Namibia. I de siste åra har det vært flere endringer i administrasjon og oppstilling av budsjetter og nasjonalregnskaper. Fra 1968 og til sist i 1970-åra var systemet i hovedsak slik at inntekter (skatter og avgifter) ble overført direkte til Sør-Afrika. Herfra ble midlene samlet på en egen Sørvest-Afrika-konto på det sør-afrikanske statsbudsjettet. I tillegg ble noe sendt tilbake til Namibia til bruk for de hvites lovgivende forsamling i Windhoek. Mens det i denne perioden var en mer sentralisert direkte styring over finanser og budsjetter fra Sør-Afrikas side, har tendensen i de siste åra vært å bygge ut en «intern» administrasjon og en egen «statskasse» for Namibia. Det betyr at skatter og avgifter blir i landet, og at det fra 1980/81 er lagt fram

et eget statsbudsjett. Som det vil bli vist nedenfor, betyr dette selvsagt ikke at den reelle økonomiske avhengighet av Sør-Afrika er blitt mindre.

Det er likeledes høyst uklart hvilke statsutgifter som er ført opp på forskjellige «namibiske» konti, og hva som fortsatt dekkes direkte fra Sør-Afrika. Det gjelder ikke minst alle utgifter til militær-, politi- og sikkerhetstiltak. Det er ingen tvil om at det er utgiftene til sosial kontroll, krigføring og opprettholdelse av «lov og orden» som har økt kraftigst i 1970-åra. En stor del av disse utgiftene er trolig kamuflert på «sivile» budsjettposter, på samme måte som tilfellet er i Sør-Afrika selv. Det er helt sikkert tilfelle for deler av transportnettet, offentlig byggevirksomhet osv. De sør-afrikanske myndighetene har alltid hatt stor frihet til å velge den budsjettoppstilling som gir det gunstigste bilde utad.

Avhengig av inntekter fra diamanter

Det mest markerte trekk ved *statsinntektene* er den store andel som kommer fra diamanntproduksjonen. I 1978/79 stod *De Beers/Consolidated Diamond Mines* for ca. 60 % av de samlede statsinntekter. Inntektene fra diamanntproduksjonen består både av en vanlig selskapsskatt (ca. 50 %), en eksportavgift og en særskilt skatt på overskudd. Samlet betaler Consolidated Diamond Mines ca. 60-65 % av sitt overskudd i skatter og avgifter. Dette er en noe lavere andel enn det som selskapet betaler i nabolandet Botswana.

Et like tydelig trekk er at andre selskaper – dvs. utenom diamanntproduksjonen – slipper unna med meget liten selskapsskatt. Fra 1980 skjedde en omlegging av bedriftsbeskatningen etter sør-afrikansk mønster, med en generell sats på 40 %. Avskrivningsreglene er imidlertid langt gunstigere enn i Sør-Afrika selv, noe som har ført til at staten er blitt stående uten inntekter fra den lønnsomme uranproduksjonen i en lang startfase. (Se kap. 5.)

Også personbeskatningen er meget lav i Namibia, og i 1978/79 svarte den til ca. 11 % av statens inntekter. Mer slående er det at beløpet dette året ikke utgjorde mer enn ca. 12,5 % av de europeiske lønninger og personlige inntekter. (Fram til 1981 var det bare 25 000-30 000 innbyggere som betalte inntektsskatt.) Det er åpenbart at de lave skattesatser er ment som en subsidiering av det hvite mindretallet. For kvegfarmere med middels inntekter gjør dette at de likevel kommer gunstig ut økonomisk. I de siste åra har det likeledes vært en åpent uttalt politikk å senke inntektsskatten enda mer, ut fra ønsket om å beholde sør-afrikanere i landet både som farmere og administratorer. Etter hvert som de politiske og sikkerhetsmessige forhold blir mindre gunstige, brukes isteden økonomiske oppmuntringer for å sikre fagfolk og et visst befolkningsunderlag for det hvite mindretallet. Allerede i

1970-åra pekte W. H. Thomas på at personbeskatningen var klart lavere for hvite i Namibia enn i Sør-Afrika, og denne forskjellen er økt ytterligere ved inngangen til 1980-åra. Offisielt er det antydnet at skattenivået i alle fall ligger 20 % lavere enn i Sør-Afrika.

I 1980 ble skattene senket, slik at en inntekt på R 15 000 fikk redusert sin skatt fra R 1 990 til R 1 670. Samtidig ble den høyeste marginalsats senket fra 55 % til 50 %, og i 1981 ble den skåret ytterligere ned til 39 % for inntekter på ca. R 40 000 eller over. For budsjettåret 1981/82 utgjorde den samlede personbeskatningen ikke mer enn R 30 mill.

Ulikhetene forsterkes

Det foreligger lite materiale som belyser detaljene i statens utgifter i 1970-åra. Et forsøk på fordeling av utgiftene på forskjellige poster/sektorer ble riktignok gjort av W. H. Thomas for 1976/77-budsjettet, og viste at midler til «økonomiske tjenester» og statsbedrifter stod for 60 %. Støttetiltak for jordbruket (særlig det europeiske) og veibygging var de største enkeltposter. Et merkbart trekk var de ytterst beskjedne utgifter til sosiale tiltak. Thomas har også beregnet hvor stor del av det samlede budsjett som tilfaller den europeiske del av befolkningen, ikke minst ved at de sosiale tiltak og støtte til næringsvirksomhet særlig er rettet inn mot dem. Hans anslag fra midten av 1970-åra viser denne fordeling per innbygger: Hvite: R 713,4, «fargete» (Coloured, Nama, Rehoboth): R 160 og den afrikanske befolkningen forøvrig: R 93,4. Tilsvarende beregninger foretatt av R. H. Green, som er konsentrert om driftsbudsjettet, viser en forskjell som er enda mer dramatisk: R 675, R 125 og R 50 for de samme befolkningsgrupper. Green stiller også spørsmålsteget ved de beløp som offisielt brukes for den afrikanske befolkningen, men hvor kanskje halvparten kan sies å være kontroll- og undertrykkingstiltak. En stor del av administrasjonen av tiltak for afrikanere er dessuten lønn til høytlønte europeere. Når disse forhold trekkes inn, vil forholdstallet mellom midler per innbygger for europeere og afrikanere ligge på nærmere 25:1.

Krigsbudsjetter med underskudd

Ved inngangen til 1980-åra har den sør-afrikanske administrasjonen lagt fram egne statsbudsjetter utarbeidet i fellesskap med samarbeidspartneren DTA (se kap. 10). De skiller seg i stigende grad ut fra det som har vært det vanlige historiske mønster, ikke minst fordi det er en dramatisk økning av de

offentlige utgifter. Dette har sammenheng med at det bygges opp en «intern» administrasjon både sentralt og i de forskjellige bantustans. Det skjer derfor en oppsvulming av byråkratiet, i tillegg til forsøk på reelle forbedringer på enkelte felter. Det bygges også opp militær- og politistyrker som formelt er «namibiske», og hvor en del av utgiftene belastes det namibiske statsbudsjettet. Fortsatt er det imidlertid slik at hovedtyngden av de sør-afrikanske utgiftene for å opprettholde okkupasjonen og angripe Angola dekkes på sør-afrikanske budsjetter.

Som nevnt betyr militariseringen av hele det namibiske samfunnsliv at også «sivile» budsjettposter øker. Den kostbare oppbyggingen av lokale administrasjonsorganer må – med en uttalelse fra DTA-lederen Dirk Mudge – «bli sett på som en del av kampen mot SWAPO» (*Windhoek Advertiser*, 4.12.79). De samme hensyn ble tydelig understreket da budsjettet for 1980/81 ble lagt fram. Her ble det f.eks. lagt vekt på at bevilgningene til identitetsdokumenter for alle innbyggere var viktig for sikkerheten, at utbyggingen av radionettet var av stor betydning i krisesituasjoner, at bygging av veier nord i landet kunne redusere sikkerhetsrisikoen, at det var nødvendig med økonomisk støtte for å bevare bosettingen i utsatte områder, og at bidrag til afrikanere som ville kjøpe jord gav flere noe å leve for – «og noe å dø for». (*Budget Speech*, 1980/81.) De samme begrunnelser gikk igjen da budsjett for 1981/82 ble lagt fram. Som argument for bevilgningene til namibisk fargefjernsyn ble det framholdt av Dirk Mudge som viktigst at TV var «et medium i den psykologiske kamp på liv og død mot kommunismen». (*Windhoek Advertiser*, 18.6.81.)

Statsbudsjettet for 1980/81 hadde en utgiftsramme på R 520 mill., dvs. R 100 mill. mer enn året før. Økningen var tydeligst innenfor området «konstitusjonell utvikling», dvs. administrasjon og offentlig virksomhet i reservatene. Det var videre en viss økning i støttetiltak til jordbruket, ikke minst som subsidier til kjøtteksperten fra europeiske kvegfarmere. For helseformål var det snarere en tilbakegang. Inntekten for dette budsjettåret var beregnet til bare R 332 mill., slik at det ble en tydelig kløft mellom inntekter og utgifter. Tanken var at dette skulle dekkes ved lån og overføringer fra Sør-Afrika.

Økte utgifter og mindre inntekter

Med budsjettet for 1981/82 trer de siste års tendenser skarpt fram. Utgiftene ble budsjettert til hele R 888 mill., noe som bl.a. avspeiler utgiftene til «South West Africa Territory Force», stigende bevilgninger til politi og økt støtte til jordbruket under en vanskelig tørkeperiode. I tillegg skyldes den raske budsjettveksten en betydelig lønnsøkning for offentlig ansatte. Dette

var en konsekvens av lønnsøkninger i Sør-Afrika i en tid med inflasjon og rekordvekst, samtidig som det er et åpent ønske om å trekke til seg utenlandske fagfolk.

I tillegg kommer det nye byråkratiet omkring administrasjon og «folkevalgte forsamlinger» i bantustans, der også lønnsutgiftene sluker en vesentlig del. Ca. 1/3 av budsjettet ble overført til disse såkalte «representative forsamlinger», som er opprettet som en del av et «internt» eller ny-kolonialt løsningsforsøk fra Sør-Afrikas side. (Se kap. 10.) Disse overføringene kommer i tillegg til de lokale skatteinntekter, men beløpene er på langt nær så store at de utjamner det ulike skattegrunnlag som de forskjellige lokalfor-samlinger har. Til tross for at den hvite befolkningsgruppa kan skaffe langt høyere skatteinntekter, er overføringene fra det sentrale budsjettet større per innbygger for hvite enn for de fleste afrikanske folkegrupper. En begrunnelse for denne økonomiske favorisering av det europeiske mindretallet ble gitt av lederen for «Finansdepartementet» i juli 1981, der han minnet om at de hvite var de som la gulleggene, og at en annen politikk ville få dem til å «hoppe over elva» til Sør-Afrika. (*Windhoek Advertiser*, 24.7.81.)

Samtidig med denne drastiske utgiftøkningen begynte de økonomiske problemer i Namibia å gi seg klare utslag i form av mindre inntekter til staten. Det har gjennom flere år vært en inntektssvikt innenfor fiske og eksport av karakulskinn, men det nye var nå at også diamantproduksjonen viste nedgang. Alt i alt regnet staten med egne inntekter på i overkant av R 500 mill. I dette beløpet inngår imidlertid en overføring fra Sør-Afrika på hele R 250 mill., som Namibias andel av felles toll- og avgifter fra *South African Customs & Excise Pool*. På den samme budsjettposten året før var overføringene bare R 44,5 mill., slik at det reelt må være tale om en betydelig sør-afrikansk ekstrabevilgning for å forsøke å balansere budsjettet.

Større avhengighet av Sør-Afrika

Budsjettunderskuddet for 1981/82 ble anslått til R 374 mill., et beløp som faktisk er 1/4 av bruttonasjonalproduktet. Dette underskuddet skal etter planen dekkes av en overføring fra Sør-Afrika på R 120 mill., en kompensasjon fra Sør-Afrika på R 134 for militær- og politiutgifter og lån på R 120 mill. Også i det siste tilfellet vil lånet bli garantert av den sør-afrikanske stat. Hvis man ser bort fra det uforklarlig høye beløpet på R 250 mill. i tollinntekter, er det således bare ca. R 250 mill som kommer inn i form av skatter og avgifter på lokalt grunnlag. Av dette står skatter og avgifter fra diamantproduksjonen for helt nøyaktig 50 %. Skatt fra øvrige selskaper er ikke beregnet til mer enn R 25 mill., hvorav bare R 1 mill. (!) fra all annen gruvedrift til

sammen. Det betyr at heller ikke i dette budsjettåret blir det noen skatteinntekt fra *Rössing Uranium Ltd.*, og heller ikke fra *Tsumeb Corporation Ltd.*

En nærliggende konklusjon ved inngangen til 1980-åra er således at økonomisk nedgang, militær opptrapping og utbygging av et politisk/administrativt apparat omkring DTA og etniske myndigheter har forrykket de offentlige budsjetter totalt. Namibia er for alvor blitt en krigsstat, der det er nødvendig med store overføringer fra Sør-Afrika for å holde systemet oppe. Selv om det reelt er tale om en økonomisk tilbakegang som også ville være merkbar uansett de politiske forhold, må hovedforklaringen på det store budsjettunderskuddet være krig, okkupasjon og et kostbart forsøk på å bygge ut lokale institusjoner som alternativ til en enhetsstat. I denne situasjonen er den budsjettmessige avhengigheten av Sør-Afrika blitt klarere enn noen gang før. Dette illustrerer også at DTA-administrasjonen ikke har noe selvstendig økonomisk spillerom.

Fra sør-afrikansk hold har det alltid vært hevdet at det er brukt langt mer midler i Namibia enn det er hentet ut i statlige inntekter. Historisk er det all grunn til å betvile dette standpunkt, noe også W. H. Thomas og R. H. Green har gjort ut fra sine ulike forutsetninger. Når denne diskusjon er viktig, er det fordi det allerede foreligger sør-afrikanske antydninger om «kompensasjon» for de budsjettoverføringer som har skjedd til Namibia over lang tid. Det springende punkt vil imidlertid være hva som regnes som utgifter, og hva som er grunnen til at inntektene ikke har vært større. Det er urimelig å regne Sør-Afrikas utgifter til den militære okkupasjonen som en «subsidiert» av Namibias statsbudsjett. På samme måte kan en se nærmere på opplysningene om de store underskudd på jernbanedriften, og som er blitt dekket av Sør-Afrika. Et slikt underskudd er bl.a. et resultat av at fraktprisene er holdt kunstig nede, i første rekke av hensyn til den omfattende transporten av kveg til slaktning i Sør-Afrika. Dette har i realiteten vært en subsidiert av europeiske kvegfarmere og av de sør-afrikanske forbrukerne.

Av langt større økonomisk rekkevidde er det at det historisk har vært så gunstige skatte- og avskrivningsregler for gruveselskaper. Det er ovenfor vist til de store beløp som på denne måten er hentet ut av Namibia, og som kunne ha vært skattlagt langt kraftigere. Den skattepolitikk som Sør-Afrika har ført, har imidlertid hatt som formål å stimulere til utenlandske investeringer og å sikre selskapene – deriblant mange sør-afrikanske – høye fortjenester. Sør-Afrika har opprettholdt en lav skattlegging på selskaper (inkludert sør-afrikanske statselskaper som *Industrial Development Corporation*), og så isteden overført noe midler tilbake i form av «bistand». Det er heller ikke mulig å se bort fra den utvilsomme valutagevinst som Sør-Afrika alltid har sikret seg, og som er et resultat av det store overskuddet på handelsbalansen.

Gruvedrift og rovdrift

Namibia hører med blant de land i verden som er rikest utstyrt fra naturens side når det gjelder mineraler. Landet er den fjerde største mineralprodusent i Afrika, etter Sør-Afrika, Zaire og Zambia, noe som i første rekke skyldes diamanter og uran. Fra Namibia kommer om lag 20 % av alle smykkedia-manter i verden. Eksporten av uranoksyd er av stor strategisk verdi, og utgjør i overkant av 10 % av den vestlige verdens forbruk. I tillegg kommer en del uedle metaller, slik som kobber, bly og sink. I motsetning til i Sør-Afrika er det imidlertid ingen rike forekomster av gull og platina. Når det gjelder olje, er det fortsatt usikkert om det kan gjøres drivverdige funn, men det er nylig bekreftet at det finnes betydelige kullreserver. På kartet (s. 38) er en del av de viktigste gruveområdene og mineralforekomstene tegnet inn.

Gruveøkonomi styrt fra utlandet

Namibia kan langt på vei beskrives som en «gruveøkonomi». I 1980 stod utvinning og eksport av mineraler for om lag halvparten av bruttonasjonalproduktet og mer enn 4/5 av eksportinntektene. Denne store andelen i de siste åra må – som nevnt i kap. 3 – ses i sammenheng med svikt i andre eksportprodukter som fiske og karakulskinn. Men forklaringen ligger også i at uranproduksjonen i 1980 nådde full kapasitet ved Rössing-gruva, og at det var høye diaman priser.

Gruvedriften svarer også for en meget vesentlig del av landets skatteinntekter (ca. 40-60 %). I de siste fem-seks åra har dette nesten utelukkende vært skatter og avgifter fra diamanproduksjonen, dvs. fra *Consolidated Diamond Mines Ltd.* Til tross for betydelige overskudd i uranselskapet *Rössing Uranium Ltd.* har det ikke vært betalt en eneste Rand i skatt. Dette skyldes usedvanlig gunstige avskrivningsregler, som gir skattefritak helt fram til hele investeringsbeløpet (R 350 mill.) er avskrevet. Dette vil trolig ikke

være tilfelle før i 1983, men fra dette tidspunkt kan skatteinntektene fra gruvenæringen ventes å stige.

Gruvedriften spiller derimot en mindre vesentlig rolle når det gjelder *sysselsettingen*, i alle fall målt i tallet på arbeidsplasser som direkte er knyttet til næringen. Det er 22 000 som arbeider i gruvene, hvorav 3 500 europeere og ca. 15 000 kontraktarbeidere fra den nordlige del av landet. Målt i indirekte virkninger, hvor industri og tjenesteytende næringer med forbindelse til gruvene trekkes inn, stiger næringens betydning merkbart. Med unntak av havnebyen Walvis Bay og hovedstaden Windhoek, ville det knapt ha vært noe annet bysamfunn uten gruvedriften. Lønningene ligger dessuten høyere i gruvene enn på de fleste andre arbeidsplasser i Namibia, og i 1980 var lønnsutgiftene for diamant- og uranselskapene på henholdsvis R 44 mill. og R 40 mill.

Hvor går fortjenesten?

Gruveindustrien i Namibia er kjennetegnet av at virksomheten blir drevet og kontrollert av *utenlandske storselskaper*, i første rekke fra Sør-Afrika, Storbritannia og USA. (En liste over de viktigste selskapene finnes bak i boka, se vedlegg 2.) Dette vil samtidig si avhengighet av utenlandsk teknologi og nøkkelpersonell. Det er liten tvil om at et av hovedproblemene for et selvstendig Namibia vil være å redusere denne utenlandske dominans, uten at det samtidig blir så store problemer med produksjon og salg at landet mister de store valuta- og skatteinntektene. At selskapene eies fra utlandet, med tilsvarende utførsler av overskudd, renter og avdrag, betaling for lisenser og tjenester osv., er som nevnt hovedforklaringen på den store kløfta mellom bruttonasjonalprodukt og nasjonalinntekt i Namibia. Av de ca. R 475 mill. som ble ført ut av landet i 1979 (se tab. 8), har mer enn 3/4 direkte forbindelse med gruvesektoren. Den ekstreme avhengigheten av eksport medfører også en høy grad av *sårbarhet* overfor pris- og konjunktursvingninger i Sør-Afrika og i Vest-Europa/USA. Etter 1974 har lave kopperpriser ført til at flere gruveanlegg er nedlagt eller at driften er innskrenket. Ved inngangen til 1980-åra var også diamant- og uranprisene på vei nedover, noe som vil føre til mer ustabile valutaforhold enn tidligere (se kap. 13).

Et annet kjennetegn er en betydelig *konsentrasjon* om noen relativt få selskaper, målt i produksjon, sysselsetting, skatteinntekter og overskudd. Tre av fem av de afrikanske gruvearbeiderne er ansatt enten ved *Consolidated Diamond Mines* (5 000), *Tsumeb Corporation* (4 500) eller *Rössing Uranium Ltd.* (2 400). En tilsvarende konsentrasjon finner en når det gjelder investeringer, der de tre nevnte selskapene svarer for mer enn 2/3.

Et annet viktig trekk ved gruvedriften i Namibia er at det foregår *lite foredling og bearbeiding* av råvarene på stedet. Også på dette området viser det seg klart at Namibia bare kan forstås som en del av Sør-Afrikas økonomi. Det er riktignok et smelteverk for kopper ved Tsumeb, men dette fører bare fram til blister-kopper. Det er, i motsetning til f.eks. Zambia, ikke noe raffineri for å øke bearbeidingsgraden og inntjeningsnivået. Det foregår en viss bearbeiding av sinkoksyd til konsentrat ved Berg Aukas, og ved siden av foredling til uranoksyd (dvs. halvfabrikata før anriking), er dette de eneste foredlingsanlegg. Kopper eksporteres for raffinering i Belgia og Vest-Tyskland. Sink går hovedsakelig til det sør-afrikanske statsselskapet ISCOR's anlegg i Transvaal, og tinn går likeledes inn i ISCOR's stålproduksjon.

FN-forbud mot mineraleksport

Ettersom det er sør-afrikanske myndigheter og flernasjonale storselskaper som kontrollerer produksjon og eksport, er det de som sitter inne med alle opplysninger om reservenes størrelse, kvalitet og eventuell varighet under forskjellige pris- og produksjonsvilkår. Det er derfor vanskelig å si noe om hvor stor del av de ikke-fornybare ressursene som vil være sugd ut av landet før det blir oppnådd selvstendighet. Det har vært en kraftig ekspansjon i gruvedriften i de siste femten år, dvs. nettopp i perioden etter at mandatet ble opphevet av FN i 1966 (se tab. 11). Det har vært antydning at de kjente diamantreservene med dagens høye kvalitet neppe er av mer enn ti-femten års varighet, og enda kortere levetid har vært nevnt for drivverdige kopper-, bly- og sinkforekomster ved Tsumeb. Det som i alle fall er klart, er at det lenge har skjedd rovdrift på de rikeste og mest lønnsomme forekomstene, uten tanke på langsiktig drift i et samlet, nasjonalt perspektiv.

Det er mot denne bakgrunn av plyndring av ressursene under sør-afrikansk okkupasjon at FN's Namibia-råd har vedtatt et dekret som setter forbud mot å hente ut naturressurser fra Namibia uten Rådets godkjenning. FN-rådet ble opprettet av FN's Hovedforsamling i 1967, og fikk bl.a. til oppgave å administrere Namibia og gi de nødvendige lover og dekreter fram til landet oppnådde selvstendighet. (Se kap. 8.) Med Hovedforsamlingens vedtak om å frata Sør-Afrika mandatet i 1966, noe som seinere ble bekreftet av Sikkerhetsrådet, ble det også gjort klart at det sør-afrikanske styret ikke hadde noe *legalt* grunnlag til å inngå avtaler på vegne av Namibia. Det betyr at utenlandske selskaper som har inngått kontrakter med – og som betaler skatter og avgifter til – det sør-afrikanske okkupasjonsregimet, handler i strid med de internasjonale vedtak. I et vedtak i Sikkerhetsrådet 20. oktober 1971 ble det dessuten gjort helt klart at kontrakter og konsesjoner som utenlandske selskaper

har fått fra det illegale sør-afrikanske styret i Namibia, ikke kan regne med noen beskyttelse fra myndighetene i «moderlandet» ved eventuelle krav om erstatning fra et selvstendig Namibia.

Ettersom de ovennevnte FN-vedtak ikke så ut til å føre til noen begrensning i utnyttningen av Namibias naturressurser, vedtok Namibia-rådet i september 1974 *Decree No. 1 for the Protection of the Natural Resources of Namibia*. (Det er i sin helhet gjengitt bak i boka, se vedlegg 3.) Her heter det at ingen har rett til uten Rådets godkjenning å søke etter, utvinne, foredle, bruke, eksportere eller transportere naturressurser fra Namibia. Dersom dette likevel skjer, skal disse ressursene beslaglegges på vegne av Namibia-rådet. Dekretet inneholder også en bestemmelse om at brudd på bestemmelsene kan føre til erstatningskrav fra myndighetene i et selvstendig Namibia.

I et vedtak fra FN's Hovedforsamling 13. desember 1974 ble alle medlemsstater bedt om å iverksette de nødvendige tiltak for å sikre at Dekretet overholdes. Reaksjonen blant FN's medlemsland har imidlertid vært blandet, og skarpest har Storbritannia avvist at Dekretet skal ha noen rettslig gyldige konsekvenser. En rekke selskaper har valgt å trosse FN-forbudet, og har gått inn i Namibia med investeringer og mineralkonsesjoner etter at Dekretet ble vedtatt. Det kan imidlertid ha ført til en noe mer tilbakeholdende holdning hos enkelte selskaper og land, f.eks. trakk fire amerikanske oljeselskaper seg ut i 1975. Det foreligger også uttalelser bl.a. fra den nederlandske regjering, som fastslår Namibia-rådets rett til å utferdige dekreter om mineralutvinning. Noen prøvesak for nasjonale domstoler har imidlertid ikke funnet sted, trass i at det i mange land åpent omsettes varer som kommer fra Namibia, og som dekkes av Dekretets definisjon av hva som regnes som naturressurser. Det er også dokumentert at norske skip har deltatt i transport av malmer fra Namibia til Vest-Tyskland, i strid med Dekretets bestemmelser.

Diamanter og De Beers

Diamanter finnes i store mengder langs kysten i sør. Mens de fleste andre diamantfunn i verden er gjort i forbindelse med vulkankraterene, ligger diamantene i Namibia i avleiringer dekket av høye sanddyner. Den sørlige halvdel av kystområdet er sperret av som «Diamantområde nr. 1» og «Diamantområde nr. 2». Diamantene i disse områdene utmerker seg ved å være av ekstremt høy kvalitet, og Namibias andel av verdens produksjon av smykke-diamanter ligger som nevnt på ca. 20 %.

Produksjonen i Namibia foregår ved at store sandlag (opp til 10-15 meter) fjernes, og jord- og leirmassene finkjemmes deretter for diamanter. Det er utviklet avansert og kapitalkrevende utstyr for å holde produksjonen oppe,

og for å forsøke å motvirke den gradvise uttømming av de mest rikholdige funn. I tillegg til dagens produksjon i et belte på 7-10 mil fra kysten i sør foregår det nå også leting etter diamanter på sandbunnen utenfor kysten.

Praktisk talt all diamantproduksjon skjer gjennom selskapet *Consolidated Diamond Mines Ltd.* CDM startet sin drift i Namibia allerede i 1919, og har utvinningsrettigheter fram til 2010. Det eier også selskapet som leter etter diamanter på havbunnen (*Marine Diamond Corporation*). CDM er en del av det sør-afrikanske *De Beers Consolidated Mines Ltd.*, som igjen er et av hovedselskapene innenfor det store *Anglo-American Corporation*-konsernet. Den nære tilknytningen til De Beers, som er verdens største diamantselskap, gir store muligheter til å overføre midler internt i konsernet, oppgi produksjonstall uten innsyn utenfra osv. Det er ikke «Namibia» som selger diamanter, selv om det kan se slik ut på internasjonal statistikk. Alle transaksjoner foregår derimot internt mellom forskjellige ledd i en kjede av produksjons-, finans- og salgsselskaper som i siste instans er knyttet sammen i *Anglo-American Corporation*. I de aller siste åra har det vært reist spørsmål om CDM produserer mer enn de offisielle salgstall tilsier, og at mineraler blir lagret i påvente av en prisendring og/eller politisk avklaring i Namibia.

Diamantinntektene – varer de evig?

Alt i alt har CDM etter 1930 tatt ut om lag 50 millioner karat med smykke-diamanter. Ved avslutningen av Den andre verdenskrigen lå årsproduksjonen på ca. 150 000 karat. Dette steg til 1 mill. i 1962 og videre til ca. 1,5-1,6 mill. midt i 1970-åra. I 1977 ble det registrert en produksjonsrekord på 2,0 mill. karat. I 1977/78 var det særlig stor etterspørsel etter diamanter, som spekulasjonsobjekt i en tid med usikre gull- og dollarpriser. Etter dette har salget av diamanter fra CDM sunket en del, og kvotene fastsettes av de store sør-afrikanske produsentene med De Beers i spissen. Det offisielle tallet var 1,65 mill. karat i 1979 og 1,56 mill. karat i 1980. I juni 1981 kom lederen for *Anglo-American Corporation* – Harry Oppenheimer – med en erklæring om at produksjonen skulle skjæres ytterligere ned i Namibia. Det var bl.a. meningen å stenge ett av fire anlegg for bearbeiding, og utsette diamantletingen i de tilstøtende områder. (*Windhoek Observer*, 13.6.81) Dette må ses mot bakgrunn av at prisene var på vei nedover på det internasjonale diamantmarkedet i 1981, og at De Beers ønsket å redusere omsetningen for å regulere markedet. For De Beers samlet – hvorav CDM i Namibia altså bare utgjør en del – var det en nedgang i inntekter før skatt i første halvår i 1981. Det var et fall på 40 % fra tilsvarende periode i 1980, fra R 539 mill. til R 293,5 mill. (*Financial Times*, 19.8.81.)

Utvinningskostnadene har steget kraftig i de siste åra, og de totale produksjonsutgifter for CDM ble offisielt oppgitt til R 171,3 mill. i 1980. Av dette svarer lønnsandelen til R 44 mill. Disse beløp må imidlertid ses i lys av den totale markedsverdi på diamantene fra Namibia i dette året, som trolig lå på omkring R 450-500 mill. CDM regnes som en av verdens mest lønnsomme gruver, ettersom det er så høy kvalitet på diamantene at 80 % kan gå til smykker. Ifølge De Beers egne årsrapporter har selskapet i Namibia lenge vært det mest lønnsomme innenfor hele konsernet. I 1974 svarte CDM for hele 40 % av De Beers samlede profitt etter at skatt var betalt. (R 80,6 mill. av 201,3 mill.) Seinere har denne andelen sunket, ikke minst fordi andre gruver etterhvert er kommet i drift. Det gjelder særlig De Beers gruver i Botswana, som drives i samarbeid med den botswanske staten. Ifølge De Beers egne opplysninger stod CDM for 22 % av selskapets profitt i 1977, mens andelen i 1980 var nede i 17 %.

Det er anslått at mellom 1/3 og 1/4 av de totale salgsinntekter fra diamantproduksjonen i Namibia er nok til å dekke de samlede produksjons- og lønnsutgifter. Av overskuddet går ca. 60 % i forskjellige former for statlige skatter og avgifter. I budsjettåret 1979/80 svarte skatter og avgifter fra diamantproduksjonen ganske nøyaktig til halvparten av statsinntektene. Der- som statens inntekter fra gruveneringen vurderes for seg, viser det seg at CDM stod for hele 97 % av disse i budsjettåret 1980/81. Ifølge budsjettet for 1981/82 vil andelen bli enda større. Skatter og avgifter på overskuddet er likevel lavere enn i Sør-Afrika, og merkbart lavere enn i Botswana (70-75 %). I tillegg til bokførte overføringer i form av skattbart overskudd kommer dessuten De Beers fortjeneste på sortering, videresalg, osv. CDM får fra sitt «moderselskap» en betaling for diamanter som ligger klart under verdensmarkedsprisene. Forskjellen i 1979 har i en UNCTAD-undersøkelse vært anslått til R 70 mill. (Mensah, 1981).

Kontroll over omsetningen

Når CDM er av så stor betydning for De Beers, skyldes det ikke bare det betydelige overskudd som trekkes ut. Det er også viktig for De Beers at all diamantproduksjon i det sørlige Afrika kontrolleres av det omsetningsmonopol som De Beers har bygd opp: *Central Selling Organisation (CSO)*. I første omgang selges diamantene i det sørlige Afrika gjennom Diamond Producers' Association (DPA), som har et styre hvor det er tre medlemmer fra gruveselskapene og en representant hver fra staten i Sør-Afrika og Namibia. Deretter selges de gjennom CSO, som har sine «salgsutstillinger» i London, og smykkediamanter bys fram til salg gjennom CSO's smykkeavdeling: Diamond

Trading Company. Herfra går de til sliping hos oppkjøpere i bl.a. Antwerpen, Amsterdam, Tel Aviv, Teheran, London og New York.

Gjennom Central Selling Organisation – også kalt «syndikatet» – ble det i 1980 omsatt diamanter til en verdi av R 2 192 mill. Dette er praktisk talt all diamantomsetning utenom Sovjetunionen, og omfatter altså diamanter fra en rekke gruver som ikke drives av De Beers selv. Forøvrig skjer det utvilsomt et visst samarbeid med Sovjetunionen, i alle fall uformelt, ettersom begge parter har felles interesse av å regulere markedet og holde prisene oppe.

Det er denne organisering av omsetningen som gjør det mulig å ha så stor innflytelse på salgs- og prisdannelsen, noe som igjen legger grunnlaget for den høye fortjenesten i selskapene innenfor De Beers/Anglo-American Corporation. Men heller ikke CSO er hevet over konjunkturer, trass i mulighetene til å påvirke markedet gjennom noe nært et omsetningsmonopol. I 1981 var prisene som nevnt på vei nedover, og CSO svarte med å holde tilbake produksjon og salg. Ifølge en foreløpig oversikt ble det i 1981 samlet omsatt diamanter for et beløp som lå nesten 50 % lavere enn året før, dvs. US\$ 1 470 mill. mot 2 720 mill. (*African Economic Digest*, 15.1.82).

Erfaringer fra andre land

Dette kompliserte og monopoliserte omsetningsapparatet vil være sårbart dersom en så betydelig produsent som Namibia bryter ut, eventuelt i samarbeid med andre diamantprodusenter i den tredje verden. Her ligger noe av bakgrunnen for den kurs som CDM følger i Namibia, og som tar sikte på å heve seg over en del av de interne politiske motsetninger. De Beers er vant til å forhandle med stater som formelt er selvstendige, slik som Botswana, Lesotho, Tanzania og Angola. I forhold til mange andre selskaper i Namibia må dets politikk avgjort karakteriseres som mest «framtidsrettet». Med dette menes bl.a. at CDM ikke er så direkte bundet til de hvite maktinteresser på stedet, symbolisert ved DTA-partiet, forsøkene på en «indre løsning» og kampen mot SWAPO. I 1975 viste CDM også sin vilje til «lokal tilpasning», ved å registrere selskapet som hjemmehørende i Namibia med hovedkvarter i Windhoek. Selskapets 13-etasjers kontorbygning i Windhoek framheves gjerne som et symbol på selskapets framtidstro.

CDM har dessuten langt bedre økonomiske muligheter enn de fleste andre selskaper til å tilby gunstigere lønnsvilkår. Det satses en god del på opplæring for å skaffe en mer stabil og faglært arbeidskraft, og CDM har finansiert den første tekniske yrkesskole i Namibia. I 1981 ble det likeledes gitt R 5 mill. til bygging av en videregående skole som er åpen for alle folkegrupper. (Noe det hvite bystyret i Windhoek førte en hard og forgjeves kamp mot.) CDM har i

perioder akseptert SWAPO-virksomhet i diamantområdene, bl.a. i form av åpne møter. Under det sør-afrikansk-regisserte «valget» i 1978 (se kap. 10) skilte CDM seg ut ved at det ikke ble lagt press på arbeiderne for å få dem til å registrere seg, og resultatet ble da også at bare 6-7 % gjorde det. Mange av CDM's ansatte i ledende posisjoner har tilknytning til det lille *Federal Party*, som er det eneste av de «hvite» partier som kan sies å stå til venstre for DTA (se kap. 10). CDM legger også vekt på at selskapet har drevet produksjon helt siden 1919, og at det derfor ikke er i samme stilling som selskaper som har satset på investeringer i landet etter at mandatet ble opphevd av FN i 1966.

Store uranforekomster

Namibia er i løpet av de siste åra blitt en av verdens største leverandører av uran (dvs. uranoksyd), og de økonomiske, militærstrategiske og politiske interesser knyttet til uran har i høy grad medvirket til at Namibia står i brennpunktet for internasjonal oppmerksomhet. Omfattende utvinning av uran startet ikke før i siste halvdel av 1970-åra, dvs. etter at avgjørelsen i Den internasjonale domstolen i Haag, FN's Sikkerhetsråd og Namibia-rådets Dekret nr. 1 hadde slått fast at kontrakter inngått med den sør-afrikanske okkupasjonsmakten var ulovlige.

Det har helt fra 1920-åra vært kjent at det fantes radioaktive mineralforekomster i ørkenområdene øst for Walvis Bay og Swakopmund, men det var først i 1960-åra at det ble innledet systematisk luftfotografering og geologiske undersøkelser fra sør-afrikanske myndigheters side. Det er sparsomt med offisielle opplysninger om forekomstenes mengde og uraninnhold. Detaljerte informasjoner er strengt begrenset i henhold til den sør-afrikanske *Atomic Energy Act of 1948*, som i sin nye utforming i 1967 ble utvidet til å gjelde Namibia. Den eneste gruve som i dag er i drift, *Rössing Uranium Ltd*, har imidlertid allerede nådd opp i 5 000 tonn uranoksyd i årsproduksjon (1980). Det betyr at Namibia er den 6. største produsent utenfor Øst-Europa, og at eksporten svarer til ca. 12 % av forbruket i den kapitalistiske del av verden. Det er anslått at de totale forekomstene ved Rössing er 100 000-140 000 tonn uranoksyd (U_3O_8). Det er gjort flere andre betydelige uranfunn i de siste åra, uten at det hittil er startet produksjon. Med produksjon i Rössing og de tre andre områder som ligger nærmest an til drift, kan produksjonen teoretisk komme opp i 15 000 tonn i 1990. Hvorvidt dette kan oppnås, er både et teknisk, energimessig, politisk og økonomisk (dvs. prismessig) spørsmål.

Rössing Uranium Ltd.

I 1966 kjøpte det britisk-registrerte storselskapet *Rio Tinto Zinc* opp mineralrettigheter i Rössing-området. Disse rettighetene hadde tidligere vært kontrollert av et lokalt selskap, G. P. Louw. Det hadde lenge vært antatt at det lave uraninnholdet i malmen ville gjøre at Rössings uranforekomster ikke var økonomisk drivverdige. (Det er bare ca. 0,03 % U_3O_8 /tonn malm.) Rio Tinto Zinc hadde imidlertid utviklet nye teknikker i Palobara-gruva i Sør-Afrika, i samarbeid med *South African Nuclear Fuels Corporation (NUFCOR)*. Palobara er hovedsakelig en koppergruve, men det skjer også utvinning av gull og uran som biprodukter. Det er teknologi og kapitalkrevende utstyr herfra som muliggjør produksjon av malm med lavt mineralinnhold, i tillegg til at lave lønninger, gunstige skattevilkår og beskjedne miljøvernkrav bidrar til lønnsomheten. Rössing er verdens største urangruve, og området ligger i et trangt dalføre mellom to lave fjellformasjoner i Namib-ørkenen, nær Svakopmund. I 1981 var dagbruddet blitt til et krater som var 1 km bredt, 3 km langt og 150 meter dypt.

I 1969 ble det gjort kjent at Rössing-gruva kunne produsere ca. 2 500 tonn uranoksyd i året, og året etter ble selskapet *Rössing Uranium Ltd.* formelt registrert med *Rio Tinto Zinc* som hovedaksjonær. Planlegging av produksjonen kunne bare skje ved at det var sikret langsiktige kontrakter, ettersom det var tale om en meget kapitalkrevende investering. Dette var ordnet i 1968, gjennom en kontrakt mellom Rio Tinto Zinc og de britiske myndigheter ved *United Kingdom Atomic Energy Authority*. Etter avtalen skulle Storbritannia, gjennom *British Nuclear Fuels Ltd.*, kjøpe 6 000 tonn (seinere økt til 7 500 tonn) uranoksyd i perioden 1976-82. Denne avtalen med RTZ representerte nærmere halvparten av det britiske uranbehovet. For RTZ betydde det en avgjort styrking av selskapets globale stilling i kampen om uranmarkedet, og gav selskapet nærmest monopol på leveranser av uranoksyd til Storbritannia. For Sør-Afrika var det likeledes av stor betydning å ha sikret seg et så forpliktende og intimt samarbeid med et vestlig storselskap og en vestlig stormakt.

Inngåelsen av kontrakten, og det sterke forsvar som britiske myndigheter – uansett partifarge – har levert for å opprettholde den, må også ses i sammenheng med det nære samarbeid som eksisterer mellom Rio Tinto Zinc og den britiske staten. RTZ har alltid satset på å ha framtreddende politikere og embetsmenn i viktige styreposter, symbolisert bl.a. ved den nåværende utenriksminister Lord Carrington. I egenskap av styremedlem i RTZ har han besøkt Namibia flere ganger. Også fagforenings- og Labour-ledere har hatt høye posisjoner. (Noe uhøytidelig het det en gang i *Daily Telegraph* at RTZ kunne forsyne Storbritannia med så vel verdifulle mineraler som en koaliti-

sjonsregjering om nødvendig.) I 1968 gikk forøvrig lederen for det britiske atomenergibyrået, Alistair Frame, over til en toppstilling i RTZ.

Lønnsom produksjon

Med den britiske kontrakten i bakhånd ble byggearbeidene startet i Rössing i 1973, samtidig som det ble kunngjort at årskapasiteten fra 1976 skulle fordobles til 5 000 tonn. Denne fordoblingen kan ses på som et uttrykk for et ønske om å hente ut så mye som mulig, og så raskt som mulig, før eventuelle politiske endringer inntraff. Det oppstod imidlertid flere tekniske vanskeligheter, og kontraktene ble forskjøvet i tid. I 1978 ble produksjonen så vanskeliggjort både av streiker og av en omfattende brann, og produksjonen nådde ikke dette år opp i mer enn 3 500 tonn.

I det andre året med full drift (1979) kom resultatet opp i 4 900 tonn, og det offisielle tall for 1980 var 5 200 tonn. I markedsverdi vil dette kanskje svare til R 4-500 mill., men RTZ's langsiktige kontrakter opererer med lavere priser. At driften er meget lønnsom, er imidlertid klart. RTZ's aksjepost gav aleine et overskudd på £ 12,6 mill. i 1979, og dette ble nesten fordoblet til £ 22 mill. i 1980. Ifølge RTZ's årsrapport for 1980 var Rössing-inntektene hovedforklaringen på selskapets gode driftsresultat. Som nevnt fører de gunstige avskrivningsreglene til at det ikke betales skatt til Namibia før tidligst i 1983.

Sør-Afrika har det avgjørende ord

På grunn av hemmeligholdelsen av opplysninger om uranproduksjonen i Sør-Afrika/Namibia er det ikke en gang blitt klarlagt fullt ut hvilke selskaper som har eierandel, bidrar med finansiering eller kjøper uranoksyd fra Rössing. I tillegg til den sør-afrikanske spesiallovgivning når det gjelder uran, kommer også Sør-Afrikas *Secrets Act* i veien for å skaffe opplysninger. Det er imidlertid klart hvilke to hovedpartnere som står for drift og hovedtyngden av finansiering og avgjørelser. Rössing Uranium Ltd. har en relativt lav aksjekapital, og oppbygging og finansiering har i stor utstrekning skjedd ved sør-afrikansk og vestlig lånekapital. Det er Rio Tinto Zinc som er hovedaksjonær med 46,5 %, i tillegg til de 10 % som datterselskapet Rio Algom, Canada, har. Rio Tinto Zinc er et av verdens største gruveselskaper, med betydelige interesser i Sør-Afrika og Zimbabwe. Selskapet har også uranproduksjon fra før både i Canada og Australia og står samlet for om lag 1/4 av

verdens uranproduksjon. Det er Río Tinto Zinc som har ansvar for teknisk produksjon og bedriftsledelse i Rössing.

Planlegging og utvikling av produksjonen har helt fra starten skjedd i nært samarbeid med de sør-afrikanske myndigheter, og det er vanskelig å tenke seg at reelle avgjørelser kan treffes uten Sør-Afrikas samtykke. Dette skjer formelt gjennom statselskapet *Industrial Development Corporation (IDC)*, som har en aksjepost på 13,2 %, og som offisielt har gitt uttrykk for at de betrakter Rössing som en integrert del av Sør-Afrikas uranplaner. Det private sør-afrikanske selskapet *General Mining & Finance Corporation* har likeledes en aksjepost, sannsynligvis 6-7 %. På grunn av en oppdeling i A- og B-aksjer med ulik stemmevekt er det de sør-afrikanske interessene som sitter med den endelige kontrollen. Det er de som har et flertall av A-aksjene som gir rett til å treffe de strategiske avgjørelsene. Under en høring om uran i FN's regi sommeren 1980 ble det antydnet at RTZ bare disponerte over 26,5 % av de effektive stemmene.

RTZ og IDC var fra starten innstilt på å tilby aksjeandeler til utenlandske selskaper som ville delta i finansiering og inngå kontrakter om kjøp av uranoksyd. Det er kjent at i alle fall det franske *Minatome, SA* er kommet inn i bildet på denne måten. Minatome, SA er eid i fellesskap av oljeselskapet *Compagnie Française des Pétroles (Total)* og *Pechiney-Ugine-Kuhlmann*. CFP/Total er verdens åttende største oljeselskap og den franske staten har med 35 % av aksjene vetorett over avgjørelsene. Det vest-tyske *Urangesellschaft* er også inne i bildet, men det er uklart i hvilken form. Bak *Urangesellschaft* står storselskaper som *Metallgesellschaft*, *STEAG* og *VEBA AG* (der staten har 40 %). *Urangesellschaft* deltok meget nært sammen med RTZ i den første prospekteringsfasen, en virksomhet som langt på vei ble finansiert med vest-tyske statsmidler. Selskapet trakk seg så fra mulighetene til å spille en mer framtreddende rolle i selve produksjonen, men har trolig beholdt en rett til urankjøp som belønning for sin innsats i startperioden. Det har også vært spekulasjoner om en «hemmelig aksjepost» (15 %) som Iran skaffet seg ved en kontrakt i 1977, men som nok er solgt etter sjahens fall.

Uransakelige veier

Når det gjelder kjøp av uranoksyd, er de britiske myndigheter de eneste som offisielt har innrømmet at de får forsyninger fra Namibia. I desember 1979 ble det avslørt i en artikkelserie i den britiske avisa *The Sunday Times* – seinere også i filmen «Follow the Yellow Cake Road» (Granada – World in Action) – at 60-80 tonn uranoksyd hver uke ble fløyet fra Windhoek til Paris. Her ble uranet transportert videre til foredling til uranhexafluorid,

fortrinnsvis ved COMHUREX-anleggene. Bak COMHUREX står flere partnere, deriblant COGEMA som er knyttet til det franske industridepartementet. Selve anrikningen foregår i hovedsak ved *British Nuclear Fuel Ltd.*'s anlegg i Capenhurst, og ved *URENCO*-anlegget i Almelo, Nederland. Dette er et anlegg som eies i fellesskap av britiske, vest-tyske og hollandske interesser, med de tre statene som underskrivere av Almelo-avtalen.

I tillegg til den britiske kontrakten er det grunn til å tro at anriket uran til atomkraftanlegg til slutt finner veien til Frankrike gjennom *Minatome*, og til Vest-Tyskland gjennom *Uranengesellschaft* og selskaper tilknyttet *VEBA AG*. Det er likeledes mye som tyder på at Japan mottar uran som er anriket i USA, eventuelt blandet med forekomster fra andre steder enn Namibia.

Når det er vanskelig å følge det namibiske uranets veier til de siste ledd, er det også fordi uran fra Rössing sannsynligvis omsettes blandet med uranoksyd fra Australia og Canada. Flere kontrakter inngås med et selskap som RTZ nettopp har opprettet for dette formål i Sveits, som jo heller ikke er medlem av FN. (*RTZ Mineral Services*). Det har også vært hevdet at uranoksyd fra Namibia blir sendt via Storbritannia til Sovjetunionen, for å bli anriket der istedenfor i Capenhurst eller Almelo. Ifølge *The Central Electricity Board* blir noe uran sendt som hexafluorid fra Springfields til Riga, for anriking ved det sovjetiske Techsnabexports kjempeanlegg. (*The Observer*, 25.10.81.)

Et nytt kappløp?

Det har i de siste åra blitt innledet et omfattende kappløp om Namibias uranforekomster utenom Rössing, og en lang rekke av verdens største energi- og gruveselskaper står i kø for å sikre seg rettigheter og delta i lettevirkomheten. Ifølge det sør-afrikanske tidsskriftet *Africa Insight* (1/81) er det i alt 26 selskaper som er engasjert i uranleting. Det er *Langer Heinrich* som vanligvis regnes som det neste produksjonsanlegg for uranoksyd. Selskapet *Langer Heinrich Uranium (Pty)* ble registrert i 1978, etter at det var konstatert forekomster av like høy verdi som ved Rössing. I første omgang vil produksjonen her kunne gi 3 000 tonn uranoksyd i året. Det er sannsynlig at *Langer Heinrich* kan gi meget lønnsom drift, men den politiske uklarhet i Namibia har hittil medført at igangsetting er blitt utsatt. *Langer Heinrich Uranium* eies 100 % av det sør-afrikanske *General Mining & Finance Corporation*.

De neste prosjekter på lista er sannsynligvis forekomstene i *Trekkoppje*, hvor det er *Gold Fields of South Africa* som har stått for forundersøkelsene. Deretter følger *Tubas Mining (Pty)*, med *Anglo-American Corporation*,

Union Corporation og de franske oljeselskapene *Elf Aquitaine* og *Total* som hovedinteressenter. AAC står på forhånd sentralt i sør-afrikansk uran- og atomstrategi, med i overkant av 40 % av landets produksjon av uranoksyd. *Elf Aquitaine* er et olje- og energiselskap som kontrolleres av den franske staten. Også *Falconbridge Nickel Mines Ltd.* er engasjert i prospektering og forberedelser til drift, og det samme gjelder *Union Carbide Corporation* og *Newmont Mining Corporation*. Det er dessuten flere amerikanske atomkraft- og energiselskaper som er registrert i Namibia uten at det foreligger nærmere detaljer, slik som *Midwest Uranium Corporation*, *Southern Uranium Corporation*, *Tristate Nuclear Inc.*, *Delaware Nuclear Inc.*, osv.

På verdensmarkedet har det ved inngangen til 1980-åra vært et fall i prisene på uran, noe som påvirker beslutningene om å investere i Namibia. I tillegg kommer selvsagt usikkerheten når det gjelder krafttilførsler og selve den politiske garanti for kontraktene. I 1980 ble prisene på det åpne marked (dvs. «spot price») nesten halvert, selv om de fortsatt lå over det som er kontraktprisen for uran fra Rössing til de britiske myndigheter. Forskjellen er imidlertid ikke så stor som før. I de aller fleste land med uranforekomster er det en økende skepsis overfor oppstartning av nye gruver, og fra uranindustrien er det nå tale om risiko for en overproduksjon i løpet av første halvdel av 1980-åra.

Situasjonen for utenlandske selskaper som overveier gruveinvesteringer i Namibia er heller ikke like lys som den gang beslutningen ble tatt om å starte Rössing. Både SWAPO's frigjøringskamp og det internasjonale presset er faktorer som selskapene er tvunget til å ta hensyn til. Det er åpenbart at flere av dem har ønsket å vente på utfallet av de internasjonale forhandlingene som startet i 1976. Dette har utvilsomt skapt misnøye hos de «interne myndigheter» som Sør-Afrika har bygd opp, og som vil ha vekst, økonomisk aktivitet og beviser på at det hersker optimisme og tiltro til dagens regime. Det er kommet antydninger fra DTA-lederen Dirk Mudge (formann i «Ministerrådet») om at selskaper som sitter på utvinningsrettigheter uten å starte produksjon, kan risikere å bli fratatt konsesjonene. Dette er neppe noen alvorlig trussel, ettersom det vanskelig kan tenkes at andre selskaper stiller opp som villige kandidater i dagens Namibia. Nærmest på lista etter Rössing Uranium Ltd. står som nevnt Langer Heinrich, og når ikke en gang General Mining & Finance Corporation gir klarsignal under de rådende forhold, er det neppe noen andre som gjør dette. Dette er et selskap som er nært knyttet til boerkapital og dagens regjeringkretser i Sør-Afrika, og skiller seg ut fra en del andre deltakere i urankappløpet ved at det ikke har noen interesser i Afrika forøvrig å ta hensyn til. Dermed står det heller ikke i fare for å møte problemer i andre afrikanske land som reaksjon på investeringer i Namibia. Det er derimot tilfelle for oljeselskaper som f.eks. det franske *Elf Aquitaine*, som skal ha vært utsatt for press fra Nigeria.

En internasjonal kampanje

Det har heller ikke gått ubemerket hen at Rio Tinto Zinc/Rössing Uranium Ltd. er blitt utsatt for mye negativ oppmerksomhet, kritisk gransking og organiserte kampanjer. Dette er i høyeste grad tilfelle i Storbritannia, der en egen kampanje – *Campaign Against the Namibian Uranium Contracts (CANUC)* – har fått stor oppslutning og utgitt flere avslørende dokumentasjoner. (Se særlig *The Rossing File – The Inside Story of Britain's Secret Contract for Namibian Uranium*). I Vest-Europa har det også vært rådslagninger mellom flere transportarbeiderforbund, der spørsmålet om å hindre transport av uran fra Rössing har vært drøftet.

Det har også vært internasjonale konferanser og høringer om uran og Namibia, der søkelyset er blitt rettet mot den rolle som Rio Tinto Zinc spiller som sør-afrikanske myndigheters samarbeidspartner. Et eksempel på dette var den omfattende uranhøring som FN's Namibia-råd gjennomførte 7. – 11. juli 1980, der en rekke diplomatiske representanter, forskere og aktivister fra mange land la fram materiale om Rössing Uranium Ltd., uranets plass i Sør-Afrikas atomstrategi og de transnasjonale storselskapenes omgåelse av internasjonale lover og vedtak. Verken RTZ eller Falconbridge aksepterte invitasjonen til høringen.

I denne kritiske gransking er det også kommet fram at Rössing Uranium Ltd. har et meget nært samarbeid med den sør-afrikanske okkupasjonsmakten, bl.a. i form av en beredskapsplan («security scheme») som viser detaljerte forberedelser til militære forsvarstiltak på anleggsområdet. Det er også dokumentert at bedriften i 1978 spilte en aktiv rolle for å få sine arbeidere til å registrere seg og delta i de ulovlige «valgene». Også lønns-, helse-, arbeids- og miljøforhold i tilknytning til Rössing har måttet tåle et kritisk søkelys. (Se kap. 7).

Det har også vært streiker, bl.a. i desember 1976 og desember 1978, som har vært rettet både mot lønnsforholdene og det farlige arbeidsmiljøet. For å bedre bedriftens ansikt utad er det blitt opprettet en institusjon med navnet Rössing Foundation, som bl.a. gir støtte til utdanning og videregående studier i utlandet. Det er dessuten blitt hevdet at arbeids- og boligforholdene er blitt noe bedre i de siste åra, og at Rössing-selskapet har brukt betydelige midler for å motvirke den dårlige internasjonale omtalen fra starten. Det innrømmes nå at Rössing Uranium Ltd. «var et barn av apartheid» (*The Star*, 15.8.81), men at det satses på å reformere bedriften.

Til tross for de siste års «ansiktsløftning» har Rio Tinto Zinc/Rössing Uranium Ltd. alt i alt et meget anstrengt forhold til frigjøringsbevegelsen SWAPO. Langt mer enn f.eks. Anglo-American Corporation/De Beers er selskapet blitt identifisert med Sør-Afrikas okkupasjonsmakt og med hen-

synsløs rovdrift på natur, ressurser og mennesker. Fra SWAPO's side er det ved mange anledninger, ikke minst ved uranhøringen i FN-regi i 1980, blitt sagt klart fra at Rio Tinto Zonc må innrømme at de gjeldende kontrakter er ulovlige og at nye forhandlinger er påkrevd. SWAPO betrakter utvinning av uran under de nåværende forhold som et alvorlig tilfelle av «tyveri», og har følgelig gjort oppmerksom på at en regjering i et selvstendig Namibia kan komme til å kreve kompensasjon for dette med full støtte i folkerettslig bindende vedtak. (Se erklæring fra SWAPO's representant – FN-ambassadør Theo Ben Guriab – ved uranhøringen 7.7.1980.)

Koppergruver i krise

Ved siden av diamanter er det kopper, bly og sink som tradisjonelt har utgjort hovedtyngden av Namibias gruvedrift. Namibias andel av Afrikas produksjon er 2 % for kopper, 30 % for bly og 15 % for sink. De to siste produktene er av særlig betydning for Sør-Afrika, som importerer nesten alt som produseres i Namibia.

På grunn av de lave kopperprisene etter 1974 er de fleste koppergruvene i en alvorlig krise. Dette har Namibia til felles med naboland som Zambia og Botswana, og resultatet er en kraftig nedgang både i fortjeneste og skatteinntekter. Fortsatt drift er imidlertid av stor betydning for sysselsettingen. Det gjelder særlig *Tsumeb Corporation Ltd.*, som har vært et viktig innslag i Namibias økonomi helt siden 1910. I tillegg til driften i selve Tsumeb har selskapet startet nye gruver: Asis West, Matchless, Asis Ost og Kombat.

I 1979 lå Tsumeb-selskapets totale salgsinntekter på R 110 mill. Produksjonen bestod i samme år av ca. 75 000 tonn bly, 75 000 tonn kopper og 25 000 tonn sink. Tsumeb Corporation Ltd. har i 1970-åra investert store beløp (R 50 mill.) i utvidelse av sitt smelteverk, og smelter her kopper på kontrakt fra andre gruver i Namibia. Dette anlegget har en total kapasitet på ca. 140 000 tonn.

Tsumeb Corporation Ltd. kontrolleres av de to amerikanske storselskaperne *American Metal Climax (AMAX)* og *Newmont Mining Company*. De har begge 29,18 %, mens *Selection Trust*, *O 'okiep Copper Ltd.*, *South West Africa Company* og *Union Corporation* deler det resterende. Selection Trust kontrolleres fra 1980 av det britiske statsselskapet British Petroleum (BP). Det er Newmont som står for den daglige drift, og som er mest involvert i så vel Tsumeb-selskapet som i Sør-Afrikas gruveindustri. Før fallet i kopperprisene i 1970-åra var Tsumeb regnet som en av verdens mest lønnsomme koppergruver. Inntektene herfra har vært med på muliggjøre de to viktigste eierselskapenes ekspansjon i andre afrikanske land (ikke minst Sør-Afrika)

og USA. I perioden 1945-1970 svarte Tsumeb for ca. 25 % av skatteinntektene fra Namibia, ca. 80 % av produksjonen av uedle metaller, og sammen med CDM stod selskapet for 90 % av mineraleksporten. I 1963-72 var selskapets nettofortjeneste gjennomsnittlig US \$ 18 mill. i året. De rikeste malmforekomstene er nå utnyttet (se s. 203).

I 1975 ble det åpnet en ny koppergruve i Otjihase med det sør-afrikanske *Johannesburg Consolidated Investments (JCI)* som eier. I 1977 ble det produsert 20 000 tonn, men gruva måtte deretter stenge på grunn av de lave prisene. I desember 1980 ble det kunngjort at driften skulle starte igjen, etter at Tsumeb Corporation hadde overtatt 70 % av aksjekapitalen og driftsansvaret. (Det var neppe nødvendig å betale noen høy sum for overdragelsen.) For å kunne starte opp på nytt har Tsumeb foretatt nye investeringer med sikte på rasjonalisering, slik at tallet på arbeidsplasser ikke vil ligge på mer enn ca. 7-800. Fra Tsumeb side har det vært avgjørende at full drift i Otjihase vil gi malmleveranser som sikrer bedre utnytting på smelteverket. Ved Otjihase utvinnes også pyritt, som brukes i forbindelse med uranproduksjonen. Overtakelsen og nyinvesteringene har ført til at Tsumeb Corporation i 1981 kunne utnytte de gunstige avskrivningsreglene, og derfor ikke betalte noe i skatt i dette året.

I tillegg til Tsumeb Corporation produseres det også kopper (ca. 20 000 tonn) ved en gruve i Oamites i Rehoboth-området. Denne kontrolleres av *Falconbridge Nickel Company (Canada)*, ved siden av at det sør-afrikanske statsselskapet ISCOR har en betydelig aksjepost. Driften her ble startet i 1966 og gikk med et godt overskudd fram til 1974. En mindre gruve (ca. 5 000 tonn) drives siden 1966 i Klein Aub, med General Mining som eier. Også koppermalm herfra smeltes ved Tsumeb.

Andre mineraler

Ved Tsumeb Corporations gruver produseres også mesteparten av alt bly som eksporteres fra Namibia. Det kommer også noe bly fra Berg Aukas ved Grootfontein, som ellers har en betydelig produksjon av sink (ca. 15 000 tonn). Berg Aukas drives av *South West Africa Corporation (SWACO)*, som har vært engasjert i Namibia siden begynnelsen av 1890-åra. Ved Berg Aukas produseres dessuten all *vanadium* fra Namibia. Den største sinkproduksjonen foregår nå ved Rosh Pinah, som ligger mot grensa til Sør-Afrika. Det er det sør-afrikanske statsselskapet ISCOR som står bak denne gruverdriften.

Det produseres også ca. 7 000 tonn tinn i året fra det sør-afrikanske statsselskapet ISCOR's gruveanlegg i Uis, nordvest for Walvis Bay. Dette svarer til mer enn halvparten av behovet for tinn ved ISCOR's stålproduksjon i

Sør-Afrika. Tungstein og wolfram har vært produsert bl.a. i Krantzberg av de amerikanske selskapene *Nord Resources/Bethlehem Steel*, men driften ble stanset i 1980. Malmer som tantal, litium og beryllium gir dessuten konsentrater som kan brukes bl.a. i elektronikk, kommunikasjonsutstyr og atomreaktorer. I selskapet *South West African Lithium Mines* har det vest-tyske Metallgesellschaft de dominerende interesser. Det ble i 1981 gjenåpnet en mangangruve ved Ebeneser 15 mil nord for Okahandao, drevet av *SWA Manganese CO (Pty) Ltd*. Der produseres manganoksyd til bruk ved Rössing, som hittil har importert dette fra Sør-Afrika.

Det er også en rekke andre mineraler enn de som er nevnt ovenfor, slik som arsenikk, kadmium, sølv, salt, metallurgisk flusspat, columbitt, feltspat og mangan.

Leting etter olje og kull

Namibia er avhengig av å importere all olje og kull fra eller via Sør-Afrika, ettersom det ikke foregår noen utvinning av disse energikildene i dag. Det har lenge pågått systematisk og omfattende leting etter olje, ikke minst fordi Sør-Afrika har satsset stort på å gjøre seg mer uavhengig av olje- og energiimport. I 1974 ble det offentliggjort et gassfunn utenfor kysten i sør, etter at *Texaco-Chevron* (Standard Oil of California) hadde drevet letevirksomhet. Trass i at de største borerigger ble satt inn, ble det ikke funnet olje. Det har seinere vært jakt etter olje bl.a. utenfor Walvis Bay og ved kysten lenger nord, og det har vært spekulasjoner om gass- og oljeforekomster i deltaet ved Etosha Pan i nord. Oljevirksomheten er forbundet med en betydelig hemmeligholdelse, så de eksakte informasjonen er ikke kommet ut. Det er imidlertid rimelig å tro at eventuell utvinning ikke kan skje i et «operasjonsområde», til det er oljeutvinning og -transport altfor sårbare mål i en militær konflikt.

Det er kjent at det flere steder er kartlagt *kullforekomster* i de siste åra. Anglo-American Corporation har identifisert kullrike områder ved Nossobelva ved Aranos, ved Aminuis-reservatet og østover langs grensa til Botswana. (*Windhoek Advertiser*, 13.2.81.) Det er uvisst hvor store og økonomisk konkurransedyktige disse funnene er.

Sør-Afrikas behov

Det er umulig å avslutte presentasjonen av gruenæringen i Namibia uten en sammenfattende vurdering av Sør-Afrikas dominans og kontroll. Et utgangspunkt er her at det er den sør-afrikanske staten som trekker opp den ytre

rammen for mineralutvinning, og som gjennom sin lovgivning bestemmer vilkår for letevirksomhet, konsesjoner og drift. Regelverket er bl.a. trukket opp i *Mines, Works and Mineral Ordinance, No. 20/1968*, med endringer som ble foretatt året etter som konsekvens av den administrative omlegging i retning av mer direkte sør-afrikansk kontroll. Denne loven la gruvedriften i Namibia direkte under *Department of Mines* i Sør-Afrika. Med de nye endringer i 1977 ble det sør-afrikanske gruvedepartementets kontroll overført til Generaladministratorens kontor i Windhoek, men dette har ikke ført til noen annen lovgivning eller praksis.

Alt som vedrører utvinning av uran er som nevnt stramt regulert fra Sør-Afrika. Apartheidregiment ser naturlig nok på produksjonen ved Rössing (og eventuelt andre gruver i framtida) som en viktig del av sin egen mineralpolitikk. I dag produserer Sør-Afrika selv uran nok til å dekke sitt behov, men det er uklart hvor lenge dette kan fortsette lønnsomt. Sør-Afrika har truffet forberedelser til økt bruk av atomkraft, både ut fra militærstrategisk planlegging og hensynet til energiforsyning. Uran utvinnes i Sør-Afrika vanligvis bare i form av biprodukter i gullgruvene. Tidlig i 1980-åra vil Sør-Afrika selv kunne anrike uran i Palindaba-anleggene. Når det ikke kan utelukkes at det vil bli levert uran fra Namibia til Palindaba, har det bl.a. sammenheng med lovgivning som gir myndighetene – gjennom *Uranium Enrichment Corporation* – rett til å øke produksjonen og eventuelt sikre seg alle tilgjengelige ressurser. (*Atomic Energy Enrichment Act of 1974*.) Så lenge Namibia holdes okkupert av Sør-Afrika, vil kontrakter og produksjonsbetingelser derfor være underkastet Sør-Afrikas avgjørelser.

Gunstig investeringsklima

Det har vært en bevisst politikk fra Sør-Afrikas side å gi meget fordelaktige vilkår for selskaper som vil lete etter eller utvinne naturressurser. Det skjer nærmest automatisk at det selskap som har funnet mineraler får driftsrettigheter. Den vanlige tendens til samarbeidstiltak med staten («joint ventures»), som er mønsteret i Afrika, har ikke slått like klart ut i Namibia. De utenlandske selskapers spillerom har hittil vært nærmest ubegrenset. Dette har sannsynligvis skjedd for å gjøre investeringer i Namibia tillokkende, med de politiske konsekvenser i retning av samarbeid med og beskyttelse fra de vestlige land som dette kan medføre. Av økonomiske og militærstrategiske grunner er derimot uranproduksjonen strammere regulert.

Generelt gis det i gruvesektoren avskrivningsregler uten sidestykke, hvor det altså ikke betales noe skatt før alle investeringer er dekket. (Som nevnt har dette særlig vært til fordel for den lønnsomme Rössing-gruva i perioden

1978-82). Skatte- og avgiftssystemet er også gunstigere for selskapene enn i nabolanda, Sør-Afrika inkludert. Lovverk og repressive tiltak fra okkupasjonsmaktens side er også med på å skape lave lønninger og høye fortjenester. Innenfor de enkelte selskapers gruveområde er det også stor frihet for eierselskapene til å slå ned på streiker, organisering og andre trusler mot «lov og orden». Det teller også med at det legges lite press på selskapene for å viderefordre en større del av produksjonen i Namibia, like lite som det skjer noen innblanding for å begrense produksjonen ut fra økologiske hensyn eller hensynet til økonomisk langtidsplanlegging. Det bør også legges til at utbyggingen av infrastruktur i Namibia i høy grad har skjedd ut fra ønsket om å legge forholdene til rette for gruvedrift. Avhengigheten av Sør-Afrika viser seg også gjennom den sør-afrikanske kontroll over de fleste ledd i transporten av mineraler, enten via havna i Walvis Bay eller på sør-afrikanske veier/jernbaner.

En vesentlig del av gruvedriften er bygd opp omkring eksport til Sør-Afrika. Utvinning av sink skjer som en helt innkapslet del av stålproduksjonen i et sør-afrikansk statselskap. Den sterke integrasjonen med foredling og salg i Sør-Afrika påvirker også prisene. De fastsettes for bl.a. sink og tinn som interne kontraktpriser innenfor samme konsern, og ligger utvilsomt under eksisterende verdensmarkedspriser.

Sør-Afrika er selv et land med omfattende gruvedrift og høy teknologisk ekspertise, både for geologisk kartlegging, metallurgisk testing, produksjonsteknologi, drift av jernbaner og havneanlegg. Det sier seg selv at det ikke er lett å skaffe tilsvarende ekspertise eller teknologi. Dersom blikket rettes mot eierforhold og former for kontroll, er det også slående hvor stor rolle sør-afrikanske selskaper – og den sør-afrikanske *staten* – spiller både direkte og indirekte.

Alle store er med

Alle de store sør-afrikanske gruve- og finansselskapene er representert i Namibia. Mest framtrædende er giganten *Anglo-American Corporation*, som er helt enerådende innenfor diamantproduksjonen. AAC kontrollerer dessuten Johannesburg Consolidated Investment (JCI), som inntil nylig eide Otjihase Company. Dette er nå overført til Tsumeb Corporation, som drives av selskaper som også har nære forbindelser med AAC. AAC er likeledes hovedaksjonær i *Kiln Products Ltd*. Dette er holdingselskapet for South West African Corporation (SWACO), som igjen står som eier av gruver i Berg Aukas og Brandberg West. I den siste stanset driften i 1980, både pga. synkende malmkvalitet og stigende energikostnader. Før 1977 ble SWACO

kontrollert av *Gold Fields of South Africa*, som fortsatt har beholdt enkelte interesser i selskapet. GFSA er igjen datterselskapet til *Consolidated Gold Fields*. Dette konsernet er registrert i London, og i løpet av 1980 kjøpte AAC opp 25 % av aksjene ved et av de mest oppsiktsvekkende kupp som har vært foretatt på aksjebørsen i London.

Den andre av gruvegigantene i Sør-Afrika er *General Mining/Federale Mynbou*, som ble bygd opp i 1930-åra som et uttrykk for boernes forsøk på å ta opp konkurransen med engelsk/utenlandsk storkapital. Det har nære forbindelser innover til de ledende kretser i det sør-afrikanske regjeringsparti. *General Mining/Federale Mynbou* har en betydelig aksjepost i Rössing Uranium Ltd., og har kommet langt i forberdelsene til uranproduksjon ved Langer Heinrich. Det samme selskapet har også avgjørende interesser i Klein Aub-gruva som bl.a. produserer kopper.

Et annet framherskende trekk er den sentrale rolle sør-afrikanske statselskaper spiller. Et velkjent eksempel på dette er Rössing Uranium Ltd., der det er *Industrial Development Corporation* som sitter med den endelige kontrollen gjennom de spesielle avstemningsreglene. En betydelig del av finansieringen har også skjedd gjennom det statlige elektrisitetsselskapet *ESCOM*. *Industrial Development Corporation* driver dessuten kopperproduksjon i Oamites sammen med *Falconbridge Nickel Company* (25 %/75 %). Statsselskapet *ISCOR* (*Iron & Steel Corporation*) er en hjørnesteinsbedrift innenfor sør-afrikansk jern- og stålindustri. Det er *ISCOR* som eier Rosh Pinah-gruva, hvor det hentes ut sink til bruk i *ISCOR*'s galvaniseringsanlegg. *ISCOR* eier som nevnt også Uis-gruvene som produserer tinn til *ISCOR*'s stålverk.

Den sør-afrikanske staten har også den endelige kontrollen over all oljeutvinning, der fordeling av rettighetene skjer gjennom *SWAKOR*, som igjen er dannet som en avlegger av det halvstatlige sør-afrikanske *SOEKOR*.

Storselskaper i samarbeid

Selv om det også er en del større britiske og amerikanske selskaper i gruve-næringen, betyr ikke dette nødvendigvis noen løsrivelse av Namibia fra den sør-afrikanske dominans. Den viktigste grunnen til dette er at både *Rio Tinto Zinc*, *American Metal Climax (AMAX)*, *Newmont Mining Corporation* og *Falconbridge Nickel Company* selv har et nært samarbeidsforhold både til den sørafrikanske staten og til private selskaper i Sør-Afrika.

AMAX har tradisjonelt vært nært knyttet til *Anglo-American Corporation*, og har en betydelig aksjepost i dette sør-afrikanske storselskapet. Sammen driver de to en rekke virksomheter i andre afrikanske land. I Botswana

er den viktige kobber- og nikkelgruva i Selebi-Pikwe (BCL Ltd.) et eksempel på dette, og de opererer likeledes sammen som de viktigste utenlandske interessenter i den omfattende zambiske gruveindustrien.

I de siste åra har Anglo-American Corporation gjennomført flere store aksjeoppkjøp i Storbritannia og USA, noe som også har ført til et nært samarbeidsforhold med Newmont Mining Corporation. Det startet med at AAC i 1980 skaffet seg nær 30 % av aksjene i det London-registrerte *Consolidated Gold Fields*, som så året etter gjorde det klart at målet var et oppkjøp av Newmont Mining Corporation. I løpet av høsten 1981 var allerede 26 % av aksjene i Newmont sikret, og det har vært mange spekulasjoner om dette har skjedd etter initiativ fra Anglo-American Corporation. (*Financial Times* 26.10.81). Fra før av er Newmont sterkt involvert i Sør-Afrika, i tillegg til interessene i Tsumeb. Det gjelder bl.a. i selskaper som *O'Okiop*, *Palobara* og *Higveld Steel & Vanadium*. Den siste bedriften eies forøvrig sammen med det statlige ISCOR og med Anglo-American Corporation.

I tillegg til den nære koplingen som Rio Tinto Zinc har til Sør-Afrika, føyer *Falconbridge Nickel Company* seg også inn i det samme bildet. I Sør-Afrika har dette selskapet en betydelig nikkelproduksjon, hvor en stor del av foredlingen av nikkelmatte forøvrig er lagt til Falconbridges norske avdeling i Kristiansand. Samarbeidsforholdet til den sør-afrikanske staten kommer til uttrykk bl.a. ved at Oamites-gruva i Namibia drives i fellesskap med statselskapet IDC. Falconbridge kontrolleres av *Superior Oil*, Houston, Texas, som igjen står de sør-afrikanske myndighetene nær gjennom samarbeid og oljeletting (og eventuelt utvinning) i Etosha Pan i Namibia. Dette skjer gjennom selskapet *Etosha Petroleum (Pty) Ltd.*

Jordbruk og fiske for eksport

Jordbruket i Namibia bygger på to grunnleggende forhold. Det ene er de begrensninger og muligheter som ligger i de *økologiske* og ressursmessige vilkår. Det andre er den *fordeling av jord* som er foretatt mellom de forskjellige folkegrupper, og som i hovedsak er et resultat av kolonisering og sør-afrikansk okkupasjon. Tydeligst kan dette illustreres ved at 6 500 storgårder – de fleste eid av sør-afrikanere – legger beslag på omtrent like store arealer som det 160 000 afrikanske familier har å leve på. Det har i de siste åra dessuten blitt klart at det er et hardt press på ressursene i jordbruket, bl.a. med overbeiting og overbefolkning. Kortsiktige eksportinteresser har gått foran hensynet til økologisk balanse og matvarer for lokalbefolkningen. Dette er aller tydeligst når det gjelder fisket, hvor det særlig har vært drevet rovdrift på sardinforkomstene langs kysten.

Økologiske forutsetninger

Som nevnt i det geografiske innledningskapitlet, består halvdelen av Namibia av ørken (Se tab. 2 og kart s. 10). Av resten er det bare en ytterst liten del som kan brukes til annet enn kveg- og sauehold. Sammenliknet med de aller fleste andre afrikanske land er det derfor et særtrekk at det namibiske jordbruket i overveiende grad (95 %?) er rettet inn mot produkter fra sauer og kveg. Ca. 53 mill. hektar (av 82,4 mill.) består av beitemarker, mens under 1 million regnes som brukbart for et allsidig jordbruk med plantevekster. Det gjelder bare enkelte distrikter i de afrikanske reservater i nord og nordøst, i tillegg til noen europeiske områder rundt Tsumeb/Grootfontein og litt nord for Windhoek.

Det er nedbør- og grunnvannsforhold som er den alvorligste hindring for utvikling av jordbruket, noe som særlig er blitt tydelig under den katastrofale tørkeperioden fra 1979. Dettè rammer alle deler av jordbruket, men alvor-

ligst blir det i afrikanske områder som ikke er bygd ut for å utnytte grunnvannet gjennom borehull, dammer og undergrunnsreservoarer. Myndighetene har heller ikke satt inn så store hjelpetiltak i reservatene i tørkeperioden ved inngangen til 1980-åra, i alle fall ikke sammenliknet med det som er kommet det europeiske jordbruket til gode.

To forskjellige jordbruk

Det namibiske jordbruket er ofte framstilt som en næring som er splittet i to forskjellige sektorer. De to delene har begge sine klare særtrekk, men de inngår i det samme kolonisystemet. På den ene side er det et moderne, kapitalistisk storjordbruk, som nesten uten unntak eies av hvite som er bosatt på gårdene. Det er i alt ca. 6 500 slike produksjonsenheter, som alle er ensidig innrettet mot eksport. Praktisk talt all produksjon foregår på store rancher med kveg og karakulsauer, mens det nesten ikke dyrkes noe korn eller andre plantevekster. Denne «europeiske» sektoren sysselsetter ca. 55 000 afrikanske landarbeidere, og er – som vist nedenfor – bygd på et komplisert system med statlige støttetiltak, godt utbygd infrastruktur og moderne teknologi.

På den annen side er det en afrikansk jordbruksektor som i hovedsak består av småbruk og husdyrhold med lav produktivitet. Det er vanskelig å finne en dekkende samlebetegnelse på dette jordbruket. Ofte brukes uttrykket «selvforsyningsjordbruk» (etter det engelske «subsistence»), men dette er i virkeligheten misvisende: det afrikanske jordbruket er under de nåværende produksjonsvilkår ikke i stand til å forsørge de befolkningsgrupper som er knyttet til det. Det er med andre ord vanskelig å tale om et «selvforsyningsjordbruk» siden det ikke er i stand til å forsyne befolkningen med de nødvendige varer og inntekter til livets opphold. Mens jordbruksproduksjon til eget forbruk på landsbygda ofte utgjør 15-25 % i andre afrikanske land, står det bare for noen få prosent i Namibia. Det afrikanske småjordbruket er systematisk tilsidesatt når det gjelder statlige støttetiltak som infrastruktur (som f.eks. veier og kunstig vanning), kreditter og landbruksveiledning. Afrikansk produksjon til et marked, dvs. salgsjordbruk, er ikke bare oversett av kolonimyndighetene: det kan i stedet tales om at en slik virksomhet aktivt er blitt hindret. En mer allsidig utvikling i de afrikanske reservatene ville som nevnt i kap. 2 ha gitt som resultat at europeiske rancher, gruver og fabrikker ville få vanskeligheter med å sikre tilgang på billig og tilstrekkelig arbeidskraft. Som nevnt er det ca. 160 000 familiehushold som i dag hører hjemme i det afrikanske småjordbruket, men det er ytterst få av dem som kan overleve uten at det tilføres inntekter fra arbeid på europeiske gårder, i byer eller

gruveområder. Om lag 100 000, nesten utelukkende menn, er derfor til enhver tid bortreist på arbeid. På denne måten blir det også et definisjons-spørsmål om begrepet «bondefamilier» kan brukes.

Produksjon for eksport

Forskjellen mellom de to formene for jordbruk i Namibia går også tydelig fram av deres andel av bruttonasjonalproduktet. Alt i alt stod jordbruket for 11 % av bruttonasjonalproduktet i 1979. Dette er et anslag fra R.H. Green, mens det offisielle tall for 1979 er 9 %. (I en studie fra *German Development Institute* gis jordbruket en større plass, 15-16 % i 1975-76, særlig beregnes produksjon til eget forbruk høyere.) 9 % kommer fra den europeiske ranch-sektoren, mens bare 2 % kommer fra det afrikanske småjordbruket. I beløp svarer dette til henholdsvis R 140 mill. og R 22,5 mill. (se tab. 5). Jordbrukets samlede andel av bruttonasjonalproduktet har vært stadig synkende, og produksjonen har stort sett ligget på det samme nivå gjennom 1970-åra.

En annen skilnad er at det europeiske jordbruket i høy grad er eksportrettet. Når det i Namibia produseres jordbruksvarer til et marked, vil det i hovedsak si produksjon for et *utenlandsk* marked. Salgsjordbruk blir nesten ensbetydende med eksportjordbruk, og eksport er igjen det samme som salg til Sør-Afrika. I denne forstand følger jordbruket mønsteret fra økonomien forøvrig. 100 % av alle karakulskinn går til utlandet, og det samme gjelder ca. 80 % av alt kjøtt. I 1979 lå jordbrukseksporten på ca. 12,5 % av den samlede eksport (kveg: 6,5 %, karakulskinn: 6 %). Det er en markert nedgang fra 18 % bare to år tidligere, og i begynnelsen av 1970-åra lå andelen på 20-35 %. Selv om hovedforklaringen ligger i den kraftige økningen i diamant- og uraneksporten, er det utvilsomt også slik at det europeiske eksportjordbruket har stagnert i de siste 10-15 åra. Det er mye som tyder på at det har nådd yttergrensene av sin bæreevne, og at økologien ubønnhørlig setter sine grenser.

Som en konsekvens av at en så stor del av jordbruket drives med tanke på eksport, blir Namibia tilsvarende avhengig av matvareimport. En beregning fra FAO viser at kornmengden som produseres i landet bare svarer til 18 gram protein pr. innbygger daglig. Namibia er i dag nettoimportør av alle matvarer, med kjøtt som det eneste unntak. I normale år må halvparten av alt korn kjøpes fra Sør-Afrika, og i tørkeår blir andelen langt høyere. Selv 25-30 % av melk og andre meieriprodukter importeres, trass i at Namibia ved slutten av 1970-åra hadde nesten tre ganger så mange kveg som mennesker.

Hvite jordeiere og svarte gårdsarbeidere

Hovedtyngden av Namibias beste beitemarker er beslaglagt til de europeiske ranchene. Det vanlige i sentrale deler av landet er kvegdrift, mens de sørlige delene brukes til sauehold for produksjon av karakulskinn til SWAKARAPels. Okkupasjonen av jord til dette formål betyr at lokalbefolkningen (i første rekke Herero- og Nama-folk) er fratatt sine naturlige beiteområder og presset inn i overbefolkete og karrigé reservater. Kveg og karakulsauer utgjør i overkant av 80 % av det europeiske jordbrukets produksjon, mens korn- og annen planteproduksjon svarer for 6 %. I tillegg kommer noe melk, smør, egg og ull.

Størrelsen på de europeiske jordeiendommene varierer, noe som i en viss grad har sammenheng med hvor stor belastning de tåler når det gjelder beiting. Størrelsen kan gå fra ca. 5 000 hektar i gode kvegdistrikter i sentrale områder til ca. 15 000 hektar på gårder med karakulsauer lengst i sør. Som gjennomsnitt er en kvegranch på ca. 6 000 hektar med 600 dyr og en karakulranch på ca. 12 000 hektar med 2 500 dyr. Opplysningene om den gjennomsnittlige markedsverdi for en ranch varierer fra ca. R 200 000 til ca. R 300 000, og av dette svarer investeringer i selve jordeiendommen for ca. halvparten. Det er ulike oppfatninger om jordas bæreevne, men det har gjennom 1970-åra utvilsomt skjedd en overbeiting med erosjon og varige skader som resultat.

Den enkelte kveg- og karakulranch sysselsetter i gjennomsnitt ti afrikanske landarbeidere. Også her er det store forskjeller, og på gårdene lengst i sør kan tallet ligge nede på tre-fire. Mye tyder på at tallet på arbeidere lenge har vært på vei nedover, i takt med en tiltakende mekanisering, utstrakt bruk av inngjerding osv. Driften er gjennomgående basert på et komplisert – og dermed sårbart – produksjonssystem med betydelig innslag av kunnskaper og teknisk utstyr. Det er lagt stor vekt på å trygge vanntilførselen, og for dette formålet er det ca. 7 000 borehull og 5 000 mindre damanlegg. Det er et meget godt utbygd servicesystem med forsøksdrift, vaksinasjon, veterinærkontroll, karantenerogler, studier av vannforhold, driftsplanlegging, distribusjon og salg av innsatsvarer (brensel osv.), transport, salg og markedsføring av produktene. Marginen for feil er svært liten på alle disse feltene, og erfaringer samles opp i databaser og gir grunnlag for utstrakt forskning og landbruksveiledning.

Avhengighet av Sør-Afrika

Samlet er det naturlig å se den europeiske jordbruksproduksjonen som en integrert del av Sør-Afrikas økonomi. Det er ikke tilfeldig at kjøtteksporten spiller en så dominerende rolle, ettersom Sør-Afrika på denne måten sikrer seg rimelig kjøtt til eget forbruk. Mye tyder dessuten på at Sør-Afrika bruker tilførslene fra Namibia til å regulere sitt eget marked både pris- og mengdemessig. På tilsvarende vis har det vært lagt en demper på andre sider av jordbruket, slik som korn- og meieriprodukter. I begge disse tilfeller har Sør-Afrika selv en betydelig eksportkapasitet, og her er det Namibia som er blitt et garantert marked. Prispolitikken har vært trukket opp for å sikre en integrasjon og arbeidsdeling: det har gjennomgående vært et gunstig marked for kjøtteksport til Sør-Afrika, mot at det til gjengjeld selges mais, hvete, frukt og poteter til europeiske farmere og deres arbeidere.

Mot slutten av 1970-åra, dvs. før tørkeperioden satte inn for fullt, var det en kvegbestand på om lag to millioner dyr i det europeiske jordbruket. (Det var i overkant av 60 % av alt kveg i landet.) Det vanlige mønster har vært at ca. 3-400 000 dyr ble solgt hvert år, hvorav 80 % direkte til det sør-afrikanske markedet. Mer enn halvparten av denne eksporten foregår ved at levende dyr blir transportert på jernbane, mens resten slaktes lokalt. Kjøtteksporten – og dermed inntektene – har svingt en del fra år til år, men nådde rekordhøyder i 1981. I dette året ble det pga. tørken foretatt en dramatisk nedskjæring av kvegbestanden, samtidig som kjøttprisene var gunstige i Sør-Afrika.

Kvegfarmene i Namibia har i mange år arbeidet for å kunne selge fritt på andre markeder enn det sør-afrikanske, noe som igjen forutsetter en utvidelse av slakte-, kjøle- og pakkekapasiteten i landet. Disse mulighetene vil øke når det nye storslakteriet i Gobabis står ferdig. Etter planen skal dette bygges ut i samarbeid mellom de statlige industriselskaper i Namibia og franske importører. Tidligere ble all markedsføring og eksport av kjøtt bestemt av et sør-afrikansk organ (*South African Meat Board*), men i 1980 sikret produsentene i Namibia seg retten til å omsette en viss kvote til vest-europeiske markeder uten å spørre myndighetene. I 1981 ble det så opprettet et eget omsetnings- og eksportorgan for Namibia, *South West Africa Meat Board*.

SWAKARA-pels med FN-forbud

Det andre hovedprodukt er eksport av uberedt skinn fra karakulsauer. Karakul er også kalt for Namibias «svarte diamanter». Det verdifulle skinnets som brukes til pels, kommer fra nyfødte lam som ikke må være mer enn høyst tre dager gamle før de blir flådd. De eksporteres så direkte til Sør-Afrika for

bearbeiding. Namibia har om lag halvparten av verdensmarkedet (Sør-Afrika, Sovjet og Afghanistan er de andre store produsentene). Fra 1,6 millioner skinn i 1960 økte produksjonen til det dobbelte i 1970, og eksporten lå deretter lenge på om lag tre millioner skinn. Etter en viss foredling omsettes pelsverket på auksjoner i London. Eksporten tas hånd om av noen få storselskaper med *Eastwood and Holt* og *Hudson Bay and Ainnings* i spissen. Pelsverket markedsføres internasjonalt under varemerket SWAKARA-pels (South-West-Africa-Karakul) og selges også under denne betegnelsen i de nordiske land. Denne omsetningen skjer til tross for at FN-rådets Dekret nr. 1 om forbud mot å ta ut naturressurser fra Namibia (se vedlegg) også gjelder SWAKARA-pelser. De største salgene skjer til Vest-Tyskland (60 %), Italia (20 %), Frankrike, Japan og Skandinavia.

Prisen per skinn steg fra R 18 i 1970 helt til R 50 i 1976, noe som dette år samlet innbrakte R 73,2 mill. Etter noen prissvingninger skjedde det imidlertid en klar nedgang både i pris og salgsvolum i 1979/80, og etter dette har det vært dårlige tider. Det er nedlagt et stort arbeid for å finne mer rasjonelle driftsmetoder og bedre salgs- og markedsføringskanaler. Dette kan imidlertid i liten grad bøte på de problemer som ligger utenfor namibiske produsenters innflytelse: økonomisk tilbakegang i Vest-Europa, devaluering av den vest-tyske mark i forhold til Rand og en motesvingning i retning av mer fargerike og langhårete pelsverk. På de internasjonale auksjoner i 1981 lå prisen helt nede i R 9-12 per skinn, noe som klart ligger under det som det koster å produsere dem.

Hvor lønnsomt?

Til tross for de mange svingninger som alltid vil kjennetegne en så utpreget eksportnæring som det europeiske jordbruket i Namibia, har det i hovedsak klart å bevare sin lønnsomhet gjennom 1970-åra. Det er imidlertid klart at dette langt på vei skyldes sterk støtte fra myndighetene, ikke minst når det gjelder servicetilbud og utbygging av den infrastruktur som det moderne eksportjordbruket har behov for. I tillegg kommer de meget gode lånevilkår gjennom Landbruksbanken og utlånsavdelingen i Landbruksdepartementet. Dette er uttellingene som veier tungt på budsjettet, og som stiller myndighetene i et selvstendig Namibia overfor vanskelige økonomiske valg.

Det er umulig å beregne hva som kan kalles et driftsoverskudd på europeiske rancher, men det har vært anslått beløp på omkring R 10 000 i gjennomsnitt i 1978. (Richard Moorsom, 1980). Hvis det regnes med at dette skal dekke lønn for arbeid for 1,5 person, er det ikke noe særlig god avkastning på investert kapital. Samtidig er det altså store beløp som brukes til subsidier,

f.eks. anslår en studie fra *German Development Institute* at 50-80 % av utgiftene til vannforsyning og tiltak for å ta i bruk ny jord er dekket av staten. Den lave personbeskatningen kan også ses som en form for subsidiering, og det er umulig å diskutere jordbrukets lønnsomhet uten å trekke inn skatteforhold.

Ifølge opplysninger som ble lagt fram i 1981 av den framstående Nasjonalistparti-politikeren Jannie de Wet, som også er formann i *Meat Producers' Association*, var det dystre utsikter for det europeiske jordbruket. Han la vekt på at det hadde vært nødvendig å ta opp store lån, slik at det var en samlet gjeldsbyrde på ca. R 140 mill.. Samtidig ble det understreket at produktiviteten trolig hadde sunket gjennom de siste tjue åra, og at det hadde vært en kraftig økning i produksjonsutgiftene gjennom 1970-åra. (535 % i førutgifter, 718 % i utgiftene til drivstoff og 340 % økning i øvrige driftskostninger.) I motsetning til i nabolandet Zimbabwe er det europeiske jordbruket i Namibia som helhet neppe noen sektor hvor det kan samles opp kapital til innsprøyting i resten av økonomien. Hvis dette er riktige antakelser, vil det få stor betydning for planleggingen av et selvstendig Namibia. Likeledes vil så knappe marginer være med på å forklare hvorfor mange farmere kjenner seg så utrygge, og at de opplever kampen for flertallsstyre og selvstendighet som en kamp for liv og død. Begge disse forhold vil det være naturlig – og nødvendig – å komme tilbake til i andre kapitler.

Det afrikanske småjordbruket

De afrikanske reservatene utgjør samlet 32,6 mill. hektar. Av dette er kanskje halvparten brukbart beitemarker og 600 000 hektar kan nyttes til planteproduksjon. Det vil i gjennomsnitt for 160 000 hushold bare si 100 hektar beitemark og 4 hektar til plantevekster. Det er nærliggende å tale om *overbefolkning* i store områder, dvs. at det bor flere mennesker enn jorda har bæreevne til under dagens forhold. Dette er ikke bare et resultat av økologi, men av de politiske vilkår som det afrikanske småjordbruket er underlagt. Som nevnt har hovedtyngden av infrastrukturen og statlige støttetiltak vært konsentrert om den europeiske sektor, og afrikanske bønder har hatt dårlig tilgang til landbruksveiledning, kreditt, transportmuligheter for et eventuelt produksjonsoverskudd, veterinærtjenester eller kunstig vanning. Av 7 500 borehull i Namibia er det neppe mer enn 500 som befinner seg i de afrikanske områdene. (Det er heller ikke tilfeldig at det storstilte irrigasjons-eksperimentet er lagt til Hardap og ikke til Ovamboland.)

Det er svært få afrikanere som har noen fagopplæring innenfor landbruk, og det er gjennomgående et meget lavt utdanningsnivå blant bøndene i reservatene. Landbrukshøgskolen i Newdam har alltid vært reservert for hvite, og

de to landbruksskolene for afrikanere – i Ogonge og Masuri – er av nyere dato og har begrenset kapasitet. I perioder det det også et alvorlig problem at en stor del av den mannlige befolkning i arbeidsfør alder har reist til andre deler av landet for å skaffe kontantinntekter, og ekstra tunge byrder veltes dermed over på kvinnene.

Et annet problem, som også vil være til stede etter selvstendigheten, er de store avstander og høye transportkostnader i Namibia. Det skaper vanskeligheter for levering av innsatsvarer til jordbruket, og gjør det dyrt for befolkningen sør i landet å kjøpe korn og andre jordbruksvarer som eventuelt produseres nord i landet. Bare fra Walvis Bay til det potensielle «kornkammer» i Kavangoland er det mer enn 100 mil, og det er vanskelig å tenke seg at korn kan selges uten betydelige subsidier.

I en del analyser av det afrikanske jordbruket blir det hevdet at det knapt er noe annet land i Afrika hvor produktiviteten er så lav. Ifølge beregninger utført av R.H. Green resulterer ikke 1-2 mill. kveg/småfe og en kvart million menneskers arbeid i mer enn en produksjonsverdi på R 22,5 mill. i året. Inntektene fra jordbruket går neppe opp i mer enn R 100 per person. Selv om dyrking av matvekster spiller en relativt større rolle enn i det europeiske jordbruket, har det nok vært en absolutt nedgang i denne del av jordbruket siden begynnelsen av 1960-åra. Under så utsatte økologiske forhold vil også perioder med for mye eller for lite regn gi seg katastrofale utslag. Det har ikke minst vist seg under tørkeperioden i de siste åra (se nedenfor).

Press på jordbruket i nord

«Det afrikanske småjordbruket» er ovenfor blitt brukt som en enhetlig betegnelse, men det dekker over store ulikheter i historiske tradisjoner og økologiske forutsetninger.

I *Ovamboland* – hvor altså nær halvparten av den afrikanske befolkningen bor – har det tradisjonelt vært drevet jordbruk med fast bosetting, kvegdrift og dyrking av plantevekster. Det er dette mønster som fortsatt rår, men det er utvilsomt et økende *befolkningspress* i forhold til areal og tilgjengelige jordbruksteknikker. Bosettingen er som oftest i familie-landsbyer, med felles beiteområder og forøvrig med individuell *bruksrett* til jorda. Området er på tilsammen 5,2 mill. hektar, men bare noen få prosent er i dag *dyrkbare mark*. Det er anslått at kornproduksjonen (hirse, durra, mais) lå på ca. 25 000-30 000 tonn i slutten av 1970-åra, med omtrent like mye grønnsaker og bønner. I tillegg til den årlige nedbør, som varierer i gjennomsnitt fra 550 mm i nord til 400 mm i vest, kan noe vann utnyttes fra elver som løper over i regntida (oshana-systemet). Nesten all nedbør kommer i november-mars, noe som

begrenser dyrkingen til fem måneder. Det er alltid risiko for at regnet svikter. Utenom i de små områder som i dag har kunstig vanning, kan det bare regnes med tilstrekkelig nedbør i to av tre år. I år med lite nedbør kan heller ikke beitemarkene utnyttes fullt ut. Matproduksjonen begrenses også av at jorda mange steder har mye sand som holder dårlig på fuktigheten, samtidig som det er mangel på næringsrike humusstoffer. På lengre sikt kan dyrkingen av mat forbedres gjennom kunstig vanning, noe som forutsetter avtaler med Angola om Kunene-elva.

Trass i at det – sammenliknet med resten av Namibia – er et mer allsidig jordbruk i Ovamboland, er det kvegdrift som legger beslag på mesteparten av arealet. Det er ingen tvil om at det er for store kvegflokker i forhold til den økologiske bæreevne, i alle fall i de områder hvor det er tett bosetting. Dette fører imidlertid til at befolkningen har et større innslag av kjøtt i kostholdet enn i mange andre afrikanske land: ca. 15 kg per person. Derimot er det nødvendig å importere korn, ettersom årsproduksjonen per innbygger bare er under halvparten av det beregnede behov. En god del av kontantinntektene som overføres fra migrantarbeidere, går derfor med til kjøp av matvarer. Det bør også understrekes at de gjennomsnittstall som er gitt ovenfor, og som stammer fra en studie foretatt av Helmut Brandt for *German Development Institute*, dekker over betydelige ulikheter fra familie til familie. Det er store forskjeller når det gjelder inntekter utenfor jordbruket, adgang til beitemarker og størrelsen på kvegflokkene. Det finnes mange familier som verken eier kveg eller har kontantinntekter fra migrantarbeid, og de har alvorlige vanskeligheter med å skaffe mat. I tørkeperioder er det et (ofte udekket) behov for nødhjelp. Til bildet hører selvsagt også at Ovamboland er det området som er herjet mest av krigen, noe som ikke minst går ut over jordbruket, matvarelagrene og transportmulighetene.

Forskjeller mellom landsdelene

Kavangoland har omtrent det samme areal som Ovamboland, men innbyggertallet ligger ikke på mer enn ca. 80 000. Ni av ti bor langs Okavango-elva eller i dens umiddelbare nærhet, mens det er en meget spredt bosetting i det tørre innlandsområdet. Jordbruksproduksjonen har mange trekk til felles med Ovamboland, men det er noe mindre forbruk av kjøtt. Mangelen på borehull gjør at store deler av innlandet heller ikke kan brukes som beitemarker i dag. Gjennomsnittlig er kontantinntektene også lavere, ikke minst fordi det er færre som er migrantarbeidere herfra.

Dersom det blir satset på kunstig vanning, er det i Kavangoland at det er de beste mulighetene for kraftig økning i matproduksjonen. Innenfor rammen

av et nasjonale utviklingsprogram kan det på lengre sikt produseres mais, tobakk, sukker og bomull, dvs. jordbruksprodukter som det i dag importeres mye av. Det er mulig å tenke seg kunstig vanning for et areal på 50 000 hektar i Kavangoland og minst det samme i Caprivi, under forutsetning av at det oppnås reguleringsavtaler med Angola og Botswana.

I sentrale og sørlige områder er Herero- og Namafolk blitt utsatt for et særlig hardt press gjennom den europeiske jordokkupasjonen. Som kvegfolk er de særlig sårbare når de beste beitemarkene er beslaglagt, og jorda kan heller ikke gi grobunn for mer allsidig jordbruk. Også San-folket har langt på vei måttet oppgi sin livs- og produksjonsform, og i likhet med de andre folkegrupper i «Politisonen» forsøker mange å forsørge seg ved arbeid på europeiske gårder. Det eneste unntak er Rehoboth-befolkningen, hvor i alle fall en del har fått beholde områder som muliggjør et jordbruk med rimelig avkastning.

Tørke og jordbrukskrise

Ved inngangen til 1980-åra stod Namibia overfor en alvorlig tørkekatastrofe og landbrukskrise. I enkelte deler av landet, slik som Damaraland, er det utvilsomt den mest kritiske situasjonen i hele dette århundret. Selv om det alltid har vært store svingninger i nedbørmengden (se kap. 1), er det lenge siden gjennomsnittet for en femårsperiode har vært så lavt om Namibia ses under ett. Dette er – som skissert ovenfor – kommet på toppen av en mer langvarig prosess med befolkningsøkning, overbeiting og synkende matproduksjon.

Det mest dramatiske resultatet av tørke og økt press på ressursene har utvilsomt vært nedskjæringen av kvegflokkene. Mot slutten av 1981 forelå det anslag at tallet på kveg var blitt halvert i løpet av et par år. Dette skyldes dels at dyr har strøket med pga. mangel på vann og mat, og dels at myndighetene har stimulert til massenedslakting for kjøtteksport før kveget ble utmagret og ødelagt. Også annet dyreliv er sterkt redusert. I nasjonalparken i Etosha Pan har trolig 40 % av dyra bukket under, trass i en storstilt redningsaksjon.

Den økologiske krisen har gått hardt ut over store deler av de afrikanske reservatene, og beitemarker i Damaraland og Kaokoland er redusert til ørkenliknende støvsletter. I Damaraland ble problemene ytterligere forsterket ved at veterinærmyndighetene forbød transport av kveg til reservebeitemarker lenger sør, av frykt for at dette kunne føre til spredning av sykdommer til europeiske områder. Det ble konstatert at kveg med lungesykdommer var kommet inn fra Kaokoland og Ovamboland i februar 1981. De lokale myn-

dighetene i Damaraland har uttalt at krisetiltakene var unødvendig strenge og førte til at kveg strøk med i tusenvis.

Den langvarige tørken har også rammet europeiske kvegrancher i sentrale områder med full tyngde, men myndighetene har her satset mer for å bøte på problemene og støtte de berørte farmere. I april 1981 satte den europeiske landbruksadministrasjonen i verk en «krisepakke» som kostet nær R 60 mill., hvorav R 20 mill. var et tilskudd fra sentrale myndigheter. Målet var å gjennomføre en kontrollert nedskjæring av kvegbestanden, få til en rask nedslaktning for eksport, subsidiere transport til andre beitemarker for dyr som kunne klare seg og utbedre vannforsyningene. Det ble gitt subsidier til transport av kveg, utsetting med tilbakebetaling av lån til Landbruksbanken og skattelette for farmerne. En slik aksjon har vært mulig fordi det er et utbygd serviceapparat og infrastruktur på forhånd. Situasjonen er helt annerledes i de afrikanske reservatene, selv om det også her ble gitt en del krishjelp.

Kamp om jorda

Både tørken og landbruksproblemene har ført til at flere europeere selger sine gårder, reiser fra landet eller investerer i annen virksomhet. De sentrale DTA-myndighetene har gitt adgang for afrikanere med økonomiske midler (eller politiske forbindelser og lånemuligheter) til å kjøpe jord som ligger brakk eller som tilbys på det åpne marked. Dette er en mulighet som særlig er blitt brukt i Outjo- og Gobabis-distriktene, med en meget tilspisset politisk situasjon som resultat. De sentrale myndigheter understreker at det er størst «sikkerhetsrisiko» om gårdene ikke er bebodd og tatt i bruk, i tillegg til at jordeiendommer gir utvalgte afrikanere mer å forsvare i kampen mot SWAPO. På den annen side mener mange hvite at risikoen er størst ved at de på denne måten får afrikanske naboer. Blant de som har slått alarm over denne utviklingen, er tre toppledere innenfor Nasjonalistpartiet: Jannie de Wet, Kosie Pretorius og Eben van der Zijl. Den første innkalte i august 1981 til pressekonferanse om «katastrofen» i Outjo-området, der han selv har solgt sin farm for i overkant av R 1 mill. Den andre representerer Gobabis, og har advart mot at salg av jord innleder en utvikling som ikke lar seg stanse, og at utleie av beitemarker ville være å foretrekke. Den tredje har argumentert med at det ikke hjelper noe med sør-afrikanske militærstyrker dersom hvite bønder drar, og har ikke spart på formuleringene: «De som støtter SWAPO kan få offentlige midler til å kjøpe jord i et sammenhengende belte fra Outjo i nord til Windhoek.» (*Windhoek Advertiser*, 27.5.81.)

Rovfiske langs kysten

I den sør-østlige delen av Atlanterhavet finnes noen av verdens rikeste fiskeressurser, og dette gjør at både kyst- og havfisket utenfor Namibia kan gi et godt grunnlag for næringsrik mat, eksportinntekter og sysselsetting. Her fiskes det etter bl.a. ansjos, makrell og lysing i tillegg til et verdifullt hummerfiske i Lüderitz-området. På samme måte som med hvalfangsten i tidligere tid kan imidlertid rovdrift ødelegge ressursgrunnlaget. I virkeligheten er det dette som har skjedd i sardin fisket rett utenfor Namibias kyst, som på få år har svingt fra rekordfangster til totalt fangstforbud.

Mot slutten av 1960-åra ble det fisket opp 1-1½ mill. tonn sardiner og ansjos i Namibias kystområder, og det ble raskt bygd ut fabrikker for hermetikk, fiskemel og fiskeolje til eksport. Selv om det ble mindre å hente opp for hvert år som gikk, kan perioden fram til midten av 1970-åra samlet regnes som en økonomisk glansperiode med store fortjenester og arbeid for opp mot 8 000 sesongarbeidere. I dette tidsrommet utgjorde fisk og fiskeprodukter gjennomgående om lag 20 % av all eksport (28 % i 1969), og samlet stod fiske- og foredlingsindustrien for rundt 10 % av bruttonasjonalproduktet. I 1980 var den samme virksomheten som nevnt nede i bare 2-3 % av BNP, og det var ingen lysning i 1981. Samlet ble det ikke hentet opp mer enn ca. 290 000 tonn i 1980, noe som nesten utelukkende var ansjos. I tab. 12 er det gitt en oversikt over utviklingen i perioden 1969-1979.

De tragiske resultatene av rovdriften kan klarest illustreres ved å se på kvotene for sardin fangst, som er den delen av kystfisket som økonomisk har vært viktigst på grunn av hermetikkeksporten. Så seint som i 1975 fastsatte myndighetene (dvs. Sør-Afrika) en fangskvotepå ca. 550 000 tonn. I 1978 måtte den settes ned til 120 000 tonn fordi ressursene begynte å svikte. Året etter ble den ytterligere redusert til 29 000 tonn, og så videre ned til 12 500 tonn i 1980. Det ble antatt at det siste ville gi 4 000 tonn hermetikk. Men det var på langt nær nok fisk til å fylle selv den beskjedne kvoten, og på grunn av fiskens størrelse holdt det ikke til mer enn 280 tonn hermetikk. Det ble i 1980 eksportert 35 000 kartonger fiskehermetikk, mens den største av fabrikkene aleine leverte 5 millioner kartonger i midten av 1970-åra. For 1981 ble det bestemt at det ikke skulle tas opp noe sardiner i det hele tatt, men ifølge mange fiskere var det en del sardiner å se. For 1982-sesongen er det gitt en sardinkvotepå 30 000 tonn, men det er kommet strengere bestemmelser om maskevidde for å verne den minste fisken. For ansjos er det gitt en 1982-kvotepå 220 000 tonn, som ligger omtrent på det samme nivå som de tre foregående år.

«Død av grådighet»

Nedgangen i sardin fisket har gitt dramatiske utslag for hermetikkindustrien, som tidligere har stått for halvparten av all industri i Namibia. I de beste åra har som nevnt opp mot 8 000 sesongarbeidere vært sikret sysselsetting, og det var i alt åtte hermetikfabrikker i full drift. I 1980 var det knapt 1000 arbeidere igjen. Ved inngangen til 1981 hadde sju av åtte hermetikfabrikker gitt opp, og den siste ble lagt ned seinere i samme år. Produksjonen av fiskemel og fiskeolje går i hovedsak som før, og eksporten skjer i første omgang til Sør-Afrika til priser som vanligvis har ligget et godt stykke under verdensmarkedsprisen. Det har heller ikke vært tillatt å søke andre eksportmarkeder før kvoten til Sør-Afrika har blitt oppfylt.

I 1980/81 flyttet flere av de sør-afrikanske selskapene flyttet sin virksomhet til Chile. I enkelte tilfeller skjedde det i samarbeid med chilenske fiske- og industriselskaper. Det betyr at utstyr er demontert og fraktet til den andre sida av Atlanterhavet, i tillegg til at en del er tatt er bruk i Sør-Afrika selv. Også *Metal Box*, som produserte hermetikkbokser, har flyttet til Chile. Hermetikkindustrien i Namibia er på denne måten bare en brikke i de sør-afrikanske selskapenes spill, hvor de flytter virksomheten dit hvor det samlet gir eierselskapene størst fortjeneste.

I hovedsak er det de samme interesser som både har drevet kystfisket, foredlingsindustrien og eksporten. De er alle sør-afrikanske, og det er en gruppe på få, store selskaper som er dominerende. De fremste eksempler på dette er *Ovenstone Investments Ltd.*, *Federale Volksbeleggings* (som eier selskapet *Fedfood* etter en sammenslutning mellom *Marine Products* og *Suid-Kunene*), *Kaap-Kunene*, *United Oceania Holding* (som kontrollerer *Sea Products* og mesteparten av hummerfisket), *South West Africa Fishing Industries* og *William Barendsz*. Noen av dem er registrert i Namibia og driver sin virksomhet bare her, men de største er deler av konserner med omfattende virksomhet både i fangst, fiskeindustri og annen næringsdrift i Sør-Afrika. I år med god fortjeneste har store beløp derfor vært trukket ut fra Namibia for å gi eierselskapene muligheter til ekspansjon på andre sektorer (og i andre land).

Dette sterke nettverk av sør-afrikanske selskaper har utvilsomt hatt stor innflytelse på de sør-afrikanske myndighetenes fastsetting av de årlige kvotene. Det er levert en skarp kritikk av dette fra en undersøkelseskommissjon under ledelse av C. du Plessis, som legger hovedansvaret for katastrofen på sør-afrikanske myndigheter, rederier og foredlingsfabrikker. Her hevdes det bl.a. at regjeringen gav etter for press fra fiskeindustrien når restriksjoner var på sin plass. Det heter også i denne rapporten at ansvaret er forsøkt skjøvet over på utenlandske trålere, men at disse i virkeligheten har hatt liten inn-

virkning på selve kystfisket og sardinkrisen. Det er også rettet kritikk mot at den sør-afrikanske regjering sist i 1960-åra gav lisens for to store fabrikkskip i kystområdene, noe som førte til at bestanden ble hardt rammet før protester førte til at frabikkskipene fikk sin lisens inndratt.

Det har også fra faglig hold lenge vært rettet advarsler mot rovdriften på fiskeressursene. Den sør-afrikanske ekspert Dr. Jan Lochner i Port Elizabeth kom med sine skarpe uttalelser allerede i 1968, men ble avvist med forakt. På det tidspunkt ble kvoten for kystfisket utvidet til hele 1,75 mill. tonn, og alle fabrikkene var i drift døgnet rundt. Det er mot denne bakgrunn at den sør-afrikanske avisa *The Star* gav sin reportasje om Walvis Bay tittelen: «Havnebyen som døde av grådighet» (28.3.81).

Rikt havfiske

Havfisket er også stilt overfor stigende problemer, selv om det hittil ikke har oppstått en så kritisk situasjon som når det gjelder kystfisket. Formelt er havfisket regulert gjennom *International Commission for the South East Atlantic Fisheries (ICSEAF)*, hvor Sør-Afrika og femten andre land er med. I 1979 ble det i alt fisket ca. 2,5 millioner tonn i denne del av Atlanterhavet, hvorav ca. 60 % i sonene utenfor området mellom Oranje-elva og Kunene-elva. Ifølge anslag fra FAO er det tale om en verdi på ca. 3-400 mill. US\$, som nå går helt utenom Namibias økonomi. Fisket drives her av store fabrikkskip, og det er få av dem som søker inn til Walvis Bay med fangst eller for service. Det sør-afrikanske selskapet *Oceania Group* har riktignok luftet tanken om et større kjøle- og lageranlegg i Walvis Bay, men dette kan ikke bli til virkelighet så lenge Namibias og Walvis Bays framtid er uavklart. I det området som reguleres av ICSEAF er det Sovjetunionen og Sør-Afrika som er de overlegent viktigste fiskerinasjoner, og i 1979 stod de hver for 35-40 % av fangsten. Deretter kommer Spania, Romania, Polen og Angola. (*Windhoek Advertiser*, 10.4.81.)

For å få bedre kontroll med fisket, og samtidig holde tredjeland utenfor, erklærte Sør-Afrika i november 1979 en to hundre miles økonomisk sone (og tolv miles territorialsone) utenfor Namibia. Seinere har «Ministerrådet» i Namibia gjort det samme. Internasjonalt er dette imidlertid ikke anerkjent, fordi Sør-Afrikas rett til å bestemme på Namibias vegne ikke er akseptert. Det er imidlertid gode grunner til å spørre om hvorfor ikke FN's Namibia-råd har tatt et initiativ, ettersom det er dette organ som formelt er Namibias legale myndighet til selvstendighet er oppnådd. Det skal ha blitt utarbeidet en rapport for FN-rådet om fisket utenfor Namibia, som bl.a. tok opp Sovjetunionens viktige rolle, men denne rapporten er ikke blitt offentliggjort.

Verdien av en to hundre mils sone under dagens omstendigheter er imidlertid begrenset, ettersom den bare vil holde borte land som står utenfor ICSEAF. Kontrollproblemene vil også være store. Det vil også komplisere fastsettingen av grenser at Sør-Afrika, som tidligere nevnt, har erklært Walvis Bay som en del av sitt eget territorium. Det samme gjelder også en rekke mindre øyer langt kysten fra Walvis Bay og sørover til grensa mot Sør-Afrika. På samme måte som med jordbruket, vil et selvstendig Namibia derfor stå overfor mange utfordringer når det gjelder kyst- og havfisket.

Arbeid, helse og utdanning

Både arbeidsmarkedet, helseforholdene og utdanningssystemet illustrerer hvordan Namibia er et samfunn som er inndelt etter rasegrenser. Som vist i de foregående kapitler driver europeere et moderne storjordbruk eller sitter i toppstillinger i administrasjon, gruvedrift og industri, mens det svarte flertallet forsøker å forsørge seg i det lokale småjordbruket eller er lavtlønte arbeidere i gruver og på rancher. Dette er en fordeling som både fører til umenneskelige arbeids- og lønnsforhold, og som vil stille Namibia overfor store problemer når mange nye oppgaver skal løses etter selvstendigheten. Det rådende utdanningsvesenet er med på å befeste disse ulikhetene mellom de forskjellige befolkningsgrupper, og helse- og sosialsektoren viser hvordan de som har størst behov for støtte er de som får minst. Fra mange hold er det dessuten pekt på hvor få ressurser som er blitt satt inn på forebyggende tiltak.

En gjennomgang av de tre områder – dvs. arbeidsmarked, helse og utdanning – kan derfor være med på å besvare spørsmålet: hvordan er befolkningens *grunnleggende behov* («basic needs») dekket?

Et splittet arbeidsmarked

Av kapittel 3 gikk det fram av det er en stor kløft mellom de forskjellige sektorenes bidrag til bruttonasjonalprodukt og deres andel av sysselsettingen. Mens tre av fire afrikanske hushold er knyttet til småjordbruk, svarer produksjonen herfra bare til noen få prosent av BNP. Omvendt står gruveproduksjonen for halvparten av BNP, men bare for noen få prosent av den samlede sysselsetting. Av ca. 480 000 *yrkesaktive* blant de svarte i 1977 arbeidet halvparten (240 000) i småjordbruket, 50 000 arbeidet på de europeiske storgårdene og 190 000 hadde andre jobber. I den siste kategorien veier tjeneryrket («domestic servants») tungt med ca. 75 000. Av de ca. 36 500 yrkesaktive europeere var 6 500 på dette tidspunkt knyttet til jordbruket

og resten arbeidet i byene. Det var europeere som fylte 20 000 av 27 000 stillinger innenfor kategorien «bedriftsledelse, høyere stillinger i administrasjon, yrker som krever teknisk utdanning eller spesialisert fagopplæring.» Dersom lærere og sjukepleiere skilles ut fra disse tallene, utgjør de hvite hele 17 250 av 18 500. (Opplysningene bygger på en undersøkelse for FN's Namibia-institutt, 1978).

En annen påminnelse om ulikhetene i utdanningsnivå og kvalifikasjoner ligger i det faktum at ni av ti afrikanere i yrkeslivet har mindre enn seks års folkeskole. 300 000 afrikanere har liten eller ingen skolegang i det hele tatt. Blant de svarte er det dessuten klare forskjeller ved at to av tre yrkesaktive «fargete» har folkeskole. De svarte som har ti års skolegang eller tilsvarende erfaring, utgjør på den annen side ikke mer enn knapt to prosent av de yrkesaktive. Praktisk talt alle de ca. 10 000 som har universitetsutdanning eller tilsvarende er europeere. Det europeiske mindretallet – på under 10 % – utgjør også halvparten av alle som har utdanning utover folkeskolen. Av de svarte i denne kategorien er det 80-90 % som er sjukepleiere og folkeskolelærere med mangelfull spesialopplæring. Det er ytterst få afrikanere på høyere nivå eller mellomnivå i administrasjon, i industri eller gruvedrift. Mangelen på faglærte svarte er særlig påfallende innenfor så viktige nøkkel-sektorer som gruvedrift, kraftforsyning og transport. Denne ekstreme avhengighet av utenlandske fagfolk, hvorav de aller fleste er sør-afrikanere, vil stille Namibia overfor store vanskeligheter ved selvstendigheten. Dette er problemer som vil bli tatt nærmere opp i kapittel 13.

Det er også mange grunner til å vie kvinnenens stilling på arbeidsmarkedet spesiell oppmerksomhet. Det er ingen tvil om at ulikhetene i det før-koloniale samfunn er blitt ytterligere forsterket gjennom reservat- og kontraktarbeidersystemet. Med oppsplittingen av familiene er en ekstra tung byrde i jordbruk og omsorgsarbeid blitt løftet over på kvinnene, som har hatt få eller ingen muligheter til å skaffe seg arbeid utenfor reservatene. Dårligere utdanning og mangel på arbeidserfaring utenfor jordbruket gir også kvinnene et vanskeligere utgangspunkt. Kvinnenens arbeid foregår nesten utelukkende på de områder hvor produktiviteten og betalingen er lavest, slik som småjordbruk i reservatene eller i tjenestejobber hos europeiske familier. Utenom disse to nevnte sektorer er det anslått at tallet på kvinnelige lønnsarbeidere i 1977 ikke lå høyere enn på ca. 3 000 av 160 000.

Økende arbeidsløshet

Det er vanskelig å beregne hvor stor arbeidsløshet det er i dagens Namibia. Det er grunn til å tro at det særlig er en stor *skjult arbeidsløshet* eller under-

sysselsetting, som fører til at mange forsøker å holde liv i seg selv og familien i småjordbruket i reservatene mens de søker annet arbeid. Den sør-afrikanske økonomen Sue Collett har i en økonomisk oversikt anslått en skjult arbeidsløshet i 1979 til nærmere $\frac{1}{4}$ av alle i yrkesaktiv alder. Når situasjonen etter hennes oppfatning nå er blitt så alvorlig, er det fordi småjordbruket har stadig mindre muligheter til å suge opp mer arbeidskraft. Ifølge Colletts analyse ble det i 1970-79 ikke skapt mer enn ca. 15 000 nye arbeidsplasser utenom jordbruket, mens det årlig er ca. 10 000 nye som melder seg på arbeidsmarkedet. Det siste tallet samsvarer med det som oppgis offisielt av myndighetene som gjennomsnitt for perioden 1979-84. Det har i de siste åra dessuten skjedd en kraftig økning i den åpne arbeidsløsheten i Namibia. I midten av 1970-åra ble tallet på arbeidsløse anslått til ca. 10 %, men etter dette har det blitt en drastisk forverring. Den veksten som fant sted i bruttonasjonalproduktet i slutten av 1970-åra, skapte svært få nye arbeidsplasser. Ved inngangen til 1980-åra har mange krisetegn meldt seg, slik som økt tilflytting til byer pga. krigføringen i nord, nedlegging av arbeidsintensiv fiskeforedlingsindustri, færre gårdsarbeidere som resultat av rasjonalisering m.m. Den vest-tyske økonomen W.H. Thomas, som tidligere har analysert samfunnsforholdene i Namibia i midten av 1970-åra, la i august 1981 fram en ny oversikt over arbeidsmarkedet i landet (*Windhoek Advertiser*, 7.8.81). Ifølge hans beregninger var den åpne arbeidsløshet da kommet opp i 18 %, og sammen med den skjulte arbeidsløshet var det tale om nær 30 %. W.H. Thomas la ikke skjul på hvilke konsekvenser det kunne få politisk med så mange arbeidsløse («Unruhepotential»), og *Windhoek Advertiser* fulgte opp med en lederartikkel om at de arbeidsløse var «et naturlig bytte for rekruttering til terrorvirksomhet».

Slavekontrakter og streiker

Som nevnt i den historiske oversikten, har migrantarbeid med forskjellige former for kontrakter vært selve kjernen i Namibias arbeidsliv siden begynnelsen av århundret. To av fem familier i Namibia har ett voksent medlem borte på arbeid. I 1981 er det antatt at ca. 110 000 arbeider borte fra hjem og familie. Hovedtyngden kommer fra den nordlige del av landet, der to av tre hushold er direkte berørt av kontraktarbeid. Et særtrekk i det sørlige Afrika er at arbeidsmigrasjon på kontraktvilkår nesten utelukkende foregår innenfor landets egne grenser, dvs. til gruver, fabrikker og gårder i sentrale og sørlige områder. Bare noen få arbeider i Sør-Afrika, mens arbeidsmigrasjon dit er hovedmønsteret i Lesoto, Botswana, Malawi og Mosambik. I denne forstand har Namibia unngått én form for vanlig avhengighet i det sørlige Afrika, men

på den annen side er de aller fleste arbeidsgivere i Namibia sør-afrikanske, slik som De Beers/Consolidated Diamond Mines og nesten alle farmere.

Fram til 1972 var det *South West Africa Native Labour Association* som stod for rekruttering og organisering av kontraktarbeid. Uten en kontrakt gjennom SWANLA, som fastslo lønns-, oppholds-, og arbeidsbetingelser, hadde ingen lov til å oppholde seg i «hvite» områder mer enn 72 timer. En slik stram regulering sikret at det til enhver tid var det «riktige» antall arbeidere i gruver, industrier og rancher, og at det ikke ble konkurranse om lønninger eller alternative muligheter til sysselsetting.

Kontraktarbeidet ble oppfattet som en form for slaveri eller tvang, og var utgangspunktet for en rekke streikeaksjoner og andre former for motstandsaksjoner fra afrikanernes side. I desember 1971 startet så den hittil mest omfattende streikeaksjon og arbeideroppstand i Namibias historie. Utgangspunktet var en lenge oppdemmet misnøye med kontraktarbeidersystemet, og de virkninger som dette hadde bl.a. på arbeidsforhold, isolasjon fra familien, lave lønninger, elendige boforhold i brakkebyer og begrenset bevegelsesfrihet. Dette systemet begynte på denne tida også å bli utsatt for stadig skarpere kritikk fra kirkehold, i første rekke fra den anglikanske kirken under ledelse av biskop Colin Winter. Det var dessuten viktig at SWAPO hadde styrket sin organisasjon og oppslutning blant gruve- og industriarbeiderne. Sør-Afrikas «generalkommissær for den innfødte befolkningen», Jannie de Wet, forsøkte å møte denne kritikken med uttalelser om at kontraktene jo var frivillige fra arbeidernes side. Dette var på mange måter dråpen som fikk begeret til å flyte over, og som gav det umiddelbare støtet til det som skulle utvikle seg til en massestreik som lammet store deler av arbeidslivet og skapte en skarp konfrontasjon mellom titusener av namibiere og de sør-afrikanske makthaverne. 13. desember 1971 startet streiken blant 3 200 arbeidere i fiskeforedlingsindustrien i Walvis Bay, og spredte seg i løpet av kort tid til de fleste gruvene og til transportnettet. Politi- og militærstyrker ble satt inn, men det lyktes verken å tvinge arbeiderne tilbake til arbeid eller å rekruttere tilstrekkelig med streikebrytere. Ifølge offisielle opplysninger var det ca. 13 500 arbeidere som reiste hjem eller ble deportert til Ovamboland, men det er sannsynlig at tallet lå langt høyere. Det har vært antydning helt opp til 20 000, dvs. halvparten av alle kontraktarbeidere nordfra.

Aksjonen ble også møtt med forståelse og sympatiaksjoner blant arbeidere fra alle deler av landet. De viktigste kravene var disse:

- Avskaffelse av kontraktarbeidersystemet. Arbeiderne skal selv fritt velge arbeid og skifte arbeidsplass uten innblanding fra politi og myndigheter.
- Frihet til å bo sammen med familien.
- Lønnsnivået skal fastsettes etter innsats og utført arbeid, ikke etter hudfarge. Lønna skal være tilstrekkelig, slik at mat- og transportutgiftene kan

dekkes av arbeiderne selv. Lønn i form av kost og losji (og andre naturaliytelser) avskaffes.

– Regjeringen må skape nye arbeidsplasser, og gi afrikanerne fortrinnsrett.

Fra «kontrakt» til avtale

I områdene i nord ble det innført unntakstilstand og satt i verk strenge militære tiltak, og det var forbudt for hjemvendte streikende å arrangere møter. Mange ble arrestert eller internert i spesielle leire. Trass i at det fantes en streikekomité, ble representanter for de streikende ikke tatt med på råd eller forhandlinger. Under langvarige møter i Grootfontein møttes utsendinger fra bantustanmyndighetene i Ovamboland og Kaokoland, de sør-afrikanske myndighetene, SWANLA og de største arbeidsgiverne. Resultatet ble en del forandringer i selve utformingen av kontrakter, og over radio og gjennom myndighetenes agitasjon ble det skapt inntrykk av at de streikendes krav langt på vei var etterkommet. Under presset av økonomiske problemer og den stramme undertrykkingen fra lokale myndigheter og sør-afrikansk politi/militærstyrker vendte en stor del tilbake til arbeidet i løpet av de neste månedene.

Mange ble meget overrasket og forbitret da det viste seg at forandringene ikke var så store. Det viktigste var at SWANLA ble oppløst, og at det istedenfor SWANLA's sentrale monopol ble opprettet arbeidskontorer – «labour bureaux» – som formelt sorterte under bantustanmyndighetene. Dette var med på å øke deres myndighetsområde, og i nord bidrog dette til å øke lokalbefolkningens motvilje mot sør-afrikanernes «samarbeidsmenn». Mer kosmetiske og språklige endringer fant også sted, f.eks. skulle det ikke lenger hete en «kontrakt» men en «avtale». Systemet med registrering på de lokale arbeidskontorer og avtaler som var attestert av myndighetene, ble imidlertid beholdt. Noen forbedringer fant videre sted når det gjaldt lønnsforhold og bestemmelser om overtidsbetaling, og kontraktavbrudd ble ikke lenger en vanlig forbrytelse dersom regler for oppsigelse var fulgt. Det ble også noe lettere å få permisjon uten lønn. Enkelte arbeidsgivere forstod at det måtte ytterligere reformer til for å unngå nye aksjoner.

Viktigst var nok de omfattende streikeaksjonene for arbeiderne selv, i den forstand at det økte deres bevissthet, viste at kollektive aksjoner var mulig og styrket graden av samhörighet og organisasjon. Det er også åpenbart at den store streiken, sammen med sentrale og lokale myndigheters brutale motreaksjoner, gjorde at den internasjonale oppmerksomhet i sterkere grad ble rettet mot Namibia. Det ble også lagt fram flere undersøkelser som viste hvor stor den afrikanske motstanden mot kontraktarbeidssystemet var, og hvilke

uheldige virkninger det hadde for levekår og familieliv. Mest kjent er kanskje den omfattende rapporten, bygd på mange intervjuer, som ble lagt fram av den finske misjonæren Rauha Voipio. (Et fylldig sammendrag av denne rapporten finnes i et kapittel i Green, Kiljunen & Kiljunen (eds.): *Namibia – the last colony*).

Forandringer på overflaten

Hovedtrekkene i arbeidsmarkedspolitikken forble de samme i åra etter den store streikeaksjonen, dvs. et system med lave lønninger, få muligheter til å bo sammen med familien, dårlige boforhold i brakkebyer og begrenset bevegelsesfrihet. (Dette er dokumentert grundig i en omfattende ILO-rapport fra 1977: *Labour and Discrimination in Namibia*.) De lokale myndighetene fortsatte registreringen av alle arbeidsføre menn under 65 år, med mindre de led av alvorlige skader eller kunne dokumentere at de var selvstendige næringsdrivende. Fortsatt var ordningen slik at arbeidssøkerne ble klassifisert for arbeid i åtte ulike kategorier, slik som gruver, jordbruk, industri, bygningsbransjen osv., med få muligheter til selv å velge arbeidsgiver eller yrke. Det var heller ikke mulig for den enkelte kontraktarbeider, aleine eller sammen med andre, å forhandle med arbeidsgiveren om innholdet i kontrakten eller å skifte arbeid etter eget ønske. Etter å ha utført kontraktarbeid av ulik varighet, var det i mange tilfeller nødvendig å reise tilbake til sitt «hjemland» for å gå gjennom samme prosedyre på nytt hos arbeidskontorene. Dette gjaldt i alle tilfeller dersom arbeidsgiveren ikke ønsket å fornye kontrakten, og for arbeidere fra Ovamboland ble det gitt reguleringer som alltid gjorde det nødvendig å reise tilbake etter en samlet kontrakttid på 30 måneder. Hele kontraktarbeidersystemet ble samordnet sentralt, der det også fantes et register over arbeidere som var svartelistet som «ikke ønsket» av politiske eller andre grunner. Det ble noe lettere enn før å få oppholdstillatelse i byene, men økonomiske grunner – sammen med boligmangel – gjorde det ikke til noe alternativ for mange å få familien til å flytte med. Dette kunne dessuten føre til at familien mistet bruksretten til jorda i et «hjemland», og det kunne føre til kriser ved oppsigelser eller hvis kontrakten ikke ble fornyet.

Den mest rigide form for kontraktarbeid ble imidlertid forsøkt mykt opp etter hvert, ikke minst etter ønske fra en del større gruve- og industriselskaper. Selv om kontraktarbeid og en tvangspregert regulering av arbeidsmarkedet hadde vært nødvendig i en tidlig periode, begynte fordelene for enkelte selskaper nå å bli mindre. Systemet gjorde det vanskelig å tilfredsstillte behovet for mer permanent, stabil og faglært arbeidskraft, og flere bedrifter oppnådde retten til å få tilbake de arbeidere som de mente var spesielt

velegnet. De Beers/Consolidated Diamond Mines fikk også lov til å drive direkte rekruttering i områdene i nord, og kunne pga. sin relativt gode lønns- politikk velge mellom de mange som søkte seg dit. Samtidig ble det Sør-Afri- kas politikk i 1977/78 å lempe litt på en del av de apartheidlovene som pådrog seg mest internasjonal kritikk. I oktober 1977 ble det forandret på det lovverket som bl.a. begrenset opphold i byene uten tillatelse til 72 timer og som gav rett til å fjerne alle arbeidsløse umiddelbart fra «hvite» områder. I 1980 ble det likeledes lempet på bestemmelsene som tidligere hadde forbe- holdt enkelte stillinger i gruveindustrien for europeere.

Disse endringene gjorde det noe lettere for arbeidere å selv søke arbeid i byene, men i praksis ble denne friheten begrenset ved at det var stigende arbeidsløshet og få jobber. Det skjedde også en forverring inne i de afrikans- ke reservatene gjennom økt befolkningspress på jorda, tørke, krigens her- jinger osv. Det betydde stadig dårligere muligheter til å forsørge en familie, og gjorde det dessuten nødvendig å godta de lønns- og arbeidsbetingelser som ble tilbudt. Fortsatt måtte det inngås kontrakter for registrering på ar- beidskontorene, og straffen for arbeidsgivere som unnlot å registrere kont- rakter på denne måten steg til en bot på R 300. Bevegelsesfriheten kunne fortsatt rammes av mange restriksjoner, slik som «løsgjengerlover» («Va- grancy Proclamations»). I nord ble kontrollen på mange måter skjerpet ved utvidet unntakstilstand. De forhatte passlovene, som stod som symbol på apartheid, ble dessuten erstattet av *identitetsdokumenter* som langt på vei tjente det samme formål.

Store lønnsforskjeller

Det er lite statistisk materiale som kan gi en pålitelig oversikt over lønnsfor- hold og inntektsutvikling i Namibia. Bildet er også uklart fordi deler av lønna ofte blir gitt i form av ytelser som kost og losji av varierende kvalitet. De fleste som har forsøkt å foreta undersøkelser, har som konklusjon at løn- ningene for afrikanske arbeidere gjennomgående er lavere enn i Sør-Afrika. I tillegg kommer at de nødvendige utgiftene til livets opphold nok er 30 % høyere i Namibia enn i gruve- og industribyene i Sør-Afrika. Ettersom inn- tektene for europeere i næringsliv og administrasjon gjennomgående er høyere enn i Sør-Afrika, noe som bl.a. skyldes myndighetenes ønske om å trekke til seg fagfolk i en periode med stor økonomisk og politisk usikkerhet, blir forskjellene mellom svarte og hvite enda større enn i Sør-Afrika. Det er anslått at ca. 200 000 afrikanske lønnsarbeidere i 1977 hadde en samlet inntekt på R 130 mill., mens 30 000 europeere aleine hadde om lag det dobbelte. (Se tab. 7). Det svarer til et forholdstall på ca. 18:1. Forklaringen

på de store ulikhetene ligger først og fremst i at det er de hvite som har de høytlønte og de svarte som har de lavtlønte jobbene. Men også der hvor det er tale om de samme stillinger, er det store forskjeller. Ifølge opplysninger lagt fram av myndighetene i 1975 tjente en ufaglært afrikansk arbeider 38,4 % av det som var lønna til en hvit i tilsvarende arbeid, en afrikansk lærer tjente 60,4 % osv. (Disse tall er gjengitt i en studie fra UNCTAD, 1981).

Det er meget store forskjeller mellom afrikanere innbyrdes, med landarbeidere på ranchene og hustjenere («domestic servants») aller nederst på stigen. Dette er arbeidsplasser hvor arbeiderne som regel lever isolert, og hvor det heller ikke er noen form for organisering. Ifølge mange beretninger er det meget nedverdiggende arbeidsforhold med innslag av korporlig avstraffelse, grov diskriminering og et utpreget herre/slave-forhold. Det er ingen ordnet arbeidstid, og det kan bli tolv eller flere arbeidstimer samtlige ukedager. (En personlig beskrivelse av dette er gitt bl.a. av Vinnia Ndadi i boka *Breaking Contract*). Det er ikke uten grunn at arbeid på europeiske gårder er den minst populære arbeidsplassen for kontraktarbeidere, og bare én av fem av kontraktarbeidere fra nord er i det europeiske jordbruket. De fleste er afrikanere fra sentrale og sørlige deler av Namibia, som ofte har familien boende hos seg. Et anslag fra begynnelsen av 1970-åra går ut på at 40 % av afrikanerne i «Politisonen» bor på europeiske gårder, 40 % i bystrøk og bare 20 % i de egentlige reservatene.

I 1976 ble det offisielt opplyst at begynnerlønn for en ufaglært gårdsarbeider var R 12,50 i kontanter i måneden, i tillegg til kost og losji, men at det kunne forekomme lønninger opp mot R 80 for de best betalte på kvegfarmene. Opplysninger fra samme tidspunkt går ut på at enkelte tjenere i Windhoek ikke hadde mer enn R 10 i kontraktlønn i måneden. Under de såkalte Turnhalle-forhandlingene samme år (se kap. 10) ble det innsett at visse lønnsforbedringer måtte til dersom en «indre løsning» skulle ha muligheter for oppslutning, og det ble antydnet en minstesats på R 54 i måneden i kontant lønn, eller R 106 dersom kost og losji ble regnet med. Dette lå et godt stykke under det beløp som var anslått som «eksistensminimum» for en familie på fem («Poverty Datum Line»), og som i 1978 var blitt vurdert til ca. R 160 av en sør-afrikansk forskergruppe. Offisielle talsmenn for de europeiske farmene (*South West African Agricultural Union*) tok imidlertid skarp avstand fra dette. Selv om forslaget om en minsteinntekt ikke er fulgt opp i praksis, har tjenere og gårdsarbeidere nok hatt en forbedring i reallønna i 1975-80.

Høyere lønn og raskere inflasjon

Lønnsnivået i gruver og industri ligger klart over de andre delene av næringslivet og det vanlige vil i 1981 være ca. R 1 500 eller mer i året. I de best betalte jobbene som faglærte arbeidere i gruvene kan lønna ligge opp mot det dobbelte, men det er ikke så mange som når opp til det. Blant gruveselskaperne har *De Beers/Consolidated Diamond Mines* ord på seg for å ligge over de andre, også når det gjelder sosiale tilbud som boliger og innkvartering for familien. *Tsumeb Corporation* er derimot kjent for å ha ligget lavt både når det gjelder lønnsnivå og sosiale tilbud. Det er her innslagene av kontraktarbeidere nordfra har vært størst, bortsett fra ved fiskeforedlingsindustrier i Walvis Bay. *Rössing Uranium Ltd.* lå fra starten på det samme lave nivå som Tsumeb, men her har det utvilsomt skjedd forbedringer etter 1977. Dette har sammenheng både med risikoen for flere streikeaksjoner, noe som rammet produksjonen betydelig da 700 la ned arbeidet i 1976, og det internasjonale søkelys som rettes nettopp mot Rössing. Det eksisterer nå formelt et lønnsystem som ikke tar hensyn til raser («Patterson job evaluation system»), men plassering av de forskjellige arbeidsoppgaver på ulike lønnstrinn har i praksis gjort lite for å jamne ut de store lønnsforskjellene. Ifølge opplysninger fra gruveledelsen i 1979 var over 90 % av de svarte arbeiderne på et av de fire laveste lønnstrinn av i alt 20.

Det har i 1970-åra, ikke minst etter 1971/72-streiken, vært en stigning i lønningene i gruveindustrien. Det er imidlertid vanskelig å fastslå hvorvidt det er tale om noen klar reallønnsøkning, fordi prisstigningen også har vært stor. Fra 1977 til 1979 var det en lønnsøkning på 30 % i gruver og industri, men samtidig var det ifølge offisielle oppgaver fra myndighetene en inflasjon på ca. 12-15 % i året. Denne er beregnet ut fra en prisindeks i Windhoek, mens det vanlige er at forbruksvarer er enda dyrere i nord. (Det har bl.a. sammenheng med utgiftene til transport.) I 1981 var det store prisøkninger på nødvendige forbruksvarer, ikke minst fordi en stor del av importen kom fra Sør-Afrika med rekordinflasjon og økte jernbanetakster. Kraftig prisstigning på bl.a. melk, brød og maismel gikk hardt ut over den afrikanske befolkningen i byene der arbeidsløsheten samtidig var økende. Fra den svarte bydelen Katutura i Windhoek ble det meldt at mange måtte flytte fra sine boliger, fordi det ikke var penger igjen til husleie, vannavgifter osv. For mange arbeidere er det dessuten vanskelig å kontrollere prisene på viktige forbruksvarer, ikke minst der hvor det er bedriften eller godseieren som selv har butikken. Det er også vanskelig å beregne verdien av ytelser som kost og losji. Ved flere store bedrifter har det vært aksjoner rettet mot matens kvalitet, og det hender ikke sjelden at arbeidere trekkes i lønna

for nærmest uspiselig kantinemat, mens de selv kjøper mat i butikker og kafeer.

Faglig organisering

I 1978 ble det lempet på bestemmelsene som hittil hadde gjort det umulig for afrikanere å organisere seg lovlig, dvs. i offisielt registrerte fagforeninger. Slike hindringer hadde tidligere vært klart uttrykt i *Wage & Industrial Conciliation Ordinance No 35 of 1952*, som fulgte hovedmønsteret fra den sør-afrikanske apartheidlovgivningen. Det var riktignok ikke tatt med de avsnitt som direkte reserverer spesielle typer arbeid for hvite («job reservation»), men dette har likevel vært praksis gjennom forskrifter (f.eks. i gruvene), de svartes manglende utdanningsmuligheter, tradisjonelle holdninger og hvite fagforeningers aktive kamp for sine posisjoner. I bestemmelsene fra 1952 var afrikanere («natives») direkte unntatt fra regelverket om forhandlinger og forliksprosedyrer i arbeidslivet, og streiker var i virkeligheten å betrakte som kriminelle handlinger.

Forsøkene på faglig organisering er alltid blitt vanskeliggjort gjennom lovverk og direkte overgrep fra politi- og sikkerhetsstyrker, i tillegg til at foreninger og aksjonskomitéer har små finansielle og organisatoriske ressurser. Omkring 1950 forsøkte det sør-afrikanske *Food and Canning Workers' Union* å organisere arbeidere i havnebyene Lüderitz og Walvis Bay, men politiaksjoner og drap på tre arbeidere, sammen med deportasjon av fagforeningsledere, satte en brutal stopper for denne virksomheten. Også seinare er mange blitt arrestert og trakassert på grunn av sin aktivitet på arbeidsplassene. Fagforeningenes virksomhet regnes ofte inn under lovparagrafene som forbyr «oppvigleri» eller «terrorisme». Risikoen er alltid til stede for at faglig arbeid og deltakelse i streiker kan føre til deportasjoner tilbake til «hjemland». Da det tidlig i 1981 ble startet en streik i Lüderitz, meldte avisene at bedriftsledelsen stod klar med busser for å kjøre arbeiderne – 600 i alt – tilbake til Ovambo- og Kavangoland.

For å unngå mottiltak mot åpen faglig organisering, har svarte arbeidere vært aktive på det mer uformelle plan. Dette har latt seg gjennomføre med betydelig oppslutning både i gruvene og på andre steder hvor mange migrantarbeidere er samlet på ett sted. Det er også kommet fram opplysninger om omfattende streikeaksjoner i de siste åra, bl.a. var ca. 2 500 gruvearbeidere i streik ved Rössing, Kranzberg og Uis ved juletider 1978. Der er derimot ikke så lett å få til et uformelt nettverk og undergrunnsorganisering blant gårdsarbeidere og tjenere som bor spredt, isolert og under tettere kontroll fra arbeidsgiveren.

Etter den nye loven fra 1978 var afrikanere ikke lenger unntatt fra mulighetene til å være med i godkjente fagforeninger. Til gjengjeld ble det gjort klart at registrerte foreninger var underkastet strenge regler som begrenset deres virkefelt. Denne utviklingen skjer etter forbilde fra Sør-Afrika, der myndighetene satser på å få den stadig mer militante fagbevegelsen inn i «kontrollerte» former. Siden 1978 er det imidlertid bare én fagforening for svarte som er blitt registrert i Namibia, og ledelsen her har nære forbindelser med det «interne» DTA-styret.

Dagens lover forbyr fagforeninger å ha forbindelser med politiske partier eller drive virksomhet som støtter opp om deres arbeid. Denne bestemmelsen har som formål å kriminalisere *National Union of Namibian Workers (NUNW)*, som er nært knyttet til SWAPO (se nedenfor.) Samtidig innførte enkelte eksisterende fagforeninger egne regler som skulle hindre at hvite medlemmer kom i mindretall ved eventuell tilstrømning av afrikanere. Flere industribedrifter og gruveselskaper valgte dessuten å skape alternativer til fagforeninger, ved isteden å oppmuntre til komitéer på bedriftsplanet («work councils» og «liasion committees») etter mønster fra Sør-Afrika. Her er meningen at arbeidere og bedriftsledelse i fellesskap skal diskutere stridsspørsmål. Ved enkelte bedrifter, som f.eks. Rössing Uranium Ltd., var det i en periode flere slike komitéer for å dekke hver enkelt av de etniske hovedgruppene blant de ansatte (f.eks. Damara, «farget», Herero og Ovambo).

En nasjonal fagbevegelse

National Union of Namibian Workers (NUNW), som ble stiftet i 1977, har som sitt utgangspunkt at kampen for bedre forhold på arbeidsplassen og nasjonal frigjøring henger nøye sammen. Etter NUNW's oppfatning kan verken ufrihet eller dårlige lønns- og arbeidsvilkår avskaffes så lenge Namibia er okkupert av Sør-Afrika. På grunn av at organisasjonen ikke kan bli registrert som fagforening under den nåværende lovgivning, er det vanskelig å si noe nøyaktig om dens oppslutning. Det er mye som tyder på at NUNW har særlig stor innflytelse ved diamantgruvene, der De Beers/Consolidated Mines heller ikke har lagt opp til noen kollisjonskurs med medlemmer av NUNW og SWAPO. Det har derimot vært tilfelle ved andre bedrifter, og en rekke faglige aktivister med tilknytning til NUNW er blitt avskjediget eller arrestert i de siste åra. Et velkjent eksempel på dette er juristen Arthur Pickering, som var ansatt ved Rössing Uranium Ltd. Etter å ha sittet fengslet sammen med andre NUNW-medlemmer, reiste han i 1980 fra Namibia. Fra eksil i Storbritannia har han bidratt til det internasjonale opplysningsarbeidet om arbeidsforhold, fagbevegelse og de utenlandske storselskapene i Nami-

bia. Myndighetene har også tatt i bruk metoder som fengsling og husarrest overfor flere som har kartlagt arbeidsforhold og støttet opp om faglig arbeid ved Rössing-gruva, slik som pastor Gerson Max.

Liv, død og helse

Oversikter over spedbarndødelighet og levealder kaster også lys over ulikhetene mellom de forskjellige folkegruppene i Namibia, selv om det bare foreligger få opplysninger om utviklingen over tid og for landet som helhet. (Det hevdes at det lenge har vært bedre fødselsregistrering og bedre helsekontroll av Namibias kvegbestand enn av den afrikanske befolkningen, noe som begrunnes med at myndighetene har vært opptatt av å hindre spredning av munn- og klovsjuka til europeernes landsbruksområder.) Fra kommunale myndigheter i Windhoek er det opplysninger som anslår spedbarndødeligheten i 1975 til 22 (per tusen) blant hvite, 145 for «fargete» og 163 for afrikanere. I en rapport fra SWAPO/Verdens Helseorganisasjon (1980) blir det anslått at spedbarndødeligheten for afrikanere i landet som helhet ikke er under 200, dvs. 10 ganger høyere enn for hvite. Når det gjelder levealder, er det også bare grove antydninger som finnes. Omkring 1970 ble levealderen i Ovamboland anslått til 33 (kvinner) og 31 (menn), mens tallene for samme tid for hvite i Namibia lå på 72 (kvinner) og 65 (menn). Ifølge en brosjyre som ble utgitt av DTA-partiet (dvs. dagens «interne» styre) i 1978, kan en afrikaner som har overlevd det første året, regne med en gjennomsnittlig levealder på 40 år.

Underernæring og smittsomme sykdommer

Det er mange grunner til at det store flertallet av namibiere har en dårlig helsestandard. Mangelen på *reint vann* i Namibia bidrar utvilsomt til dette, samtidig som utbyggingen av infrastruktur har lagt liten vekt på drikkevann og kloakksystemer der den afrikanske del av befolkningen bor. Et illustrerende eksempel på dette er bydelen Katutura i Windhoek, der 70-80 000 afrikanere er stuet sammen. Også *boligforholdene* for arbeidere i gruvebyene er dårlige, der migrantarbeidere bor tett og usanitært. Kontraktarbeidernes leveforhold er i tillegg ofte preget av ensidig kosthold med næringsfattig og dårlig mat som en del av deres lønn. *Feil- og underernæring* har sammenheng med allmenn fattigdom og lav matvareproduksjon, noe som igjen må forstås på bakgrunn av den økonomiske politikk som er rådende i Namibia. (Selv om det er få konkrete undersøkelser når det gjelder underernæring, er det en del

holdepunkter i rapporter fra FAO (1977) og U.S. AID (1979). Særlig katastrofal blir ernærings situasjonen i perioder med tørke, slik som i 1979-81, noe som ikke minst har rammet Damara- og Nama-befolkningen.

Mangel på mat og reint vann bidrar til å nedsette kroppens motstandsdyktighet, og Namibia er derfor hardt utsatt for vanlige tropiske sjukdommer som malaria, sovesjuka, bilharzia. Det er dessuten påvist særlig høye innslag av sjukdommer i åndedretsorganer, slik som tuberkulose. I landet som helhet er tuberkulose tilfellene offisielt anslått til 6/1000, med klart høyere andeler hos folkegrupper som Damara, Nama, Kavango og San. Ifølge opplysninger lagt fram av dr. Kenneth Abrahams i 1981 er det rimelig å anta at det heller er 18-24/1000, og det er distrikter i Kavangoland hvor hver fjerde innbygger lider av tuberkulose (*Allgemeine Zeitung*, 29.07.81). På grunn av de dårlige boligforholdene i gruveområder og afrikanske bydeler, er det også her mange tuberkulose tilfeller. Tuberkuloseramte arbeidere i byen blir dessuten sendt tilbake til sine «hjemland» og bidrar til å spre smitte i områder hvor sjukdommen før har vært lite kjent. Tuberkulose er en typisk «fattigdomslidelse». Det er en sjukdom som praktisk talt ikke finnes blant hvite i Namibia, og selv om de offisielle tall blir akseptert, er det tretti ganger større risiko for å få tuberkulose for afrikanere. Det har aldri vært gjennomført noen kampanje mot tuberkulose, og det er bare frivillige røntgenundersøkelser som setter helsemyndighetene på sporet.

Helsefarlige arbeidsplasser

Det finnes også andre trekk ved samfunnsforholdene og den økonomiske strukturen i Namibia som betyr en ekstra helserisiko. Det gjelder i høy grad miljøet på enkelte arbeidsplasser, slik som innenfor gruveindustrien. Her er faren stor både for yrkessjukdommer og arbeidsulykker. Det er ikke minst tilfelle i uranproduksjonen ved Rössing-gruva, og opplysninger om helse- og arbeidsforhold her ble lagt fram for en spesiell FN-høring i juni 1980. I disse rapportene pekes det bl.a. på at det er fare for skader fra radioaktive partikler, i tillegg til innånding av støv under flytting og knusing av store mengder stein og jord. Ifølge informasjoner fra arbeidere og andre som har hatt tilknytning til Rössing, er det dessuten dårlig verneutstyr. Dette gjør at åndedretsorganene er særlig utsatt. Helsetjenesten er beskrevet som meget mangelfull, med store forskjeller mellom svarte og hvite når det gjelder legeundersøkelser. Det er også meldt om mange arbeidsulykker, bl.a. som resultat av lekkasjer under kjemiske prosesser. En god del skader i slikt arbeid viser seg først etter 5-20 år, men fra tilsvarende virksomhet i andre land er det kartlagt stor risiko for ødeleggelser fra befatning med radioaktivt

materiale. I tillegg kommer også skadene som resultat av forgiftning av livsmiljøet rundt urangruvene, slik som jord og vann. De afrikanske arbeiderne bor dessuten i brakkebyer ved Arandis, og dette er et område som er utsatt for nedfall. (De fleste hvite ansatte bor imidlertid i Swakopmund).

Tilgangen på uorganisert og billig arbeidskraft har gjort at den store sjukeligheten på arbeidsplassene ikke har budt på så store problemer for bedriftene. De som er blitt syke eller skadd, er i de fleste tilfelle sendt tilbake til sine «hjemland» og erstattet med ny arbeidskraft. Systemet med kontraktarbeid, som både betyr nedbrytning av tradisjonelle sosiale strukturer på landsbygda og et liv i brakkebyer for menn, har også mange sjukdomsframkallende virkninger. Mentale skader ved sosial oppløsning og oppsplitting av familieforhold, veneriske sjukdommer, misbruk av alkohol og andre giftstoffer, osv., er altfor velkjente symptomer på dette.

Helsevesenet forsterker ulikhetene

Helsevesen i Namibia er heller ikke rettet inn mot å bøte på de store forskjellene mellom svarte og hvite. Den offentlige innsats på helsesektoren har isteden gjennom lang tid vært et bidrag til å gjøre forskjellene enda større. Mange helsetjenester, f.eks. adgang til privatleger, er bare åpne for dem som har økonomiske muligheter til det. Det er omlag 150 leger i Namibia, og det er neppe mer enn hver femte lege som hovedsakelig arbeider for den afrikanske befolkningen. Offisiell statistikk fra 1978 viser at det er ca. 10 hospitalsenger for 1 000 hvite, mens det er 6 for 1 000 afrikanere. Andre kilder oppgir at det siste tallet heller burde anslås til 2-3. Slike tall sier imidlertid ikke så mye, ettersom det er stor forskjell på standarden på de mest avanserte hospitaler for hvite i byene og svært dårlig utstyrte klinikker for svarte i afrikanske områder. De aller fleste helsetiltak for svarte på landsbygda drives av misjons- og kirkesamfunn, og mange holdes i gang av noen få sjukepleiere. I Ovamboland var det 28 klinikker drevet av den finske misjonen før det første statlige hospital ble åpnet i 1966. Pga. kirkens motstand mot apartheidstyret og den sørafrikanske okkupasjonen er flere av deres helseinstitusjoner blitt stengt eller fått sine offentlige bidrag skåret ned.

I en studie som er utført av Gudrun Lachenmann for *German Development Institute* (1980) opplyses det at utgiftene til hospitaler for den svarte befolkningen i 1977 lå på ca. R 2,6 mill., mens det tilsvarende for hvite var ca. R 10 mill. Offisielt forklares disse store forskjellene med at utgiftene avspeiler innbyggernes innbetaling av skatt. Dette argumentet ser imidlertid bort fra det bidrag til den «hvite» økonomien som afrikanerne yter gjennom sitt arbeid i gruver, fabrikker og farmer.

Økende kritikk mot oppsplitting

Et hovedproblem ved organiseringen av helsevesenet i Namibia er at det ikke finnes noen samlet planlegging. Ifølge den administrative oppdeling som ble foretatt i 1980, skal helsevesenet være et ansvar for hver enkelt av de elleve administrasjoner som er opprettet på etnisk grunnlag. Økonomisk betyr dette at administrasjonen for de hvite kan sette av langt større midler til helsevesen pga. større skatteinngang. En gjennomgang av budsjettet for 1980/81 viser f.eks. at helseutgiftene per hvit innbygger var R 233, mens det tilsvarende beløp på budsjettet for Rehoboth-området var R 4,5. I prinsippet skal det skje en utjamning etter 1981, ved at det overføres et minimumsbeløp fra sentrale myndigheter. I praksis er det midlertid mange etniske myndigheter som ikke selv har noen infrastruktur eller personale til å nyttiggjøre seg midlene. Mens det er overfylte sjukehus og klinikker i de afrikanske områdene, og det er lite midler til vaksinasjon og forebyggende tiltak, har administrasjonen for det europeiske mindretallet i de siste åra bygd to kostbare hospitaler for tilsammen R 42 mill. Her er det imidlertid mangel på personale, både sjukepleiere og leger, og ifølge opplysninger i pressen i 1981 var det i perioder mindre enn halvparten av sengeplassene som var i bruk. Ettersom helsevesenet ligger under etniske myndigheters beslutningsområde, blir det opprettholdt et strengt raseskille. Det betyr både at den ledige sjukehuskapasiteten ikke kan komme de svarte til gode som trenger det mest, like lite som personalmangelen kan dekkes av svarte sjukepleiere.

I de siste åra er denne oppsplittingen av helsevesenet kommer under sterk kritikk fra faglig hold i Namibia. Det er pekt på at det betyr både en grov forskjellsbehandling og en sløsing med ressurser. En slik kritikk er lagt fram av bl.a. Kenneth Abrahams, som er lege i Windhoek, og av Annchen Parkhouse, som tidligere var opplæringsleder for sjukepleiere i Windhoek. (Se *Windhoek, Advertiser*, 5.5 1981 og 11.6.1981 og *Allgemeine Zeitung*, 28.7 1981). Kenneth Abrahams er blant de få som har forsøkt å gi et samlet bilde av helsetilstanden i Namibia, bygd både på offentlig dokumentasjon og erfaring fra eget og andre legers arbeid. Det bildet som trer fram fra dette materialet, tyder på en akutt forverring av helsesituasjonen. I tillegg til å rette oppmerksomheten mot «sosiale» sjukdommer som tuberkulose, alkoholmisbruk og kjønnssjukdommer, har Abrahams også tatt opp misforholdet mellom de kostbare sjukehusene for hvite og mangelen på andre ressurser til forebyggende arbeid blant svarte. Det siste har også vært et hovedtema for Annchen Parkhouse, som særlig har bidratt med opplysninger om helsetilstanden i Ovamboland. I tillegg til sjukdommer pga. underernæring har hun lagt vekt på den omfattende dødelighet som kunne vært unngått gjennom vaksinasjon og forebyggende arbeid (malaria, difteri, polio osv.). Ifølge hen-

nes rapporter har det også skjedd en åpenbar forverring etter at krigen i nord er blitt trappet opp, samtidig som lokalbefolkningen viser stor motvilje mot å behandles av helsepersonell i uniformer.

SWAPO – arbeid blant flyktninger

Gjennom sin virksomhet i flyktningeleirer i Zambia og Angola har frigjøringsbevegelsen SWAPO vært med på å legge grunnlaget for oppbyggingen av helsevesenet i et selvstendig Namibia. I samarbeid med Verdens Helseorganisasjon (WHO) har SWAPO også langt fram et konkret og omfattende helseprogram. Det bygger på et desentralisert helsevesen, større vekt på forebyggende helsetiltak og på helseopplysning i forbindelse med undervisning, arbeid og dagligliv. Mønsteret peker entydig bort fra det formelle og elitepregete helsestellet som finnes i dag. Programmet tar også som utgangspunkt at en stor del av det europeiske personellet i helsesektoren vil forlate landet (særlig leger), og at det må gis opplæring til namibiere på «grasrotplanet» og opprettes sammensatte og mobile helseteam på landsbygda. Helsevesenet ses ikke isolert fra andre påtrengende oppgaver i en overgangsperiode, og her kan det hentes erfaring fra de arbeidsgrupper som i dag driver helseopplysning, skrive- og lesekampanjer og annen virksomhet i dagens flyktningeleire. SWAPO/WHO-planen peker også på at det er nødvendig med omfattende vaksinasjonskampanjer, særlig rettet mot tuberkulose og malaria. Det siste må ses på bakgrunn av opplysninger om at dette er sjukdommer som ser ut til å ha økt fra 1976 og framover.

Utdanning for apartheid

Også utdanningssystemet viser mange av de samme trekk som helsestellet. I 1977 var det bare ca. 45 000 svarte som hadde fullført folkeskolen, mens 300 000 hadde liten eller ingen skolegang i det hele tatt. På den annen side gir skolevesenet et tilbud til praktisk talt alle innenfor det hvite mindretallet.

Skolevesenet i Namibia bærer tydelig preg av å være utformet med det sør-afrikanske apartheidsystemet som forbilde. Fram til 1960-åra var det nesten utelukkende misjonsskoler som gav afrikanere adgang til utdanning. I de siste tjue åra har de fått mindre statlig støtte, og undervisningen er i sterkere grad blitt samordnet og styrt ovenfra i samsvar med *Bantu Education Act*. Denne loven ble innført i Sør-Afrika i 1953, men gjaldt formelt i Namibia først fra 1970. Bantustanmyndighetene i de ulike delene av Namibia fikk økt ansvar for skolevesenet, noe som førte til at de etniske skillelinjene i

utdanningssystemet ble ytterligere framhevet. Undervisningen i «hjemlandene» ble samordnet i det sør-afrikanske *Department of Bantu Education*, mens skolesystemet for det hvite mindretallet ble utformet av de hvites lovgivende forsamling i Namibia selv. Utdanningen for «fargete», Rehoboth og Nama ble administrert for seg. I 1977 ble det en uttalt politikk at skolesystemet skulle gjøres mer enhetlig og administreres fra Windhoek. For dette formål ble *Directorate of National Education* opprettet i 1979, men det er fortsatt slik at skolevesenet følger de etniske skillelinjer (se nedenfor).

«Bantu education» har både i Sør-Afrika selv og i Namibia til formål å opprettholde apartheidsystemet gjennom ideologisk indoktrinering og et mindreverdige undervisningsinnhold for de svarte. I tillegg er det stor ulikhet i bruk av økonomiske ressurser til utdanning. Dette er to forhold som har skapt grobunn for omfattende elev- og studentprotester mot utdanningssystemet, ikke minst var dette tilfelle høsten 1976. Ved mange skoler er elever dessuten utvist for å ha avholdt politiske møter eller for å være medlemmer av SWAPO's ungdomsorganisasjon.

Ifølge offisielle opplysninger for skoleåret 1977/78, ble det brukt R 20 mill. til den hvite befolkningsgruppa, R 6,5 mill. til «fargete» og R 15,8 mill. til det afrikanske flertallet. Per elev svarer dette til henholdsvis R 681, R 221 og R 104 (*South West Africa/Namibia Prospectus*, 1980). I det samme året gikk 43 % av alle afrikanere i skolealder (6-18 år) på skole, mens tilsvarende tall for «fargete» var 72 % og for hvite 97 %. Selv om det nå formelt er blitt skoleplikt for alle namibiere, er det så stor mangel på klasserom, lærere, læremidler og bevilgninger at det vil ta svært lang tid før dette kan oppnås. Dette bekreftes meget klart i en offisiell rapport fra 1980, som også understrekte at den grunnleggende strukturen i skolesystemet var den samme som før. Ifølge denne oversikten manglet det i 1980 mer en ett tusen lærere. (*South West Africa/Namibia Survey*).

På etnisk grunnlag

Ifølge det administrative og politiske system for 1980 skal all utdanning opp til 10. skoleår være underlagt de enkelte lokale/etniske myndigheter. Ettersom det er så store forskjeller mellom dem når det gjelder økonomiske ressurser, betyr dette at dagens ulike adgang til utdanning blir forsterket. Fra de lokale 1980/81-budsjettene er det ikke vanskelig å finne holdepunkter for en slik konklusjon. Den «hvite» forsamling vedtok et skolebudsjett på R 22,9 mill., som igjen svarer til i overkant av R 1 000 per elev. I Rehoboth-området var skolebudsjettet imidlertid så lavt at det bare svarte til R 148 per elev. Hvis det skulle brukes like mye på de afrikanske elevene som på de hvite,

ville det i 1980/81 ha kostet R 211 mill. (Det samlede budsjett for hele Namibia var i dette året på R 520 mill.).

Myndighetenes etniske oppsplitting av undervisningssystemet har gitt det hvite mindretallet muligheter til å fortsette sitt skarpe raseskille i skoleverket. Et meget omtalt eksempel på dette var «Seemüller-saka» fra 1981. Utgangspunktet var at en tysk prest i Otjiwarongo hadde med seg til Namibia en adoptert sønn som var mulatt (hvit mor/svart far). I Otjiwarongo er det en «hvit» skole med undervisning på tysk. Dan Seemüller er tysktalende og tysk statsborger, og har to søsken på den samme skolen, men ble likevel nektet adgang. Lokalmyndighetene for de hvite i Windhoek gjorde det klart at den konstitusjonelle oppbygging i Namibia gav dem rett til å bestemme over hvite utdanningsinstitusjoner over alt i landet, og at det var etniske – og ikke språklige, kulturelle eller geografiske – skillelinjer som var avgjørende.

Vekst – men store ulikheter

Det har i det siste tiåret vært en betydelig vekst i tallet på afrikanere som går på skole. Mens det i 1970 var ca. 135 000 afrikanere som var under utdanning, var tallet steget til ca. 200 000 i 1979. (I tillegg kommer de som får opplæring i SWAPO's flyktningeleire i Angola og Zambia). En nærmere undersøkelse av utdanningssystemet viser imidlertid at det fortsatt er ytterst få med muligheter til å fullføre sin utdanning helt opp til 12. skoleår. Svært mange faller fra allerede i løpet av det første skoleåret, og har få sjanser til å komme tilbake til skolen. I 1976 begynte 42 000 afrikanere i 1. klasse i grunnskolen, men hele 16 000 av dem forsvant ut av skolesystemet allerede før 2. klasse. I samme år var det bare 220 svarte som gikk i det 10. skoleåret (Form A). Om de 146 «fargete» holdes utenfor, var det ikke mer enn én av 375 afrikanske elever som fikk mulighet til å fortsette sin skolegang gjennom ti år. Ifølge en undersøkelse fra FN's Namibia-institutt var det tilsvarende forholdstall i samme år 23:1 i Botswana og 17:1 i Tanzania (Chamberlain, 1981).

Det er dessuten store regionale forskjeller, med enda færre skolemuligheter i nord. Her er det i tillegg blitt store problemer pga. krigføringen i de siste åra. Mange skoler er nedlagt eller fraflyttet. Dette er en kraftig understreking av de store problemer et selvstendig Namibia vil stå overfor når det gjelder å fylle høyere stillinger i administrasjon og undervisning. Det forteller også at dyptgripende ulikheter mellom folkegruppene vil bestå lenge, selv om formelle regler om rasediskriminering fjernes fra skolesystemet og arbeidsmarkedet.

Stort frafall

De viktigste grunnene til at så mange elever faller fra etter noen få år må selvsagt søkes utenfor skolesystemet selv. Behov for arbeidskraft i familier hvor mannen er bortreist på kontraktarbeid, lange skoleveier, krav om skolepenger og uniform, underernæring osv., er noen av de forklaringer som det er naturlig å trekke fram. Men også selve skolesystemet byr på hindringer for å fortsette skolegangen. Kvaliteten på undervisningen i grunnskolen er sterkt varierende, og det er stor mangel på lærere som er kvalifisert til å undervise på høyere trinn. Det er mangel på lærebøker og andre læremidler, i tillegg til at skolebøkene innhold for mange elever må virke frastøtende og fremmedgjørende. I afrikanske skoler var det 45 elever per lærer i 1976, mens forholdstallet var 17:1 i hvite skoler. Hvis forholdstallet for hvite skoler skulle gjelde hele landet, ville dette skape et øyeblikkelig behov for mer enn 5000 nye lærere. Bare en meget liten del av de afrikanske lærerne har selv fullført 10. skoleår, og under halvparten av dem har ikke mer enn vanlig folkeskole. Lærerutdanningen følger skarpt de opptrukne etniske skillelinjer, med atskilte lærerskoler for hvite, «fargete» og afrikanere. Mens de siste skolene er overfylt, er det bare en liten del av kapasiteten ved den hvite lærerskolen i Windhoek som blir utnyttet.

Språkproblemene er også en hindring for viderutdanning for mange afrikanere. I grunnskolens første år er det elevenes morsmål som er undervisningsspråk, men fra 6. klasse skifter dette de fleste steder til et fremmedspråk, som regel *afrikaans*. I det siste har enkelte skoler, særlig i nord, begynt å ta i bruk engelsk som undervisningsspråk. I 1980 vedtok bantustanmyndighetene i Ovamboland at engelsk på lengre sikt skulle innføres i undervisningen. SWAPO har foreslått at engelsk skal bli det offisielle språk i et selvstendig Namibia. Dette blir det også argumentert for i en omfattende studie av språksituasjonen, som ble utgitt av FN's Namibia-institutt i 1981. (Chamberlain, 1981).

FN's Namibia-institutt

Det finnes ikke noe universitet i Namibia, men det har alltid vært et nært samarbeid med Sør-Afrika. I 1977 var det i overkant av to tusen hvite og noen få svarte fra Namibia som studerte ved sør-afrikanske universiteter. En del av dem var bosatt i Namibia og studerte per korrespondanseundervisning. I 1980 ble det opprettet et *Academy for Tertiary Education* i Windhoek, som det er hensikten å bygge ut til et universitet. Det er åpent for alle uansett hudfarge, og det blir gitt kurs på høyere nivå i enkelte universitets- og høg-

skolefag. For budsjettåret 1981/82 ble det bevilget R 2,5 mill for dette formål.

FN's Namibia-institutt i Lusaka ble startet i 1976, og er finansiert bl.a. av de nordiske land. (Se tab. 13). Det hadde i 1981 ca. 30 lærere og 300 studenter som får høyere utdanning gjennom et treårig kurs. I tillegg drives det forskning og økonomisk planlegging for et selvstendig Namibia. Instituttet er særlig rettet inn mot administrasjon og undervisning, og kan sies å utgjøre grunnstammen til et nasjonalt høgskolesystem. I tillegg til teoretisk undervisning gir det også praktisk opplæring ved at studenter i perioder arbeider i andre afrikanske land eller i internasjonale organisasjoner. Instituttet har et nært samarbeid med SWAPO, og direktør er Hage G. Geingob, som tidligere var SWAPO's USA- og FN-ambassadør. En del namibiere, i første rekke med tilknytning til SWAPO, studerer også i USA, Vest-Europa, Øst-Europa, på Cuba eller i andre afrikanske land.

Namibia i internasjonalt diplomati

Konflikten om Namibia blir utspilt på mange plan, både diplomatisk, militært og politisk. På alle disse områder står Sør-Afrika og frigjøringsbevegelsen SWAPO mot hverandre som de to sentrale motparter. Men de er ikke aleine på arenaen: også FN, stormaktene, de afrikanske frontlinjestatene og Organisasjonen for afrikansk enhet (OAU) er i høy grad med på å påvirke utviklingen.

Hovedspørsmålet i konflikten er hvordan Sør-Afrika kan tvinges til å etterkomme de mange FN-vedtak og godta Namibias rett til selvstendighet. Det er derfor nærliggende å søke lyset mot Sør-Afrikas forskjellige strategier for å bevare sin kontroll, enten ved fortsatt militær okkupasjon eller i form av en overgang til et selvstendig Namibia med sterke begrensninger i den økonomiske og utenrikspolitiske handlefrihet.

Namibia har en helt særegen *internasjonal status* som et FN-område, og det foreligger en serie med meget detaljerte forslag om våpenhvile, valg og selvstendighet. Det er derfor naturlig å starte med å risse opp noen hovedlinjer i de folkerettslige og diplomatiske forhold. Forhåpentlig vil det gå fram av en slik oversikt hvilke hindringer for iverksetting av FN-planene som er blitt reist gjennom de siste femten åra, samtidig som krav om sanksjoner mot Sør-Afrika er avvist av de vestlige stormakter under henvisning til at det pågår forhandlinger. Mens de internasjonale forhandlinger (eller rette: forhalinger) har stått på dagsordenen, har det dessuten skjedd en opptapping av krigen og en utbygging av en «intern» administrasjon på etnisk grunnlag. På denne måten har en utsettelse av tidspunktet for selvstendigheten fått alvorlige konsekvenser for befolkningen i området, og gjort at utsiktene er blitt dystre for en økonomisk og sosial utvikling til beste for flertallet. Det har også ført til en risiko for en utvidelse av konflikten, noe som i første omgang har rammet Angola i form av omfattende sør-afrikanske angrep.

Klare FN-vedtak

Som nevnt i den historiske oversikten (kap. 2) ble Sør-Afrika i 1966 fratatt retten til å administrere Namibia. Året etter fulgte FN opp med en spesielsej-sjon om Namibia, som munnet ut i opprettelsen av *FN-rådet for Namibia*. Dette ble gitt som oppgave å være Namibias øverste myndighet og *de jure* administrasjon fram til selvstendigheten. Samtidig ble juni 1968 stilt opp som et mål for overgang til selvstyre. Det ble også vedtatt at de administrative og utøvende funksjoner skulle utøves av en FN-kommissær fra Namibia. Denne stillingen ble fylt av den irske diplomaten Sean Mac Bride, som i 1977 ble avløst av Martti Ahtisaari fra Finland. Selv om den sør-afrikanske okkupasjonen har hindret Namibia-rådet i å leve opp til hensikten, har det hatt en viktig opinionsdannende oppgave. Det har hvert år levert fyldige rapporter til FN, det har tatt initiativ til flere sentrale utredninger og det har avholdt en rekke konferanser og høringer. FN-rådet utsteder også pass, og representerer Namibia offisielt i organisasjoner som FAO, ILO, UNESCO og WHO.

Etter 1966 har FN's Hovedforsamling hvert eneste år hatt Namibia-debatter som har munnet ut i resolusjoner og vedtak. Kravet om rask og betingelsesløs tilbaketrekning av tropper og administrativt personell har vært et gjennomgangstema helt fra starten. Det er også vedtatt en rekke skarpe henstillinger til alle medlemsland, særlig Sør-Afrikas viktigste handelspartnere og land med økonomiske interesser i Sør-Afrika og Namibia, om å treffe effektive tiltak for å få til en umiddelbar sør-afrikansk tilbaketrekning. Utover i 1970-åra har fordømmelsen av den sør-afrikanske militære opptrapningen og angrep mot naboland stått i sentrum, sammen med en avvisning av Sør-Afrikas forsøk på en «intern» løsning gjennom bantustanmyndigheter, «valg» og opprettelse av organer som «Nasjonalforsamling» og «Ministerråd».

I 1969-1971 ble det også fattet flere sentrale vedtak i *Sikkerhetsrådet*. I mars 1969 ble det slått fast at Sør-Afrika fortsatte nærvær var i strid med prinsippene i FN-charteret. I august samme år anerkjente Sikkerhetsrådet videre det namibiske folks rettmessige («legitimate») kamp mot Sør-Afrikas illegale nærvær, og slo fast at en fortsatt okkupasjon av området utgjorde et aggressivt overgrep mot FN's myndighet. Samtidig ble alle land anmodet om å gi moralsk og materiell støtte til det namibiske folk i kampen mot utenlandsk okkupasjon. I januar 1970 fulgte Sikkerhetsrådet opp med et klart vedtak om at alle handlinger som den sør-afrikanske regjering foretok seg på vegne av – eller som angikk – Namibia var illegale og ugyldige (276/1970). I juli samme år kom et vedtak med oppfordring til alle land om å avstå fra enhver forbindelse med Sør-Afrika som kunne oppfattes som en anerkjennelse av dets myndighet over Namibia. Alle medlemsland ble videre bedt om

å påse at selskaper under statens kontroll opphørte med alt økonomisk samkvem med bedrifter i Namibia, samt motvirke at selskaper utenfor direkte statlig kontroll foretok investeringer eller oppnådde gruvekonsesjoner i Namibia.

Den internasjonale domstolen

En vesentlig avklaring av den folkerettslige status fant sted gjennom en uttalelse fra *Den internasjonale domstolen* 21. juni 1971. Med denne uttalelsen ble det satt strek for en langvarig juridisk strid, og det ble gitt meget klare retningslinjer for hvordan stater burde handle i lys av FN's vedtak om å bringe det sør-afrikanske mandat til opphør. De tre hovedpunktene gikk ut på at a) det sør-afrikanske nærvær i Namibia var illegalt, og Sør-Afrika dermed forpliktet til å trekke tilbake sin administrasjon umiddelbart og oppgi sin militære okkupasjon, b) FN's medlemsland var forpliktet til å akseptere at Sør-Afrikas nærvær var illegalt og de ble derfor bedt om å avstå fra alle handlinger som medførte anerkjennelse av den sør-afrikanske administrasjonen og c) også de land som ikke var medlem av FN var forpliktet til å slutte opp om FN's tiltak når det gjelder Namibia.

I oktober samme år gav Sikkerhetsrådet sin tilslutning til den rådgivende uttalelsen fra Den internasjonale domstolen. Det ble samtidig erklært at kontrakter som enkeltpersoner eller selskaper hadde inngått med Sør-Afrika etter Hovedforsamlingens resolusjon av 27.10.1966, ikke var gjenstand for beskyttelse fra selskapenes hjemland dersom krav ble satt fram av et framtidig lovlig styre i Namibia.

De første forhandlinger

I februar 1972 avholdt Sikkerhetsrådet en spesialsesjon i Addis Abeba, der det ble gitt klarsignal for det første diplomatiske forhandlingsforsøk direkte med Sør-Afrika. I mars besøkte generalsekretær Kurt Waldheim Sør-Afrika og Namibia og samme høst foretok andre FN-representanter en ny rundtur. Rapportene viste at et overveldende flertall av de afrikanske organisasjoner som var konsultert, ønsket en umiddelbar avskaffelse av bantustanpolitikken, tilbaketrekking av sør-afrikansk administrasjon og selvstendighet for et enhetlig Namibia.

I april 1973 avholdt FN, i samarbeid med Organisasjonen for afrikansk enhet (OAU), en internasjonal konferanse om det sørlige Afrika i Oslo. Når det gjaldt Namibia, var det konferansens oppfatning at verdenssamfunnet

skulle støtte frigjøringskampen i landet og anerkjenne SWAPO som befolkningens rettmessige representant. Under en spesialsesjon i juni samme år vedtok FN's Namibia-råd deretter en grunnleggende uttalelse som er kjent som «Lusaka-erklæringen». Rådet påla FN's medlemsstater å avbryte all politisk, militær, økonomisk og finansiell hjelp til Sør-Afrika, og samtidig stoppe alle utenlandske investeringer og flernasjonale selskapers virksomhet i Namibia.

I desember 1973 vedtok Sikkerhetsrådet enstemmig å avbryte videre samtaler med Sør-Afrika, ettersom landet tydelig ikke ønsket å oppfylle tidligere vedtak om selvstendighet for Namibia. Samtidig vedtok Hovedforsamlingen at den nasjonale frigjøringsbevegelsen SWAPO var den namibiske befolkningens rettmessige representant («the authentic representative of the Namibian people»).

27. september 1974 vedtok FN's Namibia-råd så det tidligere omtalte dekret om beskyttelse av Namibias naturressurser (se kap. 5 og vedlegg 3). I et vedtak i Hovedforsamlingen i desember samme år ble alle medlemsstater anmodet om å sikre at dekretet om vern av naturressurser i Namibia ble overholdt.

I 1975 ble det stadig tydeligere at FN-flertallet ønsket en skarpere kurs mot Sør-Afrika, som en konsekvens av at de mange og klare vedtak i Sikkerhetsrådet, Hovedforsamlingen, Den internasjonale domstolen og FN's Namibia-råd ikke hadde ført til at Sør-Afrika gav etter. Under et møte i Sikkerhetsrådet 6. juni la fem afrikanske stater fram et resolusjonsforslag, som konkluderte med at den fortsatte okkupasjonen av Namibia var en trussel mot internasjonal fred og sikkerhet. Dette var ment som en åpning for vedtak av bindende våpenembargo. Forslaget ble ikke vedtatt, ettersom tre av de faste medlemmer la ned veto (Frankrike, Storbritannia og USA).

FN-planen fra 1976

I 1976 ble det innledet et nytt diplomatisk forsøk på å få til en forhandlingsløsning. Initiativtaker til dette framstøtet var i første rekke de fem daværende vestlige medlemmer av Sikkerhetsrådet (USA, Storbritannia, Frankrike, Vest-Tyskland og Canada). Disse fem medlemmer har seinere gått under betegnelsen «Kontaktgruppa». De er også blitt kalt «the Gang of Five» fra mer kritisk hold.

Et utgangspunkt for den nye forhandlingsfasen, som på mange måter kan sies å ha pågått fram til Genève-konferansen i januar 1981, er *Sikkerhetsrådets resolusjon 385 av 1976* (se vedlegg 4). Til grunn for denne lå en enstemmig fordømmelse av Sør-Afrika for landets illegale okkupasjon, den

ulovlige anvendelsen av rasediskriminering og lover som betyr undertrykking, militær opptrapping, bruk av Namibia som base for angrep på naboland og krenking av den nasjonale enhet og territorielle integritet gjennom bantustanpolitikken. Sikkerhetsrådets resolusjon har videre som forutsetning av folket i Namibia skal avgjøre sin framtid ved frie valg under FN's overvåking og kontroll.

FN-planen bygger på valg i et *enhetlig* Namibia, og tidspunktet fastsettes slik at det blir mulig for befolkningen å organisere seg politisk og for FN å opprette det nødvendige apparat for kontroll og overvåking. Det ble videre stilt krav om at Sør-Afrika skulle innlede sin militære tilbaketrekking, frigi alle politiske fanger og oppheve alle lover og andre tiltak som i praksis innebærer rasediskriminering og undertrykking. Et meget viktig punkt i denne FN-planen er også at det er den valgte forsamling som selv skal trekke opp den nye statens konstitusjon.

Hovedforsamlingen gjorde det klart i desember 1976 at eventuelle forhandlinger måtte skje mellom Sør-Afrikas regjering og SWAPO, under FN's ledelse, og at den eneste hensikt måtte være å diskutere formene for overføring av makten til befolkningen i Namibia. Det ble samtidig erklært at SWAPO ikke bare var folket rettmessige representant, men også den eneste inntil valg kunne avholdes («the sole and authentic representative»). Hovedforsamlingen vedtok samtidig å starte et omfattende bistandsprogram innenfor FN-systemet, som skulle dekke både frigjøringskampen og de første åra etter selvstendigheten. FN's Namibia-råd ble bedt om å utarbeide retningslinjene for et slikt program (*Nationhood Programme for Namibia*) i samråd med SWAPO. Samme år åpnet forøvrig FN's Namibia-institutt med midlertidig tilholdssted i Lusaka.

I løpet av 1977 oppstod flere hindringer på veien mot en forhandlingsløsning i tråd med Sikkerhetsrådets plan (385/1976). Sør-Afrika gikk videre med sine forsøk på en «intern løsning», og erklærte at Walvis Bay var sør-afrikansk eiendom som fra 1.9.77 skulle administreres direkte som en del av Kapp-provinsen. Hovedforsamlingen fulgte opp i november med å erklære den sør-afrikanske beslutning som ugyldig, og annekteringen av Walvis Bay ble stemplet som en kolonialistisk ekspansjon i strid med FN-charteret. I et enstemmig vedtak gjorde Sikkerhetsrådet det likeledes klart i juli 1978 (432/97.) at Namibias enhet og territorielle integritet forutsatte at Walvis Bay måtte føres tilbake til landet.

Nye FN-resolusjoner og forhandlinger

Våren 1978 ble det gjort et nytt forhandlingsframstøt, som startet med at

«kontaktgruppa» la fram et forslag som Sør-Afrika i prinsippet godkjente som grunnlag for videre forhandlinger. Dette skjedde i forbindelse med Hovedforsamlingens spesialsesjon om Namibia, som ble avholdt i perioden 24.4. – 3.5.1978. I sin resolusjon ved avslutningen av spesialsesjonen gjorde Hovedforsamlingen det klart at SWAPO's intensiverte frigjøringskamp var en avgjørende faktor i antrengelsene for å sikre selvstendighet, og at SWAPO allerede hadde gjort vidtrekkende innrømmelser for å gjøre en forhandlingsløsning lettere. På sin side hadde Sør-Afrika, som en illegal okkupasjonsmakt, ingen rett til å presse SWAPO til ytterligere innrømmelser, forhale forhandlinger eller fortsatt være i Namibia.

Kort etter avslutningen på spesialsesjonen gjennomførte Sør-Afrika et kraftig militært angrep mot SWAPO's flyktningeleire ved Kassinga i Angola (se kap. 9). Dette ble enstemmig fordømt av Sikkerhetsrådet 6. mai, med krav om øyeblikkelig tilbaketrekking. Samtidig ble det gitt full honnør til Angola for landets fortsatte støtte til den rettferdige og legitime frigjøringskampen i Namibia. 27. juli kom så Sikkerhetsrådet sammen for å drøfte Namibia-spørsmålet med utgangspunkt i «kontaktgruppas» nye forslag fra april. Til tross for bombingene i begynnelsen av mai, gikk SWAPO med på å fortsette forhandlingene og støtte hovedtankene i opplegget. Dette kom fram i et felleskommuniké mellom SWAPO og de vestlige stormaktene, som ble undertegnet 12. juli i Luanda.

Det nye initiativ bygde i hovedsak videre på 1976-planen, og gikk mer spesifikt inn for a) oppnevning av en FN-representant med hovedoppgave å påse at forholdene ble lagt til rette for frie og rettferdige valg bygd på en upartisk valgprosess, b) løslatelse av alle som satt i fengsel eller interneringsleire på politisk grunnlag, c) tilbakeflytting av alle namibiske flyktninger, d) totalt opphør av alle fiendtlige handlinger fra alle parter, dvs. våpenhvile og e) konsentrasjon av alle SWAPO's og Sør-Afrikas væpnete styrker til utpekte baser.

FN's høykommissær for Namibia, Martti Ahtisaari, ble utpekt som generalsekretærens representant, og besøkte deretter Namibia i august. Dette førte fram til en meget detaljert rapport til Sikkerhetsrådet (S/12827, 29.8.78). Her het det bl.a. at forhandlingsløsningen ville kreve at det ble opprettet en *United Nations Transition Assistance Group (UNTAG)*, med både militære og sivile innslag. Rapporten så for seg en iverksetting av forhandlingsforslaget i tre etapper: a) våpenhvile og tilbaketrekking av de militære styrkene b) valg på en grunnlovgivende forsamling under FN-overvåking, etter at alle politiske fanger var løslatt, flyktninger kommet tilbake, diskriminerende lover opphevet og mulighetene skapt for valgkamp, c) en grunnlov utarbeides av den folkevalgte forsamlingen, med påfølgende overgang til selvstendighet.

Sammenbrudd og nye forsøk

Kort etter at den ovennevnte rapporten ble lagt fram, kom den sør-afrikanske utenriksminister med en rekke innvendinger i form av en omfattende note. 20. september ble det kunngjort at statsminister J.B. Vorster trakk seg tilbake, og at Sør-Afrika selv planla å avholde et valg i Namibia uten FN-overvåking mot slutten av året. Sikkerhetsrådet gikk imidlertid til det skritt å vedta det opprinnelige vestlige forslag som var lagt fram en måned tidligere, og denne resolusjonen – 435/1978 – har ligget til grunn for FN's videre arbeid (se vedlegg 5). Flere utenriksministere fra «kontaktgruppa» reiste til Pretoria midt i oktober, men måtte rapportere at det ikke var mulig å forene FN's forhandlingsplan med de forberedelser til «valg» som Sør-Afrika hadde startet. 13. november vedtok så Sikkerhetsrådet en fordømmelse av det planlagte «valg», omtalte Sør-Afrika handlinger som en utfordring til FN og Sikkerhetsrådet, og gjorde det klart at resultatet ikke ville bli godkjent av noen stat.

Til tross for den sør-afrikanske avvisning av Sikkerhetsråd-planen høsten 1978 ble forhandlingsbestrebelsene fortsatt tidlig i 1979. En FN-delegasjon var i det sørlige Afrika i januar/februar, og mot denne bakgrunn la FN's generalsekretær fram et meget detaljert forslag om våpenhvile fra 15. mars. Det ble avholdt forhandlinger i New York med representanter for den vestlige «kontaktgruppa», Sør-Afrika, SWAPO og frontlinjestatene, men disse samtalene ble – som vanlig – helt resultatløse.

I et forsøk på bringe forhandlingene et skritt videre foreslo Angolas president Agostinho Neto i juli 1979 en «demilitarisert sone» på 50 km på hver side av grensa mellom Namibia, Zambia og Angola. Dette ble gjort for å imøtekomme Sør-Afrikas anklager om at den eksisterende fredsplanen ikke sikret godt nok mot SWAPO-styrkers operasjoner fra de to naboland. Utøver i 1979 og 1980 ble det avholdt en rekke møter mellom FN-personell og de berørte lands myndigheter, der det ble fastsatt en rekke detaljer omkring opprettelsen av UNTAG. Til tross for at det tok mye av meningen ut av begrepet «demilitarisert sone», strakte SWAPO seg helt til å godta at Sør-Afrika i en kort overgangsperiode etter våpenhvilen skulle få ha 20 baser. Forøvrig skulle de sør-afrikanske styrkene trekkes tilbake og i de siste tre månedene før valget bare bestå av 1 500 mann under FN-overvåking.

Utover våren 1980 fulgte en lengre brevveksling mellom Sør-Afrikas utenriksminister R.F. Botha og FN's generalsekretær. Her ble stadig nye spørsmål tatt opp fra Sør-Afrikas side, og etter avklaringer kom nye krav som måtte besvares før man kunne gå videre. I juni 1980 erklærte så DTA-partiet i Namibia at 435/78 ikke lenger ble godtatt som grunnlag for en løsning. I oktober reiste likevel en høytstående FN-delegasjon på nytt til Sør-Afrika,

bl.a. med Brian Urquhart (visegeneralsekretær i FN med fredsbevarende aksjoner som spesialfelt), general Prem Chand (leder av UNTAG's militære innslag) og Martti Ahtisaari (generalsekretærens spesielle representant). Etter disse konsultasjoner ble det skapt inntrykk av prinsipiell enighet om å iverksette 1978-planen, og på dette grunnlag ble det innkalt til en Namibia-konferanse i Genève i perioden 7.-14. januar 1981. Forhandlingspartene skulle være SWAPO og Sør-Afrika, med frontlinjestatene, OAU og den vestlige «kontaktgruppe» som observatører. Det ble antydning våpenhvile fra mars 1981 og uavhengighet for Namibia innen utgangen av dette året.

Genève-konferansen i januar 1981

Fra FN's side ble det ved konferansens åpning gjort klart at dagsordenen var formene for iverksetting av 435/78-planen, og at andre spørsmål ikke skulle reises. Det ble gitt meget konkrete redegjørelser for UNTAG's planlagte virksomhet, både når det gjaldt det militære innslag, politiets rolle, overvåkingen av valget, arbeidet med å repatriere flyktninger osv. (Disse redegjørelser er i sin helhet tatt med i den fyldige dokumentsamlingen *Documentation on U.N Pre-Implementation Meeting on Namibia*).

SWAPO's delegasjon gjorde det på sin side klart at man var kommet til Genève for å undertegne en våpenhvile straks. Det ble gitt forsikringer om at SWAPO stod fast ved 435/78, og at bevegelsen ville samarbeide med UNTAG om iverksettingen.

Sør-Afrikas delegasjon ble ledet av generaladministratoren for Namibia, Danie Hough. Det var åpenbart hensikten at Sør-Afrikas samarbeidspartner inne i Namibia skulle komme mer i forgrunnen, og tallmessig utgjorde DTA det største innslag i den sør-afrikanske delegasjonen. Et gjennomgående trekk ved innlegg fra Sør-Afrika/DTA var at det ikke var til stede den tilstrekkelige tillit («trust and confidence»), og at FN var partisk pga. sin støtte til SWAPO. Fra FN ble det imidlertid gjort klart at det var Sør-Afrika, ved generaladministratoren, som skulle gjennomføre valget, og at FN's oppgave bare var å overvåke at reglene ble fulgt. Samtidig ble det minnet om at hovedspørsmålet var Sør-Afrikas illegale nærvær i Namibia. Kravet om å være upartisk ble derfor vendt mot Sør-Afrika selv, ettersom det forutsettes oppløsning av de ulike organer som «Ministerråd», «Nasjonalforsamling» og nye etniske «forsamlinger». Dette er krav som alltid har vært avvist av Sør-Afrika. Det er også slik at UNTAG ligger under Sikkerhetsrådet, som aldri har gitt SWAPO den status som Hovedforsamlingen har gjort, og at det gjennom flere år har vært gitt utallige forsikringer fra FN om at alle parter skal behandles likt etter en våpenhvile inngås. Dette er også SWAPO innfor-

stått med. Fra SWAPO's side ble det videre pekt på at man hadde strukket seg langt når valget skal gjennomføres av okkupasjonsmakten, som dessuten får beholde sine polititropper og en militær styrke på 1 500 mann fram til valget.

Motstand fra Sør-Afrika

Genève-konferansen brøt sammen da Danie Hough erklærte at tida ikke var «moden» for å fastsette en dato for å iverksette FN-planen, og fra FN's side ble det slått fast at nok en mulighet var ødelagt. Når det gjelder årsakene til Sør-Afrikas standpunkt, må disse søkes i flere forhold. En vanlig oppfatning er at den sør-afrikanske delegasjonen (medregnet DTA) ikke reiste til Genève for å oppfylle FN-planen, men ut fra ønsket om å vinne ytterligere tid og utsette en avgjørelse. Det er grunn til å tro at anledningen skulle brukes til å presentere DTA og de andre «indre partier» for omverdenen, og på denne måten skape en motvekt til SWAPO. Skal en dømme etter kommentarene i vestlig presse, ble det siste ingen suksess. Det skyldes bl.a. at flere DTA-delegater gav sine uttalelser en meget ubehersket og udiplomatisk form.

Når Sør-Afrika ikke var rede til å treffe noen endelig avgjørelse, har det også sammenheng med interne forhold og strid mellom fløyer i det regjerende Nasjonalistparti. Kort etter Genève-konferansen ble det utlyst valg i april, halvannet år før det var nødvendig. I en slik situasjon var statsminister P. Botha helt uvillig til å gå med på en plan som kunne framstilles som en «kapitulasjon» overfor FN og SWAPO. Det er også åpenbart at lokalvalgene i Namibia høsten 1980 (se kap. 10) viste at DTA stod svakt, på samme måte som valgresultatet i Zimbabwe tidligere samme år var både overraskende og nedslående for Sør-Afrika. Selv om krigen begynte å bli kostbar, vurderte Sør-Afrika styrkeforholdet slik at det ikke var nødvendig å gå til forhandlingsbordet av militære grunner. En utsettelse av FN-forhandlinger kunne – sett fra Sør-Afrikas side – isteden gi et spillerom for et forsterket angrep mot SWAPO og frontlinjestatene, samtidig som DTA-administrasjonen ble styrket.

Også den internasjonale situasjonen må tillegges vekt som forklaring på sammenbruddet i Genève. Etter at det høsten før var oppnådd enighet om å avholde forhandlinger, hadde valget av Ronald Reagan som amerikansk president utvilsomt gitt Sør-Afrika en kraftig oppmuntring. De signaler som var gitt av den nye administrasjonen ble oppfattet som positive fra Sør-Afrikas side, og gav forhåpninger om at en sabotasje av Genève-forhandlingene ikke ville bli møtt med sanksjoner fra Sikkerhetsrådet. De andre vestlige land i «kontaktgruppa» spilte en meget passiv rolle under Genève-forhandlingene,

og det kan vanskelig hevdes at Sør-Afrika ble satt under noe særlig press for å følge den plan som de vestlige land opprinnelig selv hadde trukket opp.

På den annen side ble sammenbruddet i Genève-forhandlingene møtt med meget skarpe reaksjoner blant afrikanske land og i den tredje verden forøvrig. Frigjøringskomitéen i OAU kom sammen i Tanzania 19.-20.1.81, og beklaget at tre års forhandlinger var blitt sabotert av Sør-Afrika. I uttalelsen herfra ble også de vestlige land fordømt for sin handlingslammelse i Genève, noe som ble satt i sammenheng med økonomiske interesser. 17. februar 1981 ble det så sendt ut et skarpt kommuniqué fra et toppmøte i Lusaka, der statsoverhodene i frontlinjestatene og Nigeria deltok. Ansvar for forhandlingsbruddet ble lagt på Sør-Afrika, og det ble konkludert med at SWAPO nå måtte forsterke sin militære kamp og få mere materiell hjelp.

Denne økende utålmodigheten fra de afrikanske stater, som også rettet seg mot de vestlige stormaktenes manglende press på Sør-Afrika, kom tydelig fram under den ti dager lange Namibia-debatten i Sikkerhetsrådet i april 1981. Det endte med et krav om bindende økonomiske sanksjoner mot Sør-Afrika, men dette ble møtt med veto fra USA, Storbritannia og Frankrike. De samme krav ble vedtatt med overveldende flertall (117 for, 25 avstod), da Hovedforsamlingen hadde en spesialsesjon om Namibia i første halvdel av september 1981.

Utspill fra USA

Til tross for at Sør-Afrika og DTA-partiet i Namibia ved gjentatte anledninger hadde uttalt at FN-planen var død, tok USA i mai 1981 initiativet til nye samtaler om Namibia-spørsmålet. Dette må ses i lys av at Reagan-administrasjonen på dette tidspunkt hadde begynt å komme til klarhet i sin Afrika-politikk, og at et sentralt punkt her var å gå utenom FN i et samarbeid med Sør-Afrika om en «løsning» i Namibia. Ifølge en rekke sentrale erklæringer om det sørlige Afrika, i første rekke ført fram av viseutenriksminister Chester A. Crocker, var USA særlig opptatt av de strategiske mineralforekomster i det sørlige Afrika, av dette områdets plass i den globale maktkamp med Sovjetunionen og Sør-Afrikas rolle som et stabiliserende innslag. Ifølge en slik tankegang stod Namibia-konflikten i veien for en full «normalisering» av forholdet til Sør-Afrika. Med dette som utgangspunkt reiste Chester A. Crocker til det sørlige Afrika i april, og i mai besøkte den sør-afrikanske utenriksminister Washington for nye samtaler. Ifølge de dokumenter som ble utarbeidet i forbindelse med disse samtalerundene, var Sør-Afrika kritisk til alle framstøt som kunne gi et SWAPO-styrt Namibia som resultat. USA gjorde det likeledes klart at det ikke kom på tale å svekke Sør-Afrika eller å

avbryte de økonomiske forbindelsene. Et gjennomgangstema var derfor amerikansk vilje til å samarbeide med Sør-Afrika om et forhandlingsresultat som kunne aksepteres av Pretoria. (Se *U.S. State Department Documents on Southern Africa.*)

Utover sommeren 1981 var det flere møter innenfor den vestlige «kontaktgruppa», der USA's forslag til et nytt Namibia-utspill ble drøftet i detalj. Det var utvilsoomt et ønske fra flere av medlemmene at det ikke ble gjort så store forandringer i forhold til 435/1978 som USA opprinnelig ønsket, og samholdet ble stilt på prøve under Sikkerhetsrådets avstemning 31. august 1981. Da la USA ned veto mot et forslag som fordømte Sør-Afrikas invasjon i Angola, mens Storbritannia avholdt seg og Frankrike stemte for. I avslutningen av forberedelsene ble det også avholdt et møte i Zürich mellom Chester A. Crocker og en framstående sør-afrikansk delegasjon, og etter dette reiste en vestlig delegasjon til det sørlige Afrika i oktober for å presentere det nye «tilbudet».

Hovedtanken bak den nye planen var å beholde en del av prinsippene fra Sikkerhetsrådets res. 435, men at det forut for iverksetting av denne planen skulle oppnås enighet om hovedtrekkene i det framtidige Namibias grunnlov. Mens FN-planen overlater til en folkevalgt forsamling i Namibia å trekke opp landet framtidige kurs, gikk forslaget nå ut på at dette innslaget skulle fravikes. Hensikten bak dette var den samme som under Lancaster House-forhandlingene om Zimbabwe: å sikre det hvite mindretallet så mange konstitusjonelle og økonomiske privilegier som mulig, og samtidig gjøre det vanskelig for frigjøringsbevegelsen – ved en eventuell valgseier – å sette sitt radikale program ut i livet. Det het i forslaget at den forsamling som skal trekke opp grunnloven måtte ha en sammensetning som gir «rimelig representasjon» fra alle politiske grupper i landet, at grunnloven skulle vedtas med to tredels flertall, og at ingen ville bli fratatt eiendom uten rask og rimelig erstatning («prompt and just compensation»).

SWAPO, frontlinjestatene, Nigeria og Kenya (som på dette tidspunkt hadde formannsposten i OAU) sa seg villige til å forsøke å oppnå enighet om hovedlinjer i grunnloven på forhånd. Langt på vei aksepterte de også sentrale trekk ved «kontaktgruppas» grunnlovsutkast. De la imidlertid fram et forslag om at det var tilstrekkelig at alle politiske grupper hadde samme rett til å delta ved *valget*, uten at de på forhånd skulle sikres noen automatisk representasjon uansett valgresultat. Også formuleringene om erstatning ved ekspropriering var noe svekket, slik at den nye staten ikke skulle bære helt bundet i sin politikk overfor utenlandske storselskaper. Forøvrig var det full tilslutning til de prinsippene om demokratiske rettigheter som var innarbeidet i forslaget. I desember kom «kontaktgruppa» så med en presisering av forslaget til valgordning, som skulle bestå av en blanding av proposjonal

representasjon etter stemmetall og énmannskretser på lokalt (dvs. etnisk) grunnlag. Forslaget var utarbeidet slik at selv med godt over 2/3 av stemmene, var et parti (les: SWAPO) ikke garantert 2/3 av representantene. På denne måten kunne et lite mindretall blokkere utformingen av en grunnlov. En slik innviklet valgordning, som dessuten kunne gi urimelige utslag, ble i februar 1982 avvist av SWAPO og frontlinjestatene.

Fortsatt langt igjen?

Etter at det eventuelt er oppnådd enighet om hovedprinsippene for en grunnlov, vil det imidlertid være langt igjen før FN-planen kan iverksettes. Til det er det av Sør-Afrika reist for mange innvendinger både når det gjelder FN's medvirkning og sammensetningen av de UNTAG-styrkene som skal overvåke våpenhvile og valg. Ved årsskiftet 1981/82 var det derfor en rekke muligheter åpne for nye utsettelse og forhalinger, i tråd med det som har vært hovedmønsteret fra Sør-Afrikas side helt fra 1976. Det var heller ikke noe som tydet på at «kontaktgruppa» – med USA i spissen – ønsket å legge noe press på Sør-Afrika i form av sanksjoner. Det er også grenser for hvor langt SWAPO og frontlinjestatene kan gå i retning av å akseptere en selvstendighet som i praksis vil være meget begrenset, og som betyr en uthuling av de grunnleggende prinsipper som ble fastlagt i FN-planene fra 1976 og 1978. (Se vedlegg 4 og 5.)

Det kan selvsagt heller ikke utelukkes at det under marsjen vil dukke opp helt nye spørsmål, selv om de ikke har vært tatt opp i de foreliggende planer og dokumenter. Et slikt tema er f.eks. garantier for at et fritt Namibia ikke skal kunne gi støtte til frigjøringsbevegelser i Sør-Afrika eller inngå militært samarbeid med andre land. Selv om USA i løpet av høsten 1981 så ut til å skyve i bakgrunnen sitt ønske om å gjøre Namibias selvstendighet avhengig av endringer i Angolas politikk, f.eks. i form av forhandlinger med UNITA og tilbaketrekking av kubanske styrker, kan slike spørsmål på nytt bli brakt opp av Sør-Afrika. Det er med andre ord ikke grenser for hvor mange temaer som kan bringes opp, eller hvor mange detaljspørsmål som det kreves en avklaring på. Dette vil både trekke ut tida, og trekke oppmerksomheten bort fra det som er konflikten hovedkjerne: den sør-afrikanske okkupasjonen i strid med FN's mange vedtak.

Forhandlinger under press

Mens det nye forhandlingsinitiativet ble tatt i siste halvår 1981, skjedde det – som nevnt ovenfor – en dramatisk opptrapping av krigen. Sør-Afrika rettet

en rekke kraftige angrep mot Angola, med store ødeleggelser som resultat. Det var et opplegg som minnet mye om forhandlingene om Zimbabwe to år tidligere, da krigen ble intensivert både mot frigjøringsbevegelsene inne i landet og mot Zambia og Mosambik. Flyktninger og matvarelagre var de mest utsatte bombemål, samtidig som det gikk hardt ut over transportsystemet i nabolanda. Inne i Zimbabwe ble det foretatt masseflytting til «beskyttete landsbyer». Det var tydelig at det militære trumfkort ble spilt ut både før – og under – de diplomatiske forhandlingene. Partene i Patriotisk Front og frontlinjestatene ble med andre ord satt under et sterkt press for å godta en grunnlov som sterkt innskrenket den framtidige handlefrihet.

Samtidig som SWAPO og Angola ble utsatt for ødeleggende angrep, fortsatte Sør-Afrika sine forsøk på å bygge ut en «intern» administrasjon og styrke DTA-styret. Dette er innslag i en samlet strategi for kontroll som vil bli behandlet videre i de to neste kapitlene, og som kan beskrives som diplomati med klare innslag av tvangs- og pressmidler («coercive diplomacy»).

Undertrykking og okkupasjon

I tidligere kapitler er det lagt vekt på Sør-Afrikas økonomiske dominans, sammen med den kontroll som er blitt bevart ved at internasjonale forhandlinger er sabotert uten risiko for sanksjoner. Det vil imidlertid være vanskelig å forstå hvordan mønsteret fra andre afrikanske land – dvs. avkolonisering og formelt selvstyre – hittil er unngått, dersom det ikke samtidig trekkes inn den mer åpne undertrykking og den omfattende bruk av militære midler. Siden midten av 1970-åra har det skjedd en kraftig militarisering av hele det namibiske samfunnet. Fra å være en koloni med klare innslag av en politistat for å overvåke apartheidlovene og trygge hovedtrekkene i økonomien, må Namibia i de siste åra beskrives som et okkupert område. Stadig større deler av landet er «krigssoner» med kamphandlinger, samtidig som lovverket inne i Namibia er strammet til. I tillegg kommer at Angola er hardt rammet gjennom en rekke sør-afrikanske angrep og invasjonforsøk.

Lover mot opposisjon

Før hovedtrekkene i lovverket blir skissert opp, er det naturlig å minne om at lovene er gitt av et *illegalt* regime. Det betyr også at de som stilles for retten får sin skjebne avgjort av organer som ikke har noen legitimitet i folkeretten. Til sammen er det en lang rekke lover og forordninger som er gitt av okkupasjonsmakten, og som gir myndighetene muligheter til å arrestere, fengsle eller internere alle som er engasjert i virksomhet som er «uønsket». En oversikt er gitt i heftet *Remember Kassinga*, som er utgitt av det britiske International Defence & Aid Fund, og den kortfattede presentasjonen som følger er i hovedsak hentet derfra.

Terrorism Act, No. 83 of 1967 svarer til en tilsvarende lov i Sør-Afrika, som ble vedtatt i det sør-afrikanske parlament nettopp med tanke på situasjonen i Namibia. Loven ble gitt tilbakevirkende kraft til 1962, og kunne derfor bli brukt mot 37 SWAPO-medlemmer som ble stilt for retten i 1967.

Denne rettsaken endte med at femten ble dømt til fengsel på livstid, mens de fleste andre fikk 15-20 års fengsel. I alt er det 50-60 namibiske fanger som soner lange fengselsstraffer på fangeøya Robben Island utenfor Cape Town. Blant de mest kjente er Herman Toivo ja Toivo, som helt fra 1950-åra har vært en av forgrunnsfigurene i motstandskampen. Hans tale for retten er likeledes et dokument som har fått stor spredning innenfor og utenfor Namibia. (Den er gjengitt som vedlegg i flere bøker, bl.a. i SWAPO: *To be born a nation.*)

De som kjennes skyldige under Terrorisme-loven risikerer dødsstraff, med fem års fengsel som minstestraft. Loven er en meget vid rammelov som kan anvendes mot en rekke forskjellige forhold, og de fleste namibiere som soner lengre fengselsopphold, er derfor dømt under henvisning til denne. Den brukes også av myndighetene til å holde personer internert uten noen tidsbegrensning og uten at det blir reist noen formell anklage. De som interneres under henvisning til del 6 i loven, får ikke muligheter til å ta imot noen form for besøk eller være i kontakt med andre enn politiet.

Unntakstilstand og fullmaktslover

Emergency Proclamation AG 26 ble utferdiget 18. april 1978, og gir den øverste sør-afrikanske representant i Namibia rett til – uten tidsbegrensning – å internere en hvilken som helst person som mistenkes for «handlinger som kan føre til vold». De som interneres har ingen adgang til en advokat eller til rettsapparatet. De har heller ingen rett til å få vite grunnen til arrestasjonen.

Emergency Proclamation AG 9 (The Security Districts Proclamation) ble iverksatt i 1977, som erstatning for de bestemmelser om unntakstilstand som hadde vært i kraft i det nordlige Namibia siden 1971-72. Fra starten dekket den de samme distrikter som tidligere bestemmelser, dvs. Ovamboland, Kavango og Eastern Caprivi, og hadde til formål å gi politiet og de militære styrker vide fullmakter til å forby og undertrykke politisk virksomhet. Ved flere anledninger er AG 9 blitt skjerpet og utvidet. Fra mai 1979 ble også distriktene omkring Windhoek, Tsumeb, Outjo, Okahandja, Otjiwarongo og Grootfontein erklært som «sikkerhetsområder». Seinere samme år ble også Kaokoland trukket inn under AG 9. Dette betyr at mer enn halvparten av Namibia er underlagt bestemmelser om unntaks- og krigstilstand («martial law»). Fordi AG 9 gjelder i de fleste byområder og i de folketette områdene i nord, bor mer enn 80 % av Namibias innbyggere i «sikkerhetsområder». Her har både politiet og de militære styrkene, dvs. både de sør-afrikanske okkupasjonsstyrkene og de ulike etniske hærenheter («tribal armies»), rett til å internere alle de måtte ønske i 30 dager uten lov og dom. I november 1981 ble det lagt fram forslag om en endring av AG 9, slik at grensa på 30 dager ble

opphevet. (Innholdet i den nye *Security Districts Amendment Bill* er presentert i *FOCUS*, Jan.-Feb. 1982.) De som blir arrestert, har ikke rett til advokat. Det er tilstrekkelig grunnlag for arrestasjon at myndighetene har mistanke om at vedkommende har begått eller planlegger å begå «forbryterske» handlinger, eller at vedkommende har opplysninger av interesse for myndighetene.

I tillegg kommer andre sør-afrikanske lover, som hittil ikke har vært anvendt i noe særlig omfang i Namibia. Det er den såkalte «Sabotasjeloven» (*The General Law Amendent Act No. 76 of 1962*) og *The Internal Security Act of 1976*. «Sabotasje»-loven ble imidlertid brukt i 1973, da flere ledere i SWAPO's ungdomsforbund ble idømt lange fengselsstraffer på Robben Island for «oppviglende» taler på et masse møte i Katutura-bydelen i Windhoek.

Axel Johannes – et eksempel

Det har i de siste åra vært en tendens til å unngå offentlige rettssaker. Myndighetene ønsker ikke å tiltrekke seg oppmerksomhet hjemme og i utlandet gjennom større rettssaker, slik som i 1967-69. Det er isteden tiltakende bruk av bestemmelser som fører til internering uten lov og dom. Dette har ikke minst vært brukt for å skape vansker for SWAPO's arbeid. For å gi et konkret eksempel, som også bygger på personlige intervjuer, er det nærliggende å gi en kort presentasjon av Axel Johannes' livshistorie. Han er SWAPO's generalsekretær inne i Namibia, men forlot landet i desember 1980.

Axel Johannes meldte seg inn i Swapo i 1959, bare femten år gammel, og ble første gang arrestert i 1964. I 1966 var han sekretær i SWAPO's ungdomsforbund, og ble fengselet sammen med Herman Toivo ja Toivo, John Ya-Otto og en rekke andre SWAPO-ledere. Han ble løslatt etter ett år i fengsel, uten at det var reist noen formell anklage. I 1973 satt han igjen internert i fire måneder. I 1974 ble han fengslet på nytt, ble holdt helt isolert, og utsatt for kraftig tortur. Etter fire måneder ble han løslatt igjen, og frikjent i den påfølgende rettssaken.

I august 1975 ble Axel Johannes igjen fengslet, anklaget for å ha vært delaktig i mordet på en bantustan-leder i Ovamboland. Først i mars 1977 ble han løslatt og deportert til Ovamboland, enda hans bolig var i Windhoek. Med en gang han kom til Ovamboland ble han arrestert på nytt, med henvisning til den såkalte «Terrorisme-loven» som gir fengsling uten lov og dom. I oktober samme år ble han sluppet ut for å vitne i en rettsak mot en annen SWAPO-kamerat, og ble idømt bot for å nekte å etterkomme et slikt krav.

I april 1978 ble han igjen arrestert, denne gang var påskuddet at han skulle være delaktig i mordet på Chief Clemens Kapuuo (en av lederne for DTA). På morddagen var Axel Johannes riktignok i Tsumeb, langt fra hovedstaden.

Under det påfølgende fengselsopphold, som varte til oktober samme år, ble de mest groteske forhørs- og torturmetoder brukt. Fortsatt bærer Axel Johannes mange spor etter dette. Etter seks uker i frihet ble han på nytt arrestert i desember 1978, sammen med fem andre medlemmer av SWAPO's sentralstyre inne i Namibia og åtti medlemmer av ungdomsforbundet. Etter at det sør-afrikansk-regisserte «valg» var avsluttet seinere i måneden, ble de løslatt. Kort etter ble han igjen arrestert, denne gang mens han var på besøk hos sine foreldre nordpå. Under forhørene ble han utsatt for forskjellige former for tortur, bl.a. elektriske støt i kjønnsorganene. Han ble dømt til en bot for å ha overtrådt bestemmelsene om portforbud.

Mot slutten av april 1979 kom Axel Johannes tilbake til Namibia etter å ha deltatt i SWAPO's delegasjon ved FN-forhandlinger i New York, og ble umiddelbart internert sammen med mer enn femti andre SWAPO-ledere. Denne gang satt han internert helt fram til 28. juli 1980, og fikk bare én gang lov til å få et kort besøk av sin 93 år gamle far. Mesteparten av den lange perioden satt han på en enecelle som var 1,5 x 2 meter, fikk bare luften seg en halv time per dag, og hadde strengt forbud mot å snakke med medfanger. Etter løslatelsen ble han brakt til en politistasjon, og fikk forbud mot å bevege seg utenfor sin bolig i Windhoek. I desember 1980 reiste han til England.

Internering av SWAPO-ledere

Axel Johannes er ikke noe isolert eksempel. I august 1975 ble nesten hele SWAPO's ledelse arrestert og internert i Windhoek. Samtidig var det en bølge av interneringer i nord, under henvisning til sikkerhetsbestemmelsene som ble gitt under unntakstilstanden i 1972. Det samme gjentok seg i mars-april 1978, og for de fleste varte interneringene denne gang i nærmere et halvt år. I forbindelse med «valget» i desember 1978 skjedde det også masseinterneringer mange steder i landet, åpenbart for å hindre åpen opposisjon og agitasjon mot valgdeltakelse. I april 1979 ble AG 26 brukt som utgangspunkt for et nytt framstøt mot de av SWAPO's ledere som fortsatt var inne i landet. Mer enn femti av de fremste SWAPO-ledere ble fengslet, og mange av dem sitter fortsatt internert. Det bør også nevnes en masse-arrestasjon i den svarte bydelen Katutura i Windhoek i juni 1979, hvor mer enn 2000 ble tatt av politiet med henvisning til AG 9. I 1980 ble likeledes flere kjente ledere innenfor fagbevegelsen *National Union of Namibian Workers* (NUNW) arrestert, deriblant Gerson Kapuka, Henry Boonzaier og Arthur Pickering. De ble seinere løslatt under betingelser som innebar streng overvåking av all deres virksomhet.

Det er umulig å vite hvor mange som til enhver tid holdes innesperret. I

tillegg til personer som er fengslet, internert eller pålagt restriksjoner som nevnt ovenfor, er det også mange som har forsvunnet eller som det ikke er gitt offisielle opplysninger om. Blant dem er SWAPO's visepresident, Brendon Kongonola Simbwaye, som ble arrestert i juni 1964 etter å ha organisert et politisk møte. Etter 1972 har det ikke vært noe spor etter han, og det er grunn til å tro at han ikke lenger er i live.

Tallet på de som er internert har økt etter hvert som de politiske og militære motsetningene er blitt skjerpet. Fortsatt er det i områdene i nord at flest blir arrestert, oftest anklagd for å ha hjulpet geriljasoldater eller ha informasjon av interesse. Utvidelsen av AG 9's rekkevidde til de fleste bysentra har ført til at stadig flere blir rammet. I tillegg til SWAPO-medlemmer er det særlig gått utover folk med tilknytning til kirke eller fagbevegelse. SWAPO-medlemmer og -sympatisører står alltid i fare for å bli internert, ikke minst når de står åpent fram på møter. Et velkjent eksempel på dette er Ida Jimmy, som ble arrestert kort etter at hun hadde talt på et møte i Lüderitz i juli 1980. Under rettssaken var hun gravid i sjuende måned, og ble dømt til sju års fengsel under henvisning til *Riotous Assemblies Act*. Hun hadde året før sittet innesperret i flere måneder, og hadde da et barn sammen med seg i fengslet.

I de siste åra ER flere fanger blitt løslatt mot krav om at de holder seg til et spesielt avgrenset sted, og at de avstår fra all politisk aktivitet og fra å ta seg arbeid. Under disse vilkår er det alltid en risiko for nye fengslinger og for politiundersøkelser til alle døgnets tider. Slik har f.eks. SWAPO-lederen Nathaniel Maxuilili vært holdt i husarrest i Walvis Bay helt siden 1972.

Tortur og krigsfanger

Mange rapporter, ikke minst fra kirkehold, *FN's menneskerettighetskommisjon*, *Amnesty International* og *International Defence & Aid Fund*, tyder på utstrakt bruk av tortur, langvarige forhør og ytterst dårlige helsetilstander. Den grundigste dokumentasjon foreligger i boka *Torture – A Cancer in Our Society*, som førte til at forfatterne ble utvist fra Namibia i 1978. Et krav om at en uavhengig kommisjon skulle undersøke de mange påstandene om tortur, ble avvist av den daværende sør-afrikanske generaladministrator.

Det er vanskelig å spore opp de som er internert, bl.a. fordi de kan oppbevares både i regulære fengsler (Windhoek, Gobabis og Swakopmund), i spesielle leire for interneringsfanger på politistasjoner eller på militærbaser i bl.a. Oshakati, Grootfontein, Ondangua, Tsumeb og Ogongo.

Krigsfanger er det også blitt stadig flere av, og de befinner seg i en særlig utsatt stilling. Under angrepet mot Kassinga-leiren i Angola i 1978 ble det tatt mer enn 200 fanger, og det er bare meldt om at 68 er løslatt. Ved

løslatelsen ble flere av dem intervjuet av en katolsk prest, Heinz Hunke, og de kunne fortelle om systematisk tortur og kritisk tilstand for mange. Mer enn hundre krigsfanger ble i juni 1980 besøkt av Det internasjonale Røde Kors i en leir ved Mariental, men myndighetene ville ikke gi opplysninger om deres identitet. Det er grunn til å tro at mange av dem ble hardt fysisk skadd under Kassinga-angrepet, og at deres tilstand derfor er svært alvorlig. Disse krigsfangenes situasjon ble tatt spesielt opp i en rapport som *Amnesty International* la fram for FN i november 1980. I 1981 åpnet Røde Kors et kontor i Windhoek, og det er herfra kommet uttalelser som tyder på at tallet på krigsfanger må ha økt kraftig etter den sør-afrikanske invasjonen av Angola i siste halvår i 1981. SWAPO har ved en rekke anledninger krevd at Sør-Afrika skal holde seg til Genève-konvensjonen om behandling av krigsfanger, og har selv gjort det klart at bevegelsen slutter seg til disse bestemmelsene.

Fra politistat til krigsstat

Da de første sammenstøt fant sted etter at SWAPO hadde innledet sin væpnete frigjøringskamp i 1966, ble disse hovedsakelig møtt med en økning i tallet på halvmilitære politistyrker. Det var *South African Police (SAP)* som helt fram til 1971 var hovedansvarlig for å begrense og slå ned SWAPO's virksomhet. Ved inngangen til 1970-åra, med generalstreik og en kraftig mobilisering mot kolonistyrer i Ovamboland, skjedde et vesentlig skifte. Med *Proclamation R17* i februar 1972 ble Ovamboland i praksis erklært som et område med militær unntakstilstand («martial law»). Året etter overtok *South African Defence Force (SADF)* kontrollen over alle militære og halvmilitære operasjoner i hele det nordlige Namibia. På denne tida var det særlig i Caprivi og Kavango at det foregikk en geriljakamp med vekslende intensitet.

Et vendepunkt kom i 1975/76, da Sør-Afrika bygde ut Namibia som et oppmarsjrområde for sin invasjon i Angola. Det betydde at flere velutstyrte baser ble opprettet og det ble satset på infrastruktur og forsyningsanlegg. Særlig ble Grootfontein omdannet til en omfattende militærbase. Dette var av betydning både for felttoget inn i Angola, støtteoperasjoner til fordel for den angolanske bevegelsen UNITA (União Nacional para a Independência Total de Angola) og for opptrappingen av krigen i selve Namibia. I tillegg til den kraftige opprustningen av basen ved Ruacana, dvs. ved kraftanlegget på grensa mot Angola, ble det opprettet en rekke mindre baser i en kjede i innlandet.

Ved inngangen til 1976 var tallet på sør-afrikanske troppstyrker kommet opp i ca. 40 000, medregnet så vel spesialtrente kommandostyrker som deler av det sør-afrikanske «Heimevernet» («Citizen forces»). Etter at Sør-Afrika måtte trekke seg ut av Angola i mars 1976, ble deler av invasjonstyrken

permanent stasjonert i Namibia. Samtidig ble restene av UNITA trukket inn som en del av det sør-afrikanske militærapparatet. Angolas selvstendighet, under ledelse av frigjøringsbevegelsen MPLA, gav SWAPO en lang grenselinje til et vennligsinnnet land. Ovamboland ble dermed et sentralt område i den væpnete frigjøringskampen.

Militær opptrapping

Opptrappingen av krigen mot PLAN (som er SWAPO's militære avdeling) og mot Angola, har i 1977-1982 ført til utbygging av flere baser og rask økning i tallet på sør-afrikanske styrker. Dette har altså skjedd samtidig som Sør-Afrika offisielt har sluttet seg til de internasjonale forhandlinger bygd på FN-planen. I forhold til innbyggertallet er Namibia blitt karakterisert som det mest militariserete land i verden. Med dette siktes det til at forholdet mellom okkupasjonsregimets totale «sikkerhetsstyrker» og det afrikanske innbyggertallet er som 1:13. Det er selvsagt vanskelig å fastslå det nøyaktige antall sør-afrikanske tropper som er stasjonert i landet, og som Sør-Afrika samlet har kontroll over gjennom forskjellige halvmilitære styrker og et økende antall namibiere i hæren. Den sør-afrikanske krigføringen har vært omgitt med en høy grad av offisiell taushet, og nyhetsrapporteringen er sterkt kontrollert av de sør-afrikanske myndighetene. I 1982 har det vært oppgitt et tall på ca. 100 000 som samlet kan regnes med til de sør-afrikanske okkupasjonsstyrkene. Dette innbefatter både SADF-tropper i kamp og beredskap i «operasjonsområdene» i nord, stridsstyrker sør for dette området, de som bemanner basene i Windhoek og Walvis Bay og de mange tusen som er engasjert i forsyning, transport, tekniske enheter og sanitet. I tillegg kommer de styrkene som formelt regnes som «namibiske» (se nedenfor), og de lokale enheter som er bygd opp omkring bantustanmyndighetene. Det er også rimelig å regne inn politistyrkene, som er utstyrt med moderne våpen og har opplæring i å slå ned opprør. Ifølge offisielle opplysninger har politiet «æren» for å ha tatt livet av en stor del av de SWAPO-geriljasoldater som regnes med på statistikken over drepte «fiendtlige styrker».

Det militære hovedkarter er i Windhoek, hvor det i 1981 ble påbegynt bygging av en ny, stor base sør for byen. Sentrale baser er ellers Grootfontein, Ruacana, Ondangua, Oshakati, Rundu og Katimo Mulilo. De konvensjonelle styrkene er organisert i brigader, som særlig settes inn i større operasjoner over grensa til Angola. Det finnes i tillegg en rekke kommandoenheter som er spesialtrenet for å settes inn mot PLAN-geriljaen. UNITA-styrker får opplæring og utstyr fra Sør-Afrika, og er organisert i leire i nordøst. SADF's flyvåpen er stasjonert mange steder i Namibia, med skvadroner

av kampfly, helikoptere, transportfly og rekognoseringsfly. I tillegg kommer Walvis Bay, som har strategisk viktige fly- og marinebaser.

«Namibianisering» av krigen

Som et ledd i den generelle «namibianisering» av okkupasjonsstyret, som vil bli beskrevet i neste kapittel, har det fra 1977 vært truffet forberedelser til å opprette en slags «nasjonal» militær styrke med deltakelse fra alle befolkningsgrupper. Fra 1. august 1980 ble det lagd et skille mellom SADF-enheter som opererer i Namibia og enheter organisert i *South West Africa Territory Force*. Ifølge *Proclamation AG 131 (1.8.80)*, er SWA Territory Force formelt lagt inn under «Ministerrådet». De deler av Namibia som er definert som «operasjonsområder» i nord, samt Walvis Bay, er imidlertid fortsatt underlagt SADF. Det betyr at alle de styrker som direkte er i kamp med SWAPO, er under sør-afrikanske kommandoforhold som går direkte til Pretoria. SWA Territory Force har egne uniformer, og enheter på tilsammen ca. 20 000 namibiere – hvorav halvparten svarte – ble overført hit ved opprettelsen. Dette var en fortsettelse av det arbeid som var startet i 1974/75, og som hadde ført til egne hærstyrker bygd opp på etnisk grunnlag («tribal armies»). Ved siden av å skape inntrykk av at Namibia er på vei mot «selvstendighet» med egne militære styrker, må opprettelsen av SWA Territory Force også ses på bakgrunn av FN-planen om våpenhvile. Den daværende sør-afrikanske militære leder i Namibia, generalmajor J. J. Geldenhuys, uttalte i august 1980 at de «namibiske» styrkene stod i en helt annen stilling enn SADF-styrkene når det gjaldt tilbaketrekning av troppene i henhold til FN-planen (435/1978). Det samme har vært framholdt av hans etterfølger, Charles Lloyd.

En tilsvarende «namibianisering» har funnet sted innenfor de omfattende politistyrkene. Fra 1. april 1981 ble *South West African Police* formelt opprettet, men styrkene skulle fortsatt stå under den sør-afrikanske generaladministratorens kommando. De aller fleste i toppstillinger ble automatisk overført fra de sør-afrikanske politistyrkene i landet, slik som den øverste leder, generalmajor Dolf Gouws. Sammen med politi som er opprettet under de forskjellige bantustanmyndigheter («Ethnic Special Constables»), er det grunn til å tro at politistyrkene går opp i ca. 10 000 eller mer.

Tvungen verneplikt

Som et resultat av militær opptrapping og «namibianisering», og som en konsekvens av problemene med å rekruttere svarte soldater, ble det høsten

1980 bestemt å innføre tvungen verneplikt for alle namibiere mellom 16 og 25 år (*Proclamation No. 198 (17.10.80)*). I første omgang ble det gjort unntak for ungdom fra Kaokoland, Ovamboland, Kavango og Caprivi, men ungdommer herfra ble isteden oppfordret til å melde seg frivillig til de bataljoner som tidligere var opprettet på etnisk grunnlag. Hvite bosatt i Namibia har tidligere utført militærtjeneste i regulære sør-afrikanske enheter, og har deretter blitt overført til «Heimevernet» (Citizen Force) eller kommandoenheter i Namibia. Ifølge mange rapporter førte beslutningen om verneplikt for svarte namibiere til en økt flyktningestrøm ved årsskiftet 1980/81, og fra SWAPO ble det meldt at mange isteden bad om geriljaopplæring i deres styrker. Det er mye som tyder på at ordningen på denne måten tvinger namibiere til å foreta et direkte valg mellom *SWA Territory Force* og *SWAPO*. Det er utvilsomt frykten for dette som lå bak den foreløpige sør-afrikanske beslutningen om ikke å kalle inn rekrutter fra områdene i nord.

Systemet med verneplikt for namibiere er møtt med mange protester, ikke minst fra kirkehold i Namibia. Fra det namibiske kirkerådet (*Council of Churches*) ble Sør-Afrikas president bedt om å omgjøre vernepliktsloven. Det skjedde imidlertid innkallinger i flere omganger i 1981, hvorav den første fant sted i januar. De som møtte til militærtjeneste ble først sendt til Rooikopbasen i Walvis Bay. Dette viser også i hvilken grad *SWA Territory Force* er en integrert del av det sør-afrikanske militærapparatet.

Systemet med allmenn verneplikt, selv om det foreløpig bare gjelder utvalgte grupper, har også skapt mange problemer for okkupasjonsregimet. Et av de mange uttrykk for den økende motstand i 1981 er dannelsen av en egen aksjonskomité – *Parents' Action Committee* – som arbeider for å omgjøre beslutningen om verneplikt. Utgangspunktet for denne aksjonskomitéen var et masse møte i bydelen Katutura som samlet over 1 000 mennesker, etter initiativ fra en del av rekruttene foreldre (*Windhoek Advertiser*, 13.7.81). Det ble i denne forbindelse opplyst at myndighetene foretok en gransking av rekruttene for å «sile ut» de som hadde SWAPO-sympatier, slik at de ikke skulle øve innflytelse på de andre eller få våpenopplæring. Ifølge en offisiell talsmann ved Okahandja Military School gjaldt dette 18 av 28 rekrutter under opplæring (*Focus*, September-October 1981). Det så dessuten ut til å være vanskelig å få yngre menn til å møte i samsvar med ordre, og myndighetene innledet derfor et nært samarbeid med skolene for å hente rekrutter direkte fra skolebenken. Det er også blitt hevdet at mange må forplikte seg til militærtjeneste for å få arbeid (*Anti-Apartheid News*, July/August, 1981). Under de rådende forhold med stor arbeidsløshet er de militære styrkene det eneste alternativet for mange. («Join the army or starve».)

Fra SWAPO's side er det ved mange anledninger uttrykt bekymring over at Sør-Afrika gjennom verneplikt og rekruttering plasserer svarte namibiere i

fremste rekke i skuddlinja. Det er også pekt på at en del sivil opplæring er lagt til militærleire, og at angrep på militærbaser derfor medfører risiko for at det også er sivile som blir rammet. På denne måten står mange namibiere i fare for å bli gisler eller «skjold» for de sør-afrikanske militære installasjoner.

På etnisk grunnlag

En slik «namibianisering» av krigen betyr i praksis også at de etniske skillelinjer i landet blir trukket enda skarpere opp. Det har skjedd en militær rekruttering til egne bataljoner på etnisk grunnlag, i tillegg til at flere bantustanmyndigheter er utstyrt med militære enheter. (En slik enhet for Namaområdet ble offisielt etablert høsten 1981.) I tillegg kommer at flere DTA-politikere har bygd opp halvmilitære «livvakter» eller politistyrker. Det har f.eks. hendt ved flere anledninger at slike tropper med tilknytning til DTA-lederen Kiruamo Riruako (Herero) er satt inn mot SWAPO-møter i Katutura i Windhoek. Ettersom de fleste migrantarbeidere som bor i denne bydelen kommer nordfra, har det ikke vært til å unngå at motsetningene er blitt gitt en etnisk uttrykksform. Som nevnt har innkallingen til allmenn verneplikt i 1981 – i alle fall i første omgang – også skilt mellom folk fra nord og de mer sentrale/sørlige deler.

Et særlig drastisk tilfelle, som er viet oppmerksomhet i det siste, er den bevisste rekruttering av !Kung San-folk til den sør-afrikanske hæren. De lever i Kalahari-ørkenen under meget vanskelige kår, og er politisk og kulturelt lite integrert i resten av samfunnet. Opplysninger fra bl.a. antropologen Richard E. Lee tyder på at mange av dem er blitt betalt for å spore opp SWAPO-styrker eller rydde områder for landminer. Også menn fra San-folket på den andre sida av grensa mot Botswana er blitt tatt i bruk på denne måten.

Opptrapping i nord

Ved inngangen til 1980-åra skjedde det en merkbar opptrapping av krigføringen i de folketette områdene i nord, i første rekke i Ovamboland, noe som i høy grad har rammet sivilbefolkningen. Av militære grunner har Sør-Afrika gjennomført tvangsflyttinger i stort omfang, hovedsakelig inn til beleirete byer som Oshakati og Odangua. Jordbruket er også blitt stadig mer skadelidende. Militære kjøretøyer valser ned plantevekstene, matvarelagre og jorder blir svidd av og vannkilder forgiftes. Skoler, kirker og småbutikker er blitt tvunget til å stenge, og det er – ikke minst fra kirkehold – blitt redegjort for den vold og samfunnsmessige oppløsningen som finner sted. (Se bl.a. en rapport

fra British Council of Churches, som er fylldig omtalt i *The Observer*, 14.2.82.) Spesialtrente styrker settes inn mot landsbyer hvor det er mistanke om at SWAPO har oppslutning, og flere landsbyer er brent ned som straff for at det har vært gitt støtte til geriljasoldater. Det forekommer ofte tortur for å presse opplysninger fram fra vanlige innbyggere. I tillegg er de utsatt for en høy risiko for å bli drept eller skadd som resultat av den omfattende mineleggingen.

Det er selvsagt vanskelig for de sør-afrikanske styrkene å skille mellom sivilbefolkningen og SWAPO-styrker. I de høye tall på drepte SWAPO-soldater som oppgis med jamne mellomrom, er utvilsomt mange sivile regnet med. Ifølge en bok om Namibia som ble utgitt av Det britiske kirkerådet og Det katolske instituttet for internasjonale spørsmål i 1981, var det et flertall vanlige innbyggere (dvs. sivile) av dem som ble offisielt regnet som drepte geriljasoldater. Av dem er også barn som er skutt fordi de ikke har passet på å overholde de strenge bestemmelser om portforbud. Det forekommer dessuten mange andre overgrep mot sivilbefolkningen, og en rekke sør-afrikanske soldater har fått bøter og mindre straffer for voldtekt. (Se *Namibia in the 1980s*.)

SWAPO har på sin side konsentrert sine aksjoner mot militære anlegg, slik som basene i Ondangua (1980) og Oshakati (1981), i tillegg til sabotasje mot kraftlinjene fra Ruacana-anlegget. Det har også vært aksjoner rettet mot bantustanmyndighetene i Ovamboland. Mange høvdinger og politikere i Sør-Afrikas tjeneste bor i hus som praktisk talt er utstyrt som festninger, og en del er også blitt drept.

Det er også kommet meldinger om hvordan okkupasjonsmakten har tatt i bruk enheter forkledd som SWAPO-gerilja, og som utfører handlinger som skal vekke lokalbefolkningens avsky. (Dette er etter mønster fra de mange *Seleous-Scout*-aksjoner i Zimbabwe.) Samtidig øker belønningen for de namibiere som gir opplysninger om geriljavirksomhet eller som anmelder folk med SWAPO-sympatier. I mai 1980 offentliggjorde SADF at det ville bli gitt en belønning på opp til R 2 000 for opplysninger som fører til pågrepelse av en soldat fra *PLAN* (dvs. SWAPO's militære avdeling). I et tillegg til *Security Districts Proclamation, AG of 1977* vedtok «Nasjonalforsamlingen» i oktober 1980 at alle som gir hjelp til sårete personer, straks må rapportere dette til de sør-afrikanske styrkene.

Denne utvikling er ikke begrenset til Ovamboland. I Caprivi og Kavangoland har det vært foretatt flere tvangsflyttinger til «beskyttete landsbyer», ikke minst langs Okavango-elva. I disse to områdene regnes det med at sør-afrikanske styrker har oppnådd større kontroll enn i Ovamboland. Ved inngangen til 1980-åra var det spredte SWAPO-aksjoner og åpen krigstilstand også lenger sør, slik som i Otavi-Tsumeb-Grootfontein-distriktene (også kalt «The triangle of death»). Som et middel til avskrekking i disse områ-

der med europeiske gårder, ble en landarbeider – Markus Kateka – dømt til døden i 1980 for å ha hjulpet SWAPO-geriljaen. Dommen ble etter internasjonalt press gjort om til 17 års fengsel. Kontrollen er også blitt strammere over den afrikanske befolkningen i Katutura i Windhoek, som kan beskrives som en bydel under militær unntakstilstand.

Krig mot Angola

Fra slutten av 1970-åra har de sør-afrikanske angrepene mot Angola tiltatt i styrke. Et forvarsel om dette kom 4. mai 1978, med angrep på Kassinga-leiren 200 km inne i Angola. Dette fant sted kort etter at en rekke SWAPO-ledere var arrestert, og må ses som ledd i en samordnet kamp for å svekke SWAPO på alle fronter. Angrepet ble gjennomført med fly og fallskjerm-tropper. Det var ca. 3 000 flyktninger i leiren, hvorav mange kvinner, barn og eldre. Det er grunn til å tro at ca. 700 ble drept, omtrent det samme antall såret og mer enn 200 tatt som krigsfanger. Sør-Afrika opplyste offisielt at det dreide seg om SWAPO's militære hovedkvarter, mens det er understreket fra en rekke vestlige journalister, FN's Høykommissariat for flyktninger (UNHCR), Verdens Helseorganisasjon (WHO) o.a. at det var en flyktningeleir.

Angrepene mot Angola består av noe langt mer enn spredte aksjoner for «å følge SWAPO-geriljaen inn på tilstøtende territorium», som det ofte heter i krigskommunikéene som finner veien til internasjonal presse. Selv om det bare har vært de to store invasjonforsøk som har fått oppmerksomhet i vår del av verden, har det i flere år vært tale om både regelmessige bombetokter og angrep med bakkestyrker. (Se dokumentsamlingen *Upptrapping, Sydafrikas krig i Angola*.) Bare i 1980 anslo angolanske myndigheter at det ble foretatt 58 bombeangrep og at ca. 400 sivile ble drept. Det foreligger mange rapporter om de systematiske ødeleggelsene, både fra uavhengig presse (f.eks. *The Guardian*) og fra en internasjonal undersøkelseskommisjon som besøkte Sør-Angola tidlig i 1981. Denne kommisjonen hadde bl.a. den tidligere amerikanske justisminister Ramsay Clark som medlem, og la fram en grundig dokumentasjon av de materielle og menneskelige ødeleggelser. (Kommisjonens arbeid og resultat er fyldig omtalt i *Focus, Special Issue-2*, 1981.) I sin rapport til kommisjonen anslo Angola at ødeleggelsene i perioden 1976-1980 svarte til et beløp på US \$ 7 milliarder, noe som har satt landet langt tilbake når det gjelder gjenoppbyggingen etter selvstendigheten. Den sørlige delen av Angola spiller en viktig rolle for matforsyningene, ikke minst kjøtt og mais, og de sør-afrikanske angrepene har ført til en kritisk forsyningssituasjon. En rekke landsbyer er utslettet, og det har gått særlig hardt ut over infrastruktur som veier, jernbaner og bruer, i tillegg til skoler og

hospitaller. Også industri og annen næringsvirksomhet er rammet. Samlet er fire angolanske provinser i krigstilstand: Kunene, Kuando-Kubango, Huila og Mocamedes. Dette er tilsammen et område som dekker 400 000 km², og som har et innbyggertall på størrelse med Namibias.

Invasjon i 1981

I juni/juli 1980 ble det gjennomført et regelrett invasjonforsøk, under navnet «Operation Smokeshell», hvor sør-afrikanske fly- og bakkestyrker trengte 150-200 km inn i Angola og i lange perioder okkuperte byer og landsbyer. Disse angrepene ble kraftig fordømt av et enstemmig Sikkerhetsråd 27. juni 1980.

Et nytt angrep mot Angola ble utført i begynnelsen av 1981, da sør-afrikanske tropper 15. januar rykket inn mot byen Cuamato under harde sammenstøt med den regulære angolanske hær (FAPLA). Dette var nøyaktig samme dag som Genève-konferansen om Namibia ble avsluttet med den sør-afrikanske erklæringen om at «tida ikke var moden» for å iverksette FN-planen. (Se kap. 8.) I juni 1981 begynte Sør-Afrika sin hittil største militæraksjon mot SWAPO og mot Angola. Det var ved flere høve ut over våren kommet meldinger både fra SWAPO og fra vestlige etterretningskilder om en større sør-afrikansk troppeforsterkning og mobilisering (*Sunday Telegraph*, 22.3.81). 13. juni 1981 bekreftet den sør-afrikanske forsvarsminister i Parlamentet at det var gjennomført «visse represalier», men benektet at det var tale om noen invasjon. På samme tid startet så en omfattende operasjon, hvor tropper rykket inn i landet, samtidig som beskyttelse og forsyninger ble besørget ved Impala-jetfly, Alouette- og Puma-helikoptere og Buccaneer-fly. I løpet av kort tid ble det satt opp kommandoposter inne i Kunene-rovinsen, og sju byer ble okkupert. Cahama ble totalt utslettet, og det var langvarige kamper med angolanske hærstyrker om kontrollen over Xangongo og Ondjiva. Samtidig som store deler av Kunene-provinsen var okkupert, ble det gjennomført bombetokter 300 km inn i landet.

Ikke uten grunn er denne invasjonen – «Operation Protea» – blitt beskrevet som den største sør-afrikanske militære operasjon etter Den andre verdenskrigen. Offisielt ble troppene trukket tilbake i september, men både SWAPO og Angola hevdet at krigføringen fortsatte. Fra sør-afrikansk side må det utvilsomt ha vært en kraftig oppmuntring at USA la ned veto i Sikkerhetsrådet 31. august 1981, slik at det ikke ble vedtatt noen fordømmelse av angrepet mot Angola. Dette veto fra USA kan også oppfattes som et klarsignal til liknende aksjoner. I desember 1981 kom så en offisiell sør-afrikansk bekreftelse på at en ny militæraksjon var blitt gjennomført i løpet av

november, hvor en rekke SWAPO-leire angivelig skulle ha blitt ødelagt. Det ble rettet angrep dypere inn i Angola enn noen gang før (ca. 250 km.). Under disse angrepene – «Operation Daisy» – var det med pressefolk som ventet med å skrive til sør-afrikanske myndigheter gav klarsignal etter flere uker. (*The Times*, 8.12.81.) I januar 1982 kom nye sør-afrikanske meldinger om at en ny serie med angrep var gjennomført.

Det har ved flere anledninger kommet fram, både i vestlig presse og i form av vitnesbyrd for Den internasjonale undersøkelseskommissjonen, at det i de siste åra har vært brukt mange leiesoldater i Nord-Namibia og i Sør-Angola. Det er bl.a. tale om en egen bataljon (Bataljon 32 eller *The Buffalo Battalion*), som en del av de sør-afrikanske styrkene som opererer ut fra Rundubasen i Caprivi-området. Hovedrekrutteringen har vært fra Angola, særlig i form av UNITA- og FNLA-styrker, men det har også vært et betydelig tilfang fra de beryktete *Seleous Scouts* som drev terrorhandlinger i Rhodesia/Zimbabwe. Også leiesoldater fra Storbritannia, USA, Chile, Israel og Mosambik har vært brukt i denne spesielle bataljonen, som ifølge vitnesbyrd har konsentrert seg om å terrorisere sivilbefolkningen på begge sider av grensa. I enkelte tilfelle har de – også etter rhodesisk mønster – vært forkledd som geriljasoldater når de har begått sine forbrytelser mot lokalbefolkningen. (Se bl.a. *The Guardian Weekly*, 8.2.81 og *New African*, March, 1981.) Det er naturlig å se det sør-afrikanske samarbeidet med UNITA i samme lys. UNITA-styrkene får opplæring og forsyninger gjennom sør-afrikanske leire i nordøst i Namibia, og rykket i 1981 fram i deler av Angola under beskyttelse fra sør-afrikanske flystyrker. Det gjaldt særlig i den meget tynt befolkete Kuando-Kubango-provinsen.

En kostbar og langvarig krig

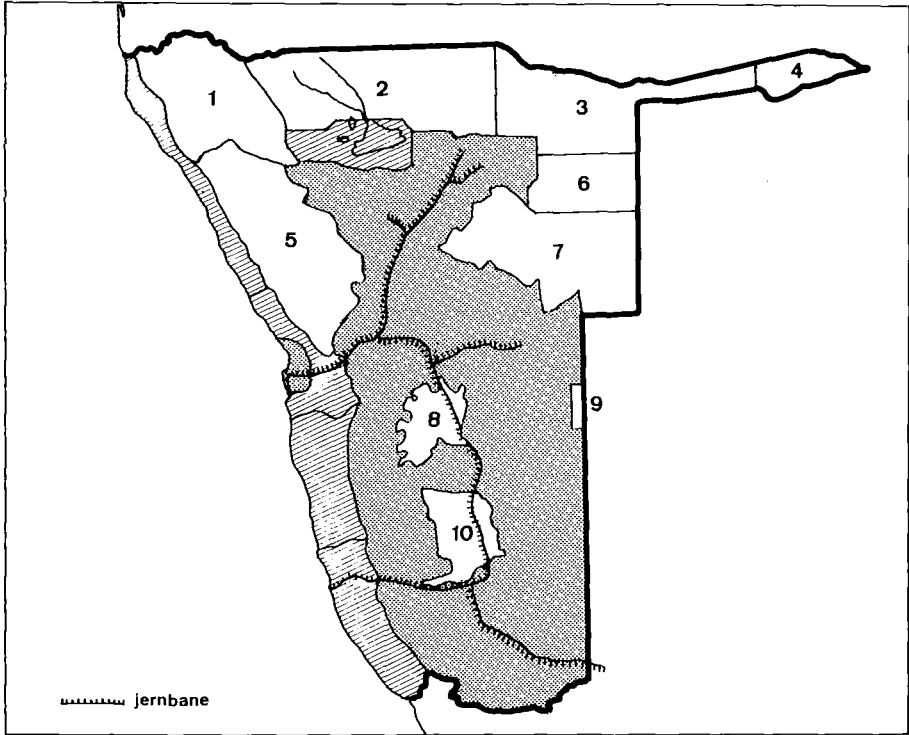
De stadig mer omfattende krigshandlingene har satt Angola under et meget hardt militært press i de sørlige delene av landet, og det er langt på vei opprettet en buffersone på begge sider av grensa mellom Angola og Namibia. Dette gjør det vanskeligere for SWAPO å kunne utnytte sin styrke, dvs. den nære kontakt med lokalbefolkningen. I Sør-Angola regnes det med at flere hundre tusen mennesker er drevet på flukt fra sine bosteder, og myndighetene i landet må bruke en større del av de knappe ressurser til forsvarsformål og til akutt hjelpearbeid. I tillegg kommer at flyktningestrømmen fra Namibia har økt kraftig gjennom hele 1981, slik at SWAPO – i samarbeid med angolanske myndigheter og internasjonale hjelpeorganisasjoner – måtte ta hand om ca. 70-80 000 mennesker.

Potensielt har Angola et godt økonomisk utgangspunkt, både i form av

landbruk, industri og oljeindustri. De store ødeleggelsene – og nødvendigheten av å bruke opp mot halvparten av statsbudsjettet på militært forsvar – svekker landets muligheter til gjenoppbygging og støtte til andre frontlinjestater. Det er grunn til å tro at en slik allmenn svekkelse av Angola, sammen med et håp om en «mykere» holdning i internasjonale Namibia-forhandlinger, har telt med i Sør-Afrikas strategi. Det var imidlertid ikke noe som tydet på at Angola i 1980/81 bøyde seg for det massive sør-afrikanske presset, samtidig som landet var meget tilbakeholdent med å sette inn kubanske styrker i forsvaret. Dette standpunkt er offisielt begrunnet med ønsket om – i alle fall i det lengste – å hindre en internasjonalisering av konflikten og å unngå å skape problem for forhandlingene i FN-regi.

Sør-Afrika er mye sterkere militært enn alle andre afrikanske land i regionen, og apartheidregimets militærapparat overgår langt det som Portugal eller Ian Smith-regimet kunne sette inn i Mosambik og Zimbabwe. Dette gjelder særlig luftvåpenet som er utstyrt med de mest moderne bombefly og helikoptere. Det er denne overlegenhet i lufta som har gjort at Angola kan rammes så hardt. Og selv om SWAPO har fått et godt feste for sin geriljakrigføring i Ovamboland og enkelte andre områder, er det også store deler av Namibia – særlig sør for Windhoek – som byr på vanskelig terreng for geriljastyrker. Dersom Sør-Afrika velger å fortsette sin avvising av FN's fredsplan og opprettholder sin okkupasjon, kan det derfor bli en langvarig og på alle måter kostbar krig. Men dersom Sør-Afrika ikke godkjenner noen reell selvstendighet for Namibia, ser SWAPO ikke andre muligheter til å oppnå en forhandlingsløsning enn ved å gjøre prisen for fortsatt militær okkupasjon så høy som mulig. Dette er også i samsvar med erfaringene fra Angola, Mosambik og Zimbabwe. Uten frigjøringsbevegelsenes væpnede kamp i disse tre land, er det knapt noen som kan forestille seg at koloni- og settlerregimene ville ha satt seg til forhandlingsbordet.

Kart 4. Afrikanske reservater

 Afrikanske «hjemland»
(reservater)

 Områder reservert
for hvite

 Viltreservater, nasjonal-
parker, statlig område
og diamantområder.

- 1 Kaokoveld
- 2 Oramboland
- 3 Kavango
- 4 East Caprivi
- 5 Damaraland
- 6 «Bushman»-land
- 7 Hereroland
- 8 Rehoboth
- 9 Tswanaland
- 10 Namaland

Kilde: Green, Kiljunen & Kiljunen (1982), som bygger på Odendaal-planen.

Sør-afrikansk kontroll og namibisk politikk

I det historiske oversiktskapitlet (kap. 2) ble det vist hvordan Sør-Afrika i siste halvdel av 1960-åra tok sikte på en strammere politisk og økonomisk innkapsling av Namibia. Fra å være et mandatområde styrt som koloni, ble det stadig tydeligere at målet var å gjøre landet til en del av Sør-Afrika selv. Det politiske og konstitusjonelle mønster ble lagt gjennom Odendaal-rapporten. Også en del av det «indre selvstyre» til det hvite mindretallet i Namibia ble ofret for en mer direkte kontroll fra de sør-afrikanske myndighetene. Spørsmålet om en framtidig selvstendighet så ut til å være fjernet fra dagsordenen.

Et stykke ut i 1970-åra skjedde en åpenbar endring i den sør-afrikanske strategien for kontroll av Namibia. Det ble offisielt gitt uttrykk for at landet skulle føres fram til selvstyre, og grunnlaget ble lagt for politiske institusjoner som fikk navn som «Nasjonalforsamling» og «Ministerråd». Samtidig valgte Sør-Afrika seg ut samarbeidsmenn – det som seinere skulle bli til DTA («*Den demokratiske Turnhalle-alliansen*») – og satset på et alternativ til den radikale frigjøringsbevegelsen. For å kaste lys over de aktuelle politiske forhold i Namibia, er det derfor nødvendig å se litt på bakgrunnen for dette skifte i kurs fra Sør-Afrikas side. Det er heller ingen tvil om at oppbyggingen av en ny administrasjon, sammen med den støtte som er gitt til Sør-Afrikas samarbeidspartner, vil sette sitt preg på det framtidige Namibia.

Bantustanstrategi med forhindringer

Ved inngangen til 1970-åra var det, som nevnt ovenfor, trukket opp retningslinjer for et Namibia som var delt opp i «hjemland» eller bantustans. Lovgivningen fra 1968/69 ble i 1973 supplert med en lov om «selvstyre» for de enkelte områder (*Development of Selv-Government for Native Nations Amendment Act*). Det viste seg imidlertid raskt at det ikke var så lett å sette

disse idéene ut i livet. I enkelte områder av landet, i første rekke i sørlige og sentrale deler, var det betydelig motstand blant tradisjonelle ledere mot å bli trukket inn i apartheidplanene. Det var heller ikke så enkelt å peke ut «stammehøvdinger» for etniske grupper hvor befolkningen var spredt omkring i landet, eller hvor det manglet sentraliserte myndigheter. Fra starten fikk San-folket dessuten beskjed om at de ikke var «modne» til den påtenkte form for administrasjon og organisering. De som gikk inn under kategorien «farget» (coloured), var forøvrig ikke tildelt noe spesielt geografisk område i Odendaal-rapporten.

Sør-Afrika støtte også på store problemer i de deler av landet hvor det fantes villige personer innenfor det tradisjonelle lederskapet. I Ovamboland hadde det fra den sør-afrikanske okkupasjonens første dager vært satset på et sjikt av samarbeidsmenn, som også denne gang stilte seg til tjeneste. Det var imidlertid et stort problem at de lokale myndighetene her befant seg i konflikt med store deler av befolkningen. Dette kom særlig tydelig fram under streikene og det etterfølgende opprør i nord i 1971/72. Under unntakstilstanden var bantustanmyndighetene gitt utvidete fullmakter, det ble vedtatt forbud mot all møtevirksomhet, de nye regler om kontraktarbeid ble godtatt uten at arbeidernes representanter var rådspurt, sør-afrikanske tropper ble innkalt og SWAPO-medlemmer og -sympatisører ble idømt strenge straffer. I det siste tilfelle stod myndighetene også i spissen for å gjennomføre offentlige piskestraffer, noe som vakte internasjonal fordømmelse og skarpe protester fra kirkehold.

Den utbredte misnøyen i Ovamboland kom ikke minst til uttrykk gjennom valgene til den «lovgivende forsamling» i 1973. Trass i unntakstilstand og omfattende undertrykking førte SWAPO en iherdig agitasjon for valgboikott. Denne kampanjen, der SWAPO's ungdomsforbund spilte en sentral rolle, ble også drevet i byer og gruveområder der kontraktarbeidere holdt til. Resultatet ble at bare 2,5 % avgav stemme. Dette var et kraftig nederlag for bantustanpolitikken, og gjorde de sør-afrikanske påstander om lokal oppslutning til skamme. I håp om å få til et bedre resultat ble det avholdt valg igjen allerede i 1975, og denne gang ble det politiske og militære press forsterket. Likevel stemte ikke mer enn halvparten av de som på forhånd hadde registrert seg som velgere.

«Redde det som reddes kan»

Omkring 1974/75 ble de sør-afrikanske myndigheter tvunget til en gjenomtenkning av sin strategi. Oppsplittingen av Namibia i bantustans var møtt med stadig skarpere internasjonal fordømmelse, ikke minst fra FN's Hoved-

forsamling, Sikkerhetsrådet og FN's Namibia-råd. Uttalelsen fra Den internasjonale domstolen hadde dessuten slått fast at Sør-Afrika ikke hadde noen legal rett til å være i landet. Inne i landet var 1971/72-streiken en kraftig utfordring, og det samme var valgresultatet fra Ovamboland. Frigjøringsbevegelsen SWAPO var også kompromissløs i sin motstand mot innsettelse av bantustanmyndigheter. Fra frigjøringsbevegelsen ble det lagt vekt på at denne politikken svekket mulighetene for selvstendighet på et nasjonalt grunnlag, splittet namibiere etter etniske skillelinjer, oppmuntret til lokal sjåvinisme og skapte et sjikt av samarbeidsmenn som administrerte på vegne av Sør-Afrika.

Sør-Afrika ble også tvunget av ytre omstendigheter til å tenke gjennom alternativer til konfrontasjonskursen i Namibia. Med militærkuppet i Portugal i april 1974, sammen med forsterket kamp fra frigjøringsbevegelsenes side, var en avkolonisering både i Angola og Mosambik rykket nærmere. Både fra sør-afrikansk og vestlig hold ble det naturlig å tenke: redde det som reddes kan! Sør-Afrika forsøkte i denne situasjonen å bedre sitt internasjonale omdømme, og statsminister J. B. Vorster gjorde høsten 1974 et utspill i retning av «dialog» med afrikanske naboland. For første gang ble det fra sør-afrikansk hold uttalt at det var opp til befolkningen i Namibia selv å avgjøre landets framtid.

Fra Sør-Afrikas side var det altså et påtrengende behov for forandringer i Namibia. Etter konsultasjoner mellom statsminister Vorster og Nasjonalistpartiets avdeling i Namibia ble det i 1974 invitert til en konferanse for å diskutere landets konstitusjonelle framtid. Det skulle imidlertid gå et helt år før den såkalte *Turnhalle-konferansen* ble åpnet. Navnet stammer fra det lokale hvor konferansen fant sted, en gammel turnhall fra den tyske koloniperioden. Hovedårsaken til forsinkelsen var at det ikke var lett å finne delegater som kunne framstilles som representative. Sør-Afrika og Nasjonalistpartiet i Namibia hadde bestemt at grunnlaget for konferansen var representasjon fra de *etniske grupper*. Dermed var SWAPO utelukket, og det samme gjaldt andre organisasjoner som mente at Namibia skulle være en samlet stat og som hadde opplutning på tvers av etniske grupper. Der hvor det var vanskelig – eller umulig – å få med det tradisjonelle lederskapet, ble det for anledningen hentet fram andre representanter. Da *Damaraland Advisory Council/Damara Tribal Executive* sa nei til å delta på de sør-afrikanske premisser, ble det innkalt en del enkeltpersoner som opprettet organisasjonen *South West African Democratic United Front*. Herfra møtte forøvrig en delegasjon på tretti personer, mens hele delegasjonen fra Ovamboland bare bestod av seksten. Etersom mange ble presset til å ta standpunkt til deltakelse og til Turnhalle-konferansens innhold, førte dette også til at en del isteden valgte å slutte seg til SWAPO. Blant de som nå gikk inn i SWAPO, var en

god del fra *Rehoboth Volksparty*, betydelige Nama-grupper under ledelse av Hendrik Witbooi, *Namibian African People's Democratic Organisation (NAPDO)* og *The Association for the Preservation of the Tjamahua/Mahero Royal House*. (Se kap. 11.)

Turnhalle-konferansen

Turnhalle-konferansen ble åpnet i september 1975, noe som i tid falt sammen med den sør-afrikanske invasjonen i Angola. Det ble satt ned en komité for å utarbeide en grunnlov, som igjen skulle være retningsgivende for en «interimsregjering» med et selvstendig Namibia innen 31.mars 1978 som mål. Sør-Afrika sparte ikke på anstrengelsene for å gjøre Turnhalle-konferansen kjent. Store delegasjoner fra konferansen fikk reise både til Vest-Europa og USA for å legge fram sitt syn, og de ble forsøkt framstilt som Namibias egentlige representanter. Samtidig skjedde det en kraftig undertrykking av SWAPO. Det rammet også de andre delene av frontorganisasjonen *Namibia National Council*, som SWAPO og en del andre partier hadde opprettet i 1975. Det ble også satset på å få tak i namibiere i eksil, helst slike som tidligere hadde hatt posisjoner i SWAPO eller i *SWANU (South West Africa National Union, se nedenfor)*. Av de som kom tilbake under disse omstendigheter, er det flere som seinere fikk viktige stillinger i administrasjonen eller i det private næringsliv.

Internasjonalt var Turnhalle-utspillet ikke nok til å svekke kritikken av Sør-Afrika, snarere tvert imot. I januar 1976 vedtok FN's Hovedforsamling en kraftig fordømmelse av Turnhalle-konferansen, og seinere på våren vedtok Sikkerhetsrådet at bare et Namibia bygd på frie FN-valg og en uavhengig konstitusjon kunne bli anerkjent. I strid med denne FN-planen (Sikkerhetsrådet res. 385/1976) la Turnhalle-konferansen fram sitt forslag til grunnlov og overgangsstyre i mars 1977. I hovedtrekk var dette en videreføring av bantustan-politikken, men på toppen skulle det opprettes sentrale organer i form av en «Nasjonalforsamling» og en «overgangsregjering». Begge disse organene bygde på representasjon fra de forskjellige etniske grupper, og skulle ha begrenset myndighet i forhold til det sør-afrikanske styret. I forslaget til grunnlov ble det også slått fast at Namibia skulle ha «en økonomisk struktur bygd på et fritt næringsliv og eiendomsrettens ukrenkelighet», samt at hovedlinjene i det sør-afrikanske rettssystemet skulle følges. Det var en forutsetning at beslutninger skulle treffes ut fra enighet (*konsensus*), dvs. en form for gjensidig vetorett som et mektig våpen for de som vil motsette seg samfunnsmessige forandringer. Både konsensus-prinsippet og de andre retningslinjene avspeilte den sentrale rolle som ble spilt av sekretariatet (som

nesten utelukkende bestod av europeere) og av representanter for det hvite *Nasjonalistpartiet*.

DTA blir til

Etter at de nye retningslinjene var presentert, var det åpenbart at forslaget ikke ville få noen internasjonal tilslutning. Dette var en periode hvor de vestlige stormaktene førte en mer aktiv politikk i det sørlige Afrika, ikke minst for å få til forhandlinger og en kompromissløsning i Zimbabwe, og de fikk Sør-Afrika til å legge utkastet til side. Offisielt sluttet Sør-Afrika seg isteden til FN-planen, og som en overgangsordning ble det i september 1977 innsatt en sør-afrikanske generaladministrator med meget vide fullmakter. I hans person – og i det mektige byråkratiet – ble det nå samlet en del av den formelle myndighet som tidligere var lagt direkte til sør-afrikanske departementer. Generaladministratoren ble utstyrt med rett til å gi, forandre og trekke tilbake lover, og kort etter Justice M. Steyns tiltredelse skjedde en del oppmykninger av iøynefallende apartheidlover. Forbudet mot ekteskap på tvers av rasegrupper ble opphevd og visse deler av passlovene revidert. Det siste førte til større bevegelsesfrihet for svarte, men en del av kontrollen fortsatte gjennom en lov om identifikasjonspapirer (*Identification of Persons Act*). For en kortere periode ble også de strenge lover under unntakstilstanden i nord lempet på. Dette var handlinger som ble gitt stor publisitet, men det ble ikke grepet inn mot kjernen i apartheidpolitikken og det økonomiske systemet. Som resultat av motstand fra toneangivende grupper av europeere stanset denne tendensen til å oppheve formell rasediskriminering seinere opp (se nedenfor).

Mot slutten av 1977 ble Turnhalle-konferansen formelt oppløst, men de fleste deltakere gikk sammen i en politisk organisasjon: *Democratic Turnhalle Alliance* (heretter: DTA). Som program overtok DTA grunnlovskutkastet og de politiske/økonomiske prinsipper som allerede var lagt fram, og det ble innledet et meget nært samarbeid med det sør-afrikanske styret. I tillegg til konferansedeltakere med etnisk forankring – og med sterkt skiftende oppslutning i sine «hjemland» – hadde DTA også med *Republican Party*. Det var et nystartet parti for europeere, med den velstående farmer og forretningsmann Dirk Mudge som leder. Det ble dannet etter en splittelse innenfor Nasjonalistpartiet, der Dirk Mudge hadde tapt dragkampen med den mer konservative fløy under partikongressen i september 1977. Som det vil bli vist nedenfor, har denne dype splittelsen innenfor den europeiske befolkningen fått store konsekvenser for den videre utvikling. Dirk Mudge ble forøvrig valgt til DTA's leder da alliansen ble skapt, og har seinere beholdt denne posisjonen.

Valget som ingen har godkjent

Som nevnt i kap. 8, trakk Sør-Afrika seg høsten 1978 fra videre samarbeid om den FN-planen som de vestlige stormaktene hadde tatt initiativ til. Det ble isteden utskrevet «valg» etter det konstitusjonelle mønster som var trukket opp av Turnhalle-konferansen. Av denne grunn avstod så vel SWAPO som en rekke andre partier fra å delta. I tillegg til DTA ble det lagd en annen valgallianse – *AKTUR* (Aksjonsfronten til forsvar av Turnhalle-prinsippene) – med Nasjonalistpartiet som det dominerende innslag. DTA sikret seg 41 mandater, AKTUR fikk seks og tre mindre grupper oppnådde ett mandat hver.

Valget var meget stramt regissert av de sør-afrikanske myndighetene, og det kom et eget forbud (*AG 37*) mot agitasjon for å få folk til å avstå fra valgregistrering. Det ble også gjennomført en razzia for å internere SWAPO-aktivister og andre som stod i opposisjon til valget. På den annen side drev DTA en meget aktiv og kostbar kampanje, med møter, brosjyrer og framvising av filmer med mobilt videoutstyr. DTA hadde også tilgang til offentlige kjøretøyer, helikoptre osv. En god del midler kom fra Sør-Afrika og Vest-Tyskland, i det siste tilfelle kanalisert gjennom *Interessengemeinschaft Deutschsprachige Südwester (ID)*. Under valget, som fant sted fra 4. til 8. desember 1978, ble det satt inn betydelige forsterkninger av politi- og militærstyrker. Mange steder ble arbeiderne kjørt til valglokalet av sine arbeidsgivere, og det hersket utbredt frykt for at valgboikott ville føre til at man mistet både jobb og sosiale goder. En omfattende rapport som ble utarbeidet ved det økumeniske *Christian Centre* i Windhoek, forteller detaljert om press, trusler, vold og misligheter (se *Elections in Namibia*). Denne rapporten førte til at forfatteren, Justin Ellis, ble utvist fra landet.

Valget ble ikke godkjent av noe land, og Sør-Afrika erklærte at det i påvente av et FN-valg bare skulle være et hjelpemiddel til å få fram politiske ledere. I virkeligheten har det lagt grunnlaget for den videre kurs i retning av en «intern løsning». I mai 1979 ble den grunnlovgivende forsamling døpt om til «*Nasjonalforsamling*», og ble tildelt noe mer myndighet. All lovgivning måtte fortsatt ha samtykke fra Generaladministratoren, og alt som angikk opprettholdelse av «lov og orden», militære styrker og utenrikspolitikk skulle fortsatt være direkte kontrollert av sør-afrikanske myndigheter.

Nye organer

I juni 1979 ble det utpekt en slags «regjering» med en representant for hver av de elleve etniske grupper, samt en formann i tillegg. I juli 1980 ble dette

organ offisielt innsatt som «Ministerråd», med Dirk Mudge som formann. Fra samme tidspunkt ble den nye administrative og politiske struktur satt i system gjennom *Proclamation AG 8*. Hovedtanken er her et styre på tre forskjellige nivåer («a three-tier-system»). På toppen er det «Ministerråd» og «Nasjonalforsamling», og under disse skulle det så være «representative organer» (*Representative Authorities*) for hver enkelt av de etniske grupperinger. I tillegg kom de forskjellige institusjoner på lokalplanet.

De «representative organer» fikk en utforming som ikke skulle skille dem nevneverdig fra det som var de rådende bantustanprinsippene. De elleve etniske grupperinger fulgte nøyaktig oppdelingen fra Odendaal-rapporten i 1964, og alle skulle ha sin «lovgivende forsamling» og sin «regjering». Det nye var at det også skulle være noen sammenbindende organer for Namibia som helhet, selv om deres representasjon også bygde på den samme etniske oppsplitting. De «representative organer» ble gitt en viss lovgivende myndighet på definerte områder, og fikk ansvar for helse- og sosialvesenet, utdanningssystemet opp til 10. skoleår, personbeskatning, ansettelse av folk i lokaladministrasjonen og fordeling av jord. Økonomisk var tanken at disse oppgavene skulle løses ved at inntektsskatten skulle kreves inn lokalt, og at det skulle skje enkelte overføringer fra det sentrale budsjett. Det er også viktig å gjøre det klart at ansvarsområde og jurisdiksjon følger etniske – og ikke geografiske – skillelinjer. Det vil si at f.eks. alle som er klassifisert som Nama-folk, sorterer under *Nama Representative Authority* uansett hvor i landet de bor.

Når det het i *AG 8* at en rekke avgjørelser fortsatt skulle treffes av «representative organer», og ikke kontrolleres fra sentralt hold, var det mange årsaker til dette. En meget viktig grunn var at organene for det europeiske mindretallet skulle få bestemme over en stor del av egne inntekter, helsevesen og utdanningssystemet, slik at deres historiske privilegier og raseskillet fortsatt skulle holdes i hevd. (Dette har igjen skapt store problemer for DTA's troverdighet som et alternativ til frigjøringsbevegelsen, se nedenfor.) Det var også en forhåpning om at den nye strukturen ville skape en mer omfattende gruppe av samarbeidsmenn i lokaladministrasjon og i de mange «lovgivende forsamlinger». Det er da heller ikke noe liten del av budsjettene som går med til å gi arbeid – og høye inntekter – til disse sjikt.

En «namibisk» administrasjon

Det ble etter hvert overført en rekke arbeidsoppgaver fra Sør-Afrika til institusjoner med sete i Windhoek. Det er allerede nevnt at det er opprettet militær- og politistyrker som i navnet er «namibiske», og det er likeledes en

serie av direktorater – eller departementer – for økonomisk politikk, jordbruk, helse- og sosialsektoren, transport, utdanning, vannforsyning, post- og telekommunikasjon osv.. Arbeids- og myndighetsområdene er regulert gjennom *Government Service Act No. 2 of 1980*. Våren 1981 ble det likeledes opprettet et råd og et sekretariat for å samordne alt som har å gjøre med økonomisk utvikling (*Bureau for Development Coordination*), med representanter for DTA, viktige departementer, statselskaper og det private næringsliv (19 av 20 medlemmer var hvite). I 1981 var det også under forberedelse en egen Høyesterett, samtidig som fengselsvesenet formelt ble gjort «namibisk». I tillegg kommer en rekke andre råd, utvalg, komitéer og utredningskommisjoner.

Fra 14. september 1981 ble det foretatt en ytterligere overføring av oppgaver fra Sør-Afrika til Windhoek-administrasjonen. Selv om utenriks- og sikkerhetspolitikk fortsatt ble liggende direkte under Sør-Afrika, var det opprettet noe som heter *South West Africa Department of Inter-State Relations*, og som har engasjert konsulentselskaper i USA og Vest-Europa for å representere sine interesser i utlandet. I USA er det opprettet et eget firma for dette formål: *US-SWA/Namibia Trade & Cultural Council*. På tilsvarende vis er det en DTA-tilknyttet organisasjon inne i Namibia som inviterer utenlandske gjester, helst så prominente som mulig (*Pro-South West Africa Foundation*).

Politikk på lokalplanet

I november 1980 ble det avholdt valg til de «representative organer», og resultatet forteller mye både om namibisk politikk på lokalplanet og de alvorlige problemer som DTA-styret måtte kjempe med. Det ble ikke avholdt valg i Ovamboland, dvs. at nær halvparten av Namibias innbyggere ikke hadde noen mulighet til å stemme. Denne beslutning må ses på bakgrunn av den sterke oppslutning som SWAPO har i området, og er samtidig en innrømmelse av at den sør-afrikanske militære kontroll – i motsetning til i 1978 – ikke var god nok til å få gjennomført et valg. Det ble også besluttet at det ikke skulle være noe valg for San-folk. DTA-partiene var de eneste som anmeldte kandidater i tre andre områder (Nama, Tswana og Caprivi), og det ble derfor ikke avholdt valg der heller. Noe valg ble heller ikke arrangert i Rehoboth-området, som hadde valgt Kaptein og lokalt råd i 1979. Den gang led DTA-partiet *Rehoboth Baster Vereniging* nederlag, og en av DTA's toppfigurer, Ben Africa, måtte gi fra seg sin posisjon på hjemmebane. Det var *Liberation Front*, under ledelse av Hans Diergaardt som gikk seirende ut av 1979-valget. I tillegg til disse to nevnte Rehoboth-grupper, var det som

nevnt også en betydelig gruppe som samlet gikk inn i SWAPO i midten av 1970-åra.

Ved valget til Damara-forsamling deltok det et parti med en viss avstand til hele bantustansystemet. Under ledelse av Justus Garoeb hadde *Damara Council* tidligere nektet å være med i Turnhalle-konferansen, og var i slutten av 1970-åra med på å danne en løs «sentrumsallianse» i namibisk politikk (se nedenfor). Begrunnelsen for å stille opp var at det tross alt gav en viss innflytelse å være med i de etnisk-baserte organer, og at man ønsket å forsvare lokalbefolkningen mot DTA-partienes fortsatte misbruk av posisjonene. Damara er den nest største av de svarte folkegruppene, med nær 10 % av Namibias innbyggere. Av de som var registrert i Damaraland, var det bare halvparten som avgav stemme. Med ca. 11 700 stemmer fikk Damara Council størst oppslutning, mot ca. 8 200 stemmer for DTA-partiet *Damara United Front* under ledelse av Engelhard Cristy.

Også blant Herero-befolkningen var valgdeltakelsen på rundt 50 %, og her ble det en overlegen seier til DTA. *National Unity Democratic Organization* (NUDO), under ledelse av Kiruamo Riruako, sikret seg nesten alle stemmene, mens noen få gikk til utbryterpartiet *NUDO Progressive Party*. Dette ble startet da Johannes Karuaihe brøt ut av NUDO i 1979 sammen med et par andre Herero-representanter i «Nasjonalforsamlingen». Det er vanskelig å danne seg et klart bilde av de forskjellige grupper styrkeforhold blant hereroene, noe som ytterligere kompliseres ved arvefølgestrid. Selv om de registreres av myndighetene som en del av Herero-innbyggerne, krever dessuten *Mbanderu*-befolkningen, under ledelse av Chief Manyuku Nguavaura II, å bli regnet som en egen folkegruppe. Sett under ett er nok NUDO trolig den del av DTA som har bredest lokal forankring, selv om det også er betydelig støtte til SWAPO og SWANU.

Innenfor den «fargete» befolkning ble det gjennomført en aktiv kampanje for valgboikott. I spissen for denne stod *Namibia Independence Party* (se nedenfor). Av 22 500 registrerte velgere, var det under 1/3 som avgav stemme. I overkant av 5 000 stemmer gikk til *Labour Party* (DTA), under ledelse av Joey Julius. I 1981 ble imidlertid dette partiet sterkt splittet, da Julius og flere andre med posisjoner sentralt i DTA og i «Nasjonalforsamlingen» ble kastet ut av partiet lokalt. Ved valget ble det dessuten avgitt ca. 2 000 stemmer til *Liberal Party*, ledet av Andrew Kloppers. Til tross for navnet deltok partiet i 1978-valget som en del av den konservative AKTUR-alliansen. Året etter trakk Klopper seg ut av dette samarbeidet, men deltok i den sør-afrikanske delegasjonen ved Genève-forhandlingene i 1981.

Kavango-forsamlingen har bare fire representanter, og alle gikk til DTA's lokale avdeling. Ca. 13 % stemte på *Namibian Christian Democratic Party*, som forøvrig er et lite parti med forankring hos enkelte tyske farmere og

forretningsfolk. Leder er Hans Röhr, som politisk har fulgt en meget omskiftende kurs.

Nasjonalistpartiet holder stand

Sett fra DTA's side var det valget til den hvite forsamling som var imøtesett med størst spenning. For første gang etter splittelsen i Nasjonalistpartiet skulle det skje en måling av styrkeforholdet. Som leder både for «Ministerrådet» og for sitt *Republican Party* var Dirk Mudge avhengig av et godt valgresultat for å kunne framstille seg som en brobygger mellom alle befolkningsgrupper.

Nasjonalistpartiet satset på sin side sterkt for å bevare kontrollen over den hvite lovgivende forsamling, med alle de muligheter dette ville innebære for å fortsette den tradisjonelle politikk. Partiet har sin sterkeste oppslutning blant statsfunksjonærer og bønder, hvorav mange har beholdt sitt sør-afrikanske statsborgerskap. Dette er de grupper som opplever at de har mest å tape på en selvstendighet, selv i en meget begrenset form. De vet at de ikke er uunnværlige etter uavhengigheten, samtidig som det da vil skje en eller annen forandring i eiendomsforholdene til jorda. De lavere sjikt i administrasjonen og i tjenestenæringer står mest utsatt til for «afrikanisering», samtidig som jordbrukets lønnsomhet er sterkt avhengig av subsidier og lave lønninger for gårdsarbeidere (se kap. 6). Et regneeksempel, som ble lagt fram av den britiske forskeren Richard Moorsom sist i 1970-åra, viste at en lønnsøkning for afrikanske arbeidere til det offisielle «eksistensminimum» ville ta 80 % av de hvite farmernes overskudd. En økning til 50 % over dette nivå ville bare ta noen få prosenter av overskuddet i *Consolidated Diamond Mines* eller *Rössing Uranium Ltd.*, mens det ville svare til 160% av overskuddet på en ranch med ti ansatte. Selv om dette er grove anslag, kaster det utvilsomt lys over de forskjellige holdninger til politiske endringer. (Se Moorsom, 1980.)

Både under og etter valget har Nasjonalistpartiet appellert sterkt til de hvite innbyggere om å verne om den nasjonale egenart og de hvites identitet som «volk». Nasjonalistpartiet står for en skarp avvisning av prinsippet om «én person – én stemme», og har alltid truet med at innskrenking av råderett for europeere betyr at de flytter til Sør-Afrika og etterlater seg et økonomisk sammenbrudd. Med den legendariske Abraham du Plessis som «stammeleder» sikret Nasjonalistpartiet seg 11 av 18 mandater (48,2 % av stemmene). På ytterste høyre fløy fikk *Herstigte Nasionale Party* (HNP) ca. 10 %, men ble uten mandater. Dette er en organisasjon etter mønster fra sitt sør-afrikanske søsterparti, og som hevder at selv Nasjonalistpartiet er for «bløtaktig» i forhold til de svarte folkegrupper. Høsten 1981 startet de en kraftig kam-

panje mot de vestlige stormaktsforslag, og oppfordret hvite innbyggere til å nekte å gi fra seg sine våpen om det skulle komme så langt i fredsplanen som til våpenhvile. Det finnes også enkelte terroristgrupper på ytterste høyre fløy, slik som «Den hvite motstandsbevegelsen» (*Wit Weerstandsbeweging*).

Vetorett mot forandringer

Nasjonalistpartiets fortsatte kontroll over de hvites «representative organ» og «regjering» har etter hvert vist hvilke problemer som ligger i den politiske og administrative strukturen fra 1980. Under henvisning til *Proclamation AG 8* kan Nasjonalistpartiet holde fast ved rasediskriminering og lokal kontroll over helse- og utdanningsvesenet. I praksis medfører *AG 8* vetorett i viktige spørsmål, og brukes til å bekjempe forsøk fra sentralt hold på å fjerne diskriminering innenfor sport og offentlige institusjoner (svømmehaller, biblioteker osv.) Ettersom de har råderett over en stor del av landets samlede inntektsskatt, har de også hatt midler til å føre videre den ujamne fordeling av offentlige goder. Det har heller ikke vært mulig for den sør-afrikanske generaladministratoren å mekle mellom de to hvite partier, selv om det ble gjort forsøk i den perioden Gerrit Viljoen hadde denne stilling. (Viljoen var tidligere formann i det sør-afrikanske *Broederbond*, og ble i 1980 medlem av den sør-afrikanske regjering.)

Det er ikke bare i forhold til den hvite forsamling at DTA og «Ministerrådet» fikk problemer. Som nevnt var det også tilfelle i Damaraland, der Justus Garoeb ved mange anledninger har ført en selvstendig politikk. I mai 1981 ble det lagt fram en lengre erklæring fra Damara Council, der både administrasjonen og «Nasjonalforsamlingen» ble beskyldt for å oppmuntre til rasekonflikter og for å opprettholde urettferdighet i samfunnet. Fra Damaralands lokalmyndigheter er det også protestert mot ordningen med tvungen verneplikt, både fordi de ikke var konsultert på forhånd, og fordi de ikke vil bekjempe sine «brødre» eller delta i de sør-afrikanske styrkenes aggresjon mot naboland (*Windhoek Advertiser*, 12.6.81). I Rehoboth-området har DTA-lederen Ben Africa som nevnt heller ingen støtte hos den lokale «regjering». I kraft av sin posisjon som *Kaptein* har Hans Diergaardt ofte kommet med kritikk av sentralmyndighetene. Et gjennomgangstema er at Rehoboth-området tradisjonelt har krav på større selvråderett enn det som *AG 8* la opp til. Som en konsekvens av at han ikke lenger aksepterte det konstitusjonelle mønster som var bygd opp, gikk Diergaardt i protest ut av «Nasjonalforsamlingen» i juni 1981. I tillegg har også splittelsen innenfor *Labour Party* ført til at de toneangivende personer lokalt er andre enn de som sitter og representerer de «fargete» i «Nasjonalforsamlingen» og «Ministerrådet».

«Intern løsning» i krise

Mot den bakgrunn som er skissert ovenfor, er det ikke underlig at DTA-styrets stilling ble svekket på mange fronter i 1980-81. Det er ikke lett å skape troverdighet overfor den svarte befolkningen, særlig ikke så lenge mange viktige trekk ved apartheidsystemet opprettholdes pga. Nasjonalistpartiets sterke stilling. I en økonomisk nedgangstid er det også blitt færre goder å dele ut, og de mange løfter fra slutten av 1970-åra er blitt gjort til skamme. Det gjør ikke situasjonen lettere at det er elleve «regjeringer» å holde liv i, noe som både betyr sløsing av ressurser og store utgifter til lønninger og byråkrati.

I en tidligere fase var det mange gevinster som kunne tilbys dem som sluttet seg lojalt til DTA og den nye administrative struktur, noe den store importen av Mercedes-limousiner stod som et symbol på. En del nye stillinger ble besatt med afrikanere, og noen sikret seg også jordeiendommer gjennom fordelaktige lån fra Landbruksbanken eller fra lokalmyndighetene. Tilbakegang i økonomien, koplet til en opinion som er mer på vakt overfor maktmisbruk og korrupsjon, gjør at også disse mulighetene er svekket etter hvert. Ikke minst har *Windhoek Observer* gitt mange konkrete eksempler på kjøp og salg av jordeiendommer med store fortjenester for DTA-ledere. Det kan derfor sies at noe av det som har bundet DTA sammen, er i ferd med å rakne. På folkemunne er det brukt uttrykk som av DTA tidligere har vært holdt sammen med penger som lim («DTA is glued together with money»).

I denne situasjonen ble tonen mellom DTA og Nasjonalistpartiet skjerpet, og Dirk Mudge holdt i 1981 flere stormende angrep på Nasjonalistpartiets bruk av sin myndighet til å opprettholde «symboler på urettferdighet». Med dette ble det bl.a. siktet til at lederen for den hvite lovgivende forsamling ble boende i *South West Africa House* (en slags bolig for statsoverhoder), at dens forsamling ikke ville gi fra seg *Tintenpalast* som administrasjonsbygning, og at *Teachers' Training College* fortsatt var reservert for hvite. Kritikken har også rammet Generaladministratoren og Sør-Afrika, og det ble ofte framholdt av DTA-ledere lokalt at den hvite administrasjonen saboterte gjennomføringen av sentrale vedtak. Et gjennomgangstema i kritikken er at Sør-Afrika og Nasjonalistpartiet på denne måten gjør det vanskelig for DTA å framvise resultater til beste for det svarte flertallet. Med Dirk Muges egne ord kan resultatet isteden bli at SWAPO får oppslutning og at Nasjonalistpartiet da får oppleve at det er «svarte makthavere som tvinger kommunisme og marxisme ned gjennom halsen på oss» (*Windhoek Advertiser*, 27.5.81).

I et intervju med *Windhoek Advertiser* 22. mai 1981 innrømte et av «Ministerrådets» medlemmer, Patrick Limbo fra Caprivi, at det var gjort alt for lite for de svarte innbyggerne i landet. Etter hans mening var det derfor blitt

vanskeligere for mange å identifisere seg med DTA. Den meget frittalende Katuilila Kaura er likeledes sitert i *The Economist* (26.9.81), der han gav uttrykk for at han ikke lenger var så sikker på DTA's valgmuligheter. Han la til at SWAPO hadde den fordel at bevegelsen stod fram som en revolusjonær kraft, og at han helst ville se at valgene ble utsatt for alltid (eller i hvertfall så lenge som mulig, slik at folk oppfattet DTA som et *fait accompli*). Også DTA-avisa *Windhoek Advertiser* har flere ganger omtalt de problemer som er oppstått som resultat av dårligere økonomiske tider. På lederplass het det 7. august 1981: «I et nøtteskall er saken den at det er vanskelig for DTA å vinne bred oppslutning så lenge folk ikke kan skaffe seg mat, klær, boliger og utdanning».

Det er også en rekke sør-afrikanske observatører som har framholdt at de siste åra har vært de forspilte muligheters tid for dem som ønsker å unngå et SWAPO-styrt Namibia. Den kjente sør-afrikanske samfunnsforsker Hermann Giliomee har f.eks. lagt vekt på at den eneste sjansen hadde vært om a) Sør-Afrika hadde stilt opp med ressurser som kunne gi en merkbar forbedring av afrikanernes kår, b) all rasediskriminering var blitt fjernet og c) Sør-Afrika hadde fått overtalt Nasjonalistpartiet til å skape forsoning. Men etter Giliomees oppfatning hadde ikke noe av dette skjedd, og SWAPO's andel ble derfor anslått til 50-75 % (*Rand Daily Mail*, 10.12.1981). Liknende analyser av de siste års utvikling er også gitt av den sør-afrikanske Namibia-eksperten André du Pisani (se litteraturlista), av den sør-afrikanske journalisten John Kane-Berman (*South*, January, 1982) og i artikler av Michael Hornsby i *The Times* (september og oktober 1981).

Ikke en gang som i Zimbabwe

DTA's lange rekke av dilemmaer er lett synlig. På den ene side ble partiet skapt av Sør-Afrika, og har opprettholdt sin posisjon pga. den fortsatte sør-afrikanske okkupasjonen. På den annen side kan Sør-Afrika ikke oppfylle DTA's forhåpninger om økonomisk framgang og press på Nasjonalistpartiet. Uten endringer i apartheidsystemet og flere sosiale goder har DTA ingen muligheter til oppslutning, men dette er umulig å tenke seg så lenge Sør-Afrika trekker i trådene. En konflikt med Sør-Afrika kan frarøve DTA dets eksistensgrunnlag, og et nærmere samarbeid kan gi grobunn for beskyldninger om at de er Sør-Afrikas «quislinger». På tilsvarende måte er utålmodigheten stor langt inn i DTA's rekker over at sentralmyndighetene mangler makt, samtidig som det internasjonalt blir umulig å få til et kompromiss dersom Namibia utropes som selvstendig utenom FN-planen. Den sentrale makt som skal til for å styrke stillingen, kan dessuten by på problemer for

DTA-ledere som utelukkende har en etnisk og lokal forankring. (Det har vært foreslått at DTA burde være en forkortelse for «Department of Tribal Affairs».) Det er likeledes åpenbart at *Proclamation AG 8* styrker apartheid-systemet mer enn den styrker DTA, men ansvaret for dette systemet må DTA være med å dele.

Det svekker også DTA at alliansen ikke en gang har klart å finne fram til noen afrikansk kandidat som statsminister. Det er m.a.o. et enda dårligere utgangspunkt enn i Zimbabwe. Der deltok det dessuten i en «intern løsning» politikere som en gang hadde hatt forbindelser med afrikansk nasjonalisme og motstand mot det hvite regimet (Ndabaningi Sithole og Abel Muzorewa.) DTA har på sin side ikke nådd særlig langt utenfor den harde kjernen av tradisjonelle bantustanmyndigheter. Det er derfor ikke så rart at enkelte politikere, slik som DTA-presidenten Peter Kalangula, har begynt å tenke på alternativer til et DTA som er lammet av etnisk oppsplitting og diskreditert i befolkningen. (*Windhoek Observer*, 30.1.1982)

Andre politiske grupper

Etter sammenbruddet i Genève-forhandlingene gjorde Sør-Afrika et forsøk på å utvide styret i Namibia med flere partier utenom DTA. For dette formål ble det kalt inn til en konferanse i Cape Town 4.-5. februar 1981, der de partier som ønsket det, ble stilt i utsikt ekstra plasser i «Nasjonalforsamlingen». Forsøket ble imidlertid resultatløst, og spillerommet for noen «tredje part» eller et «sentrumsalternativ» er blitt stadig mindre med åra.

Det har vært pekt på at det omkring 1977/78 fantes et seriøst alternativ til SWAPO og DTA, og at dette i alle fall ville ha fått en viss oppslutning om det påtenkte FN-valget hadde blitt avholdt. Den gang var det flere grupper som stod sammen i *Namibian National Front*, med planer om sammenslutning til ett parti. NNF ble startet i 1977, med *South West African Union (SWANU)*, *Damara Council*, *Mblanderu Council* og *Namibian Independence Party (NIP)* som de viktigste innslag. Dette var igjen restene av forsøk på å danne en enda bredere samarbeidsfront tidligere i 1970-åra, men denne gikk i oppløsning fordi Clemens Kapuuo's Herero Chief's Council/NUDO gikk inn i Turnhalle-konferansen og SWAPO følte at partiet ikke fikk den rettmessige plass.

SWANU ble stiftet i 1959, men tapte utover i 1960-åra raskt terreng i forhold til SWAPO både inne i landet og internasjonalt. Etter 1968 har det ikke lenger noen internasjonal status som frigjøringsbevegelse, og det er vanskelig å danne seg et klart bilde av oppslutning og politisk grunnsyn. Enkelte SWANU-ledere fra den eldre generasjonen er gått inn i DTA-administrasjonen, eller har akseptert høye stillinger i det private næringsliv. F. J.

Kozunguizi og Zdekia Ngaviru er de to mest kjente eksempler på dette. I 1981 var den første «statssekretær» i *Direktoratet for konstitusjonell utvikling*, mens den andre hadde en toppjobb i *Private Sector Foundation*. Kjernen i organisasjonen har alltid bestått av intellektuelle med Herero-bakgrunn. Leder er Gerson Veii, som har sittet fem år i fengsel på fangeøya Robben Island for sin motstand mot det sør-afrikanske okkupasjonsstyret. Partiprogrammet fra 1974 (SWANU's Programme for the Liberation and Reconstruction of South West Africa/Namibia) preges av radikalt språkbruk med «maoistiske» overtoner. Dette kan imidlertid ikke sies å være særlig dekkende for partiets politikk og praktiske virksomhet. SWANU har imidlertid avvist alle de forskjellige konstitusjonelle framstøt fra Sør-Afrikas side og står i prinsippet for en nasjonal enhetsstat. Det er ikke utenkelig at en del av de gjenværende medlemmer har et åpent syn på et eventuelt samarbeid med SWAPO.

Av de andre NNF-partiene er *Damara Council*, som navnet sier, bygd på oppslutning i én enkelt folkegruppe. Som nevnt ovenfor viste valgresultatet fra 1980 at denne organisasjonen under Justus Garoeb's ledelse har en betydelig oppslutning i Damaraland, men i dette ligger også begrensningen i en nasjonal politisk sammenheng. En del yngre og mer radikale personer fra den samme folkegruppa har dessuten lenge vært med i SWAPO, og flere fulgte etter da *Namibian People's Democratic Organization (NAPDO)* samlet gikk inn i SWAPO i 1976. Det er ikke lett å si hvilken vei Damara Council vil bevege seg. Det er åpenbart vanskelig både å være innenfor bantustansystemet og samtidig motarbeide det. Et nærmere samarbeid med DTA/Sør-Afrika ville være et klart tilbakeslag for en bredere motstandsfront i Namibia, men motsetningene så heller ut til å bli skjerpet i løpet av 1981. Det skyldtes både sentralmyndighetenes manglende støtte til Damaraland under tørkekatastrofen, systemet med tvungen verneplikt og flere konflikter med den hvite administrasjonen som ble kritisert for å sabotere utviklingen.

Namibian Independence Party var opprinnelig et parti utelukkende for «fargete», men ble fra 1975 åpnet for alle. Det ledes av Charlie Hartung, og ble i 1980 styrket da Kenneth Abrahams og Oillie Abrahams sluttet seg til NIP. De er begge meget dyktige, har vist stor evne til å plassere seg i media-bildet, og utgir tidsskriftet *The Namibian Review*. Som lege har Kenneth Abrahams dessuten fått stor publisitet omkring sin faglige kritikk av det rasedelte og forsømte helsevesenet i Namibia. De var etter mange år i eksil med å danne «SWAPO Democrats» (se nedenfor) i 1978, men brøt med denne organisasjonen etter kort tid. NIP drev en aktiv kampanje mot deltakelse i de etniske valgene i 1980, noe som utvilsomt gav resultater i valget til den «fargete» forsamling. En av merkesakene er en all-parti-konferanse etter mønster fra Lancaster-forhandlingene om Zimbabwe i 1979.

Sentrumsalternativ i oppløsning

Høsten 1977 lanserte den kjente advokaten Bryan O'Linn fra *Federal Party* en idé om en bred sentrumskoalisjon for et «moderat» alternativ til DTA og SWAPO. *Federal Party* kan kort beskrives som det mest liberale («verligte») parti for hvite. I seg selv har organisasjonen en ytterst beskjeden tallmessig oppslutning, men har en viss tilknytning til toppsjikt i utenlandske storselskaper. I 1978 gikk partiet inn i NNF, men dette samarbeidet varte bare et års tid. I 1979 gikk partiet ut i misnøye med at NNF avviste det sør-afrikanske tilbudet om plasser i «Nasjonalforsamlingen». I 1981 var *Federal Party*, ved sin leder J. S. Kirkpatrick, med i den sør-afrikansk/namibiske delegasjonen til Genève. Partiet har imidlertid lagt ansvaret for konferansens sammenbrudd på Sør-Afrika/DTA.

De gjenblivende partene i NNF diskuterte ved årsskiftet 1979/80 mulighetene for å gå sammen til ett parti. I disse forhandlingene deltok også en gruppe som kaller seg «*SWAPO Democrats*». Det er en organisasjon som ble dannet av den tidligere SWAPO-lederen Andreas Shipanga i 1978. «*SWAPO Democrats*» har sitt utgangspunkt i enkelte av de grupper som i 1976 uttrykte stor misnøye med SWAPO's ledelse (se kap. 11), og som resulterte i at mange ble internert i Zambia og Tanzania. Shipanga var den mest kjente av disse, og hadde en bred internasjonal kontakflate fra sine femten år som SWAPO-leder. Da han ble løslatt fra Tanzania i 1978, reiste han til Stockholm der «*SWAPO Democrats*» ble startet i juni. Kort etter reiste Shipanga til Namibia, men har seinere ikke klart å spille noen viktig politisk rolle. Våren 1980 trakk han seg fra samarbeidsforhandlinger om dannelsen av et «sentrumsparti» sammen med NNF, etter at det tidligere på året var skapt et klart inntrykk i pressen av at et nytt politisk parti skulle stiftes. Som nevnt hadde dessuten to av hans aller nærmeste medarbeidere, Kenneth Abrahams og Oillie Abrahams, allerede forlatt organisasjonen. I august 1980 brøt så en gruppe av yngre medlemmer – hvorav fire med ledende tillitsverv – ut fra organisasjonen. De offentliggjorde en meget skarp kritikk av Shipanga, som bl.a. ble beskyldt for ikke å ha skapt et politisk alternativ med betryggende avstand til Sør-Afrika. Utbryterne lagde seinere et eget parti med navnet *United Namibia People's Party*.

Sett under ett har «*SWAPO Democrats*» vært kjennetegnet både av indre splittelse og fravær av klar profil og plassering i det brokete politiske landskapet i Namibia. (Det var etter sigende 42 partier som var registrert i 1981.) Det har heller ikke vært avholdt noen nasjonal kongress. Andreas Shipangas gode forbindelse med vestlige massemedier har imidlertid skapt inntrykk av at han skulle ha en mer sentral posisjon enn tilfellet ser ut til å være. I flere intervjuer og artikler har han dessuten gitt uttrykk for at det skjer en radika-

lisering i Namibia under materiell krise og brutte løfter, og at dette taler til SWAPO's fordel (*Financial Mail*, 19.6.1981). I dette ligger også at Shipanga har forstått at en tilnærming til Sør-Afrika totalt vil gjøre hans politiske framtid umulig.

Uten å få med seg «SWAPO Democrats» var det ikke mulig for gruppene rundt NNF å framstå som noen ny kraft. Da også Damara Council i 1980 bestemte seg for å trosse alliansepartnerens beslutning om å boikotte de etniske valgene, var grunnen revet bort under en partidannelse. Det var enighet om å gi NNF karakter av en meget løs «paraply-organisasjon» med stor frihet for partene til å føre sin egen politikk. Dette kan ikke betegnes som noe annet enn en full oppløsning av et «sentrumsalternativ». (Se Kenneth Abrahams egen bekreftelse av dette i *The Namibian Review*, December 1980.) Med opptrappet krigføring, sammenbrudd i internasjonale forhandlinger og små utsikter til et FN-valg, har det skjedd en skarpere todeling der frigjøringsbevegelsen SWAPO og DTA/Sør-Afrika stod fram som de to hovedalternativer.

SWAPO og frigjøringskampen

Det er i det historiske oversiktskapitlet vist at afrikansk motstand mot okkupasjon og kolonistyre har lange røtter. Denne motstands- og frigjøringskampen har i de siste tjue år gått inn i en ny fase, under ledelse av *South West Africa People's Organisation (SWAPO)*. Det er derfor naturlig å gi et riss av denne organisasjonens historie, drøfte grunnlaget for dens oppslutning, samt peke på noen hovedlinjer i ideologi og program slik de er nedfelt i offisielle dokumenter. Ingen kan overse den innflytelse SWAPO's politiske standpunkter og syn på sosiale og økonomiske hovedspørsmål vil få på et selvstendig Namibia, uansett hvordan overgangen til selvstyre skjer. Det knapt noen få seriøse observatører som hadde tvilt på at SWAPO ville sikret seg et klart flertall dersom det i 1981 var blitt avholdt valg etter FN-planen.

Anerkjent av FN og OAU

SWAPO's særstilling ligger i at det er den eneste politiske bevegelse av betydning som har oppslutning på tvers av etniske skillelinjer, og som bygger på tanken om et enhetlig Namibia. (DTA er en allianse mellom grupper som hver for seg utelukkende har en viss forankring på etnisk grunnlag.) Det er videre SWAPO som siden 1966 har stått i spissen for den væpnede frigjøringskampen. SWAPO driver også en omfattende informasjonsvirksomhet i utlandet, har representasjon i en rekke land og deltar aktivt i mange internasjonale organisasjoner. Både militær styrke og politisk oppslutning har ført til at hovedmotsetningene i kampen om Namibias framtid ved inngangen til 1980-åra gikk mellom SWAPO på den ene sida og Sør-Afrika (med landets samarbeidspartnere i DTA) på den andre sida. Når det er så viktig å se nærmere på SWAPO, er det selvsagt også fordi FN's Hovedforsamling har gitt bevegelsen status som «den namibiske befolkningens eneste og rettmessige representant». SWAPO har et meget nært samarbeid med Organisa-

sjonen for afrikansk enhet (OAU), og mottar mye støtte fra frontlinjestatene, – i første rekke Angola. SWAPO deltar også aktivt innenfor FN-systemet, Bevegelsen for de alliansefrie land og en rekke andre internasjonale fora. Det var også representanter fra SWAPO til stede på Samvelde-konferansen i 1981, da Namibia-spørsmålet var et hovedtema.

SWAPO har også et visst samarbeid med de nordiske land. Både Finland, Norge og Sverige gir direkte bistand til SWAPO's humanitære programmer, i tillegg til beløp som gis til Namibia-flyktninger og til opplæring gjennom andre kanaler. I 1980 var den direkte bistanden til SWAPO på ca. N.kr. 50 millioner, hvorav Sverige stod for ca. 35 millioner. En del av den finske bistanden gis i form av utdannings- og opplæringsstipend til bruk i Finland. I 1981 var det 27 namibiere som oppholdt seg i Finland under dette programmet, som er lagt opp i samarbeid med SWAPO. I tillegg kommer bistand til SWAPO som solidaritetsorganisasjoner og andre frivillige organisasjoner samler inn i de nordiske land. I heftet *Namibia and the Nordic Countries* har Nordiska afrikainstitutet gitt en oversikt over de nordiske lands Namibia-politikk og holdning til SWAPO og frigjøringskampen.

Lokalaksjoner og kontraktarbeid

SWAPO ble formelt stiftet i 1960, men kunne på dette tidspunkt bygge videre på organisasjoner som var startet noen få år tidligere. Den umiddelbare forløper var *Ovamboland People's Congress* fra 1957, som året etter skiftet navn til *Ovamboland People's Organisation (OPO)*. OPO hadde sitt utspring i grupper av namibiske arbeidere og studenter som oppholdt seg i Cape Town, med Herman Toivo ja Toivo som initiativtaker og drivkraft. Han ble utvist fra Sør-Afrika mot slutten av 1958, og året etter ble OPO bygd opp som organisasjon inne i Namibia. Fra første øyeblikk var det kampen mot kontraktarbeidssystemet som stod i forgrunnen, slik at organisasjonen – sammenliknet med mange andre afrikanske nasjonalistbevegelser – fra starten hadde en fast forankring blant arbeidere og proletariserte småbønder. Allerede i 1959 ble det bygd opp et organisasjonsapparat i Walvis Bay, der det var mye uro og flere streikeaksjoner innen fiskeri-industrien. Omtrent på samme tid ble organisasjonen *SWANU (South West Africa National Union)* startet under ledelse av F. J. Kozunguizi. SWANU rekrutterte særlig yngre og intellektuelle, og samarbeidet med *Herero Chiefs Council*. Sammen bidro SWANU og OPO til å styrke den kampen som innbyggerne i Windhoeks afrikanske boligområde – «Old Location» – på dette tidspunkt førte mot tvangsflytting til den nye bydelen *Katutura*. Dette ville bety dyrere husleie og transportutgifter, i tillegg til at Katutura var delt opp etter etniske skillelinjer

og underkastet streng sosial kontroll. Under en demonstrasjon i desember i 1959 ble sør-afrikanske politi- og militærstyrker satt inn, og 13 ble drept og mer enn femti såret. Sammenstøtet er blitt betegnet som Namibias «Sharpeville». Politiet fulgte opp med arrestasjoner og deportasjoner av de nye organisasjonenes ledere. Bl.a. ble Sam Nujoma deportert fra Windhoek til Ovamboland, og rømte derfra videre til eksil. I den selvbiografiske boka *Battlefront Namibia* har SWAPO-lederen John Ya-Otto levert en levende øyenvitneskildring av disse hendingsene i 1959.

I 1960 tok OPO konsekvensen av at det var oppslutning også utenfor Ovamboland, og at kontraktarbeidsystemet bare kunne avskaffes som del av en større, nasjonal frigjøringskamp. Motstanden mot kontraktarbeidet var ikke bare en isolert fagforeningssak eller et økonomisk stridsspørsmål mellom arbeidere og arbeidsgivere på de enkelte gruve- og industristeder. Det var også kamp mot et totalt kolonisystem, der grunnleggende endringer bare kunne skje gjennom den sentrale statsmakten. Slike endringer ville igjen forutsette nasjonalt selvstyre, og det har derfor skjedd en sammensmelting mellom kampen mot kontraktarbeidsystemet og kampen for nasjonal frigjøring. SWAPO ble formelt stiftet 16. april 1960. I tillegg til i Windhoek, Walvis Bay og gruvebyene, var det blant folk på landsbygda i Ovamboland at det fra starten var lettest å måle den økende støtte i form av medlemskap og oppslutning om åpne møter. Selve kontraktarbeidsystemet førte også til at det til dels var de samme personer som – i ulike perioder – var arbeidere i byene og småbønder på landsbygda. Selv om det var vanskelig å bygge opp en fast organisasjon på grunn av flyttinger og utskiftinger, førte det på den annen side til en større spredning av SWAPO's idéer.

I tillegg til det åpne politiske arbeidet, som helt fra starten ble vanskelig gjort pga. fengsling og deportasjon av mange ledere, foregikk det også fra bevegelsens første år en diskusjon av sammenhengen mellom politisk og væpnet kamp. Allerede på en kongress i 1962 ble det bestemt at SWAPO måtte forberede seg på at det også kunne bli nødvendig å bygge ut en væpnet gren av bevegelsen, ettersom det var beskjedne forhåpninger til en avkolonisering gjennom forhandlingsveien og FN-apparatet. Et vendepunkt var her Den internasjonale domstolens vedtak i 1966, som for alvor gjorde det klart for SWAPO's ledelse – som på dette tidspunkt hadde sitt eksilhovedkvarter i Dar es Salaam – at FN og internasjonalt diplomati alene ikke kunne bringe selvstendighet.

Væpnet kamp fra 1966

26. august 1966 skjedde det første militære sammenstøt ved angrepet på Ongurumbashe-basen. Denne dato er seinere blitt regnet som Namibia-dagen, også i FN. Det var til å begynne med mest tale om isolerte angrep mot administrasjonsbygninger og mot andre symboler på kolonistyrer. Geriljavirkosomheten var i hovedsak begrenset til grenseområder i nord og i Caprivi. I det siste området hadde oppslutningen økt etter at *Caprivi African National Union (CANU)* i 1964 sluttet seg til SWAPO. Det var imidlertid store problemer med å få fram forsyninger, og på den andre sida av grenseelva Kunene samarbeidet portugisiske kolonistyrker nært med Sør-Afrika. SWAPO hadde utover i 1960-åra bare tilgang på lett militært utstyr, og geriljavirkosomheten var stort sett begrenset til regntida. I denne perioden var det vanskelig for sør-afrikanske kjøretøyer å komme fram, og okkupasjonstroppene var mer sårbare for SWAPO's desentraliserte og mobile styrker. Sist i 1960-åra var det flere omfattende angrep mot sør-afrikanske baser og leire. Aksjonene ble møtt med harde mottiltak, som også var rettet mot landsbybefolkningen for å skremme dem fra å ha kontakt med SWAPO. Bl.a. skjedde det «kollektiv avstraffelse» av flere landsbyer. Til tross for dette ble det mange steder utviklet et nært samarbeid mellom geriljasoldater og lokalbefolkningen, noe som både gav beskyttelse, forsyninger og annen støtte.

Mot slutten av 1960-åra var det blitt stadig vanskeligere for SWAPO å arbeide åpent, f.eks. i form av masse møter. Gjennom arrestasjonsbølger og rettssaker, bl.a. i 1967 og 1968, ble mange av organisasjonens fremste ledere dømt til lange fengselsstraffer. Et eksempel på dette er som tidligere nevnt en av bevegelsens forgrunnsfigurer, Herman Toivo ja Toivo som siden 1967 har sittet på fangeøya Robben Island utenfor Cape Town.

Selv om SWAPO formelt ikke ble forbudt, gjorde de mange represalier og det strenge lovverket det helt nødvendig å legge en stor del av arbeidet under jorda. Etersom mange av lederne dessuten var tvunget i eksil, ble SWAPO's viktige kongress ved årsskiftet 1969/70 holdt i Tanga, Tanzania. Kongressen valgte SWAPO's ledelse, staket opp den politiske kursen, oppsummerte erfaringene og omdannet organisasjonen. Bl.a. ble det opprettet et ungdomsforbund og et kvinneforbund. I tillegg ble den militære avdeling omorganisert og gitt navnet *The People's Liberation Army of Namibia (PLAN)*. I forhold til tidligere programmer ble også den væpnete kampens betydning sterkere understreket på Tanga-kongressen.

Streiker og valgboikott

I den namibiske frigjøringskampens historie er det ingen tvil om at den første halvdel av 1970-åra var en avgjørende epoke. Motstanden mot kolonistynet gikk i denne perioden inn i en mer aktiv fase, ikke minst som et resultat av at Sør-Afrika forsøkte å underordne landet enda strammere i sitt eget apartheidssystem. Samtidig var den rådgivende uttalelsen fra Den internasjonale domstolen i 1971 en inspirasjon, og gav støtet til en rekke møter og demonstrasjoner over hele landet. Av stor betydning var dessuten de klare holdninger som nå kom til uttrykk gjennom de ledende kirkesamfunn (se kap. 12). I tillegg må det understrekes at elever og studenter nå for alvor stod fram som aktive deltakere i en bred, nasjonal kamp. Skoleboikott og demonstrasjoner fulgte over hele landet.

Størst betydning fikk imidlertid generalstreiken i 1971-72, som igjen sprang ut av det nære samarbeidet mellom kontraktarbeidere og yngre aktivister. Mange av de siste var blant dem som tidligere på året var blitt utvist fra skolene. Det er ingen tvil om at streikens bredde hadde nær sammenheng med at det i Walvis Bay, Windhoek og gruvebyene var velorganiserte SWAPO-avdelinger på forhånd. I kjølvannet på streiken fulgte også en forsterket politisk aktivitet over hele landet, ikke minst i Ovamboland hvor hovedtyngden av kontraktarbeidere hørte hjemme. Store sør-afrikanske styrker ble fløyet inn, og etter innføring av unntakstilstand stod politi og militære i spissen for en kraftig terrorbølge. Titusener av arbeidere, studenter og småbønder ble nå for første gang trukket aktivt inn i motstandsarbeidet. Dette gav nytt liv til SWAPO, samtidig som de mange aksjonene lettere kunne finne sted fordi det på forhånd var et organisatorisk nettverk og en tradisjon for motstandskamp.

Den neste utfordring SWAPO ble stilt overfor, var de sør-afrikanske forsøkene på å sette bantustansystemet mer målbevisst ut i livet. Ved siden av kampen mot kontraktarbeidssystemet, var det kravet om *nasjonal enhet* som nå stod i sentrum for SWAPO. (Det mest brukte slagordet har alltid vært: *One Namibia – One Nation!*) I forbindelse med «valget» til lokale myndigheter i Ovamboland i 1973 gikk SWAPO ut med kraftig oppfordring til valgboikott og som nevnt i kap. 10 var det bare 2-3 % som stemte. Dette bidrog utvilsomt til beslutningen i FN kort etter om å anerkjenne SWAPO som den namibiske befolkningens rettmessige representant. Fra Sør-Afrikas side førte nederlaget til at jakten på SWAPO-medlemmer og -sympatisører ble forsterket, og det var en rekke rettssaker hvor SWAPO-ledere ble dømt til lange fengselsstraffer.

På vei mot nasjonal enhet

Midt i 1970-åra var det kampen mot Turnhalle-forhandlingene og forsøket på en «intern løsning» på sør-afrikanske premisser som særlig opptok SWAPO. Det skjedde også en opptrapping av den militære kampen fra høsten 1975, i forbindelse med det sør-afrikanske angrepet mot Angola. Som nevnt i kap. 9, betydde imidlertid frigjøringen av Angola også en vesentlig forandring i SWAPO's militære styrkeposisjoner.

Den etniske oppsplitting i Turnhalle-konferansens kjølvann ble møtt med stigende misnøye også i de sentrale og sørlige delene av landet. Motstanden mot å iverksette bantustanprogrammet førte i 1976/77 til at innflytelsesrike grupper herfra sluttet seg til SWAPO. Dette falt sammen med en lærerstreik og en bølge av elev- og studentdemonstrasjoner. På samme måte som under Soweto-oppstanden i Sør-Afrika tidligere samme år ble protesten rettet både mot selve skoleverket (bl.a. bruk av *afrikaans* som undervisningsspråk) og mot apartheidsystemet i sin helhet. Ut fra et ønske om å skape nasjonal enhet mot de sør-afrikanske myndighetenes Turnhalle- og bantustanplaner, fikk SWAPO i august 1976 tilslutning fra *Rehoboth Volksparty*. I oktober fulgte de tallmessig viktigste Nama-grupperinger etter, med Hendrik Witbooi i spissen. Han er sønnesønn av den legendariske høvding – med samme navn – som kjempet mot tyskerne, og har en sentral posisjon både gjennom sin motstand mot det sør-afrikanske styret og som kirkeleder i *African Methodist Episcopal Church*.

I november 1976 sluttet også *Namibian African People's Democratic Organisation* (NAPDO) seg til SWAPO, og det samme gjorde *The Association for the Preservation of the Tjamahua/Maherero Royal House*. Mens NAPDO har oppslutning innenfor en del av Damara-befolkningen, er den siste organisasjonen en Herero-gruppering som bl.a. nektet å godta den daværende Herero-lederen Chief Clemens Kapuuo's legitimitet. Leder er pastor Bartholomeus Karuaera, som i likhet med Hendrik Witbooi nå er medlem av SWAPO's eksekutivkomité inne i landet. (Begge var forøvrig også med i SWAPO's delegasjon ved Genève-konferansen i januar 1981.) Samlet gav dette utvilsomt SWAPO karakter av å være en enda bredere nasjonal front, og svekket motstandernes hyppige karakteristikkk av SWAPO som en «stammeorganisasjon» for Ovamboland.

Viktige programerklæringer

Som et svar på de utkast til konstitusjon og politisk program som ble lagt fram under Turnhallekonferansen, utarbeidet SWAPO i 1975/76 to grunn-

leggende dokumenter for å vise at det fantes et alternativ. Det første var et diskusjonsutkast som trakk opp retningslinjene for en grunnlov i et selvstendig Namibia. Når det understrekes så sterkt at det bare er tale om et *utkast*, er det fordi det skal være opp til den namibiske befolkningen selv å avgjøre hvordan grunnloven skal se ut. Enkelte grunnleggende prinsipper blir imidlertid trukket opp, og er med på å kaste lys over SWAPO's syn på utviklingen etter selvstendigheten.

Grunnlovsutkastet har som utgangspunkt at Namibia har mange særtrekk: spredt befolkning, en ubalansert økonomi, langvarig kolonistyre, okkupasjon og et spent forhold mellom mange svarte og hvite som et resultat av dette. Det hører også hjemme i dette bildet at befolkningen i stigende grad er administrert etter etniske skillelinjer. For å motvirke dette, er det et ubrytelig hovedprinsipp at Namibia skal være en *enhetsstat*. Det betyr selvsagt ikke at alle avgjørelser skal treffes sentralt, men at de eksisterende «hjemland» på etnisk grunnlag ikke skal være lokale enheter. På samme måte har erfaringene med rasisme og undertrykking ført til at prinsippet om demokratisk styre og like rettigheter for alle – uansett rase, kjønn eller religion – føres fram med styrke. Alle som er født i landet skal ha rett til statsborgerskap, og det samme gjelder automatisk de som har bodd i landet i fem år før selvstendigheten og som søker om det. Det legges ellers opp til et styre med en president med reelt utøvende makt, etter mønster fra bl.a. Zambia og Tanzania, og med en nasjonalforsamling som velges *direkte*. Det utelukkes heller ikke at det kan opprettes et annetkammer, med representasjon fra tradisjonelle ledere. Det blir likeledes slått fast at Namibia skal være en uavhengig og alliansefri stat med medlemskap i OAU og FN. Når det understrekes at Namibia skal være alliansefritt, må dette ses som et svar på anklagene om å være et «redskap for Sovjetunionen», som ofte settes fram av SWAPO's motstandere. På samme måte som MPLA i Angola og Patriotisk Front i Zimbabwe har SWAPO fått en betydelig materiell støtte fra øst-europeiske land. Dette hindrer selvsagt ikke at SWAPO vil ha et alliansefritt Namibia etter selvstendigheten, og at det er et ønske om diplomatisk og økonomisk kontakt med alle stater som respekterer landets uavhengighet.

Det gjeldende politiske program for SWAPO ble utformet våren 1976, og deretter vedtatt på et sentralkomitémøte 28.7-1.8 i Lusaka. Også dette har som sitt utgangspunkt en kamp mot «alle tegn og tendenser til stammetenkning, regiontenkning, etnisk sjåvinisme og rasediskriminering». Det nærreste man kan komme en definisjon av hva slags *parti* SWAPO ser seg selv som, finnes også i programmets formuleringer om å gjennomføre «en virkelig og fullstendig uavhengighet for Namibia på de politiske, økonomiske, militære, sosiale og kulturelle områdene». For å oppnå dette har SWAPO besluttet «... å forene hele det namibiske folket, særlig arbeiderklassen, bøndene og

progressive intellektuelle i et avantgardeparti i stand til å vokte den nasjonale selvstendigheten og å bygge et samfunn uten klasser og utbyttere, grunnlagt på idealene og prinsippene i den vitenskapelige sosialismen».

De kortfattede programerklæringer er blitt utfylt i de siste åra, slik at det kan sies å foreligge spirene til et *økonomisk program* for et selvstendig Namibia. Med hensikt er det verken detaljert eller fastlåst, bl.a. fordi det er mye som er uvisst om hvordan overgangsperioden vil forløpe. Det er dessuten ofte understreket fra SWAPO's side at det er folket i Namibia som selv skal avgjøre den økonomiske politikk som skal føres etter selvstendigheten. Når en legger sammen programerklæringer, utredninger fra FN's Namibia-institutt i Lusaka (særlig de to studiene om *Manpower Estimates and Development Implications for Namibia* og *Toward Agrarian Reform. Policy Options for Namibia*) og forskjellige artikler fra rådgivere og økonomer som står SWAPO nær, finnes en ramme for et grunnleggende strategivalg. Et forsøk på å trekke fram noen hovedlinjer, og som følger den oppsummering som R. H. Green har lagt fram i flere sammenhenger, følger nedenfor i fire hovedpunkter.

Sosialisme og jordreformer

En sosialistisk produksjonsmåte er den sentrale målsetting, dvs. at de viktigste produksjonsmidler skal være i folkets eie, og at nasjonal planlegging og utviklingspolitikk skal bygges på sosialistiske prinsipper. Det er imidlertid klart blikk for at overgangsperioden vil innebære et mer sammensatt mønster, der både statsdrift, samarbeid («joint ventures») mellom staten og private selskaper og enkelte former for privateiendom vil ha sin plass. Et vesentlig poeng er imidlertid at et slikt variert mønster må være gjennomtenkt innenfor rammen av en nasjonal plan. Det er like klart at det på enkelte områder må bli en rask og radikal endring, f.eks. i form av statlig overtakelse av alle rettigheter til mineralfunn, fiskeressurser og jord, og at den sør-afrikanske okkupasjonsmaktens statselskaper må gi fra seg sin betydelige innflytelse over Namibias økonomi. Bildet er mer uklart når det gjelder de utenlandske gruveselskapers framtid, utover det faktum at dagens kontrakter må underkastes nye forhandlinger for å oppnå bedre vilkår.

Reformer i jordbruket er likeledes høyst påkrevd, ikke minst fordi kolonimaktens og de utenlandske settlernes okkupasjon av jord (dvs. over halvparten av arealet) har skapt så store problemer for lokalbefolkningen. Store omlegginger er også nødvendig i jordbruket for å skape en mer selvforsynt økonomi, slik at det ensidige eksportmønsteret innenfor jordbruk og fiske kan brytes. Hvordan en framtidig landbrukspolitikk så skal staves ut, er et

spørsmål som diskuteres meget åpent og intenst innenfor SWAPO. Et eksempel på det er en studie om dette tema foretatt for Namibia-instituttet, og som uten klare konklusjoner presenterer og drøfter statsfarmer, samvirke-tiltak, kollektiver og privat småproduksjon i lys av erfaringene fra land som Algerie, Botswana, Kenya og Tanzania.

Likhet og uavhengighet

Likhet og utjamning er likeledes ord som går igjen i SWAPO's forestillinger om et selvstendig Namibia, og det er ingen tvil om at SWAPO står for en utjammingspolitikk som skiller seg radikalt fra det som er hovedmønsteret i de fleste afrikanske stater i dag. Dette innbefatter også dyptgående endringer i den regionale ubalanse og de store forskjeller som i dag finnes mellom by og land. Av kortsiktige overgangstiltak som har vært drøftet, er bl.a. streng pris- og profittkontroll, samt opphevelse av systemet med kontraktarbeid, barnearbeid og spesielt nedverdiggende tjenerarbeid. Det har også vært understreket sterkt at helse- og utdanningssystemet må legges drastisk om for å sikre større rettferdighet, ettersom dette er sektorer som i dag symboliserer store ulikheter mellom befolknings- og sosiale grupper. Her finnes antydninger i praksis gjennom erfaringer fra flyktningeleire og fra halv-frigjorte områder i nord og nordøst, der forebyggende, desentralisert helsestell og funksjonell voksenundervisning er framherskende trekk. Økt *deltakelse* i avgjørelser blir også sett på som en forutsetning for å oppnå større grad av likhet gjennom den økonomiske politikken. Særlig framheves her den rolle fagforeninger kan spille, både for å ivareta arbeidernes interesser og for å treffe avgjørelser og øke produktiviteten. Likeledes blir det i mange sammenhenger pekt på at kvinnene, dvs. halvparten av befolkningen, må få en helt annen posisjon enn i dagens samfunn som er preget både av koloni- og kvinneundertrykking.

Nasjonal integrasjon og økonomisk uavhengighet er også en målsetting som et stykke på vei er gitt konkret innhold i SWAPO's dokumenter og erklæringer. Som vist i kap. 3-7, er det knapt noe land i verden som har en så splittet, ubalansert og dominert økonomi som Namibia. Selv om total selvfor-syning eller isolasjon (autarki) ikke står på programmet, vil ethvert tiltak for å skape nasjonal integrasjon og produksjon for innenlandske behov redusere utenrikshandelens andel av bruttonasjonalproduktet. Bearbeiding av landets råvarer, både for å øke eksportinntektene og skaffe varer til lokalt forbruk, er et slikt tiltak. Et minstemål er likeledes å skaffe Namibia nasjonal kontroll over valuta-, toll- og pengepolitikken. Hvordan det framtidige forhold til Sør-Afrika skal innrettes, vil være avhengig av hvordan frigjøringskampens siste faser forløper. På papiret finnes imidlertid en meget skarp formulering

om «... å avbryte alle forbindelser med det sør-afrikanske rasistregimet inntil det er et demokratisk styre bygd på prinsippet om flertallsstyre».

SWAPO's organisasjon

Hvordan er så SWAPO organisert og ledet? Formelt er det Kongressen som er det øverste organ, men pga. krigssituasjonen og de mange ledere som er i eksil, har det lenge vært umulig å tenke seg en kongress i samsvar med SWAPO's vedtekter. Det er imidlertid et bredt sammensatt sentralstyre på 45 medlemmer som så igjen velger medlemmer til en eksekutivkomité som skal sette avgjørelsene ut i livet. Organiseringen inne i landet ble opprinnelig bygd ut med lokallag, sju regionale avdelinger og et sentralt organ med en leder («National Chairperson») i spissen. Etter hvert som de fleste kjente ledere ble fengslet eller drog i eksil, skjedde det i stigende grad en organisering under jorda. Det interne hovedkvarter i Windhoek måtte stenges i 1979, etter massearrestasjoner og etter at bygningen gjentatte ganger var utsatt for sabotasje og ødeleggelse fra myndighetene og ytterliggående terrorgrupper. Fortsatt gjennomføres enkelte store friluftsmøter i SWAPO's regi, slik som i Katutura-bydelen for å feire Namibia-dagen (26. august) i 1981. Dette ble imidlertid avbrutt da politiet grep inn, og flere SWAPO-ledere ble internert. (*New African*, October, 1981.)

SWAPO's hovedkvarter i eksil er nå i Luanda, Angola, der både en rekke medlemmer med høye tillitsverv og sekretariatet har sitt tilholdssted. Den daglige ledelse innehas av personer som er ansvarlige for forskjellige saksområder, og som alle er medlemmer av SWAPO's sentralstyre. Eksempler på dette er sekretærer for utenrikspolitikk, rettsvesen, helse, utdanning, økonomisk politikk, forsvar, informasjon og transport. I varierende grad har de også bygd opp en stab, slik at det er tale om en kime til departementer. I det daglige arbeidet samordnes her SWAPO's politiske og militære retningslinjer, samtidig som det er nær kontakt med internasjonale organisasjoner som yter bistand. I de siste åra gjelder dette ikke minst arbeidet med å organisere flyktningeleirene i Angola.

SWAPO's *president* har en meget sterk stilling, og er ifølge vedtektene også øverstkommanderende for PLAN's militære råd. President siden starten i 1960 har vært Sam Nujoma. *Visepresidentens* oppgave er å være stedfortreder. Brendon Simbwaye har vært imidlertid holdt arrestert av sør-afrikanske myndigheter helt fra 1964, og i 1970-79 fungerte Mishake Muyongo som visepresident. Han ble ekskludert av SWAPO i 1980, bl.a. anklaget for å vekke til live igjen *Caprivi African National Union (CANU)* på et stamme-separatistisk grunnlag. CANU ble gjenopprettet kort etter, men dette ser

ikke ut til å ha betydd noen alvorlig rystelse i SWAPO. En vanlig vurdering er at de fleste SWAPO-medlemmer og ledere fra Caprivi er forblitt lojale, og (ANU får heller ikke lov til å operere på zambisk territorium. Ifølge et dokument som CANU la fram på Genève-konferansen i januar 1981, ser det ut til at organisasjonen arbeider for Caprivis løsrivelse som egen stat.

Ungdomsforbund og fagbevegelse.

SWAPO har også flere tilknyttete organisasjoner, slik som et kvinneforbund (*SWAPO Women's Council*) og en ungdomsbevegelse (*SWAPO Youth League*). Det finnes også et «eldreråd» (*The Elders Council*), med dette spiller en beskjeden rolle.

SWAPO har drevet aktivt fagforeningsarbeid helt siden 1960-åra, og har en fagforeningssekretær med bred erfaring fra Namibia før han ble tvunget i eksil (John Ya-Otto). Som nevnt i kap. 7 ble det i 1977 opprettet en egen organisasjon, *National Union of Namibian Workers (NUNW)*. Den samarbeider i eksil med andre fagbevegelser på det internasjonale plan, og driver kurs- og opplæringsvirksomhet i leirene i Angola. Inne i Namibia er det et mer uformelt nettverk, og det skjer en viss form for organisert arbeid ved enkelte større bedrifter, slik som Consolidated Diamond Mines og Rössing Uranium Ltd. I 1981 uttalte en av direktørene ved CDM at han antok at 90% av arbeiderne var SWAPO-tilhengere og en journalist fra telegrambyrået Reuter har gitt en liknende stemningsrapport fra Rössing (se bl.a. *Namibia in the 1980s*).

Kvinner i frigjøringskampen.

SWAPO's kvinneforbund ble opprettet i 1969 og omorganisert under navnet *SWAPO Women's Council* i 1976. Organisasjonen bygger videre på kvinnes tradisjoner i motstandskampen, bl.a. fra aksjonene mot flytting til Katutura i 1959 (da flere kvinner ble drept av politiet) og fra opprøret i Ovambo-land i 1972/73. I det siste tilfellet var det mange kvinner blant dem som ble utsatt for offentlig pisking (*South Africa Survey of Race Relations, 1974*), og det er likeledes mange kvinner nordfra som har flyktet til nabolanda og sluttet seg til SWAPO's politiske og militære virksomhet. Det er også enkelte kvinner blant dem som er dømt til lange fengselsopphold eller som sitter internert. Kvinneforbundets nestleder, Gertude Kandanga, ble holdt i enecelle i Windhoek gjennom mesteparten av 1980. Et annet eksempel på dette er Ida Jimmy som ble dømt til sju års fengsel i 1980. (Se kap. 9).

Kvinneforbundet hadde sin første regulære kongress i Kwanza-Sul-provin-

sen i Angola i januar 1980. Her ble det lagt fram en rekke dokumenter og erklæringer som tok for seg kvinnes situasjon i Namibia, deres plass i frigjøringskampen og kvinneforbundets oppgaver. Det var forut for kongressen gjennomført flere feltundersøkelser for å få fram opplysninger om kvinners situasjon i Namibia og i flyktningeleirene. Det var også gjennomført studieturer til andre afrikanske land, bl.a. Mosambik og Congo-Brazzaville. Det ble både i dokumenter og i slutterklæringer understreket at kvinnene i Namibia er utsatt for en undertrykking både som svarte og som kvinner, og at det er nødvendig *også etter selvstendigheten* å fortsette kampen for sosial frigjøring. På konferansen ble det også slått fast at kvinneforbundet må arbeide for å bedre kvinnes rettferdige plass innenfor SWAPO's utdannings-system, noe som også gjelder tildelingen av stipender til studier i utlandet. Det ble også oppfordret til økt virksomhet på felter hvor Kvinneforbundet allerede i dag har engasjert seg sterkt. I flyktningeleirene i Angola og Zambia er det særlig innenfor helsestell, skolevesen og politisk bevisstgjøring at Kvinneforbundets medlemmer deltar aktivt. Sentralt i SWAPO's helsearbeid og planlegging av sosialsektoren i et selvstendig Namibia står dr. Libertine Amathila, som var kvinneforbundets første leder, og nå er medlem av SWAPO's sentralstyre og assisterende sekretær for helsespørsmål.

Det er forholdsvis få kvinner i SWAPO's ledende organer, men det har vært en økning gjennom 1970-åra. I tillegg til i sentralstyret og dets arbeidsutvalg, er det også noen få kvinner blant SWAPO's representanter i andre land. Det er også et økende antall kvinner som deltar i den væpnete kampen innenfor PLAN, hvor det også er enkelte kvinnelige offiserer.

Konflikter og motsetninger?

Det er selvsagt ikke til å unngå at det finnes kilder til motsetninger og konflikter i en bevegelse av SWAPO's karakter, som må arbeide under meget vanskelige forhold, under et sterkt militært press og med mange ledere som er fengslet eller drept. Det har f.eks. fra enkelte hold vært pekt på en mulig motsetning mellom SWAPO's ledelse inne i landet og i eksil. Det er imidlertid ingen tvil om at flyttingen av hovedkvarteret etter Angolas frigjøring har økt mulighetene for kommunikasjon og sveiset bevegelsen sammen. Også ledere inne fra Namibia har vært til stede når viktige beslutninger har vært truffet i de siste åra, også som medlemmer av delegasjoner på internasjonale konferanser. Både før og under New York-forhandlingene i 1979 og Genève-forhandlingene i 1981 var det således en grundig gjennomgang av sentrale spørsmål.

Et annen mulig konfliktområde, som ikke er ukjent fra andre frigjørings-

bevegelser (f.eks. Zimbabwe), er spenninger mellom den militære og politiske ledelse. Fra tid til annen har det også i massemedier vært spekulasjoner om dette innenfor SWAPO. For en som betrakter dette utenfra, er det vanskelig å ha noen godt begrunnet oppfatning. Gjennom det siste tiåret ser det imidlertid ut til at den politiske og militære siden av SWAPO's virksomhet har vært nøye samordnet, og SWAPO's president er som nevnt øverstkommanderende for de militære styrker. *People's Liberation Army of Namibia (PLAN)* er ikke noen selvstendig organisasjon, men en militær avdeling («wing») innenfor SWAPO. Det er alltid PLAN-medlemmer med i SWAPO's øverste ledelse, og det er meget nære forbindelseslinjer mellom PLAN's utøvende ledelse på den ene sida og SWAPO's president og SWAPO's «forsvarsminister» på den andre sida.

Sammenliknet med mange andre frigjøringsbevegelser, som til dels er tvunget til å oppholde seg i eksil, har SWAPO også hatt relativt få utskiftninger i ledelsen. Programmet er også utformet slik at det kan tåle en viss grad av meningsforskjeller. Den alvorligste strid innenfor organisasjonen fant utvilsomt sted i 1975/76, da en rekke yngre medlemmer i SWAPO-leirene i Zambia tydelig gav uttrykk for misnøye. Det ble bl.a. krevd at det skulle avholdes en nasjonal kongress. Det oppstod for en tid en allianse mellom disse grupper – med en del krav som kan synes rimelige – og Andreas Shipanga. Den sistnevnte var på dette tidspunkt SWAPO's informasjonssekretær og bosatt i Lusaka. Både Andreas Shipanga, flere av hans medarbeidere og mange yngre SWAPO-medlemmer ble arrestert og fengslet i Zambia i 1975, og ble deretter holdt i forvaring i Tanzania. I 1976 ble Shipanga ekskludert fra SWAPO etter at en undersøkelseskommisjon mente at det forelå en maktkamp og en virksomhet i strid med SWAPO's politikk, bl.a. når det gjaldt samarbeid med Vest-Tyskland og Sør-Afrika. Som nevnt i kap. 10, har Shipanga fra 1978 oppholdt seg i Namibia, uten å ha klart å gi sitt nye parti noe solid feste.

Organisatorisk og militær styrke

Det er selvsagt vanskelig å slå fast nøyaktig hvor sterkt SWAPO står i Namibia, like lite som det skriftlige materialet fra organisasjonen selv kan gi noe fullgodt grunnlag for en inngående analyse av bevegelsens ideologi og sosiale grunnlag. Det er imidlertid mange holdepunkter for en sammenfattende vurdering.

For det *første*: SWAPO har gjennom tjue år klart å overleve en rekke utfordringer og angrep. Det har i tillegg til den «vanlige» undertrykking fra okkupasjonsmakten vært mange perioder med særlig intense forsøk på å

knekke bevegelsen og arrestere de nasjonale lederne. Eksempler på dette har vært periodene 1966-67 (etter starten på den væpnete frigjøringskampen), 1972-73 (etter generalstreiken og boikott av Ovamboland-«valget») og 1976-79 (under Turnhalle-forhandlingene, etter det sør-afrikanske nederlaget i Angola og foran «valget» i 1978). Med en total militarisering og utvidelse av krigs- og unntakstilstand til områder hvor ca. 80 % av innbyggerne bor, har myndighetenes kamp mot SWAPO blitt ytterligere skjerpet i de siste åra. Til tross for dette har SWAPO åpenbart klart å beholde et undergrunnsnett.

Militært har SWAPO vært i stand til å hindre en moderne sør-afrikansk krigsmaskin – med opptil 100 000 tropper – å sikre seg initiativet, selv om bevegelsen utvilsomt er rammet av de mange ødeleggende bombeangrep i nord og i Angola. Tallet på SWAPO-medlemmer som gjennomgår militær opplæring har stadig økt. Det har tydelig vært en omfattende rekruttering i 1980/81, ikke minst som et resultat av de nye bestemmelsene om verneplikt i Namibia. Flere angrep er rettet mot sør-afrikanske baser siden 1977 (bl.a. Katima Mulilo, Elundu, Ondangua og Oshakati), det utføres omfattende sabotasjehandlinger (Ruacana) og det har fra slutten av 1970-åra vært enkelte spredte gerilja-aksjoner helt sør mot Windhoek. Det er store områder i nord hvor sør-afrikanerne ikke kan bevege seg uten støtte fra luftstyrker, og hvor biler bare kan kjøre i konvoier. Det er også innenfor den sør-afrikanske militærledelsen økende innsikt i at krigen ikke kan «vinnes», selv om det er like vanskelig å tenke seg noen rask SWAPO-seier med geriljakamp i sentrale og sørlige deler av landet. Den sør-afrikanske sjef for de militære operasjonene i Namibia, generalmajor Charles Lloyd, uttalte i 1981 til en journalist at «... denne krigen kan verken vinnes av oss eller dem. Problemet i Namibia er 20 % militært og 80 % politisk.» (*The Guardian Weekly*, 23.8.1981).

Oppslutning i alle deler av landet

For det *andre*: SWAPO har utvilsomt oppslutning fra alle deler av Namibia, selv om den ikke er like sterk over alt. At et stort innslag i medlemsmasse og ledelse er Ovambo-talende, må ses på bakgrunn av at dette er folkegrupper som utgjør nær halvparten av befolkningen. Det er også herfra at de fleste kontraktarbeidere er rekruttert. Det er videre i nord at den sør-afrikanske okkupasjonen og krigføringen har rammet hardest, og dermed gjort det nødvendig for mange å flykte eller – i alle fall – å ta et klart standpunkt. Men også de som bor i sentrale og sørlige deler av Namibia er godt representert både blant medlemmer og i organisasjonens ledelse på alle plan. Særlig i sør er

oppslutningen blitt åpenbart større gjennom 1970-åra. Det er nok størst usikkerhet når det gjelder Herero-befolkningen, der det er en oppsplitting mellom flere politiske grupperinger. Det er også uklart hvordan situasjonen vil utvikle seg innenfor Damara-befolkningen, noe som til dels er avhengig av den politiske kurs *Damara Council* kommer til å følge under Justus Garoeb's ledelse. Et synspunkt som ofte kommer til uttrykk fra SWAPO-hold, er at frigjøringsbevegelsen vil styrke sin stilling etter hvert som det går tydelig fram at bantustanmyndighetene og de nye «representative organer» ikke kan oppfylle de løfter som gis. (At SWAPO ikke er aleine om et slik vurdering, er vist i kap. 10.) I så tilfelle vil dette følge mønsteret fra Zimbabwe etter den «interne løsning» i 1977/78, da biskop Muzorewa's støtte sank raskt i takt med at løfter om arbeid, jord og fredsslutning ikke ble oppfylt.

Småbønder og arbeidere

For det tredje: SWAPO har helt fra starten hatt stor oppslutning blant industri- og gruvearbeidere, med særlig godt feste i brakkebyene i Windhoek, Walvis Bay og gravedistriktene. I SWAPO's egne uttalelser blir arbeiderklassen ofte tillagt rollen som den *ledende kraft* i frigjøringskampen. Dette bygger bl.a. på en analyse av småbøndene som en befolkningsgruppe som langt på vei har fått sitt materielle livsgrunnlag ødelagt gjennom bantustansystemet, økologisk forverring og ensidig satsing på det europeiske eksportjordbruket. Det er imidlertid ikke så lett å trekke noe klart skille mellom arbeidere og bønder, ettersom så mange i den første kategorien har arbeidsforhold som gjør at de opprettholder nære forbindelser til jordbruk og familie i reservatene. Rekrutteringen til SWAPO's geriljastyrker har også i stigende grad skjedd fra landsbygdbefolkning som flykter. Kolonisystemet og myndighetenes landbrukspolitikk har dessuten svekket mulighetene for framveksten av en mer velstående gruppe av kapitalistiske bønder, som i en tenkt situasjon kunne stå mot ønsket om en nasjonal og radikal frigjøring. Det er bare i de aller siste år at det fra sør-afrikansk hold vært satset bevisst på å bygge opp småborgerlige sjikt blant afrikanerne, og gi økonomiske muligheter for utvalgte enkeltindivider innenfor administrasjon, forretningsliv osv. I enkelte «hvitsnipp-yrker», slik som lærere, prester, sjukepleiere, er det imidlertid stor sympati for SWAPO. Disse grupper er da også godt representert i de ledende organer.

SWAPO er således en bred, *nasjonal* bevegelse og ikke noe fasttømret eliteparti. Det er som nevnt oppslutning fra mange lag av befolkningen, og det foregår en åpen diskusjon om mange politiske og økonomiske spørsmål. Som bevegelse er SWAPO likevel forskjellige fra de tradisjonelle nasjona-

listpartier som vokste fram i andre deler av Afrika i 1950-åra. SWAPO bygger på de helt spesielle omstendigheter som den direkte sør-afrikanske dominans og undertrykking har skapt, sammen med erfaringer fra en væpnet kamp gjennom mer enn femten år. Med sine røtter i arbeiderklassen og blant småbønder i en truet livssituasjon i reservatene, er det skapt et ønske om å føre kampen videre enn til formelt selvstyre. Dette må forstås som årsaken til at SWAPO i sitt program fra 1976 har ført opp sosialisme og et klasseløst samfunn som det langsiktige mål.

Forberedelser til selvstendighet

For det fjerde: SWAPO har en enestående internasjonal status. Som nevnt i innledningen til kapitlet, har SWAPO et utstrakt samarbeid med en rekke stater og internasjonale organisasjoner. Etersom Namibia formelt er under FN's administrasjon, er det naturlig at FN-systemet – med sine mange særorganisasjoner – står i nær kontakt med SWAPO. Det har også vært lagt merke til internasjonalt at SWAPO alltid har strukket seg langt for å få til en forhandlingsløsning innenfor rammen av FN-planen. Det kom særlig klart fram under Genève-forhandlingene i januar 1981, og dette har økt forståelsen for at SWAPO også må føre en væpnet kamp mot okkupasjonsmakten. På det militære området har det vært utviklet flest forbindelseslinjer til øst-europeiske land og de afrikanske frontlinjestatene. Når det gjelder politisk og diplomatisk samarbeid, sammen med bistandsvirksomhet, er det et langt bredere spektrum av stater som SWAPO står på god fot med. Her kommer også de nordiske land sterkt inn i bildet. Finland har historiske forbindelser gjennom misjonsvirksomhet, og det er neppe tilfeldig at det var en finsk diplomat – Martti Ahtisaari – som etterfulgte Sean Mac Bride som FN's Namibia-kommissær i 1977. Det er likeledes få land som yter så mye bistand til flyktninge- og opplæringsprogrammer som Sverige, og den norske bistanden gjennom SWAPO har steget meget raskt i de siste åra. En oversikt over nordisk bistand til SWAPO og andre Namibia-aktiviteter er gitt i tab. 13.

I arbeidet med å forberede et selvstendig Namibia har SWAPO kunnet dra fordel både av FN's *Nationhood Programme* og av den opplæring og utredningsvirksomhet som foregår ved FN's *Namibia-institutt* i Lusaka. Selv om det selvsagt er mye som står tilbake, har det vært utført utredninger og analyser som kan komme godt med i en overgangsperiode. SWAPO har også en kjerne av fagfolk som er under utdanning, eller som arbeider innenfor SWAPO's sekretariat og i flyktningeleirene. Den store tilstrømningen av flyktninger, som samlet ble anslått til ca. 75 000 ved inngangen til 1982, har

ført til at SWAPO organiserer produksjon, utdanning og helsestell under meget vanskelige forhold. Dette gjør at SWAPO, i samarbeid med solidaritets- og bistandsorganisasjoner, ikke står helt uten praktiske erfaringer når et nytt samfunn skal bygges opp.

Kirker i kamp mot kolonistyre

Når Namibias nyere historie skal skrives, og når landets politiske og kulturelle framtid skal vurderes, er det nødvendig å tillegge kirkene stor betydning. Knapt noe annet sted i Afrika er en så stor del av befolkningen – ca. 2/3 – medlemmer av ulike kristne kirkesamfunn. I få andre land har kirkene inntatt en så sentral plass i den politiske bevisstgjøringen. Selv om det så visst ikke alltid har vært slik, er kirkene i dag en viktig drivkraft i kampen mot apartheidssystemet og den sør-afrikanske okkupasjonen. Gjennom det namibiske Kirkerådet opptre de fleste kirkene dessuten samlet og har nære forbindelser til Kirkenes Verdensråd og andre internasjonale organisasjoner. Mange SWAPO-ledere er også aktive innenfor forskjellige kirkesamfunn.

Forskjellige kirkesamfunn

De to største kirkesamfunn i Namibia har sine røtter tilbake til finsk og tysk misjonsvirksomhet i forrige århundre. Mens den finske virksomheten i nord alltid har hatt en viss avstand til kolonisystemet, var det tyske misjonsselskapet nært knyttet til myndighetene og gav folkemordet i 1904-07 sin velsignelse. Etter Den andre verdenskrigen ble afrikanske presters og lekfolks innflytelse større, og misjonskirkene ble utsatt for et press i retning av en «afrikanisering».

Både *Den evangelisk-lutherske Ovambo-Kavango kirken (ELOK)* og *Den evangelisk-lutherske kirke (ELK)* ble i siste halvdel av 1950-åra mer uavhengige av henholdsvis de finske og vest-tyske misjonsforbundene. ELOK fikk sin første afrikanske leder ved biskop Leonard Aulala i 1960, mens Lukas de Vries ble «preses» for ELK i 1972. Seinere har Kleopas Dumeni og Hendrik Frederick overtatt disse posisjoner. De to kirkene har henholdsvis ca. 300 000 og ca. 150 000 medlemmer, og gikk i 1972 sammen i et forbund: *United Evangelical Lutheran Churches*. Til dette sluttet seg seinere den (hvite) tyske evangelisk-lutherske kirke (*DELK*).

Den *anglikanske* kirke går tilbake til britisk misjonsvirksomhet fra begynnelsen av 1920-åra, og har fra 1960-åra stått i spissen for de namibiske kirkenes kamp mot rasisme og undertrykking. De nære forbindelser til den anglikanske kirke i Sør-Afrika, som står i en tilsvarende konflikt med apartheidregimet der, har bidratt til dette. En rekke av den anglikanske kirkens ledere og medarbeidere er blitt deportert fra Namibia, slik som biskop Colin Winter som var denne kirkens øverste leder fra eksil fra 1972 til biskop James Kauluma overtok i 1981. Den anglikanske kirke har sitt hovedsete i Windhoek, med ca. 60 000 medlemmer. Det er også en *katolsk* kirke fra begynnelsen av århundret, med en oppslutning på ca. 120 000.

På grunn av de nære forbindelser som fantes mellom kirke og kolonialisme, har flere grupper gjennom tidene brutt ut og dannet uavhengige afrikanske kirker. Det mest kjente eksempel på dette er *The African Methodist Episcopal Church*, som gikk ut fra ELK allerede i 1940-åra. Den viktigste oppslutningen kommer her fra sentrale og sørlige deler av landet, som en videreføring av de anti-kolonialistiske kamptradisjoner. Som nevnt er det to framstående ledere innenfor denne kirken som er medlemmer av SWAPO's sentralstyre, Hendrik Witbooi og B. G. Karuaera. Videre finnes *Oruвано* (Enhet), som er en afrikansk kirke opprettet i 1955 med røtter blant Herero-befolkningen.

I en klasse for seg står *Den hollandsk-reformerte kirke*, som er organisk knyttet til den tilsvarende kirken i Sør-Afrika. Denne bygger helt åpent på atskillelse mellom de forskjellige folkegrupper, apartheidideologi og den bestående samfunnsorden. Da formell rasediskriminering på offentlige steder ble opphevd i 1979, sendte kirken et protestbrev til den sør-afrikanske statsminister. Følgelig har den heller ikke noen oppslutning utenom den sør-afrikanske befolkningen.

Med den stadige skarpere apartheidpolitikken etter 1948, og med dannelsen av en aktiv motstandsbevegelse fra slutten av 1950-åra, ble det stadig vanskeligere for kirkene å heve seg over de dype samfunnsmessige konflikter. Innenfor de store lutherske kirker uttrykte den afrikanske medlemsmassen misnøye med de hvite maktposisjoner innenfor kirken selv, bl.a. symbolisert ved at den lutherske forgrunnsfigur – Dr. Heinrich Vedder – lot seg oppnevne som medlem av det sør-afrikanske Senatet. Presset nedenfra, sammen med frykt for flere utbrudd til uavhengige afrikanske kirker, førte til de ovennevnte organisatoriske endringene i 1950-åra. Dette styrket igjen den afrikanske geistlighetens posisjon, særlig representert med unge og mer radikale prester. Den allmenne bevisstgjøring og politiske mobilisering i 1960-åra slo også inn i kirkene for fullt. Et tidlig eksempel på dette var en fellesuttalelse med brodd mot Odendaal-planen, bantustanpolitikk, tortur og tvangsflyttinger, som de to store lutherske kirkesamfunn utarbeidet i 1967.

Motstand mot det sør-afrikanske styret

Året 1971 regnes ofte som et vendepunkt i kirkenes forhold til kolonimyndighetene og apartheidpolitikken. Etter avgjørelsen i Den internasjonale domstolen gjorde den sør-afrikanske regjering et forsøk på å hente støtte fra kirkehold. Resultatet ble det stikk motsatte av hva som var ønsket. De to lutherske kirkene sendte i juni 1971 et åpent brev til statsminister J. B. Vorster, der det ble regnet opp en rekke eksempler på dyp urett i samfunnet. Konklusjonen var at nasjonal selvstendighet var nødvendig. Samtidig ble det lest opp et hyrdebrev i alle kirkene, der apartheidpolitikken ble gjort ansvarlig for den ufred, frykt og lidelse som preget Namibia. Denne erklæringen fikk også full støtte fra den anglikanske og katolske kirken. Under kontraktarbeiderstreiken i 1971/72 spilte mange kirkesamfunn også en viktig rolle, både ved å gjøre forholdene kjent utenfor Namibia og ved å gi økonomisk støtte til de som ble stilt for retten. Kirkene engasjerte seg også aktivt i kampanjen mot de offentlige piskestraffer som bantustanmyndighetene i Ovamboland utsatte SWAPO-sympatisører for.

Utover i 1970-åra ble de nye tendenser bekreftet og forsterket. Dette har ikke minst sammenheng med at myndighetene valgte en kollisjonskurs, hvor det ble lagt mange hindringer i veien for kirkenes virksomhet. Særlig er den anglikanske kirke blitt hardt rammet, bl.a. ved at tre av deres biskoper er blitt utvist. Biskop Colin Winter har i boka *Namibia. The Story of a Bishop in Exile* levert en skarp og levende beretning om undertrykking i Namibia og om kirkesamfunnenes kamp for endring. Colin Winter var fram til sin død i 1981 leder for *Namibia Peace Center* i London, som bl.a. arbeider for namibiske studenters og flykningers utdanningsmuligheter. Utvisning har også rammet Justin Ellis, som var knyttet til det økumeniske *Christian Centre* i Windhoek. Han er særlig kjent for sin inngående beskrivelse av uregelmessighetene ved «valget» i 1978.

Hindringer for kirkenes virksomhet

Kirkene har i en rekke år også drevet en omfattende kampanje mot myndighetenes systematiske bruk av tortur, og i 1977 kom en fellesuttalelse både fra Christian Centre, ELOK, ELK, den romersk-katolske og den anglikanske kirke. Et hyrdebrev ble i samme år bannlyst av de sør-afrikanske myndighetene. Den katolske pater Heinz Hunke ble utvist etter å ha vært medforfatter av et veldokumentert skrift om tortur (se kap. 9). I de siste åra er også mange med tilknytning til det finske misjonselskapet blitt utvist eller fått beskjed om at oppholdstillatelsen ikke forlenges.

Også mer direkte aksjoner har vært satt i verk for å ramme kirkene, bl.a. er ELOK både i 1973 og 1980 blitt utsatt for omfattende sabotasje og sprengning av trykkeribedriften i Oniipa. Her foregår produksjon av den innflytelsesrike avisa *Omukwetu*, skolebøker og bibler, og de materielle skadene var store ved begge anledninger. I 1980 måtte redaktør Ambrosius W. Amutenje flykte fra landet, etter at *Omukwetu* hadde brakt meldinger om en «døds-skvadron» som planla drap på en rekke motstandere av det sør-afrikanske okkupasjonsstyret. Det ble offentliggjort en liste på femti personer som stod på dødslista, og to av dem var allerede drept (David Sheehama og Matheus Elago). Redaktøren for kirkeavisa kom seg ut av landet ved hjelp av SWAPO's undergrunnsnettverk i nord. Også den anglikanske kirke har vært utsatt for sabotasjeaksjoner, bl.a. ble deres skole- og helsesenter ved St. Mary's Mission i Odipo ødelagt av bomber og ildspåsettelse i juni 1981. Her ledes kirkens hjelpevirksomhet av erkediakon K. Shilonjo, som ved flere anledninger har vært internert.

De sør-afrikanske myndighetene har forøvrig hatt som målsetting å forsøke å finne fram til afrikanske samarbeidsmenn, i håp om å danne en motvekt til de radikalisererte kirkesamfunn. Et eksempel på dette er en gruppe med navnet *Ovamboland Independence Church*, som opprinnelig hadde sin plass innenfor den anglikanske kirke. Under ledelse av Peter Kalangula har OIC fått sterk støtte fra regimet der de andre har møtt hindringer, og er bl.a. brukt til å drive påvirkning av kirker i USA og Vest-Tyskland. Kalangula har hatt flere viktige posisjoner innenfor bantustanadministrasjonen i Ovamboland, bl.a. som «undervisningsminister», og ble i 1980 president for DTA etter pastor Cornelius Ndjoba.

Et samlende og aktivt kirkeråd

Det namibiske *Kirkerådet* (*Namibian Council of Churches*) ble opprettet i 1978, og samler praktisk talt alle store kirkesamfunn. Herfra er det kommet en rekke uttalelser om de siste års politiske utvikling i Namibia. Ved siden av SWAPO's politiske erklæringer kan disse betraktes som de mest representative uttrykk for det afrikanske flertallets holdninger. Det er innenfor kirkene en utbredt forståelse for nødvendigheten av kamp for uavhengighet og flertallsstyre, men det er meget ulike syn på hvilke midler som er tjenlige og rettmessige. Her rommer kirkene både SWAPO-medlemmer og enkeltpersoner som står for en samarbeids- og kompromisslinje. Representative uttalelser levner imidlertid ingen tvil om at forsøkene på «intern løsning», Turnhalle-konferansen, «valget» i 1978 og oppsplitting i bantustans er blitt kraftig avvist av kirkene. I 1976 ble det gitt en uttalelse til USA's daværende uten-

riksminister, Henry Kissinger, der det ble understreket at Turnhalle-konferansen ikke hadde noen tillit i befolkningen, at de afrikanske deltakerne ikke hadde noe mandat, og at det var hvite embetsmenn og politikere som dominerte under en fasade av løfter om forandring.

Ved inngangen til 1980-åra ble tonen i uttalelsene fra det namibiske Kirkerådet skjerpert ytterligere. Det ble – forgive meg – gjort store anstrengelser for å hindre innføringen av tvungen verneplikt, bl.a. fordi dette ble sett på som oppfordring til «krig mellom brødre». Det er også ved en rekke anledninger slått fast at FN-planen straks må settes ut i livet, og at (den sør-afrikanske) frykt for valgresultatet ikke må føre til at en nasjon fratras retten til sin egen framtid. På tiårsdagen for brevet til statsminister J. B. Vorster kom det i 1981 en ny uttalelse fra de to største lutherske kirkene. Her het det at situasjonen i løpet av de ti åra hadde forverret seg ytterligere, og at de store militære innslag i nord betydde en alvorlig trussel både mot sivilbefolkningen og mot kirkenes virksomhet. Det ble også gitt mange eksempler på hvordan apartheidssystemet fortsatt bestod i landet. Da en delegasjon fra USA besøkte Namibia i juni 1981, ble det lagt fram en uttalelse fra Kirkerådet som advarte mot en ytterligere utsettelse og svekkelse av FN-planen. Det ble likeledes beklaget at det for enkelte vestlige land så ut til å være viktigere å sikre et mindretalls rettigheter (privilegier) enn det var å sikre flertallets rett til å bestemme over sitt eget lands framtid.

Det namibiske Kirkerådet har også lagt større vekt på å gjøre sitt syn kjent i utlandet, bl.a. ved å sende representanter til de forskjellige forhandlingsmøter og konferanser om Namibia. I januar 1982 var overhodet for den anglikanske kirken, biskop James Kauluma, på rundreise i Vest-Europa. Formålet var både å spre opplysninger om forholdene i Namibia og å oppfordre politiske og kirkelige instanser til å gi økonomisk støtte til det hjelpearbeid som blir drevet. Biskop Kauluma uttalte at kirken som samfunnsinstitusjon ikke kan bruke vold, men at det heller ikke kan være mulig å se bort fra at mange kristne deltar i den væpnete kampen for Namibias selvstendighet. Han la også vekt på den vold som lå i det samfunnsystem som Sør-Afrika hadde bygd opp, og som bl.a. fratok over 90 % av befolkningen retten til å stemme (*Aftenposten*, 14.1.1982).

SWAPO og kirkene

Etter hvert som Namibias selvstendighet har trukket i langdrag, og etter hvert som krigføringen er blitt mer omfattende, har kirkesamfunnene stått fram som en kanal hvor ønsket om fred og uavhengighet føres fram med styrke. Under unntakstilstanden er det også slik at kirker ofte byr på de

eneste muligheter for afrikanere til å samles i et større antall. Det har dessuten vært en tendens til enhet og felles opptreden gjennom Kirkerådet, som representerer over 75 % av de kristne i Namibia, og som ledes av generalsekretær Albertus Maasdrop. Fortsatt er det riktignok slik at den tysk-reformerte kirken (DELK) reserverer seg mot enkelte uttalelser herfra, men den romersk-katolske kirken er blitt fullt medlem i Kirkerådet etter lenge å ha nøydt seg med observatørstatus.

De fleste namibiske kirkesamfunn står i nær kontakt med internasjonale organisasjoner, slik som Kirkenes Verdensråd og Det lutherske verdensforbundet. Herfra er det ved flere anledninger gitt økonomisk støtte til forsvaret i rettsaker, flyktningearbeid og mer direkte til SWAPO's administrasjon og hjelpearbeid. I 1981 var SWAPO den frigjøringsbevegelsen som fikk mest gjennom Kirkenes Verdensråd, og fra 1970 er det samlet kommet nær en million dollar herfra.

Det er også nære forbindelser mellom mange SWAPO-ledere og de forskjellige kirker i Namibia. Dette er merkbart forskjellig fra Angola og Mosambik, der den dominerende katolske kirken var langt tettere knyttet til den portugisiske kolonimakten. Blant de som har høye stillinger i Kirkerådet og *Christian Centre*, er personer med høye tillitsverv i SWAPO. Blant de mest kjente eksempler på dette er Daniel Tjongarero og Emmanuel Ngatjizeko. I tillegg er B. G. Karuaera medlem både av SWAPO's sentralstyre og av hovedstyret i Kirkerådet. Et annet medlem av SWAPO's sentralstyre er pastor Kephania Kameeta, som tidligere var rektor for det lutherske presteseminaret i Otjimbingwe. Det er dessuten kirkelig nærvær i SWAPO's flyktningeleire. Med et slikt utgangspunkt er det utelukket at Sør-Afrika og landets samarbeidspartnere inne i Namibia kan bruke kristendommen og de kirkelige organisasjoner i sin kamp mot SWAPO. Av samme grunn er det mange grupper innenfor kirkene som vil komme til å spille en viktig rolle i oppbyggingen av det selvstendige Namibia.

Hva slags selvstendighet?

Ved inngangen til 1982 var det fortsatt langt fram til Namibias selvstendighet, til tross for at det innenfor FN-systemet har vært avholdt ett tusen møter og vedtatt ett hundre resolusjoner om Namibia-spørsmålet. Det er også mer enn femten år siden FN fratok Sør-Afrika retten til å administrere landet, og det er like lenge siden frigjøringsbevegelsen SWAPO innledet sin væpnete frigjøringskamp.

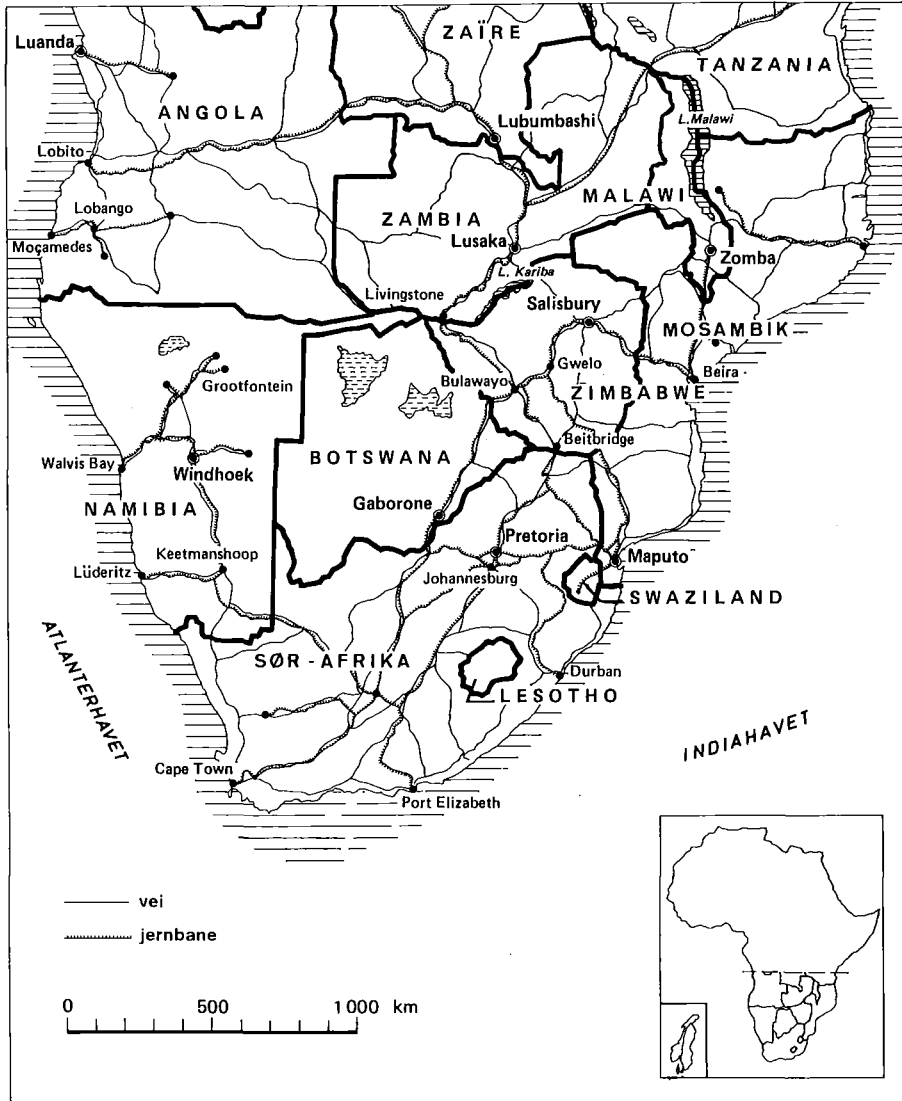
Mot en slik bakgrunn er det nødvendigvis mange usikre faktorer når de økonomiske utviklingsmuligheter for et selvstendig Namibia skal vurderes. Det er heller ikke mulig å se på Namibia som en isolert økonomisk enhet. Namibia er en viktig del av *det sørlige Afrika*, der det foregår en dramatisk kamp mellom apartheidregimet og de selvstendige statene. For alvor er spørsmålet om frigjøring eller fortsatt dominans fra Sør-Afrika blitt stilt på dagsordenen, og utviklingen i Namibia kan her få stor betydning.

I dette – og i det neste kapitlet – vil blikket bli rettet framover. Det skal gjøres et forsøk på å samle noen tråder, selv om de mange uavklarte forhold gjør det vanskelig å veve dem sammen til et tydelig og enhetlig mønster. Det vil dessuten bli trukket fram noen av de mest akutte problemer som et selvstendig Namibia vil stå overfor.

Økonomiske og politiske forutsetninger

Som vist under gjennomgangen av hovedtrekk i Namibias økonomiske system (se kap. 3-7), er det mange områder hvor det er for lite – eller upålitelig – informasjon. Viktigere er det at det ikke kan trekkes opp utviklingslinjer uten å ha i tankene *når* og *hvordan* en selvstendighet blir oppnådd. Det betyr igjen at internasjonale, militære og maktpolitiske forhold må trekkes inn i en samlet vurdering. En forhandlings- og kompromissløsning etter FN-modellen, slik som mange observatører hadde forhåpninger om i slutten av 1970-

Kart 5. Det sørlige Afrika

Kilde: SIDA.

åra, har vist seg umulig å gjennomføre etter planen. I den tida som er gått, har krigen påført Namibia store materielle ødeleggelser. Sammen med Sør-Afrikas forsøk på å styrke en egen «namibisk» administrasjon og innsette sine samarbeidspartnere i DTA, har dette ført til at det er et enda mer herjet og splittet land som må bygges opp. Det kan heller ikke utelukkes at uavhengigheten oppnås under omstendigheter som minner om Zimbabwe. Det vil si at det gamle systemet kan bli befestet for lang tid gjennom konstitusjonelle garantier for et mindretalls privilegier, hindringer for en rettferdig jordfordeling, avhengighet av utenlandske storselskaper og de gamle kolonitjenestemenn i administrasjons- og rettsapparatet.

Krise uten Walvis Bay

Selv med oppfyllelse av FN-planen fra 1976/78 vil det være mange vesentlige spørsmål som ikke er avklart. Et av de aller viktigste er Walvis Bays framtid. Det står ikke noe i Sikkerhetsrådets resolusjon 435/78 om Walvis Bay, og i planene om en FN-styrke i overgangsperioden er det heller ikke nevnt spesielt at Sør-Afrika skal trekke seg ut av – eller overvåkes i – denne sentrale fly- og marinebasen. Sør-Afrika fastholder både sin okkupasjon av Walvis Bay og av en gruppe på tolv mindre øyer (Penguin Islands) rett utenfor Lüderitz. Også i det siste tilfelle vises det til britisk annektering (1874), og at dette ble akseptert av Tyskland ved oppdelingen av det sørlige Afrika. Der som Walvis Bays framtid skal være et forhandlingsspørsmål mellom Sør-Afrika og en selvstendig namibisk regjering, vil utfallet av disse forhandlingene bli svært avgjørende for Namibias økonomiske valgmuligheter på kort sikt. Walvis Bay er i dag landets eneste havn av betydning, og vil bli enda viktigere ved et brudd i jernbaneforbindelsen med Sør-Afrika. Selv om uran og diamanter kan fraktes ut med fly, er det vanskeligere å tenke seg eksport av kopper eller import av kull på denne måten. Walvis Bay er også endepunkt for de to jernbanene, og er sentrum for det som er igjen av kystfisket i Namibia. Videre utbygging av havneanlegget er også en forutsetning for utvidet samarbeid med Botswana, Zambia og Zimbabwe etter selvstendigheten.

På kort sikt finnes det ikke noe annet havnealternativ. Det vil ta tid å bygge ut gode landforbindelser til Mocamedes i Angola, og Lüderitz i sør har liten kapasitet og har dårlige forbindelser til de økonomiske sentra. På lengre sikt kan dette imidlertid være alternativer, selv om det vil bli kostbart. Det samme gjelder utbygging av nye havneanlegg i Namibia eller Porto Alexandre i Angola.

Sør-Afrika vil få liten økonomisk glede av Walvis Bay uten noe innland, og

fiskerigrensa vil gjøre det vanskelig å skaffe råstoff til de sør-afrikanske foredlingsanlegg på stedet. I en konfliktsituasjon er det heller ikke vanskelig for Namibia å stenge av vanntilførselen ved å demme opp Kuiseb-elva utenfor enklaven. Kontroll over Walvis Bay kan imidlertid være av militærstrategisk verdi, og Sør-Afrika har ved mange anledninger trukket dette fram for vestlige stormakter. Rimeligst er det kanskje å vurdere den sør-afrikanske okkupasjon av Walvis Bay som et forhandlingskort, dvs. som et pressmiddel for å oppnå andre fordeler. Mye vil være avhengig av hvor forpliktende de vestlige stormakter blir stående på sitt standpunkt fra Sikkerhetsrådet i 1978, der det heter at Namibias territorielle integritet (inkl. Walvis Bay) må bevares.

«De verst tenkelige muligheter»

Et Namibia uten Walvis Bay må nødvendigvis inngå i det som gjerne kalles planlegging for å møte de verst tenkelige muligheter («planning for the worst possible scenario»). Dette har lenge vært vanlig i militærstrategisk tenkning, men tas også mer i bruk innenfor økonomisk langtidsplanlegging. Dette er en tenkemåte som står sentralt i de sør-afrikanske forberedelser til å stå i mot økonomiske sanksjoner, og den gjenfinnes i andre afrikanske staters femårsplaner. Av umiddelbar interesse for Namibia er det å se på Botswanas 5-årsplan for perioden 1979-84, der det ble diskutert hvor sårbart landet ville bli med en langsommere utvinningstakt i diamantgruvene, omfattende tørke i 1980/81 og munn- og klovsjuka i 1982/83. (Det eneste avvik fra virkeligheten var at det siste skjedde allerede i 1979.)

I Namibia er det mulig å tenke seg at selvstendigheten oppnås ved at Sør-Afrika motvillig må trekke seg tilbake, og at det skjer i former som gjør at de fleste hvite følger med. Det er dessverre ikke bare av akademisk interesse å forberede seg på forhold som f.eks.

- Walvis Bay okkuperes av sør-afrikanske u-båter og Namibia står uten en sentral havn,
- grensa mot Sør-Afrika blir stengt, og alt rullende jernbanemateriell på den sør-afrikanskeide jernbanen blir transportert sørover. Dette ble allerede forberedt ved at det viktigste lageret for utstyr til jernbanen ble flyttet i 1978 fra Windhoek til Upington på den andre sida av grensa mot Sør-Afrika,
- europeiske farmere reiser fra landet, og slakter ned kveg, forgifter brønnhullene og tar med seg databankene med opplysninger om vann-, nedbør- og jordforhold,
- Sør-Afrika stopper leveransene av mat (særlig mais) og energi (både kull

- og olje). Det er neppe noen tilfeldighet at det her er ytterst beskjedne lagre,
- de sør-afrikanske fiskebåtene går til andre havner enn Walvis Bay, og det blir umulig å kontrollere beskatningen av fiskeressursene rett utenfor kysten,
  - de sør-afrikanskeide småbedriftene blir fraflyttet, bruksanvisninger og reservedeler tas med og viktig utstyr fjernes,
  - diamantlagrene tømmes, produksjonen går kraftig ned i en overgangsperiode (slik som i Angola) eller sør-afrikanske styrker blir stående ved kysten i sør der mesteparten av diamantene befinner seg,
  - sabotasje på Rössing-anleggene fører til en radioaktiv katastrofe, eller de sør-afrikanske styrkene fra Walvis Bay okkuperer området som ikke ligger så mange mil borte,
  - de europeiske bønder og mindre firmaer som har lastebiler og andre transportmidler tar dem med seg, eller ødelegger dem på stedet.

Erfaringer fra Angola og Mosambik

Disse tenkte eksempler bygger langt på vei på det som har hendt i Angola og Mosambik, der det selv seks-sju år etter selvstendigheten blir gjennomført sabotasjeaksjoner og militære angrep som vanskeliggjør oppbyggingen. I Angola var det knapt 2 500 av 28 000 lastebiler som kunne brukes til transport i 1976, og seks år etter var det fortsatt vanskelig å bruke den viktige Benguela-jernbanen. Sør i landet har bombeangrepene fra Sør-Afrika likeledes rammet transportutstyr, veier, bruer, skoler og sjukehus. I Mosambik er det gitt mange eksempler på hvordan utstyr på storgårdene ble ødelagt da mesteparten av europeerne dro fra landet, og det ble utført mange sabotasjeaksjoner mot industribedrifter. I begge disse landa har Sør-Afrika fortsatt å støtte undergrunnsbevegelser som har «destabilisering» og materielle ødeleggelser som mål: *UNITA* i Angola og *MNR* (Movimento Nacional de Resistência Mocambiquana) i Mosambik. Fra Zimbabwe kan det likeledes gis mange eksempler på hvordan oljeforsyninger og transportvirksomhet etter selvstendigheten er blitt vanskeliggjort gjennom sør-afrikanske inngrep (se kap. 14).

Det er innenfor *FN's Nationhood Programme* flere innslag av forberedelser for å dempe virkningene av slike kriser («crisis management»). Men det vil være nødvendig å styrke dette arbeidet, og langt mer systematisk studere erfaringene fra Mosambik, Angola og Zimbabwe.

Økonomisk oppgjør med Sør-Afrika

Selv en langt mindre dramatisk utvikling, til og med i samsvar med FN-planen, vil stille det nye styret i Namibia overfor vanskelige konflikter og langvarige forhandlinger med Sør-Afrika. Med mindre det blir et skifte av regime i Sør-Afrika (noe som vil totalt forandre diskusjonen), må et utgangspunkt være at den tidligere kolonimakten og utenlandske storselskaper ønsker å beholde mest mulig innflytelse og fortjeneste. Da er det mange spørsmål å stille når det gjelder forholdet mellom de to statene. Hvordan skal f.eks. det økonomiske oppgjøret skje med sør-afrikanske statselskaper som overtas? Det gjelder ikke minst jernbane- og havneselskaper, som er helt dominerende i transportsektoren. Vil Sør-Afrika følge opp antydninger om erstatningskrav for det driftsunderskudd som er dekket gjennom mange år, noe som bl.a. har sammenheng med kraftig subsidiering av europeiske storbønders kvegtransport? Det ble opplyst i 1981 at det sør-afrikanske jernbaneselskapet hadde anslått sine aktiva i Namibia til R 135 mill., og at det ble tatt sikte på å inngå en langsiktig avtale med DTA-styret om det økonomiske mellomværende og om overføring av driften. (*Windhoek Observer*, 2.6.81.) Dette skulle tyde på at Sør-Afrika ønsker å få avtalefestet slike forhold mens det sitter et styre i Windhoek som de kan «stole på», for deretter å henvise til disse avtalene overfor en regjering i et selvstendig Namibia.

Transportsektoren er selvsagt ikke det eneste eksempel. Hva skal f.eks. skje med den andel det sør-afrikanske *Industrial Development Corporation* har i urangruva ved Rössing, og de helt ukjente beløp som IDC bidrog med for å få driften i gang? Hva med de sink- og tinngruvene som sør-afrikanske statselskaper eier, og som er fullstendig integrert i sør-afrikansk videreføring? Hva med de lån og investeringer som er satset på Ruacana-anlegget, kanskje opp mot R 300 mill.? Hva med den utenlandsgjeld som DTA-styret har tatt opp i de siste åra, både i form av sør-afrikanske statslån og lån på det europeiske markedet? I Zimbabwe tok også Ian Smith/Abel Muzorewa-regimet opp store lån nettopp for å bygge ut sin egen administrasjon og finansiere krigen. Skal en eventuell regjering med et sterkt SWAPO-innslag betale tilbake lån som er tatt opp for å bekjempe SWAPO? Hvilke avtaler har Sør-Afrika inngått med DTA-styret (dvs. med sine egne samarbeidsmenn) i de siste åra, og hvilke økonomiske konsekvenser vil dette få? Hva med avtalen med det sør-afrikanske elektrisitetselskap ESCOM om å bygge en linje til R 75 mill. til Sør-Afrikas kraftnett? (En tilsvarende avtale som Botswana Power Corporation har inngått for å knytte Gaborone/Jwaneng til det sør-afrikanske nettet inneholder f.eks. forpliktelse om å betale bøter om avtalen brytes før 1991.) Trass i det store valutaoverskuddet som er trukket ut gjennom en årrekke, har Sør-Afrika varslet at det kan bli satt fram krav

om erstatning for de overføringer som har skjedd til Namibia gjennom statsbudsjetter og transportselskaper (*Africa Confidential*, 9.12.1981). Hvilke motkrav vil så en regjering i et selvstendig Namibia svare med?

Dette er bare noen av de mange spørsmål som må stilles. Sett under ett understreker de klart hvordan økonomiske og politiske forhold er uløselig bundet sammen, og hvordan omstendighetene omkring selvstendigheten – medregnet styrkeforholdet mellom grupper og klasser inne i Namibia – vil avgjøre de framtidige utviklingsmulighetene.

Et samfunn i oppløsning

I mange av de utredninger og rapporter som tidligere er utarbeidet om Namibias økonomi, har det vært en underliggende forutsetning at det ville skje en forhandlingsløsning i Namibia ved slutten av 1970-åra. Ettersom den sør-afrikanske kolonisering og okkupasjon har blokkert for utvikling og ført til at store beløp er trukket ut, har det likeledes vært pekt på de muligheter en selvstendig namibisk regjering vil få til å bruke en større del av midlene til beste for landets egne innbyggere. Namibia har også som utgangspunkt et bruttonasjonalprodukt per innbygger som er langt høyere enn i de fleste andre afrikanske land, og det har fra mange hold vært lagt vekt på de utviklingsmuligheter som ligger i de høye valuta- og statsinntektene fra gruvedriften. En slik optimistisk grunntone finnes bl.a. hos Wolfgang H. Thomas (1978), Wolfgang Schneider-Barthold (1977), US AID (1979) og German Development Institute (1980). I en mer nyansert form kan disse holdninger også spores hos Reginald H. Green (1979) og Jan Isaksen (1980).

Men selv om det skulle skje en velordnet forhandlingsovergang til selvstyre i 1982/83, kan det ikke understrekes kraftig nok hvilke ytre hindringer som fortsatt vil ligge i avhengighetsforholdet til Sør-Afrika. Like viktig er det å minne om at Namibias økonomiske situasjon er blitt drastisk forverret. Høye diamant- og uranpriser, sammen med en rask utnyttning av fiskeressursene utenfor kysten, skapte et kunstig inntrykk av vekst og utvikling i siste halvdel av 1970-åra. Deretter har imidlertid en rekke krisetegn kommet klart til syne. Krigshandlinger, tørke, lavere eksportinntekter, kraftig inflasjon, store budsjettunderskudd, arbeidsløshet på kanskje 30 %, økologisk krise i fiske og jordbruk, – alt dette må nødvendigvis gi et helt annet framtidsperspektiv enn for bare noen få år siden. En stor del av de produktive ressursene er dessuten sløst bort i en kostbar oppbygging av «namibiske» institusjoner på sentral- og lokalplanet, noe som har skjedd ut fra ønsket om å få til en «intern løsning» og skaffe regimet afrikanske samarbeidspartnere med høye lønninger i administrasjon og politiske organer. Derfor er det ikke lenger tale

om en «vanlig» u-landsøkonomi som er forvridd og avhengig, men om et økonomisk og politisk system i fullstendig *oppløsning*.

Krigsherjinger og tørke

Den voldsomme opptrappingen av krigen har ført til ødeleggelse av jordbruksproduksjonen, tvangsflytting og sosial utrygghet i nord. Både vanningskanaler og matvarelagre er blitt ødelagt, og det er vanskelig å opprettholde et sivilt transportsystem. Mange skoler og helseinstitusjoner har måttet strenge. Det vil også bli et stort problem å føre de ca. 80 000 flyktningene tilbake fra Angola og Zambia, og deretter skaffe dem nye muligheter i hjemlandet etter selvstendigheten.

Krigshandlingene og den politiske usikkerhet har også ført til at mange europeere allerede har begynt å reise fra Namibia. Det har vært antydning at 6-7% av de hvite innbyggerne dro i 1981. I mange tilfeller skjer det forbedringer til flytting ved at jorda blir solgt, og ved at oppsamlet kapital sendes i forveien. Både i gruve- og transportsektoren har det begynt å oppstå problemer ved at sør-afrikanere ikke fornyer kontraktene. Det er dessuten mange avgjørelser som blir utsatt i den uklare situasjonen. Det er f.eks. kartlagt flere drivverdige uranforekomster, men ingen av de aktuelle selskapene (*General Mining, Consolidated Gold Fields, Anglo-American Corporation, Elf-Aquitaine*) vil under de nåværende forhold gå i gang med en ny urangruve. Dette er noe som vil kreve i alle fall R 400 millioner i investeringer og en anleggsperiode på fem år eller mer. Nye gruve- og industriltak forutsetter dessuten at det kommer kraft fra Ruacana-anlegget, men dette kan ikke garanteres så lenge krigshandlinger pågår.

Selv under «normale» omstendigheter har arbeidsmarkedet i Namibia vanskelig for å suge opp de nye årskull på ca. 10 000. (Det er tre ganger så mange som de som er ansatt i storselskapet *Rössing Uranium Ltd.*) Gjennom en lengre periode er det blitt vanskeligere å holde liv i familier i «selvforsyningsjordbruket» i de afrikanske reservatene, og sammen med krigføringen i nord har dette ført til at stadig flere søker arbeid i andre deler av landet. Dette har også sammenheng med at det er blitt lettelse i den stramme reguleringen av arbeids- og oppholdstillatelsene («influx control»). Samtidig er det færre arbeidsplasser som et resultat av økonomisk nedgang, mekanisering og oppsigelser av landarbeidere og tjenere på europeiske gårder. En del gruver er stanset eller går med redusert kapasitet. Det har også vært en katastrofe for sysselsettingen at seks-sju tusen arbeidsplasser ble borte i fiskeforedlingsindustrien i 1980-82.

På toppen av dette er det kommet en langvarig tørke. Dette er noe som har

rammet store deler av Namibia, og i enkelte områder – slik som Kaokoveld og Damaraland – er det den verste katastrofe i dette århundret. Som vist i kap. 6, har dette bl.a. ført til at halvparten av alt kveg i Namibia er slaktet ned eller strøket med, og at det selv i de gunstigste strøk har vært for lite nedbør til den vanlige produksjon av mat. Dette har bidratt til at mange europeere har solgt jorda, selv om de har fått mer i krisehjelp fra myndighetene enn det som afrikanere i de karrige reservatene har fått.

Lavere diamantinntekter?

Som nevnt ovenfor, har mange av de mer optimistiske forestillinger om Namibias framtid sammenheng med høye valuta- og skatteinntekter fra gruve- ne. Det er derfor naturlig å gå litt nærmere inn på denne forutsetningen, ikke minst i lys av de siste års pris- og produksjonsutvikling. Namibias utgangspunkt er at de aller fleste valutainntektene kommer fra utpregete luksusvarer, slik som diamanter og SWAKARA-pelser, og disse vil derfor være sårbare overfor konjunktur- og motesvingninger. Uranproduksjonen er dessuten ikke bare et spørsmål om markedspriser, men må ses i sammenheng med strategiske interesser og langsiktige kontrakter.

Mot slutten av 1970-åra var det rekordinntekter fra *diamanter* (se kap. 5). På samme tid ble det produsert og eksportert mer enn noen gang før i Namibias historie. Etter dette har produksjonen i De Beers diamantgruver i Namibia sunket, og prisene har rast nedover. Markedssituasjonen kan illustreres ved at *Central Selling Organisation* i første halvår 1981 omsatte diamanter for et beløp som var 40% lavere enn året før. Det er vanskelig å si noe om framtidsutsiktene, men det var ingen tegn til bedring ved inngangen til 1982. Mye tyder på at de vanlige tiltak for å regulere markedet ikke lenger slår til, og at det vil bli langt større ustabilitet enn før. Namibias relative posisjon er dessuten svekket gjennom ekspansjon i en rekke andre land. De Beers har utvidet sin virksomhet både i Sør-Afrika og Lesotho, og i Botswana vil produksjonen nå opp i 8 millioner karat når Jwaneng-gruva står helt ferdig.

Det er stor risiko for at diamantene vil bli lagret i Namibia under perioder med svake priser, istedenfor at de blir kjøpt opp av CSO og lagret sentralt. Dette er noe som vil få store konsekvenser for valutainntekter, skatter og eksportavgifter i en økonomi som er så avhengig av diamanter som Namibia. I 1981 fikk CSO alvorlige problemer med å finansiere sitt store lager. I dårlige tider har CSO alltid hatt som praksis å kjøpe opp diamanter først fra de land hvor ikke De Beers selv står direkte for produksjonen, slik at omsetning gjennom CSO-monopolet fortsatt skal være tiltrekkende for andre sel-

skaper. Dette er noe som ytterligere kan ramme Namibia, ettersom De Beers her svarer for 100% av produksjonen. Også erfaringer fra andre land viser hvilke konsekvenser nedgangen i diamantprisene kan få. For noen få år siden ble Botswana framstilt som en stat med rekordvekst og store valutareserver. Mens diamanter i 1980 gav eksportinntekter på ca. US \$ 270 millioner, er det antydnet at 1981-resultatet ville ligge rundt US \$ 150 millioner. Det regnes i beste fall med at diamantprisene holder tritt med inflasjon og økning i produksjonskostnadene, men mange tviler også på om det er mulig.

Uranpriser på vei ned

Også *uranprisene* var ved inngangen til 1980-åra lavere og mer usikre enn på lenge. Fra 1978 til 1980 ble prisene på det åpne marked («spot price») nesten halvert. Etterspørselen har på langt nær svart til prognosene fra midten av 1970-åra, samtidig som mange nye gruver er åpnet. Under det årlige symposium som avholdes ved *Uranium Institute* i London, ble det i september 1981 framholdt at prisene kom til å ligge lavt i alle fall til 1985/86. Flere land har begynt å holde tilbake uran fra markedet, og det er vanskelig å få inngått nye salgskontrakter. Det ble dessuten hevdet at uran i framtida ville være billigere å produsere i Australia og Canada enn i land som Namibia (*African Business*, December, 1981). Disse framtidsutsikter bekreftes også av prognosene fra NUXCO i California, som har som forutsetning at det vil være «kjøpers marked» helt fram mot 1990 (*Financial Mail*, 15.5.1981). Dette får ingen øyeblikkelige virkninger for salget fra *Rössing Uranium Ltd.*, men det kan føre til at en selvstendig regjering i Namibia får dårligere kort på handa ved framtidige forhandlinger. Det gjør det dessuten mindre sannsynlig at det blir bygd ut anlegg for å utnytte de andre forekomstene i Namibia.

Det kan også legges til at prisene på *kopper* gjennomgående har vært lave siden 1974, og at dette har skapt alvorlige problemer for gruveselskaper i hele det sørlige og sentrale Afrika. I Namibia har det vært driftstans og nedlegging av flere gruver. Det er ikke blitt oppnådd noen avtale om prisstabilisering gjennom UNCTAD, og organisasjonen for de kopperproduserende land (CIPEC) er mer splittet enn noen gang. Dessuten stiger produksjonskostnadene sterkt, og utgifter til energi og transport må betales i utenlandsk valuta. I 1975 kunne det kjøpes 115 fat olje for 1 tonn kopper, mens det i oktober 1981 bare var mulig å få 52 fat (*South*, December, 1981).

Mer usikre valutaforhold

Dette bildet blir ikke lysere ved at valutainntektene fra kystfisket har sunket katastrofalt. (Se kap. 6.) Det er også uvisst hvor lang tid det vil ta før sardin-fisket vil ta seg opp, eller om det noen gang vil bli så høye inntekter som tidlig i 1970-åra. Flere av de sør-afrikanske selskapene har lagt ned sine foredlingsanlegg, og det er derfor dårlige utsikter for eksportinntektene fra hermetikkindustrien. Som nevnt falt også prisene på SWAKARA-pelser raskt i 1980-81, og tørken har ført til at det i 1981 ble eksportert langt færre skinn enn vanlig. (1,6 mill. i årets første sju måneder, mot 2,8 mill. året før.) Det er skarpere konkurranse fra Sovjetunionen og Afghanistan, som er på desperat jakt etter valutainntekter. Fra bransjehold hevdes det også at den svarte SWAKARA-pelsen er for dyster og formell, mens «tidens ånd» krever andre hårtyper, friske farger og stoffer. Inntektene var bedre for kjøtteksporten i 1981, men dette hadde sammenheng med nedslaktingen under tørkekrisen. Mesteparten av kjøttet selges til Sør-Afrika. I tillegg til politisk sårbarhet vil det alltid være stor prisusikkerhet, ettersom Sør-Afrika bruker Namibia-kjøttet til å regulere tilbud og etterspørsel på sitt eget marked.

Det er selvsagt mulig at prisene kan svinge i gunstig retning for flere av de produkter som er nevnt ovenfor, men dette er det meget risikabelt å regne med. Det kan riktignok skaffes mer valuta ved eksport til andre markeder enn i dag, og ved å styre utenrikshandelen mer ut fra nasjonale hensyn. En utredning om dette er utført ved FN's Namibia-institutt (se W. A. Asombang: *Export Marketing Strategies for Economic Development in Namibia*, 1980). Men det hører også med til bildet at det kan bli nødvendig å øke importen en god del etter selvstendigheten. Dette har sammenheng med at det er et stort behov for utbygging av de offentlige tjenester, infrastruktur og en materiell forbedring for det store flertallet.

I beste fall kan det sies at valutasituasjonen for et selvstendig Namibia vil bli usikker, og at det i verste fall vil bli en dramatisk forverring i forhold til siste halvdel av 1970-åra. Det sannsynlige vil være at de viktigste eksportproduktene går en vanskelig tid i møte. Dermed er det også grunn til å tvile på om Namibia om fem år kan løse sine importproblemer, kjøpe tjenester fra utlandet og bruke valuta- og skatteinntekter til utviklingsformål like lett som mange tidligere utredninger har gitt inntrykk av.

Et akutt problem: mat og jord

Dersom det skal velges ut en del av de alvorligste problemene som Namibia stilles overfor ved selvstendigheten, er det nærliggende å peke på nødvendig-

heten av å sørge for tilstrekkelige forsyninger med mat. Eller som det er uttrykt i SWAPO's program: «En nasjon som er avhengig av et annet land for å skaffe sin egen befolkning mat, kan ikke være annet enn et avhengig gissel.» Det er tidligere vist at Namibia er avhengig av en betydelig *import* både av mais og av en rekke andre matvarer (se kap. 6). Dette kommer nesten utelukkende fra Sør-Afrika og her står Namibia i det samme avhengighetsforhold som en rekke andre stater i det sørlige Afrika. (Sør-Afrika hadde i 1981 et overskudd til maiseksport på mer enn 5 millioner tonn.)

På grunn av den aktive forsømmelse av det afrikanske jordbruket i reser-
vatene, ikke minst når det gjelder infrastruktur, er det ikke så lett å tenke seg forbedringer som på kort sikt kan sikre matforsyningene. Uansett politisk styre er Namibia et land med store transportavstander og en sårbar økologi. Både tørke og krigens herjinger har forverret situasjonen i de aller siste år, og det er ikke noe «selvforsyningsjordbruk» å trekke seg tilbake til for kriseramte namibiere. Situasjonen er heller ikke som i Zimbabwe, der de internasjonale sanksjoner førte til at en stor del av det europeiske jordbruket ble mer rettet inn mot hjemmemarkedet etter 1965. I Zimbabwe var det også mulig å bruke prismekanismen for å få til et raskt skifte fra tobakks- til matproduksjon i 1980/81, noe som gav et stort maisoverskudd. Det europeiske jordbruket i Namibia er derimot dominert av kvegdrift og sauehold, og økologisk er det lite grobunn for noe annet.

For å dempe skadevirkningene ved et brudd med Sør-Afrika, eller for å unngå at avhengighet av maisimport gir Sør-Afrika et sterkt forhandlingskort, vil forberedelser til maisimport gjennom nye kanaler være en helt sentral oppgave. Situasjonen kan kanskje bli noe lettere enn før ved at Zimbabwe har muligheter til å produsere et overskudd. Det er en klart uttalt politikk hos Mugabe-regjeringen at dette skal brukes til å hjelpe andre afrikanske land til å dempe avhengigheten av sør-afrikansk mais. Men det er også mange land som skal dekkes, bl.a. Zambia, Zaire, Kenya, Mosambik og Botswana. Ved å holde tilbake oljeforsyninger og lokomotiver gjorde Sør-Afrika det langt vanskeligere å transportere mais til andre land, selv der hvor denne var finansiert gjennom Verdens Matvareprogram. Sabotasjeaksjoner inne i Mosambik førte også til problemer med maisleveranser via havna i Beira. Flere afrikanske land måtte derfor isteden kjøpe mais fra Sør-Afrika, som også subsidierte prisene.

For å skaffe befolkningen nok mat er det også maktpåliggende å hindre en ytterligere forverring av det kriseramte kystfisket. Det er rimelig å forberede seg på at de sør-afrikanske fiskebåtene går til andre havner, f.eks. Table Bay, etter selvstendigheten. En utvidelse av fiskerigrensa til 200 nautiske mil må derfor iverksettes under effektiv kontroll. Forberedelser til å finne andre samarbeids- og bistandspartnere i fisket står allerede på prioriteringslista til

SWAPO og FN's *Nationhood Programme*, men det hadde skjedd lite konkret fram til 1982.

Et sårbart jordbruk

Den andre hovedoppgaven i jordbruket vil være å hindre sammenbrudd i den økologisk sårbare og teknologisk meget krevende kveg- og saueproduksjonen. Det har over lang tid skjedd en betydelig overbeiting, og en stor del av beitemarkene er i ferd med å bli ødelagt for alltid. Dette kan ressursmessig sammenliknes med det som har skjedd innenfor fisket, med den forskjell at ørkendannelse og jordødeleggelse er en prosess som enda vanskeligere kan snus. Erfaringene fra Mosambik og Angola viser også at det europeiske jordbruket kan rammes hardt av ødeleggelser og nedslakting i en konfliktsituasjon. Det er heller ikke mange feil som skal begås før virkningene blir katastrofale. Det gjelder ikke minst risikoen for munn- og klovsjuke, lungesjukdommer osv. på kveg. Det er i dag et velutviklet og komplisert system med vaksinasjons-, karantene-, inspeksjons- og veterinærtjenester, som nesten utelukkende baseres på europeisk fagkunnskap.

Det europeiske jordbruket er dessuten meget importavhengig, og bygger på et vel utbygd system for import og distribusjon av bl.a. fôr, kunstgjødsel, forskjellige sprøytemidler, såkorn, energi til de mekaniserte funksjoner og reservedeler til brønner og vannpumper. Dette er igjen basert på sør-afrikansk import og langvarig og spesialisert fagkunnskap. På tilsvarende måte er alle markedsførings- og eksportkanaler ført sørover.

Hvem skal eie jorda?

I tillegg kommer en rekke politiske problemer, som det her bare er tid og sted til å antyde skissemessig. Et nærliggende spørsmål er selvsagt hvordan den akutte jordmangelen for store afrikanske folkegrupper skal løses dersom mange europeere blir igjen på okkupert jord. Situasjonen er her annerledes enn i Zimbabwe. Der var det tross alt store områder med dyrkbar jord som ikke var i bruk, og det var økonomi og maktforhold mer enn økologi og arealmengder som satte grensene. Og dersom det nye styret i Namibia etter selvstendigheten kan disponere over store områder som i dag eies av europeere, hvordan skal jorda så fordeles? Hvilken vekt skal legges på de historiske krav om å få tilbake jord som kan bli satt fram, f.eks. fra de folkegrupper som ble fratatt jorda etter opprøret i begynnelsen av århundret? Hvordan skal jordbruket i så tilfelle innrettes, og hvilken balanse skal det være mellom

kollektiver, individuell drift, statsfarmer og samvirketiltak? Skal det gripes inn med utjamningstiltak der det allerede i dag er stor forskjell på kvegflokkenes størrelse, en ulikhet som er blitt større under tørke og en økonomisk krisesituasjon hvor de fattigste har måttet selge kveg for selv å overleve? Hvordan skal slike historiske krav veies mot krav fra landarbeidere – blant dem mange migranter nordfra – som i dag arbeider på gårdene, og som kanskje okkuperer dem ved en hvit utflytting? Hva med jordløse og arbeidsløse i byene, flyktninger som vender tilbake og bønder fra særlig tett befolkete distrikter nordpå?

Fortsatt gruveproduksjon

Det andre opplagte hovedproblem, som mye oppmerksomhet må rettes mot også før overgangsperioden, vil være å holde produksjonen i gang i de viktigste gruvene. Mineralutvinningen svarer for ganske nøyaktig 50 % av bruttonasjonalproduktet og over 80 % av valutainntektene. Som vist i kap. 5 er det særlig diamant- og uranproduksjonen som har en strategisk plass i økonomien. I 1980 stod *Consolidated Diamond Mines* aleine for 97 % av alle skatteinntekter fra gruveindustrien. Dersom det blir en nedgang eller sammenbrudd i uran- og diamantproduksjonen, vil dette meget drastisk dempe en selvstendig regjeringens økonomiske muligheter til å styrke andre sektorer, importere matvarer eller starte den høyst nødvendige forbedring av de sosial leveforhold.

Uansett politisk styre i Namibia etter selvstendigheten vil gravedriften for meget lang tid framover være underkastet utenlandsk kontroll. Det er en kapitalkrevende sektor som bygger på en avansert teknologi. Det som også vil skape store problemer i Namibia, er mangelen på kunnskaper om det reelle ressursgrunnlag og om mineralforekomstenes verdi og varighet. Som nevnt er den sør-afrikanske lovgivning (*Atomic Energy Act of 1967* og *Uranium Enrichment Act of 1974*) blitt utvidet til å gjelde Namibia, med streng kontroll over alle opplysninger. De geologiske undersøkelserne er dels foretatt av den sør-afrikanske stat og dels av de enkelte selskaper, og det er et åpent spørsmål hvor mye av dette som en afrikansk regjering vil få adgang til. Det er også blitt opplyst fra *De Beers/CDM* at datamaterialet fra 60 års diamantutvinning vil bli stengt dersom en ny regjering forsøker å klare seg uten dette selskapet. Det dreier seg om kartlegging av konsesjonsområder som svarer til 6,5 % av Namibias samlede areal. (*International Herald Tribune*, 9.1.1981.)

Det har vært hevdet fra mange hold at det har skjedd en oppdrevet utplyndring av naturressursene under det sør-afrikanske styret, dvs. mens

utenlandske selskaper kunne dra fordel både av lave arbeidslønninger, få restriksjoner ut fra miljøhensyn og en særdeles gunstig skatteordning. I 1980-81 ble det også lagt ned flere gruver som ikke var lønnsomme lenger, både ut fra prisforhold på verdensmarkedet og fordi ressursene var uttømt. Det mest kjente eksempel på dette er Brandberg West, ikke så langt fra Swakopmund, hvor det nå bare er ørkenkratere igjen etter at tinn/wolfram/tungstein er hentet ut helt siden 1935. Det har utvilsomt mange steder vært konsentrasjon om de beste malmforekomstene først, slik at flere gruver nå står overfor alvorlige driftsproblemer. Et eksempel kan illustrere dette: I 1947 inneholdt malmen i Tsumeb 9,5 % kopper, 29,3 % bly og 3,91 % tinn, mens det midt i 1970-åra var henholdsvis 4,5 %, 7,5 og 1,92 %.

Nye forhandlinger

Uran- og diamantutvinningens framtid vil i høyeste grad være et spørsmål om *politiske* beslutninger og forhandlingsstyrke. Utviklingen vil bl.a. være avhengig av *hvordan* selvstendigheten skjer, og hvordan Sør-Afrika, Vest-Tyskland, Storbritannia, Frankrike og USA forholder seg til vedtakene fra Den internasjonale domstolen i 1971 og i Dekret Nr. 1 fra FN's Namibia-råd i 1974. I begge disse tilfellene gjøres det klart at avtaler inngått med det sør-afrikanske illegale styret ikke kan anses forpliktende for en selvstendig regjering, og gjennom Dekret Nr. 1 er det lagt vekt på den rett en regjering har til å fremme erstatningskrav mot utenlandske selskaper for de verdier som urettmessig er hentet ut av landet. (Se vedlegg 3).

De reelle forhandlinger vil først kunne starte når politiske forhold er mer avklart, og når en namibisk regjering får bedre oversikt over gjeldende kontakter, ressursgrunnlag og markedsføring. En namibisk regjering vil stå overfor flernasjonale storselskaper med kapital- og teknologistyrke av nesten ufattelige dimensjoner. Det er derfor viktig å bygge opp en ekspertise som gjør at det eventuelt kan finnes et alternativ til de eksisterende selskaper og avtaler.

Mot denne bakgrunn kan det være mye å hente gjennom samarbeid med afrikanske naboland som har stått oppe i tilsvarende situasjoner, og som i dag har meget varierte avtaler med de samme selskapene. I Botswana har AMAX/Anglo-American Corporation beholdt 85 % av aksjene i Selebi-Pikwe kopper/sink-gruvene, mens staten økte sin andel fra 15 % til 50 % i De Beers diamantproduksjon i 1975. Zambia overtok 51 % av aksjene i kopperselskapene i 1969, men inngikk en avtale som førte til en økonomisk katastrofe i de neste åra. I Angola finnes flere varianter. I *Cabinda Gulf Oil* har staten 51 % av aksjene, mens Gulf står for all produksjon og markedsfø-

ring. Her er det også samarbeidsprosjekter med andre oljeselskaper innenfor det angolanske statsoljeselskapet *Sonangol*. Angolas diamantproduksjon bygger på avtaler med De Beers om definerte produksjons- og markedsføringsstjenester, mens det er langt mindre spillerom for utenlandske eierinteresser.

Det finnes altså et helt knippe av forskjellige avtale- og kontraktsformer å studere. Med tanke på de gunstige avtaler som selskapene tidligere har inngått med den sør-afrikanske staten, burde det være et stort spillerom for forbedringer. I en UNCTAD-rapport fra 1981 ble det f.eks. hevdet at «det synes klart at de viktige og langsiktige kontraktene for salg av uran fra Namibia er inngått til priser som aldri ville ha blitt akseptert av et land med en viss forhandlingsstyrke, eller som i det hele tatt hadde et ord med i laget».

Nødvendig import av energi

For å opprettholde produksjonen i gruvesektoren er det også helt nødvendig å sikre importen av energi i en overgangsperiode. Det finnes ikke noen oljelagre av betydning, og all olje importeres i dag fra Sør-Afrika. Det betyr at alternativer må undersøkes og planlegges. Her melder Angola seg som en nærliggende partner med raffineringsselskapet *Petrangol*, som planlegger å øke sin kapasitet med det uttalte mål å redusere afrikanske nabolands avhengighet av Sør-Afrika. En avtale med Angola vil også være helt avgjørende for å få kraftforsyningen fra Ruacana-anlegget i normal drift, med en foreløpig kapasitet på 240 MW, og for å trekke opp linjene for den videre utbygging. Dette vil igjen være et spørsmål om hva slags styre som kommer til makten i Namibia. En regjering som fører en politikk med risiko for at de sør-afrikanske kraftleveranser blir avbrutt, vil neppe ha noen vansker med å få til et godt samarbeidsforhold med Angola.

Produksjon av ulikhet

På samme måte som vilkårene for fortsatt gruveproduksjon er uløselig knyttet til maktpolitiske forhold, der vestlige storselskaper og den sør-afrikanske staten er de direkte motparter, er det heller ikke på dette området mulig å se bort fra mer interne politiske spørsmål. I likhet med de problemstillinger som ble reist i forbindelse med jordreformer, finnes det selvsagt ikke noen enkle svar. Hvordan skal f.eks. lønns- og prisfastsettingen skje? Det er ikke vanskelig å forestille seg at arbeidernes rettmessige krav om en langt større andel av dagens store overskudd i diamant- og uranselskapene kan komme i kon-

flikt med det som er mulig å få til i mindre lønnsomme gruver. (For ikke å snakke om eventuelle statlige rancher.) Rask og betydelig lønnsøkning for gruve- og industriarbeidere er nødvendig for å avskaffe kontraktarbeidernes uverdige atskillelse fra familien, og det er som nevnt sterke grupper i nasjonalist- og frigjøringskampen som har sine røtter i denne del av arbeiderklassen. Er det slik – som erfaringene fra bl.a. Zambia og Botswana tyder på – at en gruveøkonomi er preget av noen få «klumper» (enklaver) som skaper stor avstand til andre deler av samfunnet? Hvordan skal dette forenes med ønsket om å motvirke en dypere inntektskløft mellom innbyggere i byer og på landet, noe som igjen kan bidra til masseflytting fra jordbruket og forverret matvaresituasjon? Skal spesielle hensyn tas til de områder i nord som fysisk er hardest rammet av krigføringen? Hvor stor vekt skal legges på å holde i gang den kapitalkrevende gruve- og storindustrien hvis det oppstår nedgangstider?

Mangel på fagfolk

Det er selvsagt også mange andre sentrale områder som spesielt krever årvåkenhet i forberedelser og i overgangsperioden. I tillegg til matforsyning og drift av de viktigste gruver er det nødvendig å sikre *nødvendig personell* med fagkunnskap i nøkkelstillinger. Det vil være avgjørende å utnytte all tilgjengelig innenlandsk kapasitet, og å kartlegge hvilke stillinger som kan besettes med namibiere som har utdanning fra utlandet. En utfordring ligger også i å finne ut i hvilken utstrekning afrikanere kan utføre andre arbeidsoppgaver enn det de er satt til i den rasedelte økonomien. (En UNDP-undersøkelse fra Zimbabwe viser klart at mange afrikanere hadde andre erfaringer, kvalifikasjoner og stillinger enn det de var betalt for under kolonitida.)

Det vil være nødvendig å blinke ut de aller viktigste fagområder og stillinger som må fylles med utenlandske fagfolk. Særlig vil dette være maktpåliggende ved en større masseflukt av hvite, etter mønster fra Angola og Mosambik. Som vist i kap. 7, var det i 1978 ca. 30 000 europeere i stillinger som krever omfattende utdanning, opplæring og erfaring. I den grunnleggende studien på dette feltet – *Manpower Estimates* – er det forutsatt at ca. 7 500 av 15 000 slike nødvendige stillinger må rekrutteres fra utlandet. Av disse er 2 700 i administrasjonen og 4 800 i produksjons- og tjenestenæringen. Det gjelder ikke minst innenfor gruve drift, transport, energiforsyning og jordbruk (f.eks. veterinærer, agronomer, landbruksteknikere). Det er derfor nødvendig med en beredskapsplan *før* selvstendigheten for et utvalg av de aller viktigste stillinger blant disse igjen, slik at de kan fylles på et øyeblikks varsel. Den tradisjonelle måten å rekruttere på i FN-systemet eller gjennom

bistandsorganer vil her være helt utilstrekkelig. Det kan ha blitt koleraepidemi i Windhoek, stans i jernbanedrift og sammenbrudd i veterinær- og vaksinasjonstjenestene lenge før vanlige personellkontrakter er blitt undertegnet. Noen eksempler på slike fagfolk er de som kan gå inn i nøkkelstillinger i en ny sentralbank, gi råd under forhandlinger med internasjonale storselskaper, lede den meteorologiske varslingstjenesten, gi korttidsopplæring i drift av kraftstasjoner, damanlegg og jernbaner m.m.

Igjen er det slik at det er tidspunkt og omstendighetene omkring selvstendigheten som vil avgjøre hvor akutt behovet vil bli for kriseløsninger. Det vil bl.a. være avhengig av hvordan forhandlingene med de største flernasjonale storselskaper forløper, hvor raskt det skjer omfordeling av jord, og hvor store inngrep det foretas i de hvites skatte-, helse- og utdanningsprivilegier. Under alle omstendigheter kan Sør-Afrika komme til å trekke tilbake de som direkte er kolonitjenestemenn, i tillegg til at det vil være nødvendig for en selvstendig namibisk regjering å foreta drastiske utskiftninger på dette nivå. I motsetning til i Zimbabwe er det en meget stor andel av de hvite som ikke definerer seg som hjemmehørende i landet, men som er på korttidsoppdrag i sør-afrikansk koloniadministrasjon, i okkupasjonsstyret eller i sør-afrikanske statselskaper. På disse arbeidsfeltene vil det være mulig å finne jobber i Sør-Afrika. Situasjonen er annerledes for de fleste bønder, særlig de som heller ikke har kapital nok til å kjøpe jord i Sør-Afrika. (En god del av dem flyttet nettopp fra Sør-Afrika pga. jordmangelen der.) Det tyske mindretallet har heller ikke like åpenbart et annet «hjemland», og mange av dem vil nok i større grad forsøke å få til kompromisser som gjør at de kan bli værende. For en ny namibisk regjering vil det politisk problematiske ligge i å finne balansepunktet mellom nødvendig rekruttering for å holde produksjonsapparatet i gang og hensynet til befolkningens forventninger om et systemskifte etter langvarig kolonialisme.

Nasjonale institusjoner

Rekruttering av personell har også sammenheng med at det er nødvendig å bygge opp nye *institusjoner* i et selvstendig Namibia. Riktignok har det fra midten av 1970-åra foregått en viss etablering av administrative og økonomiske organer som formelt kalles for «namibiske» (se kap. 10). Ytre sett kan denne institusjonsbyggingen peke fram mot en ensidig uavhengighetserklæring (UDI), etter mønster fra Rhodesia i 1965. Dette er et uttrykk som ofte har vært brukt i kommentarer. I Zimbabwe var UDI imidlertid et forsøk på løsrivelse fra den offisielle kolonimakt, i dette tilfellet Storbritannia. I Namibia har utviklingen isteden skjedd som et resultat av de retningslinjer som

koloni- og okkupasjonsmakten har trukket opp, i samarbeid med deler av den hvite befolkningen og enkelte afrikanere.

Ettersom den nye politiske og administrative struktur er blitt til som instrumenter for sør-afrikansk «fjernkontroll», er det grunn til å tro at de vil fungere mer som en hindring enn som en fødselshjelper for reelt selvstendige institusjoner. Under alle omstendigheter er det helt nye oppgaver som må løses raskt. Et eksempel på dette er finans-, valuta- og kredittsektoren. Her er oppbyggingen av en sentralbank et første steg, sammen med tiltak for å begrense valuta- og kapitalflukt. Her kan det på forhånd hentes erfaringer fra oppbygging av sentralbank og introduksjon av en ny myntenhet i nabolandet Angola, på samme måte som innføring av en egen valuta og brudd med Rand-tilknytningen i Botswana i 1975 kan gi enkelte retningslinjer. (Hvis det blir en egen valuta i Namibia, hva skal da skje med de sør-afrikanske Rand som sirkulerer ved selvstendigheten?) Ettersom det i dag bare er utenlandske banker i Namibia, vil det også være naturlig å tenke på en nasjonal forretningsbank. I tillegg kommer organer med tilknytning til skatteinnkreving.

Namibia har allerede en betydelig offentlig sektor, og det har vært antydning at det var her hele 70 % av alle nye investeringer fant sted ved slutten av 1970-åra. De aller fleste statsselskaper er imidlertid direkte eller indirekte sør-afrikanske. Det kan av politiske grunner komme på tale å overta disse funksjoner raskt. Det vil i første rekke si at det må bygges opp nye statsselskaper innenfor samferdsel og kraftforsyning. Selv om det ved selvstendigheten ikke blir lagt opp til en omfattende nasjonalisering av private selskaper, kan det bli nødvendig – som i Mosambik – å overta de bedrifter som eiere forlater eller som brukes som instrumenter for sabotasje. Den sør-afrikanske statens direkte eierinteresser i gruvedrift gjennom *Industrial Development Corporation*, *ISCOR* o.l., vil naturlig nok stå i en meget utsatt stilling. Det samme gjelder eksport/import-selskaper og fiskeflåten.

Statens viktige rolle

Behovet for en rask oppbygging av statlige og halvstatlige selskaper gjelder ikke bare innen administrasjon og offentlige tjenester, men også i transport-, handels- og industrisektoren. De afrikanere som er aktive som handelsfolk, driver gjennomgående meget små virksomheter. Det er neppe mer enn 2% av den voksne mannlige befolkning som kan regnes som handelsmenn, småentreprenører, lastebileiere o.l. De står dessuten også ofte i et avhengighetsforhold til statlige/halvstatlige selskaper. For å gi litt større spillerom for afrikansk deltakelse i «den moderne sektor» i økonomien, har det i de siste åra vært gitt enkelte stimulanser i form av økonomisk støtte og veiledning.

Dette skjer i første rekke gjennom *Private Sector Foundation*, som er finansiert av flere av de større utenlandske selskapene. Det er også opprettet et eget handelskammer for afrikanske forretningsmenn (*Namibian Chamber of Commerce*), med Martin Shipanga som leder. Det er imidlertid meget langt fram til noen tallmessig betydningsfull middelklasse blant afrikanere. Selv om Sør-Afrika skulle ønske en slik utvikling, bl.a. for å skaffe et alternativ til de tradisjonelle DTA-ledere med etnisk forankring, er det altfor mange hindringer som ligger i utenlandsk dominans og i den økonomiske nedgang ved inngangen til 1980-åra.

En slik nasjons- og institusjonsbygging vil også omfatte andre sider av administrasjonen, i tillegg til militær- og politiapparatets oppgaver. Jo lenger tid det tar før selvstendigheten oppnås, jo større styrker vil bli overført til *South West African Territory Force*. I tillegg kommer de problemer som er skapt ved at det er opprettet hærenheter på etnisk grunnlag, og ved tendensen til å utstyre DTA-ledersjiktet med private småhærer og personlig politibeskyttelse. Å integrere slike militære og politimessige institusjoner med SWAPO's geriljastyrker (PLAN) etter selvstendigheten, vil bli en meget vanskelig oppgave. Erfaringene fra Zimbabwe er et skarpt vitnesbyrd om dette. Her var vanskene ikke bare av politisk og etnisk karakter, men hadde også sammenheng med problemene med å skaffe sysselsetting ved en demobilisering i en krigs- og kriseøkonomi. Det vil ikke bli lettere i Namibia, der nettopp arbeidsløsheten har vært årsaken til at en del afrikanere har latt seg rekruttere til okkupasjonshæren og dens lokale enheter. Med nasjonale institusjoner er det også naturlig å tenke på en ny rettsstruktur. (Det var i 1980 fem svarte jurister i Namibia!)

Et nytt politisk system

Et annet knippe av problemer er knyttet til organiseringen av det politiske liv, slik at brede folkegrupper kan trekkes med i de mange og vanskelige avgjørelser i en overgangsperiode. Hvilke kanaler kan tas i bruk for å sikre folkelig deltakelse og innflytelse, helt fra landsbyer og arbeidsplasser og opp til en nasjonalforsamling? I Namibias tilfelle er det mange grunner til at et slikt spørsmål vil bli særlig påtrengende. Hvordan skal f.eks. ønsket om *desentralisering* forenes med ønsket om å oppheve den etniske oppsplitting som har vært Tysklands og Sør-Afrikas herskemekanisme i hundre år? Hvordan skal dagens bantustanmyndigheter oppløses, og hva skal komme isteden? Det er mange kulturelle, språklige, sosiale og økonomiske barrierer som ikke utelukkende går mellom hvite og afrikanere. Dette er forskjeller som er forsøkt gjort enda mer framtreddende i Odendaal-kommisjonens og Turnhal-

le-konferansens kjølvan, og som uten tvil er blitt ytterligere forsterket ved den nye politiske og administrative struktur i de aller siste åra.

Mye vil her være avhengig av hvordan valgordninger og konstitusjon blir utarbeidet i Namibia, og hvor sterke krefter det er som vil beholde en representasjon på etnisk grunnlag. (I oktober 1981 foreslo f.eks. den nye lederen for Nasjonalistpartiet, Kosie Pretorius, at Namibia skulle splittes i en svart og en hvit del som sammen skulle danne en føderasjon.) Det kan allment sies å være to motstridende tendenser som kommer til syne. På den ene side har det funnet sted en oppsplitting i form av etniske forsamlinger, lokale hærenheter og sør-afrikansk oppbygging av DTA-politikere uten forankring på det nasjonale plan. På den annen side har den langvarige okkupasjonen, sammen med SWAPO's frigjøringskamp på tvers av etniske skillelinjer, skapt et felles motsetningsforhold til kolonimakten. Uansett hvordan styrkeforholdet er mellom disse to tendensene, vil det være umulig å overse dette spenningsforholdet.

Et endret bosettingsmønster

I en slik lang rekke av problemområder skal det til slutt føyes til ett som særpreger det sørlige Afrika. Det gjelder virkningen av endringer i kontraktarbeidernes lønns- og levetilstand. En viktig drivkraft bak arbeidsmigrasjonen i Namibia har vært nødvendigheten av å finne et supplement eller alternativ til jordbruket i hardt pressete reservater. Satt på spissen har det vært et spørsmål om kontraktarbeid eller å sulte ihjel («to work or to starve»), og dette er for hvert eneste år blitt situasjonen for stadig flere. Helt til i de siste åra har det imidlertid vært *forbudt* for de fleste å ha familien boende sammen med seg på arbeidsstedet, og fortsatt har lave lønninger, mangel på boliger osv. gjort at det ikke kan være et alternativ for mange. En forandring av dette kan komme til å berøre flere hundre tusen mennesker. Fortsatt er 85 % av de afrikanske arbeiderne ved CDM, Rössing Uranium Ltd. og Tsumeb Corporation migranter som bare i unntakstilfelle har familien boende sammen med seg (*Windhoek Advertiser*, 15.4.1980). Av de 5 400 afrikanske arbeiderne i diamantgruvene er ca. 90 % hjemmehørende i Ovamboland.

Dersom en omfattende endring i bosettingsmønsteret virkelig finner sted, selv i et omfang som er mer beskjedent enn den fordobling av bybefolkningen på få år som er antydnet i enkelte studier, vil det legge et enormt press på infrastruktur og sosiale tjenester i byer og på gruvesteder. Kanskje kan det bli nødvendig med 50 000 nye boliger på kort tid, noe som kan fortone seg som en nærmest umulig oppgave. Risikoen for økologisk sammenbrudd er avgjort til stede, og dagens fengselsliknende «compounds» kan bli morgen-

dagens overbefolkete storbylum. Det har lenge vært en tendens i denne retning, og forslag om å bedre forholdene og bygge om hybelbrakker til familieboliger ble i 1981 rammet av en kraftig nedskjæring av budsjettet for Katutura-bydelen i Windhoek (*Windhoek Advertiser*, 4.8.1981).

Matforsyninger vil også bli et stort problem, noe som både er et produksjons- og transportspørsmål. Vannforsyning er et annet kritisk punkt i Namibia, og situasjonen er blitt enda vanskeligere etter de siste års tørke. Da det nye vannverket i Windhoek ble åpnet, ble det antatt at dette skulle være tilstrekkelig for de neste femten år. Det tok bare tre år før anlegget var utnyttet fullt ut, og reguleringstiltak har trådt i kraft fra 1981. (I *Windhoek Observer* 28.3.81 ble den europeiske befolkningen bedt om å dekke til svømmebassengene for å hindre fordamping, vanne plenene forsiktigere og redusere bruken av oppvaskmaskin!) Vannanlegget i Windhoek er teknologisk sett meget komplisert, og feilberegninger eller teknisk svikt kan resultere i en koleraepidemi som rammer titusener. Situasjonen i den afrikanske bydelen Katutura kan allerede i dag beskrives som meget kritisk når det gjelder tilgangen på vann. Det er likeledes kjent at gruveanlegget i Rössing beskatter grunnvannet i det sentrale Namibia meget hardt. Flere gruver, utbygging av industri, befolkningsøkning, flytting til byer og høyere levestandard er faktorer som tilsammen kan skape en drastisk vannmangel.

Arbeidsplasser for kvinner

En endring i bosettingsmønsteret vil samtidig bety et behov for langt flere arbeidsplasser for kvinner enn det som er tilfelle i dag (se kap. 7). Det kan også bli aktuelt for mange kvinner i tjenerjobber å se seg om etter alternativer ved en eventuell flukt av europeere omkring selvstendigheten. Erfaringer fra andre afrikanske land forteller også om den vanskelige stilling mange kvinner kommer i ved flytting til byene, uten muligheter til lønnsarbeid eller matproduksjon. Dette betyr tap både av inntekter og personlig status i tillegg til nedgang i matforsyningene. Disse forholdene blir tatt opp i den nevnte arbeidsmarkedsstudien fra FN's Namibia-institutt, hvor det understrekes at kvinnesituasjonen må tillegges spesiell vekt i planleggingen. Et utgangspunkt er her at det umiddelbart kan mangle ca. 75 000 arbeidsplasser for kvinner. Dette krever både økt deltakelse av kvinner når programmet for det selvstendige Namibia trekkes opp, og en bevisstgjøring som kan forandre mange tradisjonelle forestillinger hos menn.

Det vil bli noen ledige arbeidsplasser etter at europeiske kvinner drar, særlig innenfor kontor- og varehandelen. Videre vil det bli behov for langt flere innenfor utdanning, helse- og barnestell, i takt med utbygging av skole-

vesen og velferdstiltak. En satsing på landbruksveiledning innenfor småjordbruket kan også gi flere arbeidsplasser for kvinner, og det samme vil gjelde innenfor ny og grunnbehovsrettet industri, slik som tekstil- og matvareindustri. Dette vil imidlertid ikke være nok, og det er også et spørsmål om hva som vil skje med «kvinneyrker» dersom det samtidig blir stor og åpen mannlig arbeidsløshet i en overgangsperiode. Et annet spørsmål er også utbygging av daghjem, ettersom lønnet arbeid på fabrikker og kontorer i byene ikke så lett kan forenes med dagens omsorgsfunksjoner, i motsetning til det som – trass det harde strev det medfører – er tilfelle innenfor landbruket i reservatene.

I sine opplæringsprogrammer i flyktningeleirene tar SWAPO sikte på å bedre kvinnenes utdanning og arbeidserfaring. Her er det mange kvinner som er sysselsatt innenfor helse- og skolevesenet. Ved FN's Namibia-institutt er ca. 40 % av studentene kvinner, dvs. en langt høyere prosentandel enn ved høyere utdanningsinstitusjoner i andre afrikanske land.

Namibia i det sørlige Afrika

I de tidligere kapitler har det vært et hovedsynspunkt at Namibia er blitt stramt innkapslet i Sør-Afrikas økonomiske system. Det betyr at det er en dyp og strukturell avhengighet, som bl.a. kommer til syne gjennom transportveier, utenrikshandel, sør-afrikanske statsselskaper og moderne gruve-teknologi. I avslutningskapitlet er det derfor på sin plass å antyde at det finnes alternativer, men at dette forutsetter en vanskelig, tidkrevende – og framfor alt risikofylt – kamp for frigjøring. Namibia vil ikke stå aleine i en slik kamp for løsrivelse fra Sør-Afrikas økonomiske dominans, men kan dra fordel av – og selv være med på å styrke – det samarbeidet som er under utvikling i det sørlige Afrika. Det er nødvendig å se Namibias framtid i et slikt perspektiv, fordi det også viser hvor mye som står på spill for Sør-Afrika og landets samarbeidspartnere.

Avhengigheten er ikke naturgitt

Den økonomiske og handelsmessige avhengighet av Sør-Afrika er ikke naturgitt, selv om Sør-Afrika på enkelte områder tilbyr konkurransedyktige produkter og spesialiserte tjenester til jordbruk og gruvedrift. På ett felt er Namibia dessuten bedre stilt enn de fleste naboland: det er få som er migrantarbeidere i Sør-Afrika. Dagens mange og stramme bånd holdes hovedsakelig oppe gjennom politiske maktforhold, militær okkupasjon og handels-selskapenes valg av varer fra sine sør-afrikanske forbindelser. Når dette ytre press blir borte eller dempes, kan det samtidig bli lettere å se hvilke andre muligheter som finnes.

De selvstendige nabolanda står heller ikke helt uten muligheter til å tilby Namibia støtte i en overgangsperiode. Situasjonen er dessuten blitt bedre etter at Zimbabwe oppnådde selvstyre i 1980. I tillegg til at det er mulig å skaffe seg viktige produkter fra nabolanda, slik som olje og mais, er det også

gode grunner til å studere og lære av deres dyrekjøpte erfaringer. Det gjelder ikke minst Angola som oppnådde uavhengighet etter langvarig frigjøringskamp, og som har politiske målsettinger som ligger nær det SWAPO har gitt uttrykk for. Men også Botswana er et viktig land å høste erfaringer fra, ikke minst fordi det er mange felles trekk når det gjelder økologi og ressurser. På lengre sikt vil det være et spørsmål om å løse oppgaver i fellesskap i hele regionen, ikke minst for å stå samlet mot Sør-Afrika så lenge apartheidregimet består. Det er dette som er under oppseiling, og innenfor dette samarbeidet vil Namibia få en viktig plass.

Samarbeid for frigjøring

I de siste åra har det i mange sammenhenger kommet fram et ønske om å svekke de handels- og transportmessige båndene til Sør-Afrika. I 1977 la *FN's økonomiske kommisjon for Afrika (ECA)* fram sine planer om et utvidet samarbeid mellom sytten land i det sentrale og sørlige Afrika, der både Zimbabwe og Namibia var tenkt som framtidige deltakere i et system med handelspreferanser. I slutten av 1981 var avtalen klar til å bli undertegnet, men det var uklart hvor mange land som ønsket å slutte seg til.

I 1979 startet frontlinjestatene (Tanzania, Zambia, Mosambik, Angola og Botswana) forhandlinger seg i mellom om et nærmere økonomisk samarbeid, der målet var å skape større uavhengighet av Sør-Afrika. Fra starten fikk de med seg Malawi, Lesotho og Swaziland, og i 1980 kom også Zimbabwe med. Dette var også ment som et svar på de forsøk på å styrke kontrollen med nabolanda som Sør-Afrika selv la opp til på dette tidspunkt (*Constellation of States*). Opplegget fra «de ni» fikk betegnelsen *Southern Africa Development Coordination Conference (SADCC)*, og førte i 1979 til et ministerrådsmøte i Gaborone og et toppmøte i Arusha. I 1980 ble det fulgt opp med møter i Lusaka og i Maputo. I første omgang var det de konkrete planene om å styrke samarbeidet på samferdselssektoren som trakk til seg bistandsorganisasjoner fra hele verden. Et nytt toppmøte ble holdt i Blantyre i november 1981, og mellom møtene arbeidet et lite sekretariat. De forskjellige land er også tillagt ansvar for forskjellige sektorer. F.eks. skal Zimbabwe utarbeide planer for jordbruk og matforsyning, Tanzania driver utredningsarbeid om industri og Angola har ansvar for energifeltet. I Mosambik arbeider en egen transportkommisjon, og det er her de mest håndfaste resultater er nådd.

Namibia var helt fra starten trukket inn i dette samarbeidet, og blant de grunnleggende utredninger til Arusha-konferansen var også en landstudie av Namibia. SWAPO deltok på toppmøtet i Lusaka med en delegasjon ledet av president Sam Nujoma, og i Lusaka-erklæringen ble det direkte nevnt at

støtte til frigjøringsvirksomhet skulle gis prioritet. SWAPO er assosiert medlem av komitéen som arbeider videre med kommunikasjoner (SATCC), og har deltatt på flere andre konferanser og arbeidsmøter. Under Blantyre-møtet i 1981 ble det sendt ut en uttalelse hvor det ble gitt uttrykk for håp om at «de ni» skulle bli til ti innen neste toppmøte.

Et annet transportmønster

En av forutsetningene for å kunne vri Namibias handelsmønster i mer allsidig retning, er at dagens ensidige transportavhengighet av Sør-Afrika blir brutt. Her er det allerede blitt brakt fram flere alternativer for å få til forbindelser med Zambia, Angola og Botswana. En tilknytning til Zambias transportnett kan skje raskt og billig ved å forlenge den asfalterte militærveien som går fra Grootfontein til Katima Mulilo (Caprivi). Her er det ikke mange mil som står igjen, og en kopling til Zambia vil samtidig åpne for videre forbindelser til Botswana og Zimbabwe. Den potensielle handel med Zambia er kanskje ikke så stor. Det kan imidlertid være aktuelt å eksportere fisk og kjøtt, samtidig som det kan kjøpes mais i år med gode avlinger i Zambia.

Dersom Walvis Bay blir stengt for et selvstendig Namibia, er det forbindelsene nordover til Angola som vil være av størst betydning. Den sør-afrikanske krigføring har imidlertid påført Angola store ødeleggelser i infrastrukturen, ikke minst er vei- og jernbaneforbindelsene fra innlandet til Mocamedes hardt rammet. I Angola blir det utredet muligheter for en forbindelse på ca. 240 km mellom Benguela-jernbanen og jernbanen fra Mocamedes til Menongue, som så igjen kan forlenges ytterligere til Namibia. Innenfor SADCC's transportprogram har det dessuten vært lagt fram forslag om en vei fra Lucira sørover mot grensa til Namibia (402 km). Handelsmessig kan Angola i en overgangssituasjon utvilsomt komme til unnsetning med nødvendige varer. Her er olje særlig viktig, og Angola har allerede avtaler med andre afrikanske land – bl.a. Tanzania – om oljeleveranser på gunstige kredittvilkår og mot betaling i form av varer. Også sement og en rekke forbruksvarer kan importeres fra Angola dersom transportproblemene løses og dersom Angola kan ta fatt på gjenoppbyggingen uten sør-afrikanske ødeleggelser.

Jernbane til Botswana?

Et økonomisk samkvem med Botswana vil langt på vei være avhengig av en jernbaneforbindelse gjennom Kalahariørkenen. Det har gjennom historien

vært lagt fram mange utredninger om et slikt alternativ. Fra Botswanas side kan dette prosjektet representere et gjennombrudd i løsrivelsen fra Sør-Afrika. En slik jernbane ble også direkte trukket fram i den talen som president Seretse Khama holdt ved åpningen av Lusaka-konferansen innenfor SADCC i 1980. Ifølge pressemeldinger i januar 1982 skulle Botswana ha gitt klarsignal til å starte prosjekteringen, med sikte på en jernbane som går inn til Gobabis i Namibia (*Information*, 5.1.1982). Fra en annen synsvinkel har sør-afrikansk/namibisk presse lansert jernbanen som et prosjekt for å binde Sør-Afrika, Botswana og Namibia sammen i et «antikommunistisk» alternativ til kommunikasjoner østover til Mosambik.

En jernbane mellom Namibia og Botswana kan også få betydning for forbindelsene til Zambia. Det er planer om et større bruanlegg ved Kazangula, der Zambia og Botswana møtes ved Zambezi-elva. Dette kan også muliggjøre en jernbaneforbindelse mellom de to land, som så kan knyttes til linja som ender ved Walvis Bay. Dette ble bl.a. drøftet i juli 1981, da den faste økonomiske kommisjon mellom Botswana og Zambia hadde møte i Livingstone.

En jernbane til Walvis Bay vil sikre Botswana adgang til en havn ved Atlanterhavet, og samtidig åpne opp store områder i nord og vest for jordbruk og gruvedrift. I det siste tilfelle er det tale om enorme og uutnyttete kullforekomster. Med dagens priser på kull vil investeringer i jernbanedrift og kullgruver utvilsomt være et kommersielt forsvarlig tiltak. Sett fra Namibias side vil en slik jernbane gi valutainntekter fra transitthandel, herunder også mulig eksport/import for Zambia og Zimbabwe. Når det gjelder direkte handel mellom Namibia og Botswana, er det ikke så mye som kan tenkes på kort sikt. Import av kull fra Botswana kan imidlertid få stor betydning. Namibia har i dag et stort importbehov, hovedsakelig til sine smelteverk. Jernbanen kan også gjøre det mulig med industrisamarbeid der det er for svakt markedsgrunnlag i et enkelt land, og både et oljeraffineri og en større sementfabrikk har vært nevnt.

Samordning av jordbruk og gruvedrift

I tillegg til transportsektoren er det under utvikling et samarbeid mellom «de ni» når det gjelder landbruket. Her er det et spørsmål både om planer for å avhjelpe øyeblikkelig matmangel (særlig korn) og om landbruksforskning. På det siste området har Namibia mye å hente ved et nært samarbeid med Botswana, som har mange av de samme problemene m.h.t. kvegdrift i tørre områder, ørkenspredning, bekjempelse av husdyrsjukdommer (f.eks. munn- og klovsjuka), produksjon av vaksiner, grunnvannsforskning osv. Innenfor

rammen av samarbeidet mellom «de ni» har Botswana fått i oppdrag å utrede og søke om støtte til oppbygging av et regionalt institutt knyttet til *International Centre for Research on Agriculture in the Semi-Arid Tropics*. Ved universitetet i Gaborone er det likeledes et prosjekt (*Botswana Renewable Energy Coordinating Committee*) som sikter mot å utnytte fornybare energikilder på landsbygda.

De fleste av Namibias naboland står også overfor de samme problemer når det gjelder gruvedrift, teknologisk utvikling, forhold til utenlandske selskaper (ofte de samme: Anglo-American Corporation, Rio Tinto Zinc, Newmont Mining Corp., American Metal Climax), geologiske undersøkelsesteknikker og ressurskartlegging. Et samarbeid om utdanning på dette feltet kan f.eks. være naturlig med Zambia, som har en *School of Mines* ved sitt universitet. Også *Faculty of Engineering* ved universitetet i Zimbabwe står fram som et alternativ. Utveksling av informasjoner og erfaringer kan være av stor betydning når det gjelder kontroll og skattelegging av utenlandske selskaper, avklaring av spørsmål som vedrører finansiering og låneforhold ved ekspansjon, teknikker for leting og felles strategi for å redusere avhengigheten av utenlandsk personell og fagkunnskaper. Det kan tenkes et internasjonalt salgsapparat for flere mineraler, noe som også vil øke mulighetene til å påvirke prisene og oppnå bedre avtaler med utenlandske storselskaper.

I forbindelse med SADCC-toppmøtet i Blantyre i 1981 la Zimbabwe fram et forslag om et slikt regionalt organ for å samordne produksjon, salg og transport av mineraler. I forslaget lå også en plan om felles opplæring innenfor gruveindustrien. Myndighetene i Zimbabwe arbeidet på samme tid med et forslag om et statsselskap for salg av mineraler både på hjemmemarkedet og til eksport. Til grunn for forslaget lå et ønske om større kontroll over utvinning av ikke-fornybare ressurser, samtidig som det var mistanke om at de utenlandske selskapene hentet inn store overskudd gjennom sin prisfastsetting. De store gruveselskapene som opererer i Zimbabwe, slik som Union Carbide, LONRHO, Anglo-American Corporation og Rio Tinto Zinc, har møtt forslaget med sterk skepsis (*Financial Times*, 11.12.1981).

Et samarbeid mellom diamantprodusentene i det sørlige Afrika er også et nærliggende alternativ, ettersom de enkelte land hver for seg står svakt overfor *De Beers/Central Selling Organisation*. Både Namibia, Botswana, Angola og Lesotho er betydningsfulle eksportører. En ny situasjon oppstod i april 1981, da Zaire varslet at landets avtale med De Beers/CSO ikke ville bli fornyet. Med sine 8-9 mill. karat stod Zaire for mer enn 10 % av omsetningsmonopolets salg av industridiamanter. CSO ble tilbudt en andel på 25-40 %, men avsto samarbeid med Zaire dersom ikke alle diamanter herfra gikk gjennom organisasjonens kanaler. Det førte til at det statlige selskapet *SOZACOM* bestemte seg for å finne nye samarbeidspartnere, bl.a. *Industrial*

Diamond Dealers i London. Dette var første gang siden Ghana brøt ut i slutten av 1950-åra at De Beers/CSO måtte gi fra seg en viktig kontrakt. Dersom Zaire skaffer seg bedre inntekter gjennom andre salgsselskaper, kan dette bli en oppmuntring både for et selvstendig Namibia og andre naboland til å gå samme vei, eventuelt i fellesskap.

Samarbeid på mange felter

En slik «katalog» over tenkelige samarbeidspartnere i regionen kan gjøres enda mer omfattende. For Namibia må f.eks. samarbeid med naboland om utnytting av vannressurser tillegges stor vekt. Som nevnt vil det på kort sikt være viktig å få til en avtale med Angola om Kunene, både av hensyn til irrigasjon og utnytting av den nåværende og framtidige kapasitet ved kraftverkene. Også utnytting av Okavango er et internasjonalt spørsmål, ettersom elva har sin opprinnelse i Angola, krysser Namibia og renner ut i et potensielt fruktbart delta i Botswana. En avtale om Okavanga vil være særlig viktig for Botswana, men også for irrigasjonsmulighetene i Namibia vil det være av betydning. Her er det – som nevnt i kap. 6 – gode jordbruksmuligheter ved kunstig vanning.

Det er også nærliggende å knytte seg til et satellittsamband med nabolanda. Dette vil være en forutsetning for å redusere avhengigheten av telekommunikasjoner via Sør-Afrika. Botswana fikk i 1981 et større lån fra Den afrikanske utviklingsbank (ADB) for et telekommunikasjonsprosjekt. Det eksisterer også et organ som heter *Southern Africa Telecommunications Administration (SATA)*, og som hadde en konferanse i Lusaka i januar 1981 for å utveksle erfaringer og planlegge hvordan et mikrobølgesystem kan utvikles over landegrensene. Her deltok Zambia, Zimbabwe, Botswana, Malawi og Swaziland. Både i Norge og Sverige har bistandsorganene vært trukket inn i prosjekteringen av et regionalt mikrobølgesystem, som vil lette forbindelsene med telefon og telex i tillegg til et TV-samband.

Flere afrikanske naboland kan likeledes komme på tale som partnere i et flyselskap. For Namibia vil flytransport ha stor økonomisk betydning, ettersom en del av de mest lønnsomme eksportprodukter kan fraktes luftveien til Vest-Europa. Det gjelder bl.a. uran, diamanter, kjøtt og karakulskinn til pels.

Det kan videre være aktuelt med et mer samordnet opplegg for spesialistutdanning og universitetsstudier, der forskjellige afrikanske land i regionen på gjensidig basis åpner for studie- og opplæringsplasser. For Namibia vil dette til dels være en fortsettelse av dagens system med SWAPO-stipendia-ter. Det er f.eks. namibiske aspiranter ved det senteret hvor Tanzania og

Mosambik i fellesskap driver opplæring av diplomatisk personell (*Center for Foreign Relations*). Det vil ta lang tid å bygge opp et innenlandsk universitet med tilstrekkelig bredde, og på mange områder vil det dessuten være urasjontelt med spesialstudier i Namibia.

Det bør også minnes om at de første tanker om langsiktig industriplanlegging er utvekslet innenfor «de ni». Her står Namibia i en særstilling med sin mangel på industri. Som ledd i en industriplan for et selvstendig Namibia er det av stor betydning å vite hvilke sjanser det er for markedsdeling og produktspesialisering med naboland, og hvor erfaringene tilsier at produksjon for hjemmemarked kan være lønnsom og ønskverdig. Det foreligger utvilsomt muligheter for foredling av en del mineraler, samt en høyere bearbeidingsgrad av landbruksprodukter: skinnvarer, matolje, kjøttthermetikk. Det er også et marked for innsatsvarer i landbruket, slik som kunstgjødsel og redskaper. På lengre sikt bør det også være mulig å bygge ut industri for leveranser til gruvene, slik som er skjedd i Zambia og Zaire. Det er videre et marked innenfor bygge- og anleggssektoren i form av redskaper, tømmer, sement og murstein. Også når det gjelder mat- og forbruksvarer, er det markedsgrunnlag for en del industri som erstatter tidligere import.

Frigjøring eller «konstellasjon»?

Dersom det skal avsluttes i en mer optimistisk tone, er det naturlig å legge stor vekt på det samarbeidet for frigjøring fra Sør-Afrika som er skissert ovenfor. Det dreier seg her om en region som har ca. 60 millioner innbyggere, og som samlet er på størrelse med Vest-Europa. I dette området er det store mineralressurser, og et nytt transportmønster kan også styrke forbindelsene mellom de afrikanske land når det gjelder jordbruk og industri. På grunn av sin strategiske beliggenhet som grensestat til Sør-Afrika, og med mineralriksdommer og en viktig havn ut mot Atlanterhavet, kan et selvstendig Namibia bli et verdifullt tilskudd til samarbeidet innenfor *Southern Africa Development Coordination Conference (SADCC)*. Det er selvsagt ikke lett å løsne på alle de bånd som er blitt knyttet til Sør-Afrika, men den ekstremt stramme bindingen vil paradoksalt nok også være en drivkraft for å få til en slik løsrivelse. Samtidig som prisen for å få til dette er høy, noe frigjøringskampen i seg selv er et vitnesbyrd om, vil også gevinsten bli tilsvarende høy dersom det lykkes.

Et selvstendig Namibia vil gjøre det enda vanskeligere for Sør-Afrika å få til en «konstellasjon av stater» i det sørlige Afrika. Et slikt framstøt ble lansert tidlig i 1979, som et ledd i en total sør-afrikansk strategi for å trygge sin stilling i regionen og åpne markeder for sør-afrikansk kapital og varer.

Tanken var at et slikt «samvelde» skulle ha sekretariat i Pretoria, og bygge på en ikke-angrepspakt og en tett økonomisk sammenvevning. Det ble uttrykt forhåpning om å starte med Lesotho, Swaziland og Malawi, samtidig som det ble satset mye på å få til makten et vennligsinnet styre i Zimbabwe. Statsminister Botha hadde også i tankene at Namibia fortsatt skulle være en del av det innerste «kjerneområde». Det første alvorlige slag mot denne strategien kom i februar 1980, da partene i *Patriotisk Front* vant en overveldende seier i Zimbabwe. Dette gjorde at planene om å innlemme Zimbabwe i en samarbeidsorganisasjon under Sør-Afrikas ledelse måtte skrinlegges. (Biskop Abel Muzorewa hadde derimot erklært sin fulle støtte til Zimbabwes deltakelse i den nye «konstellasjon av stater».) Det andre slaget kom ved Lusaka-toppmøtet i 1980, etterfulgt av en rekke andre møter og konferanser i regi av SADCC. Da det nye «Samveldet» offisielt ble åpnet 23. juli 1980, måtte den sør-afrikanske statsminister nøye seg med å ønske velkommen deltakere fra tre bantustans som ingen har godkjent som stater: Transkei, Bophutatswana og Venda. I tillegg var det bare representanter for DTA og den lokale administrasjonen i Namibia som hadde vært trukket inn i forberedelsene.

Press mot Angola

En namibisk selvstendighet, under et styre som satser på en økonomisk løsrivelse fra Sør-Afrika som langsiktig mål, kan bli det tredje alvorlige slag mot apartheidregimets regionale strategi. Transportmessig kan Namibia med Walvis Bay gi afrikanske stater bedre adgang til den sørlige del av Atlanterhavet, ikke minst dersom det blir bygd en jernbane som knytter forbindelseene til Botswana og Zambia.

Etter selvstendigheten vil det heller ikke være så lett å bruke Namibia som utgangspunkt for de mange sør-afrikanske angrep for å svekke Angola. Som nevnt i kap. 9, er Angola det land i regionen som er minst avhengig av Sør-Afrika. Det er derfor ikke så sårbart for økonomisk press som f.eks. Mosambik og Zimbabwe, og mer direkte militære midler har derfor vært brukt. Angola har stor betydning med Benguela-jernbanen og sine oljeresurser, og kan derfor by afrikanske stater et alternativ til transport og oljeleveranser gjennom Sør-Afrika. Det er derfor ikke tilfeldig at Sør-Afrika støtter UNITA-bevegelsen som retter sin sabotasje mot Benguela-jernbanen, og som i slutten av november 1981 tok på seg ansvaret for en kraftig eksplosjon i oljeraffineriet i Luanda. (I det siste tilfelle er det den offisielle oppfatning i Angola at det var Sør-Afrika som stod bak sabotasjen.)

I dette perspektiv er kampen om Namibia også en kamp om Angola. Den omfattende sør-afrikanske «destabilisering» for å skape økonomiske pro-

blemer og politiske kriser i nabolanda ble tatt meget alvorlig under SADCC-toppmøtet i Blantyre i november 1981. Dette ble da også holdt kort etter at det var gjennomført flere sabotasjeaksjoner mot bruer, veier og havneanlegg i Beira-området i Mosambik. Beira er av avgjørende betydning for Zimbabwe, Zambias og Malawias adgang til kysten.

Mye står på spill

Det er når disse langsiktige og regionale perspektiver trekkes opp, at det også blir klart hvor mye som står på spill for Sør-Afrika og landets samarbeidspartnere (dvs. flernasjonale storselskaper og de vestlige stormakter). Et selvstendig Namibia kan som nevnt bety en åpenbar svekkelse av Sør-Afrikas regionale maktstilling, på samme måte som det vil innebære en alvorlig forstyrrelse av den «stabilitet» som har gitt så gunstige muligheter for å hente ut mineralrikdommer. Slik sett vil det være en ytterligere styrking av den prosess som ble innledet med Angolas og Mosambiks selvstendighet i 1975, og som ble ført et steg videre gjennom ZANU's valgseier etter en langvarig frigjøringskamp i Zimbabwe.

Namibia har vært direkte underlagt Sør-Afrikas kontroll i mer enn seksti år, og økonomisk har det vært store gevinster å hente ut etter Den andre verdenskrigen. Det er riktignok ikke bare sør-afrikanske interesser i de namibiske gruvene, men alle avtaler om konsesjoner og drift har vært inngått med Sør-Afrika. Økonomisk og strategisk økte Namibias betydning påtaketlig etter at det ble gjort store uranfunn, og Sør-Afrika har en lovgivning som sikrer leveranser til sine militære formål. De store uranleveranser til vestlige land, i første rekke Storbritannia, kan også ses som et forsøk på å binde disse land nærmere til Sør-Afrika. I en UNCTAD-utredning om Namibias økonomi, er dette uttrykt slik: «I tillegg til å ha avgjørende økonomiske interesser i Rössinggruva gjennom *Industrial Development Corporation*, spiller Sør-Afrika nødvendigvis rollen som en militær garantist – på vegne av den vestlige verden – for å sikre at Namibias uran fortsatt vil være tilgjengelig for dem og ikke for andre.» (*Mensah*, 1981)

Kamp om Namibias framtid

Ved inngangen til 1980-åra er krigen mot Namibia og Angola blitt omfattende og kostbar (R 750 mill. i 1981?). Det er fra mange hold i Sør-Afrika erkjent at det ikke er mulig å vinne krigen, og at det heller er viktig å samle de militære ressurser mot opposisjon og frigjøringsbevegelser inne i Sør-Af-

rika selv. Det er imidlertid også sterke krefter i Sør-Afrika som er villige til å betale en høy pris for forsøket på å hindre et selvstendig Namibia. Den dominerende politiske gruppe blant de hvite i Namibia har dessuten meget nære forbindelser med det herskende Nasjonalistparti i Sør-Afrika. Dette har gjort det nødvendig å ta hensyn til forretningsfolk og bønder («settlerne») på stedet, selv om deres interesser på lengre sikt ikke nødvendigvis faller sammen med de mål den sør-afrikanske staten og de store gruveselskapene har.

Et flertallstyre i Namibia vil være enda et nytt slag mot den hvite moral og følelse av uovervinnelighet i det sørlige Afrika. Resultatet kan bli at økt internasjonal oppmerksomhet blir rettet mot Sør-Afrika selv, når «Namibia-spørsmålet» er ute av verden. Det vil også være en tilsvarende stimulans for frigjørings- og motstandsbevegelsene inne i Sør-Afrika selv, og grenselinja for forsvaret av apartheidssystemet vil bli rykket sørover fra Kunene til Oranje-elva.

Fra Sør-Afrikas side vil et nederlag i Namibia også bety tapet av en lang kystlinje mot Atlanterhavet, noe som har vært brukt som et argument overfor den vestlig forhandlingsgruppe. Militærstrategisk er det tvilsomt om dette er så vesentlig som Sør-Afrika ofte hevder, men under den rådende internasjonale situasjon tillegges det en viss vekt i USA. Det nære samarbeid som ble utviklet mellom Sør-Afrika og USA i løpet av 1981, hadde nettopp sitt grunnlag i et felles ønske om «regional stabilitet», bl.a. for å trygge leveransene av råvarer og holde opp en bastion mot Sovjetunionen.

Det er i dette lys det er nødvendig å se forandringene i den sør-afrikanske strategi for kontroll av Namibia. I slutten av 1960-åra var det total innkapsling av Namibia, samtidig med en oppsplitting i bantustans, som stod på programmet. Fem år seinere ble det talt om selvstendighet, og det ble gradvis gjort forberedelser til en «intern løsning» med namibiske samarbeidspartnere. En slik «løsning» vil bare være tilfredsstillende for Sør-Afrika dersom den begrenser en selvstendig regjerings økonomiske og politiske spillerom. I håp om å oppnå dette samarbeidet Sør-Afrika ved årsskiftet 1981/82 med de vestlige stormaktene, samtidig som det ble lagt et hardt militært press både på frigjøringsbevegelsen SWAPO og Angola.

Selv om Namibia-spørsmålet i egentlig forstand handler om avkolonisering, er konflikten også blitt en del av en regional – noen vil også si global – maktkamp. Som vist ovenfor er det store økonomiske verdier som står på spill, og et selvstendig Namibia vil svekke Sør-Afrikas militære evne til å angripe så vel Angola som andre afrikanske land. Det er disse økonomiske og strategiske interesser som lenge har hindret befolkningens rett til selvstyre, og som gjør at kampen om Namibias framtid ikke er avsluttet den dagen formelt selvstyre er oppnådd.

Litteratur om Namibia

Den følgende litteraturlista er selvsagt ikke ment som noen fullstendig Namibia-bibliografi. Det er isteden valgt ut en del artikler og dokumenter som særlig har vært til nytte under arbeidet, og som kan gi interesserte lesere en viss veiledning i hvor man finner Namibia-materiale for videre studier.

Under arbeidet har jeg hatt særlig stor nytte av å lese manuskripter til to bøker som begge gir en bred oversikt over Namibia. Den første er en antologi som er redigert av Reginald H. Green, Kimmo Kiljunen og Marja-Liisa Kiljunen: *Namibia: The Last Colony* (under utgivelse våren 1972). Her er det kapitler både om historie, økonomi, forholdet til Sør-Afrika, frigjøringskampen, kirkens rolle osv. Den andre boka er *To be born a Nation: The Struggle of the Namibian People*. Den ble utgitt av SWAPO i 1981 og gir en allsidig analyse både av Namibia og frigjøringskampens historie. I tillegg til bidragene i den ovennevnte antologi har mange andre publikasjoner fra Reginald H. Green hatt stor betydning. Som en framstående økonom med bred erfaring fra mange afrikanske land har han utført økonomiske beregninger som jeg har benyttet meg meget flittig av. Det gjelder ikke minst *From Südwestafrika to Namibia. The Political Economy of Transition*.

En klassiker når det gjelder Namibias økonomi midt på 1970-tallet er Wolfgang H. Thomas: *Economic Development in Namibia. Towards Acceptable Development Strategies for Independent Namibia*. Thomas var i en periode rådgiver under Turnhalle-konferansen og er nå professor ved universitetet i Transkei. Hans konklusjoner skiller seg på vesentlige punkter fra det som kommer fram hos Reginald H. Green, som står SWAPO nær. Jan Isaksen: *Namibias økonomi* har likeledes vært av stor verdi. For løpende informasjon har *Quarterly Economy Review of Southern Africa*, utgitt av Economist Intelligence Unit, vært en uunnværlig kilde.

I de siste åra har det vært foretatt flere landanalyser av vekslende kvalitet. Mest har det vært å hente fra det arbeid som er utført ved German Development Institute, og som er sammenfattet i boka H. Brandt m.fl.: *Perspectives*

of *Independent Development in Southern Africa: The Cases of Zimbabwe and Namibia*. Noen samlet framstilling er ennå ikke kommet fra FN's Namibia-institutt i Lusaka. Men det foreligger flere verdifulle publikasjoner herfra, slik som R. H. Green: *Manpower Estimates* og S. Mshonga: *Toward Agrarian Reform*. Det vil muligens bli påbegynt en større landanalyse innenfor rammen av UNCTAD, men foreløpig foreligger bare et kort notat (Mensah, 1981).

Når det gjelder den viktige gruve- og mineralsektoren, er det et godt grunnlagsmateriale i en utredning for The Commonwealth Secretariat, utført av Roger Murray: *The Mineral Industry of Namibia: Perspectives for Independence*. Det er mindre om andre deler av økonomien, særlig jordbruket, men en serie utredninger er planlagt utgitt av British Council of Churches/Catholic Institute for International Relations. Dette vil utdype et meget anbefalelsesverdig introduksjonshefte fra de samme institusjoner: *Namibia in the 1980s*.

Et annet meget verdifullt forsknings- og dokumentasjonscenter er International Defence & Aid Fund, London (IDAF). I tillegg til mange mindre notater er det her gitt ut en kort populærframstilling: *Namibia: The Facts*, og en utmerket presentasjon av forholdene for Namibias arbeidere, Gillian & Suzanne Cronje: *The Workers of Namibia*. IDAF informerer også om militarisering og undertrykking i nyhetsbladet *Focus on Political Repression in Southern Africa*, og i heftet *Apartheid's Army in Namibia*.

Namibias historie – særlig før kolonitida – er meget sparsomt dekket i litteraturen. Enkelte klassiske – og med god grunn omdiskuterte – framstillinger har vært konsultert, slik som Heinrich Vedder: *South West Africa in Early Times*. To grunnleggende studier om den tyske koloniperioden er oversatt til engelsk, Helmut Bley: *South West Africa under German Rule 1884-1914* og Horst Drechsler: «*Let us Die Fighting*». *The Struggle of the Herero and Nama against German Imperialism (1884-1915)*. Forøvrig har jeg hentet mye fra de mange inspirerende artikler og avhandlinger skrevet av Richard Moorsom og av W. G. Clarence-Smith. To personlige beretninger om leveforhold og frigjøringskamp i nyere historie er Vinnia Ndadi: *Breaking Contract* og John Ya-Otto: *Battlefront Namibia*.

Det finnes mye FN-materiale, særlig om konstitusjonelle og diplomatiske forhold. Dette oppsummeres best i de årlige rapporter fra *UN Council for Namibia*.

Fra sør-afrikanske myndigheter er det lite av nyere materiale om Namibia. *South West Africa Survey 1974* er den siste offisielle oversikt som er gitt. Noe av det tilsvarende materialet finnes imidlertid i *SWA/Namibia Today*, utgitt av SWA/Namibia Information Service og i *Namibia/SWA Prospectus* fra Africa Institute of South Africa. For å følge utviklingen i oppbyggingen av en

«intern» administrasjon og et formelt maktapparat inne i Namibia, er *Official Gazette of South West Africa* en vesentlig kilde. Om forholdene inne i Namibia er det også mye nyttig informasjon å hente i dagsavisene *Windhoek Advertiser* og *Allgemeine Zeitung* (begge med DTA-tilknytning) og den uavhengige ukeavisa *Windhoek Observer*. Fra SWAPO's side er det mange publikasjoner, slik som *Namibia Today*.

Mye av det viktigste materiale om Namibia, særlig om den siste utvikling, finnes i nyhetsmagasiner, tidsskrifter og i upubliserte notater. Det er derfor til slutt i bibliografien tatt med en liste over noen løpende publikasjoner. Mange av dem er tilgjengelige i biblioteker, og alle finnes ved Nordiska afrikainstituttet i Uppsala. Det er også vist til noen utvalgte tidsskriftartikler, konferansepapirer og bibliografier som har vært omtalt i de foregående kapitler eller som er av særlig stor verdi.

Bøker, hefter og brosjyrer

- The African Scholars' Council, *Zimbabwe, Namibia. Anticipation of Economic and Humanitarian Needs. Under Contract with the Agency for International Development.* (Washington, 1977)
- Afrikagrupperna i Sverige, *Namibia – ett sydafrikanskt nederlag?* (Stockholm:AGIS, 1978)
- Afrikagrupperna i Sverige, *Upptøring. Sydafrikas krig i Angola.* (Stockholm:AGIS, 1981)
- Afrika-informasjon, *Spesialnummer om Namibia.* (Oslo, Fellestrådet for det sørlige Afrika). Nr. 1/1981.
- Anti-Apartheid Movement/UNESCO, *Racism and Apartheid in Southern Africa. South Africa and Namibia.* (Paris: UNESCO, 1974)
- Babing, Alfred/Bräuer, Hans-Dieter, *Namibia. Kolonialzeit, Widerstand, Befreiungskampf heute. Ein Report.* (Köln: Pahl-Rugenstein, 1980)
- Birkeli, E., *En ørkenvandrer. Norges første Afrika-missionær. H. C. Knudsen.* (Oslo: Lutherstiftelsens Forlag, 1925)
- Bjelfvenstam, Bo, *Hur ska det gå för Botswana?* (Uppsala: Nordiska afrikainstituttet, 1981)
- Bley, Helmut, *South West Africa under German Rule, 1884-1914.* (London: Heinemann, 1971)
- Bomani, M. D./Ushewokunze, C. M., *Constitutional Options for Namibia. A Historical Perspective.* (Lusaka: UNIN, 1979)
- Brandt, Helmut, et.al., *Perspectives of Independent Development in Southern Africa. The Cases of Zimbabwe and Namibia.* (Berlin: German Development Institute, 1980)

- Bridgeman, Jon M., *The Revolt of the Hereros*. (University of California Press, 1981)
- Catholic Institute for International Relations/British Council of Churches, *Namibia in the 1980s. A CIIR/BCC Position Paper* (London: CIIR/BCC, 1981)
- Cervenka, Zdenek/Rogers, Barbara, *The Nuclear Axis: Secret Collaboration between West Germany and South Africa*. (London: Julian Friedman, 1978)
- Chamberlain, R./Diallo, A./John, E. J., *Toward a Language Policy for Namibia. English as the Official Language: Perspectives and Strategies*. (Lusaka: UNIN, 1981)
- Clarence-Smith, W. G., *Slaves, Peasants and Capitalists in southern Angola 1840-1926*. (Cambridge University Press, 1979)
- Cronje, Gillian/Cronje, Suzanne, *The Workers of Namibia*. (London: IDAF, 1979)
- Davidson, Basil, *The People's Cause. A History of the Guerillas in Africa* (London: Longman, 1981)
- Democratic Turnhalle Alliance, *Constitution, Constitutional Proposals, Economic Principles*. (Windhoek: DTA, 1978)
- Drechsler, Horst, «*Let us Die Fighting*». *The Struggle of the Herero and Nama against German Imperialism (1884-1915)*. (London: ZED Press, 1980)
- Dugard, John (ed.), *South West Africa/Namibia Dispute. Documents and Scholarly Writings on the Controversy between South Africa and the United Nations*. (Berkeley: University of California Press, 1973)
- Ellis, Justin, *Elections in Namibia?* (London: British Council of Churches/CIIR, 1979)
- Eriksen, Tore Linné, *Namibia – Hindringer og muligheter for utvikling* (Oslo: NUPI, Forum for Utviklingsstudier, Nr. 1-3, 1981)
- Eriksen, Tore Linné, *Namibia. En landanalyse*. (Stockholm: SIDA, 1982)
- Evborokai, A. O. (ed.), *Texts of United Nations Resolutions on Namibia (1946-1978)*. (Lusaka: UNIN, 1980)
- FAO, *Namibia, Prospects for Future Development*. (Rome: FAO, 1977)
- FAO, *Background Paper on Agriculture, Fisheries and Food Security in Namibia*. (Rome: FAO, 1980)
- First, Ruth, *South West Africa*. (Harmondsworth: Penguin, 1963)
- First, Ruth/Segal, Ronald (eds.), *South West Africa. A Travesty of Trust*. (London: André Deutsch, 1967)
- Fraenkel, Peter, *The Namibians of South West Africa*. (London: Minority Rights Group, 1978, rev.ed.)
- Green, Reginald H., *Manpower Estimates and Development Implications for*

- Namibia*. (Lusaka: UNIN, 1978)
- Green, Reginald H., *Namibia: A Political Economic Survey*. (Sussex: IDS, 1979)
- Green, Reginald H., *Namibia. Background Paper*. (Arusha: SADCC, 1979)
- Green, Reginald H., *South Africa. The Impact of Sanctions on Southern African Economies*. (Geneva: IUEF, 1980)
- Green, Reginald H./Kiljunen, Kimmo/Kiljunen, Marja-Liisa (eds.), *Namibia: The Last Colony*. (London: Longman, 1982)
- Green, Reginald, H., *From Südwestafrika to Namibia. The Political Economy of Transition* (Uppsala: The Scandinavian Institute of African Studies, 1981)
- Gordon, Robert J., *Mines, Masters and Migrants: Life in a Namibian Compound*. (Johannesburg: Ravan Press, 1977)
- Hubrich, Heinrich-Georg/Melber, Henning, *Namibia – Geschichte und Gegenwart zur Frage der Dekolonisation einer Siedlerkolonie*. (Bonn: Informationsstelle Südliches Afrika, 1977)
- Hunke, Heinz/Ellis, Justin, *Torture: A Cancer in Our Society*. (London: CIIR, 1978)
- Hunke, Heinz, *Namibia. The Strength of the Powerless. An IDOC Dossier*. (Rome: IDOC, 1980)
- International Defence & Aid Fund, *Namibia. The Facts*. (London: IDAF, 1980)
- International Defence & Aid Fund, *The Apartheid War Machine. The Strength and Deployment of the South African Armed Forces*. (London: IDAF, 1980)
- International Defence & Aid Fund, *Remember Kassinga – and other Papers on Political Prisoners and Detainees in Namibia*. (London: IDAF, 1981)
- International Defence & Aid Fund, *Namibia: The Constitutional Fraud. Briefing Paper No. 2*. (London: IDAF, 1981)
- International Defence & Aid Fund, *Focus on political repression in Southern Africa. Angola: Fighting Apartheid. Documentation from the International Commission of Inquiry. Special Issue 2*. (London: IDAF, 1981)
- International Defence & Aid Fund, *Apartheid's Army in Namibia. South Africa's Military Occupation*. (London: IDAF, 1982)
- International University Exchange Fund, *Namibia Dossier*. (Geneva: IUEF, 1979)
- Isaksen, Jan, *Namibias økonomi*. (Oslo: NUPI, 1980)
- Kerina, Mburumba, *Namibia. The Making of a Nation*. (New York: Books in Focus, 1981)
- Kgarebe, Aloysius (ed.), *SADCC 2. Maputo*. (London: SADCC Liaison Committee, 1981)

- Kommentars Råvarugrupp, *Den store jakten på uran*. (Stockholm: uf-förlaget, 1980)
- Lanning, Greg/Mueller, Marti, *Africa Undermined. Mining Companies and the Underdevelopment of Africa*. (Harmondsworth: Penguin, 1979)
- Lee, Richard B./Hurlich, Susan, «From Foragers to Fighters: South Africa's Militarization of the Namibian San», i Leacock, E. B./Lee, R. B. (eds.), *Politics and History in Band Societies*. (Cambridge U. P., 1982)
- Leistner, E./Esterhuysen, P./Malan, T., *Namibia/South West Africa Prospectus*. (Pretoria: Africa Institute of South Africa, 1980)
- Liberation Support Movement (ed.), *Namibia: SWAPO Fights for Freedom*. (Oakland, California: LSM Information Center, 1978)
- Loth, Heinrich, *Die Christliche Mission in SWA – Zur destruktiven Rolle der Rheinischen Missionsgesellschaft beim Prozess der Staatsbildung in Südwestafrika (1842-1893)*. (Berlin: Akademie-Verlag, 1963)
- Lutheran World Federation/World Council of Churches (eds), *Documentation on UN Pre-Implementation meeting on Namibia, Geneva, January 7-14, 1981*. (Geneva: LWF/WCC, 1981)
- Marsh, Jan, *Stop the War against Angola & Mozambique*. (London: Campaign to stop the war against Angola and Mozambique, 1981)
- Melber, Henning, *Schule und Kolonialismus. Das formale Erziehungswesen Namibias*. (Hamburg: Institut für Afrika-kunde, 1979)
- Melber, Henning, (hrsg.), *Namibia. Kolonialismus und Widerstand*. (Bonn, Informationsstelle Südliches Afrika, 1981)
- Mensah, J. H., *Review of the economic conditions in Namibia and South Africa. Part 1: Namibia, TB/B/869* (Genève: UNCTAD, 1981)
- Moorsom, Richard, *Colonisation and Proletarianisation: An Exploratory Investigation of the Formation of the Working Class in Namibia under German and South African Colonial Rule to 1945*. (University of Sussex, M. A. Thesis, 1973)
- Mshonga, S., *Toward Agrarian Reform. Policy Options for Namibia*. (Lusaka: UNIN, 1979)
- Murray, Roger (et.al.), *The Role of Foreign Firms in Namibia. Studies on External Investment and Black Workers' Conditions in Namibia*. (Uppsala: 1974)
- Murray, Roger, *The Mineral Industry of Namibia: Perspectives for Independence*. (London: Commonwealth Secretariat, 1978)
- Namibia National Front, *Policy Manifesto and Alternatives*. (Windhoek, NNF, 1978)
- Namibia Study Group of the Student African Movement, *Namibia Review*. (Johannesburg, 1979)
- Namibia Support Committee, *South Africa's Sham Elections*. (London, 1979)

- Ndadi, Vinnia, *Breaking Contract. The Story of Vinnia Ndadi*. (Recorded and edited by Dennis Mercer.) (Oakland, California: Liberation Support Movement Information Center, 1974)
- Ngavirue, Zedekia, *Political Parties and Interest Groups in South West Africa: A Study of Plural Society*. (Oxford: St. Antony's College, Ph. D. Thesis, 1972)
- Nordiska afrikainstitutet, *Nytt från NAI, Nr. 6, 1980*, (Spesialnummer om Namibia), (Uppsala: NAI, 1980)
- Nsekela, Aron J. (ed.), *Southern Africa: Towards Economic Liberation*. (London: Rex Collings, 1981)
- Oberger, Bengt/Persson, Kaj, *Namibia. Landbeskrivning*. (Stockholm: SIDA, 1978)
- O'Callaghan, Marion, *Namibia: The Effects of Apartheid on Culture and Education*. (Paris: UNESCO, 1977)
- Palmberg, Mai (red.), *Befrielsekampen i Afrika* (Stockholm: AGIS, 1980)
- Roberts, Alun, *The Rossing File. The Inside Story of Britain's Secret Contract for Namibian Uranium*. (London: Namibia Support Committee/CANUC, 1980)
- Rogers, Barbara, *White Wealth and Black Poverty. American Investments in Southern Africa*. (London/Westport: Greenwood Press, 1976)
- Rotberg, Robert I., *Suffer the Future. Policy Choices in Southern Africa*, (Cambridge, Massachusetts/London: Harvard U. P., 1980)
- Rubin, Neville, *Labour and Discrimination in Namibia*. (Geneva: ILO, 1977)
- Råvarugruppen, *Plundring eller Planhushållning*. (Stockholm: uf-förlaget, 1980)
- Sano, Hans-Otto et.al., *The Nordic Countries and Namibia*. (Uppsala: The Scandinavian Institute of African Studies, 1981)
- Schneider-Barthold, Wolfgang, *Namibia's Economic Potential and Existing Economic Ties with the Republic of South Africa*. (Berlin: German Development Institute, 1977)
- Seidman, Ann/Makgetla, Neva Seidman, *Outposts of Monopoly Capitalism: Southern Africa in the Changing Global Economy*. (Westport, Connecticut: Lawrence Hill & Co., 1980)
- Serfontein, J. H. P., *Namibia?* (Randburg: Fokus Suid Publishers, 1976/ London: Rex Collings, 1977)
- SIDA (red.), *Förhandlingar och «val» i Namibia*. (Stockholm: SIDA, 1980)
- South African Labour Bulletin, *Focus on Namibia*. (Durban, SA: SALB, No. 1 & 2, 1978)
- Sparks, Donald L., *Walvis Bay, Plumpudding and Penguin Islands. Their*

- History and Economic Importance to Namibia.* (Los Angeles: Annual Meeting of the African Studies Association, 1979)
- SWANU, *Basic Documents of the South West Africa National Union.* (Stockholm: Pogo Print, 1976)
- SWAPO, *Constitution of the South West Africa People's Organization (SWAPO) of Namibia.* (Lusaka: SWAPO, 1976)
- SWAPO, *SWAPO Information on SWAPO: An Historical Profile.* (Lusaka: SWAPO, 1978)
- SWAPO, *SWAPO Information on the People's Resistance 1976-1977.* (Lusaka: SWAPO, 1978)
- SWAPO, *Massacre at Kassinga. Climax of Pretoria's all-out Campaign against the Namibian Resistance.* (SWAPO, 1978)
- SWAPO, *Political Program of the South West Africa People's Organisation (SWAPO) of Namibia.* (Lusaka: SWAPO, udat.)
- SWAPO/World Health Organization, *Country Health Programming for Independent Namibia (1981-1984).* (Lusaka: SWAPO/WHO, 1980)
- SWAPO, *To be born a Nation: The Struggle of the Namibian People.* (London: Zed Press, 1981)
- Tötemeyer, Gerhard, *Namibia Old and New. Traditional and Modern Leaders in Ovamboland.* (London: C. Hurst & Co., 1978)
- Tötemeyer, Gerhard, *South West Africa/Namibia. Facts, attitudes, assessment, and prospects.* (Randburg: Fokus Suid Publishers, 1977/London: Rex Collings, 1977)
- Thomas, Wolfgang H., *Economic Development in Namibia. Towards Acceptable Development Strategies for Independent Namibia.* (München: Chr. Kaiser Verlag, 1978)
- United Nations, *Namibia: A Unique U. N. Responsibility.* ((New York: UN Dept. of Public Information, 1980)
- United Nations Council for Namibia, *Nationhood Programme for Namibia and Educational, Social and Relief Activities under The United Nations Fund for Namibia. Progress Report, December 1980.* (New York: 1980)
- United Nations Council for Namibia, *Report of the Panel Hearing on Namibian Uranium.* (New York: UN, 1980)
- United States Agency for International Development, *A Report to the Congress on Development Needs and Opportunities for Cooperation in Southern Africa. Annex A: Namibia.* (Washington: USAID, 1979)
- University of Stellenbosch, *Report on an Investigation into the Potential Development at Walvis Bay.* (Transport Research Centre, 1978)
- Ushewokunze, C. M., *Legal Aspects of Namibia's Mining Industry, Draft.* (Lusaka: UNIN, 1980)
- U. S. State Department, *Documents on Southern Africa Leaked to the American*

- Press.* (London: Reproduced by SWAPO Western Europe Office, 1981)
- Vedder, Heinrich, *South West Africa in Early Times. Being the story of South West Africa up to the date of Maherero's death in 1890.* (London: F. Cass & Co., 1966)
- Vigne, Randolph, *A dwelling place of our own. The story of the Namibian nation.* (London: IDAF, 1975)
- Vries, J. L. de, *Mission and Colonialism in Namibia* (Braamfontein: Ravan Press, 1978)
- Wangel, Arne m.fl., *Namibia, undertrykkelse og frihedskamp* (København: Mellemløst Samvirke, 1981)
- Wellington, John. H., *South West Africa and its Human Issues.* (London: Oxford U. P., 1976)
- Wilcox, Stephan, *Namibia. A Framework for U. S. Assistance in Southern Africa. Country Resource Paper.* (Washington: Southern Africa Task Force, USAID, 1977)
- Winter, Colin, *Namibia. The Story of a Bishop in Exile.* (Guildford & London: Lutterworth Press, 1977)
- Ya-Otto, John, *Battlefront Namibia. An Autobiography.* (London: Heinemann, 1982)

Tidskriftsartikler og enkelte upubliserte notater

- Abrahams, Kenneth, «Representative Authorities and Ethnic Elections», *The Namibian Review*, No. 18, July-August, 1980, s. 3-14.
- Asmal, Kader, *Namibia: The International Law Dimension.* (Paris: Int. Conference in Solidarity with the Struggle of the Namibian People, Sept., 1980)
- Asombang, Wilfred A., «Export Marketing Strategies for Economic Development in Namibia», *SADEX*, vol. 2, No. 6, November-December, 1980, s. 1-24.
- Clarence-Smith, W. G./Moorsom, Richard, «Underdevelopment and Class Formation in Ovamboland, 1845-1915», *Journal of African History*, vol. 16, No. 3, 1975, s. 365-81, and in Palmer, R./Parsons, Q. N., (eds.): *The Roots of Rural Poverty.* (London: Heinemann, 1977)
- Collett, Sue, «The Human Factor in the Economic Development of Namibia», *OPTIMA*, vol. 28, No. 4, 1980, s. 191-219.
- Committee on South African War Resistance, *The South African Military Occupation of Namibia.* (London: COSAWR, 1981)
- du Pisani, André, «Namibia: The Search for Alternatives», *South African International*, vol. 12, No. 1, July 1981, s. 292-302.
- Eriksen, Tore Linné, «Råvarer, gruveselskaper og politikk: Namibia som

- eksempel». *Internasjonal Politikk*, nr. 2, 1981, s. 237-266.
- Gordon, Robert J., «Variations in Migrations: The Ovambo Case», *Journal of Southern African Studies*, vol. 3, No. 3, July, 1978, s. 261-294.
- Innes, Duncan, «Imperialism and the National Struggle in Namibia», *Review of African Political Economy*, No. 9, May-August, 1978, s. 44-59.
- Kornegay, F. A./Mortimer, J. R., «Namibia's Transition and Regional Cooperation in Southern Africa», *SADEX* vol. 3, No. 1. January/February, 1981, s. 1-25.
- Modise, Billy, *Education in Namibia – Problems and Prospects*. (Uppsala: The Scandinavian Institute of African Studies, 1981)
- Moorsom, Richard, «Underdevelopment, Contract Labour and Worker Consciousness in Namibia, 1915-1972», *Journal of Southern African Studies*, No. 1, 1977, Oct., s. 52-87.
- Moorsom, Richard, «Labour Consciousness and the 1971/72 Contract Workers Strike in Namibia», *Development and Change*, vol. 10, No. 2, 1979, s. 205-231.
- Moorsom, Richard, «Namibia in the Frontline: The Political Economy of Decolonization in South Africa's Colony», *Review of African Political Economy*, No. 17, January-April, 1980, s. 71-82.
- Murray, Roger, *Transnational Corporations in Namibia*. (Uppsala: The Scandinavian Institute of African Studies, 1981)
- Singham, A. W., «Namibia and Nuclear Proliferation», *Third World Quarterly*, vol. 3, No. 2, April 1981, s. 277-86.
- SWAPO, *Towards Genuine Independence. SWAPO Political Paper*. (Uppsala: The Scandinavian Institute of African Studies, 1981) Prep. for the Int. Conference in Solidarity with the People's Struggle in Namibia. Paris, Sept., 1980.
- Voipio, Rauha, «Namibia – mission och kyrka», *Norsk Tidsskrift for Misjon*, nr. 4, 1980, s. 218-230.

Offisielt sør-afrikansk materiale

- First National Development Corporations, *Business Opportunities in SWA/Namibia*. (Windhoek, 1979)
- Press Relations Office of the Administrator-General, *South West Africa/Namibia Survey*. (Windhoek, 1980)
- Official Gazette of South West Africa*. (Windhoek)
- Republic of South Africa, *Report of the Commission of Enquiry into South West African Affairs (The Odendaal Report)*. (Pretoria/Cape Town: Government Printer, 1964)

- Republic of South Africa, *South West Africa Survey 1967*. (Pretoria/Cape Town: Department of Foreign Affairs, 1967).
- Republic of South Africa, *South West Africa Survey 1974*. (Pretoria/Cape Town: Departement of Foreign Affairs, 1975)
- Republic of South Africa, *South West Africa. Basic Documents*. (Pretoria/Cape Town: Department of Foreign Affairs, 1979)
- SWA/Namibia Information Service: *Budget 1980/81. Address delivered by Mr. D. F. Mudge*. (Windhoek, 1980)
- SWA/Namibia Information Service: *South West Africa/Namibia Today*, (Windhoek, 1980)

Aviser, tidsskrifter og årbøker

- Action on Namibia. Bulletin of Namibia Support Committee* (London).
- Africa* (London).
- Africa News* (Durham, U. S.).
- Africa Confidential* (London).
- Africa Report* (Washington).
- Africa Research Bulletin* (London).
- Africa South of the Sahara* (London).
- Africa Contemporary Record* (London).
- African Business* (London).
- Afrikabulletinen* (Stockholm).
- Afrika-Informasjon* (Oslo).
- Afrique-Asie* (Paris).
- Aktueller Informationsdienst Afrika* (Hamburg).
- Allgemeine Zeitung* (Windhoek).
- Anti-Apartheid News* (London).
- Economist Intelligence Unit: Quarterly Economic Review of Southern Africa* (London).
- Facts & Report* (Amsterdam).
- Financial Mail* (Johannesburg).
- FOCUS on political repression in Southern Africa* (London).
- ICSA (International Committee against Apartheid, Racism and Colonialism) Bulletin* (London).
- Informationsdienst Südliches Afrika* (Bonn).
- Jeune Afrique* (Paris).
- Namibia Bulletin* (U. N., New York).
- Namibia Today* (SWAPO, Luanda).
- New African* (London).

New African Yearbook (London).
Nyt om Namibia/SWAPO (København).
Objective: Justice (U. N., New York).
Rand Daily Mail (Johannesburg).
Resister. Bulletin of the Committee on South African War Resistance (London).
SADEX. The South African Development Information/Documentation Exchange (Washington).
Southern Africa (New York).
Survey of Race Relations (Johannesburg).
SWA Annual (Windhoek).
SWAPO of Namibia. Information and Comments (London).
SWAPO of Namibia. Informations and Comments (Stockholm).
SWAPO Information Bulletin (Luanda).
The Combatant. The Organ of The People's Liberation Army of Namibia-PLAN (Luanda).
The Namibia Review (Windhoek).
The Star Weekly (Johannesburg).
United Nations Council for Namibia. Annual Reports. (New York).
Windhoek Advertiser (Windhoek).
Windhoek Observer (Windhoek).

Bibliografier

Flere av bøkene ovenfor inneholder fylldige litteraturlister og bibliografier. Det gjelder i særlig grad Green, Kiljunen & Kiljunen (eds.), W.H. Thomas og SWAPO (1981). Det finnes dessuten «Ett urval litteratur om Namibia» i *Nytt från Nordiska afrikainstitutet* nr. 6, 1980, utarbeidet av Susanne Linderos. Det foreligger også en bibliografi med ca. 300 titler fra South Africa Institute of Race Relations, S.R. Mokobane: *A Select Bibliography on South West Africa/Namibia* (Johannesburg, 1980). Et usedvanlig grundig arbeid blir lagt ned i den fortløpende bibliografiske serien som E. Strohmeyer har stått ansvarlig for: *NNB. Namibische National Biographie/Namibian National Biography*, *Mitteilungen der Basler Afrika Bibliographien/Communications from the Basel Africa Bibliography*. Foreløpig er kommet en bibliografi for 1971-75 (Basel 1978) og for 1976-1977 (Basel, 1979). Den helt aktuelle Namibia-litteraturen blir presentert kvartalsvis i det uunnværlige *SADEX, The Southern Africa Development Information/Documentation Exchange*,

utgitt av African Bibliographic Center (Washington). En fyldig oversikt, med vekt på historie og diplomati, er likeledes gitt i E. Schoeman: *South West Africa/Namibia: An International Issue, 1920-1977*. (South Africa Institute of International Affairs, Braamfontein).

Tabeller*

Tabell 1. Folketall, 1979. ((Offisielle anslag og etniske inndelinger).

Område/etnisk gruppe	Innbyggere	%	«Hjemland» – areal (km ²)
Ovambo	454 700	46,7	5 600 000
Damara	85 500	8,8	4 800 000
Herero	64 800	6,7	5 900 000
Kavango	64 000	6,6	4 200 000
Nama	42 500	4,3	2 200 000
«Farget» («Coloured»)	36 800	3,8	–
Caprivi	32 700	3,4	1 200 000
San («Bushmen»)	29 100	3,0	2 400 000
Rehoboth	21 500	2,2	1 400 000
Kaokoland	8 400	0,8	4 900 000
Tswana	4 700	0,5	155 400
Andre	19 300	1,9	
Hvite	109 600	11,3	
Totalt	973 600	100,0	

Kilde: South African Dept. of Statistics, Odendaal Report. Dette er tall som ligger lavere enn de anslag som er kommet fra UN Institute for Namibia, Lusaka, og som i 1977 beregnet folketallet til ca. 1,3 mill. (ca. 1,5 mill. i 1982).

Tabell 2. Fordeling av jord.

	Areal		Reservater/ bantustans		Europeisk jordbruk	
	(mill.ha)	%	(mill.ha)	%	(mill.ha)	%
Namib-ørkenen	12,9	16	3	9	0,5	1,5
Kalahari-ørken/halvørken	25,0	30	22,6	69	1	2,5
Beitemarker/platå	42,0	51	4,8	15	36,2	96
Flodsletter, elver m.m.	2,5	3	2,2	7	0	0
I alt	82,4	100	32,6	100	37,7	100

Kilde: SWAPO (1981), bygd på offisielle publikasjoner og kart.

* De mange beregninger som er hentet fra R. H. Green (1981) bygger på anslag ut fra usikre tall. Mer detaljerte kommentarer til hans tallmateriale, og utfyllende opplysninger, finnes i R.H. Green: *From Südwestafrika to Namibia* (1981).

Tabell 3. Hvem eier de viktigste produksjonsmidlene, 1978?

Eierinteressene lokalisert til:	Jordbruk		Gruver		Til sammen	
	R.mill.	%	R.mill.	%	R.mill.	%
Sør-Afrika	925	92,5	280	38	1255	69
Vestlige land	50	5	450	60,5	500	28
Storbritannia	5	0,5	260	35	265	15
Frankrike	–	0				
Vest-Tyskland	45	4,5	70	9,5	115	6
USA, Canada	–	0	120	16	120	7
Namibia	25	2,5	10	1,5	50	3
Tilsammen	1000	100	740	100	1805	100

Kilde: Bygd på beregninger foretatt av Richard Moorsom, og som definerer eksportjordbruket i Namibia som «sør-afrikanske eierinteresser». I summen inngår også R 65 mill. fra fiskerinæringen.

Tabell 4. Bruttonasjonalprodukt i faste (1938) priser og løpende priser, 1920–1975. (R.mill.)

	Løpende Priser	Faste Priser
1920	13,0	7,3
1925	10,6	8,6
1930	9,8	7,9
1935	8,4	9,1
1940	10,4	9,7
1945	19,8	14,4
1950	61,0	35,6
1955	129,0	56,1
1960	142,0	54,4
1965	275,0	96,6
1970	348,0	99,9
1975	674,0	118,5

Kilde: Offisielle beregninger, samlet i SWAPO (1981) med Odendaal-rapporten (1964) og W. H. Thomas (1978) som viktigste kilder. Mot slutten av 1970-åra kom beregninger som viste langt høyere beløp enn de offisielle.

Tabell 5. Bruttonasjonalprodukt etter sektor, 1979 (R.mill.)

			%	%
Jordbruk		162,5	11,0	
Matproduksjon for eget bruk	22,5			(9,6)
Produksjon for salg	140,0			
Skogbruk		2,5	0,2	
Fiske		30,0	2,0	
Gruvedrift		655,0	47,0	(49,1)
PRIMÆRNÆRINGER		850,0	60,0	(58,7)
Industri		80,0	6,0	(4,7)
Næringsmidler	40,0			
Annen «større» industri	30,0			
Småindustri	10,0			
Bygg og anlegg				
Vann- og el-forsyning		70,0	5,0	(4,6)
SEKUNDÆRNÆRINGER		150,0	11,0	(9,3)
Transport/kommunikasjon/lagring		65,0	4,0	(6,2)
Handel		110,0	8,0	(6,5)
Boliger		30,0	2,0	–
Finanstjenester		90,0	6,0	(7,1)
Sosiale og personlige tjenester		55,0	4,0	(1,4)
Tjenere	15,0			
Annet	40,0			
Offentlig administrasjon		75,0	5,0	(8,1)
TJENESTENÆRINGER		425,0	29,0	(29,3)
I ALT		1425,0		

Kilde: R. H. Green (1981). Prosenttallene i parentes er de offisielle sør-afrikanske beregninger, der Walvis Bay ikke er med. Det er også en kategori «andre produsenter» med 2,7 %. Samlet er BNP i den offisielle oppstilling på R.1 214,1 mill. De offisielle opplysningene kommer fra *Bulletin*, No. 11&12, 1981, utgitt av Africa Institute of South Africa.

Tabell 6. Bruttonasjonalprodukt og nasjonalinntekt 1977-1979. (R.mill.)

	1977	1979
Bruttonasjonalprodukt	1 135	1 425
BNP per innbygger	980	1 075
Nasjonalinntekt (GNP)	710	950
Inntekt per innbygger – Afrikanere, Rand	125	160
– Europeere, Rand	3 000	3 200

Kilde: R. H. Green, (1981).

Tabell 7. Fordeling av bruttonasjonalproduktet, 1979.

	R.mill.	%
Totalt	1 435	100
Lønn	390	28
Afrikanere/«fargete»	130	9
Europeere	260	18
Overskudd etter skatt	810	56
Store bedrifter	700	49
Små europeiske bedrifter	90	6
Div. småhandel, afrikansk	20	1
Skatter på overskudd	200	14

Kilde: R. H. Green, (1981).

Tabell 8. Handel, tjenester og overføringer, 1979 (R. mill.)

Varehandel	
Vareeksport	+ 1000,0
Vareimport	- 700,0
Varebalanse	+ 300,0
Tjenester	
Eksport av tjenester	+ 15,0
Import av tjenester	- 90,0
Tjenestebalanse	- 75,0
Overføringer til utlandet	
Overføringer gjennom enkeltpersoner	- 57,5
Overføringer gjennom små selskaper	- 22,5
Overføringer gjennom store selskaper	- 320,0
Statsinntekter/utgifter, inkl. jernbane, telekommunikasjon	- 75,0
Samlete overføringer	- 475,0

Kilde: R. H. Green, (1981).

Tabell 9. Arbeidskraftens fordeling på sektorer, 1977.

Afrikansk småjordbruk	240 000
Tjener («domestic servants»)	75 000
Europeiske rancher & storgårder	56 000
Administrasjon, off. tjenester	30 000
Handels- og forretningsvirksomhet	25 000
Gruvedrift	22 500
Diverse	50 000
I alt	498 000

Kilde: R. H. Green: *Manpower Estimates* (1978).

Tabell 10. Eksport av varer, 1970–1979.

	1970		1979	
	R.mill.	%	R.mill.	%
Jordbruksprodukter	49,0	20,9	130,0	13,0
Karakul-skinn	25,5	10,7	65,0	6,5
Ull	–	–	2,5	–
Kjøtt og kjøttprodukter	24,0	10,2	50,6	6,0
Annet	–	–	2,5	–
Fiskeprodukter	56,0	23,8	30,0	3,0
Fiskemel	28,0	11,9	10,0	1,0
Hermetikk	16,0	6,8	10,0	1,0
Annet	12,0	5,1	10,0	1,0
Mineraler	130,0	56,3	850,0	85,0
Diamanter	70,0	29,8	475,0	47,0
Uran	–	–	275,0	27,0
Kopper	25,0	10,6	30,0	3,0
Bly	18,0	7,7	40,0	4,0
Sink og annet	17,0	7,2	30,0	3,0
I alt	234,0	100,0	1010,0	100,0
Eksport i % av BPN		62,0		71,0

Kilde: R. H. Green, (1981).

Tabell 11. Salg av mineraler, 1970-79, uran ikke medregnet. (R. mill.)

	1970	1975	1978
Diamanter	63 043	144 599	417 737
Kopper	32 282	40 466	53 884
Bly	14 998	17 930	24 357
Sink	4 701	14 551	9 546
Andre	5 191	6 963	35 406
I alt	120 215	224 509	540 930

Kilde: Bulletin, No. 11&12, 1981, utgitt av Africa Institute of South Africa.

Tabell 12. Kystfisket, 1969-1979 ('000 tonn).

	1969	1975	1979
<i>Samlet fangst</i>			
Sardiner	676	545	28
Ansjos	180	194	259
<i>Foredling</i>			
Fiskemel	203	147	79
Olje	45	28	28
Hermetikk*	4 395	10 779	920

Kilde: Leistner, (1980).

* '000 kartonger à ca. 18 kg.

Tabell 13. Nordisk støtte til Namibia og til organisasjoner som gir bistand til Namibia, 1980. (US £ '000).

	Danmark	Finland	Norge	Sverige
UN Trust Fund for southern Africa	226	92	308	528
UN Educational and Training Programme	415	92	809	367
UN Fund for Namibia				
General Account	–	39	50	–
Nationhood Programme	–	524	957	–
UN Institute for Namibia	282	131	193	642
World University Service (WUS)	794	–	68	1 720
International Defence and Aid Fund (IDAF)	415	29	488	2 064
Direkte til SWAPO	–	481	1 541	7 568
Annet	116	162	328	–
I alt	2 288	1 550	4 742	12 889

Kilde: Danida, Finnida, Sida og de respektive Utenriksdepartementer. Tallene for Sverige er fra budsjettåret 1980/81.

Vedlegg

Vedlegg 1. Namibias nyere historie: noen viktige hendinger. *

1884	Den tyske koloniseringen innledes.
1904–1907	Herero- og Nama-folkene gjør opprør, ca. 100 000 mennesker blir drept.
1915	Sør-Afrika gjør invasjon i Namibia under verdenskrigen, og blir stående i landet.
1919	Folkeforbundet gjør Namibia til et mandatområde, under Sør-Afrikas administrasjon.
1946–1947	Folkeforbundets mandatområder går over til FN, og Sør-Afrika meddeler at hensikten er å innlemme Namibia i Sør-Afrika. Forslaget avvises, og Namibia blir et tilsynsområde med sikte på selvstendighet.
1948	Nasjonalistpartiet kommer til makten i Sør-Afrika, og går inn for en sterk innkapsling av Namibia.
1960	<i>South West Africa People's Organisation</i> (SWAPO) blir stiftet.
1964	Den sør-afrikanske Odendaal-kommisjonen legger fram et forslag om å dele opp befolkning og jord på etnisk grunnlag (dvs. bantustans).
1966	SWAPO innleder den væpnete frigjøringskampen. FN's Hovedforsamling vedtar resolusjon 2145 (XXI) – 1966, som opphever Sør-Afrikas mandat over Namibia.
1967	FN's Namibia-råd blir opprettet for å administrere landet.
1968	FN's Hovedforsamling vedtar at landet ikke lenger skal hete Sørvest-Afrika, men Namibia. Herman Toivo ja Toivo, en av SWAPO's fremste ledere, dømmes til 20 års fengsel.
1969	Sikkerhetsrådet erklærer at Sør-Afrika ikke har noen rett til å være i Namibia (Res. 264, 1969).
1971	Den internasjonale domstolen erklærer at Sør-Afrikas fortatte nærvær i Namibia er ulovlig, og oppfordrer Sør-Afrika til å trekke sine styrker og sin administrasjon ut av landet.

* Bygd på en oversikt utarbeidet av Susanne Linderos, se *Nytt från Nordiska afrikainstitutet*, 6/1980.

- 1971–1972 Omfattende streiker blant migrantarbeidere.
1973 FN's Hovedforsamling godkjenner SWAPO som den namibiske befolkningens rettmessige representant.
- 1974 FN's Namibia-råd vedtar Dekret nr. 1, som setter forbud mot å hente ut naturressurser fra Namibia så lenge landet er okkupert av Sør-Afrika.
- 1975 Sør-Afrika avholder en konferanse om Namibias framtid (Turnhalle-konferansen), dit bare utvalgte representanter for de etniske grupper innbys. SWAPO utelukkes.
- 1976 FN's Sikkerhetsråd vedtar resolusjon 385 (1976), som krever frie og rettferdige valg under FN-kontroll.
- 1977 Turnhalle-konferansen legger fram et forslag til grunnlov, som bygger på en oppdeling etter etniske skillelinjer og selvstendighet innen 31. desember 1978. Sør-Afrika gir ikke Turnhalle-konferansen noen offisiell myndighet, og innleder isteden forhandlinger med de fem vestmaktene i Sikkerhetsrådet (Storbritannia, USA, Vest-Tyskland, Canada og Frankrike) om Namibias framtid. Sør-Afrika erklærer at havnebyen Walvis Bay skal administreres direkte under Kapp-provinsen, og at området ikke er en del av Namibia.
- April 1978 Sør-Afrika godtar en plan fra de fem vestmaktene om valg under FN-overvåking (men ikke kontroll).
- Mai 1978 Mens vestmaktene forhandler med SWAPO, angriper sørafrikanske tropper SWAPO's flyktningeleir i Kassinga, Angola. 700 mennesker blir drept.
- November 1978 Etter at Sør-Afrika har erklært at landet ikke vil følge FN-planen, men isteden avholde eget «valg», vedtar Sikkerhetsrådet resolusjon 435 (1978) om våpenhvile, FN-styrker og selvstendighet.
- Desember 1978 Sør-Afrika avholder «valg», som vinnes av landets samarbeidspartnere i DTA («Den demokratiske Turnhalle-alliansen»).
- Februar 1979 Etter et nytt FN-initiativ foreslås våpenhvile 15. mars 1981 mellom SWAPO og Sør-Afrika, etterfulgt av valg. Sør-Afrika protesterer mot deler av forslaget og arresterer kort etter en rekke SWAPO-medlemmer.
- Mai 1979 Sør-Afrika erklærer at den grunnlovgivende forsamling fra 1978-«valget» skal være landets «Nasjonalforsamling».
- November 1979 FN avholder i Genève et nytt forhandlingsmøte om Namibia, men uten resultater.
- Juli 1980 Sør-Afrika oppretter et «Ministerråd» av DTA-ledere, og det innføres en politisk og administrativ struktur med elleve «forsamlinger» på etnisk grunnlag. Sør-Afrika overfører flere arbeidsoppgaver, samt deler av hærstyrkene, til organer inne i Namibia.
- November 1980 Det gjennomføres et etnisk valg i deler av Namibia (men ikke i Ovamboland der nær halvparten bor). DTA lider nederlag i flere områder. Bl.a. vinner det ytterliggende Nasjonalistpartiet flertallet av de hvite stemmene.

Januar 1981	Det innkalles til en ny Namibia-konferanse bygd på en plan om selvstendighet i 1981. Namibia-konferansen i Genève avbrytes ved at Sør-Afrika avviser forslaget om våpenhvile, valg og selvstendighet. SWAPO erklærer seg villig til å følge FN-planen.
April 1981	Et forslag i Sikkerhetsrådet om sanksjoner mot Sør-Afrika pga. Namibia-okkupasjonen blir møtt med veto fra USA, Storbritannia og Frankrike.
April-Mai 1981	USA og Sør-Afrika innleder samtaler på topp-plan om en ny Namibia-plan som Sør-Afrika kan tenkes å godta.
Juli-Desember 1981	Sør-Afrika gjennomfører en rekke angrep mot Angola. USA legger ned veto i Sikkerhetsrådet mot et forslag om å fordømme invasjonen.
Oktober 1981	De fem vestmaktene legger fram et nytt forslag om Namibia, som på viktige punkter avviker fra FN-planen. Det tar sikte på en avtale om en grunnlov før selvstendigheten, i håp om å legge begrensninger på det nye styrets handlefrihet og verne om utenlandske storselskaper og mindretallets privilegier. SWAPO og frontlinjestatene godtar at en grunnlovsavtale kan vedtas på forhånd, men har forslag til forandringer i planen fra vestmaktene.

Vedlegg 2. Utenlandske storselskaper i Namibias gruveindustri*

Navn på hovedselskapet	Navn på det lokale selskapet	Gruvested og mineraler
<i>AMAX Inc. (American Metal Climax), (USA)</i>	<i>Tsumeb Corporation Ltd. (29,6 %)</i>	<i>Tsumeb, Kombat, Matchless: kopper bly, sink, kadmi-um, sølv, m.m.</i>
<i>Anglo-American Corporation, (SA)</i>	<i>Consolidated Diamond Mines (Pty) Ltd., via De Beers Kiln Products Ltd. (42%), holdingselskap for South West Africa Company Ltd. Swakop Exploration (Pty) Ltd. (100 %)</i>	<i>Oranjemund: dia-manter Berg Aukas: bly, sink, vanadium, Brandberg West: tinn og tungstein Uran-leting</i>

* Oversikten har ikke med de sør-afrikanske statselskapene, slik som *Industrial Development Corporation* og *ISCOR* (se kap. 5). Den bygger på opplysninger hos *Roger Murray (1981)*.

<i>De Beers Consolidated Mines, (SA)</i>	<i>Consolidated Diamond Mines (Pty) Ltd., (100%) Marine Diamond Corporation Ltd., (100%)</i>	<i>Oranjemund: diamanter</i> <i>Rettigheter for diamanter utenfor kysten</i>
<i>Falconbridge Nickel Mines, (Canada), (42% kontrollert av Superior Oil of USA)</i>	<i>Oamites Mining Co. (Pty) Ltd. (75%) Falconbridge of SWA (Pty) Ltd. (100%)</i>	<i>Oamites: kopper og sølv</i> <i>Swartmodder: kopper</i>
<i>Federal Volksbeleggings, (SA)</i>	<i>Klein Aub Maatskappy Bpk (54%)</i>	<i>Klein Aub: kopper og sølv</i>
<i>General Mining & Finance Corporation, (SA) knyttet til Federale Mynbou</i>	<i>Rössing Uranium Ltd. (13,5%) Langer Heinrich Uranium (Pty) Ltd. (100%) Tsumeb Corporation Ltd. (9,4% gjennom Union Corporation)</i>	<i>Rössing: uranoksyd</i> <i>Langer Heinrich: uranoksyd (prøvedrift)</i> <i>Tsumeb: se ovenfor</i>
<i>Gold Fields of South Africa, (SA) 46 % eid av Consolidated Gold Fields, der Anglo-American Corporation har en betydelig aksjepost</i>	<i>Kiln Products Ltd. (55%) Trekkoepje Exploration & Mining Co. (Pty) Ltd. (100%)</i>	<i>Berg Aukas, Brandberg West, se ovenfor</i> <i>Trekkoepje: utvikling av en urangruve</i>
<i>Johannesburg Consolidated Investments – JCI, (SA)*</i>	<i>Otjihase Mining Co. (67%)</i>	<i>Otjihase: se ovenfor</i>
<i>Newmont Mining Corporation, (USA), der CGF har en betydelig aksjepost</i>	<i>Tsumeb Corporation Ltd. (29,6%, når indirekte interesser gjennom O'okiop Copper Co. legges til blir det 35%)</i>	<i>Tsumeb: se ovenfor</i>
<i>Nord Resources Corporation, (USA)</i>	<i>Nord Mining & Exploration Co. (Pty) Ltd., 100% holdingselskap for Nord's 40% interesser i Nordex Joint Venture</i>	<i>Krantzberg: tungstein</i>

* I 1980 ble Otjihase-gruvene overført til Tsumeb Corporation Ltd., og det er uklart hvilke interesser JCI beholdt.

<i>Rio Tinto Zinc</i> (Storbritannia)	<i>Rössing Uranium Ltd.</i> , (46,5%), men bare 26,5% av stemmene	<i>Rössing:</i> uranoksyd
<i>Rio Algom</i> (Canada), datterselskap av <i>RTZ</i>	<i>Rössing Uranium Ltd.</i> , (10%)	<i>Rössing:</i> uran- oksyd
<i>Soc. Nat. Elf Aquitaine</i> , (Frankrike), 70% eid av ERAP (den franske stat)	<i>Omitaramines</i> , (100% regi- strert i Frankrike), hold- ingsselskap for interes- ser i Namibia (60%) sammen med <i>Anglo- American Corp.</i> , <i>Total</i> og <i>Union Corp.</i>	<i>Kojeka, Husab, Tubas, Aussin- anis:</i> leting etter uran
<i>Selection Trust</i> (Stor- britannia), der det statlige BP har en betydelig aksjepost	<i>Tsumeb Corporation Ltd.</i> , (14,3%) <i>SWA Selection Trust (Pty) Ltd.</i> , (100%)	<i>Tsumeb:</i> se oven- for Investerings- selskap
<i>Total (Cie. Française des Péroles</i> , (Frank- rike)	<i>Rössing Uranium Ltd.</i> (10% via 50% av aksjene i <i>Minatome-SA</i> , der <i>Pech- iney-Ugine-Kuhlman</i> eier den andre halvparten)	<i>Rössing:</i> uran- oksyd
<i>Zapata Corporation</i> , (USA)	<i>Zapata Mining (Pty) Ltd.</i> , som eies av <i>Granby Mining Co. of Canada</i> som Zapata igjen eier 93% av)	<i>Onganja:</i> kopper
<i>Metallgesellschaft AG</i> (Vest-Tyskland)	Ukjent aksjeandel i <i>Rössing Uranium Ltd.</i> <i>Urangesellschaft</i>	<i>Rössing:</i> uran- via oksyd
<i>Klöckner-gruppa</i> (Vest-Tyskland)	Ukjent aksjeandel i <i>SWA Lithium Mining Ltd.</i>	<i>Karibib:</i> litium- malmer

UNITED NATIONS

NAMIBIA GAZETTE No.1

DECREE No. 1

FOR THE PROTECTION OF THE NATURAL RESOURCES OF NAMIBIA

Conscious of its responsibility to protect the natural resources of the people of Namibia and of ensuring that these natural resources are not exploited to the detriment of Namibia, its people or environmental assets, the United Nations Council for Namibia enacts the following decree:

DECREE

The United Nations Council for Namibia,

Recognizing that, in the terms of General Assembly resolution 2145 (XXI) of 27 October 1966 the Territory of Namibia (formerly South West Africa) is the direct responsibility of the United Nations,

Accepting that this responsibility includes the obligation to support the right of the people of Namibia to achieve self-government and independence in accordance with General Assembly resolution 1514 (XV) of 14 December 1960,

Reaffirming that the Government of the Republic of South Africa is in illegal possession of the Territory of Namibia,

Furthering the decision of the General Assembly in resolution 1803 (XVII) of 14 December 1962 which declared the right of peoples and nations to permanent sovereignty over their natural wealth and resources,

Noting that the Government of the Republic of South Africa has usurped and interfered with these rights,

Desirous of securing for the people of Namibia adequate protection of the natural wealth and resources of the Territory which is rightfully theirs,

Recalling the advisory opinion of the International Court of Justice of 21 June 1971,¹

Acting in terms of the powers conferred on it by General Assembly resolution 2248 (S-V) of 19 May 1967 and all other relevant resolutions and decisions regarding Namibia,

Decrees that

1. No person or entity, whether a body corporate or unincorporated, may search

1. Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia (South West Africa) notwithstanding Security Council Resolution 276 (1970), Advisory Opinion, I.C.J. Reports 1971, p.16.

for, prospect for, explore for, take extract, mine, process, refine, use, sell, export, or distribute any natural resource, whether animal or mineral, situated or found to be situated within the territorial limits of Namibia without the consent and permission of the United Nations Council for Namibia or any person authorized to act on its behalf for the purpose of giving such permission or such consent;

2. Any permission, concession or licence for all or any of the purposes specified in paragraph 1 above whenever granted by any person or entity, including any body purporting to act under the authority of the Government of the Republic of South Africa or the «Administration of South West Africa» or their predecessors, is null, void and of no force or effect;

3. No animal resource, mineral, or other natural resource produced in or emanating from the Territory of Namibia may be taken from the said Territory by any means whatsoever to any place whatsoever outside the territorial limits of Namibia by any person or body, whether corporate or unincorporated, without the consent and permission of the United Nations Council for Namibia or of any person authorized to act on behalf of the said Council;

4. Any animal, mineral or other natural resource produced in or emanating from the Territory of Namibia which shall be taken from the said Territory without the consent and written authority of the United Nations Council for Namibia or of any person authorized to act on behalf of the said Council may be seized and shall be forfeited to the benefit of the said Council and held in trust by them for the benefit of the people of Namibia;

5. Any vehicle, ship or container found to be carrying animal, mineral or other natural resources produced in or emanating from the Territory of Namibia shall also be subject to seizure and forfeiture by or on behalf of the United Nations Council for Namibia or of any person authorized to act on behalf of the said Council and shall be forfeited to the benefit of the said Council and held in trust by them for the benefit of the people of Namibia;

6. Any person, entity or corporation which contravenes the present decree in respect of Namibia may be held liable in damages by the future Government of an independent Namibia;

7. For the purposes of the preceding paragraphs 1, 2, 3, 4 and 5 and in order to give effect to this decree, the United Nations Council for Namibia hereby authorizes the United Nations Commissioner for Namibia, in accordance with resolution 2248 (S-V), to take the necessary steps after consultations with the President.

The foregoing is the text of the Decree adopted by the United Nations Council for Namibia at its 209th meeting on 27 September 1974 and approved by the General Assembly of the United Nations at its 29th Session on 13 December 1974.

Vedlegg 4. Resolution 385. Adopted by the Security Council on 30 January 1976.

The Security Council,

Having heard the statement of the President of the United Nations Council for Namibia,

Having considered the statement by Mr Moses M Garoeb, Administrative Secretary of the South West Africa People's Organization,

Recalling General Assembly resolution 2145 (XXI) of 27 October 1966, by which the Assembly terminated South Africa's Mandate over the Territory of Namibia, and resolution 2248, (S-V) of 19 May 1967, by which it established a United Nations Council for Namibia, as well as all other subsequent resolutions on Namibia, in particular resolution 3295 (XXIX) of 13 December 1974 and resolution 3399 (XXX) of 26 November 1975,

Recalling its resolutions 245 (1968) of 25 January and 246 (1968) of 14 March 1968, 264 (1969) of 20 March and 269 (1969) of 12 August 1969, 276 (1970) of 30 January, 282 (1970) of 23 July, 283 (1970) and 284 (1970) of 29 July 1970, 300 (1971) of 12 October and 301 (1971) of 20 October 1971, 310 (1972) of 4 February 1972 and 366 (1974) of 17 December 1974,

Recalling the advisory opinion of the International Court of Justice of 21 June 1971 that South Africa is under obligation to withdraw its presence from the Territory,

Reaffirming the legal responsibility of the United Nations over Namibia,

Concerned at South Africa's continued illegal occupation of Namibia and its persistent refusal to comply with the resolutions and decisions of the General Assembly and the Security Council, as well as with the advisory opinion of the International Court of Justice,

Gravely concerned at South Africa's brutal repression of the Namibian people and its persistent violation of their human rights, as well as its efforts to destroy the national unity and territorial integrity of Namibia, and its aggressive military build-up in the area,

Strongly deploring the militarization of Namibia by the illegal occupation regime of South Africa,

1) *Condemns* the continued illegal occupation of the Territory of Namibia by South Africa

2) *Condemns* the illegal and arbitrary application by South Africa of racially discriminatory and repressive laws and practices in Namibia

3) *Condemns* the South African military build-up in Namibia and any utilization of the Territory as a base for attacks on neighbouring countries

4) *Demands* that South Africa put an end forthwith to its policy of bantustans and the so-called homelands aimed at violating the national unity and the territorial integrity of Namibia

5) *Further condemns* South Africa's failure to comply with the terms of Security Council resolution 366 (1974)

6) *Further condemns* all attempts by South Africa calculated to evade the clear demand of the United Nations for the holding of free elections under United Nations supervision and control in Namibia

7) *Declares* that, in order that the people of Namibia may be enabled freely to determine their own future, it is imperative that free elections under the supervision

and control of the United Nations be held for the whole of Namibia as one political entity

8) *Further declares* that, in determining the date, timetable and modalities for the elections in accordance with paragraph 7 above, there shall be adequate time, to be decided upon by the Security Council, for the purpose of enabling the United Nations to establish the necessary machinery within Namibia to supervise and control such elections, as well as to enable the people of Namibia to organize politically for the purpose of such elections

9) *Demands* that South Africa urgently make a solemn declaration accepting the foregoing provisions for the holding of free elections in Namibia under United Nations supervision and control, undertaking to comply with the resolutions and decisions of the United Nations and with the advisory opinion of the International Court of Justice of 21 June 1971 in regard to Namibia, and recognizing the territorial integrity and unity of Namibia as a nation

10) *Reiterates its demand* that South Africa take the necessary steps to effect the withdrawal, in accordance with Security Council resolutions 264 (1969), 269 (1969) and 366 (1974), of its illegal administration maintained in Namibia and to transfer power to the people of Namibia with the assistance of the United Nations

11) *Demands again* that South Africa, pending the transfer of power provided for in paragraph 10 above

a) Comply fully in spirit and in practice with the provisions of the Universal Declaration of Human Rights

b) Release all Namibian political prisoners, including all those imprisoned or detained in connexion with offences under so-called internal security laws, whether such Namibians have been charged or tried or are held without charge and whether held in Namibia or South Africa

c) Abolish the application in Namibia of all racially discriminatory and politically repressive laws and practices, particularly bantustans and homelands

d) Accord unconditionally to all Namibians currently in exile for political reasons full facilities for return to their country without risk of arrest, detention, intimidation or imprisonment

12) *Decides* to remain seized of the matter and to meet on or before 31 August 1976 for the purpose of reviewing South Africa's compliance with the terms of the present resolution and, in the event of non-compliance by the South Africa, for the purpose of considering the appropriate measures to be taken under the Charter of the United Nations.

Adopted unanimously at the 1885th meeting.

Vedlegg 5. Resolution 435. Adopted by the Security Council on 29 September 1978.

Recalling its resolutions 385 (1976) and 431 (1978), and 432 (1978),

Having considered the report submitted by the Secretary-General pursuant to paragraph 2 of resolution 431 (1978) (S/12827) and his explanatory statement made in the Security Council on 29 September 1978 (S/12869),

Taking note of the relevant communications from the Government of South Africa addressed to the Secretary-General,

Taking note also of the letter dated 8 September 1978 from the President of the South West Africa People's Organization (SWAPO) addressed to the Secretary-General (S/12841),

Reaffirming the legal responsibility of the United Nations over Namibia

1) *Approves* the report of the Secretary-General (S/12827) for the implementation of the proposal for a settlement of the Namibia situation (S/12636) and his explanatory statement (S/12869)

2) *Reiterates* that its objective is the withdrawal of South Africa's illegal administration of Namibia and the transfer of power to the people of Namibia with the assistance of the United Nations in accordance with resolution 385 (1976)

3) *Decides* to establish under its authority a United Nations Transition Assistance Group (UNTAG) in accordance with the above-mentioned report of the Secretary-General for a period of up to 12 months in order to assist his Special Representative to carry out the mandate conferred upon him by paragraph 1 of Security Council resolution 431 (1978), namely, to ensure the early independence of Namibia through free and fair elections under the supervision and control of the United Nations

4) *Welcomes* SWAPO's preparedness to co-operate in the implementation of the Secretary-General's report, including its expressed readiness to sign and observe the cease-fire provisions as manifested in the letter from the President of SWAPO dated 8 September 1978 (S/12841)

5) *Calls on* South Africa forthwith to co-operate with the Secretary-General in the implementation of this resolution

6) *Declares* that all unilateral measures taken by the illegal administration in Namibia in relation to the electoral process, including unilateral registration of voters, or transfer of power, in contravention of Security Council resolutions 385 (1976), 431 (1978) and this resolution are null and void

7) *Requests* the Secretary-General to report to the Security Council no later than 23 October 1978 on the implementation of this resolution.